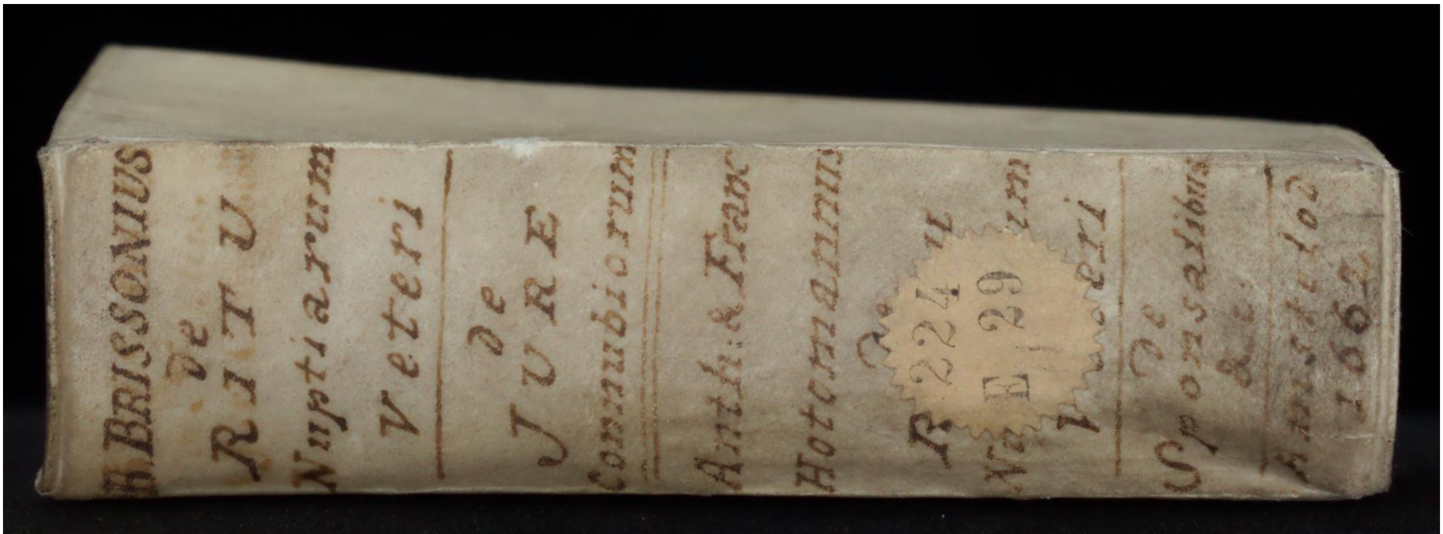
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Nº 52

198

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

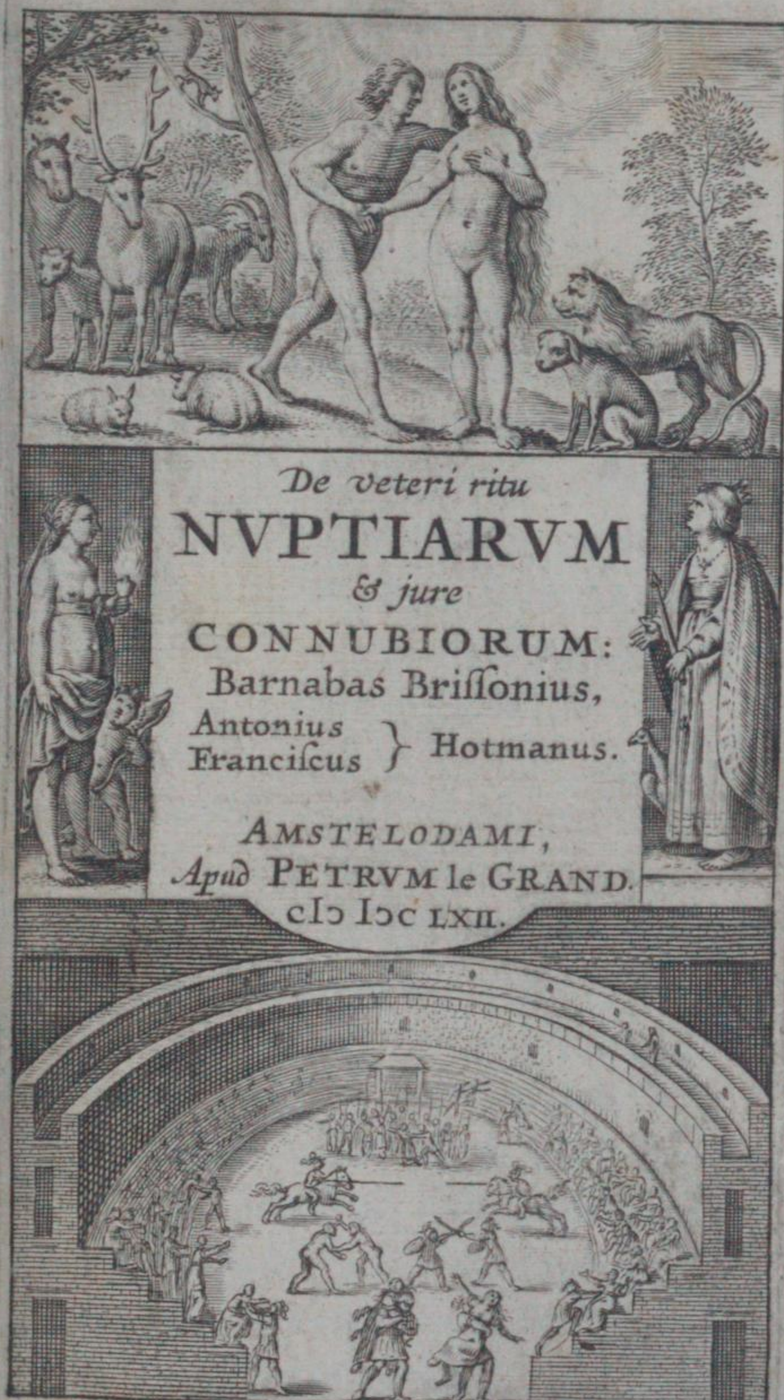
~~Elzevier~~
~~C.J.~~
Elzevir. —
KW 224
E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

AD LECTOREM.

HAbes hic, benigne Lector, Nuptiarum omnia, quæ quidem ex veterum ſcriptis erui atque obſervari potuere, ſacra atque ſolennia: florido Briſſonii ſtylo, Hotmanorumque conſignata. Quem libellum cum jam diu deſiderari, ob ejuſque præſtantiam utilitatemque requiri, atque à quam plurimis expeti cerneremus; digniſsimum profecto, qui à nobis recuderetur, judicavimus. Ceterum fœde corruptum depravatumque exſtitiſſe eum hactenus, non ignari; ea nobis cura curæ præcipue fuit, ut, ſi non in totum emaculatus, (quis namque Augiæ ſtabulum hoc, niſi Hercules quiſpiam ſemel ſimulque expurgare potuiſſet?) multo tamen, quam ante, correctior nitidiorque prodiret. Veſte itaque eum nova, & quaſi Nuptiali, quæque ejus formam merito commendare poſsit, induimus; nihilque, quod ad ornatum

ejus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ejus faceret, omiſimus: confuſionem in eo omnem evitavimus; ac proinde auctorum quæ citantur loca, legumque allegationes, diſtinctis typis expreſſimus: innumeroſque ejus nævos ac maculas, quæ ejus faciem hactenus deturparunt, ſuſtulimus. Quod ſane paſſim, qui conferre editiones non gravabitur, deprehendet. Adeoque laborem hunc noſtrum probis probatum iri non diffidimus. Tu fruere ſis, Lector, & vale.

Koninklijke Bibliotheek te 's Hage

B. BRIS-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

B. BRISSONII, I.C.

Et in ſuprema Pariſienſi

CVRIA PRÆSIDIS,

DE RITV NVPTIARVM,

Liber Singularis.

DIcturus de ritu nuptiarum, pauca de ſponſalibus, quæ earum celebritatem antecedunt, præfabor. Fuit autem hoc in more priſcis temporibus poſitum, ut qui uxorem ducturus eſſet, ab eo unde ducenda erat, eam in matrimonium datum iri ſtipularetur: idque qui nuptum daturus erat, ſponderet: qui contractus ſtipulationum ſponſionumque, dicebatur ſponſalia. Hoc Servium Sulpicium *in libro de dotibus*, Neratium Priſcum *in libro de nuptiis*, tradidiſſe, Gellius ſcriptum reliquit *a*. Quibus Ulpianus & Florentinus conſentiunt, *b* qui ſponſalia quoque à ſpondendo dicta, & ſponſi ſponſæque appellationem inde ductam credunt, quod veteribus ſtipulari & ſponde-

a lib. 4. noct. Attic. cap. 4. *b* in l. 2. & 3. D. de ſponſalib. l. ſponſ. D. de verb. ſignif.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

re uxores futuras moris eſſet. Nec clam me eſt, horum nominum originem à Græco fonte Verrium Flaccum idoneum auctorem derivaſſe, qui, ut apud Sex. Pomp. legimus, ſponſorum, & ſponſarum nomen inde tractum exiſtimabat, quod σπονδὰς interpoſitis rebus divinis facerent. Sed à priore harum vocum notatione qui diſſentiret præter unum Verrium, præterea inveni neminem. Veteris certe moris, quo prius illud etymon nititur, multa ſunt in Plauti Comœdiis non obſcura impreſſa veſtigia. Sic enim ille *in Aulularia* Megadorum ab Euclione filiam ſtipulantem facit:

M. *Quid nunc etiam mihi deſpondes filiam?*
E. *Illis legibus,*
Cum illa dote quam tibi dixi. M. *Sponden ergo?* E. *Spondeo.*

In Trinummo quoque Lyſiteles à Charmide ita ſtipulatur:

Sponden ergo tuam gnatam uxorem mihi?
Ch. ſpondeo: & mille auri Philippûm dotis.

Et paulo poſt:

Iſthac lege filiam tuam ſponden mihi uxorem dari?
Ch. *Spondeo.* Ca. *& ego ſpondeo idem hoc.*

Sed & *in Curculione* Phædromus ita à milite ſtipulatur:

Ph. *Spondeſne miles mihi uxorem tuam?*
M. *ſpondeo.*

Inde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Inde Arnobius, *libro 4. adverſus gentes*, fabuloſa gentilium deorum conjugia ridens: *Vxores*, ait, *dii habent, atque in conjugalia federa conditionibus veniunt ante quaſitis: habent pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas.* Memini etiam idem ipſum Servium grammaticum adnotare ad eum Virgilii verſum, qui eſt lib. 10. Æneidos:

Quid ſoceros legere, & gremiis abducere pactas?

Nec vero à filiæ duntaxat patre nuptum datum iri, ſed & à patre viri ductum iri ſponſio interponebatur, ſi modo Donato fides accommodanda eſt, qui Terentii verba *ex prima Andria ſcena* ad eam rem expendit, quæ ita habent:

Hac fama impulſus Chremes
Vltro ad me venit, unicam gnatam ſuam
Cum dote ſumma filio uxorem ut daret.
Placuit: deſpondi: hic nuptiis dictus eſt dies.

Ad conſtituenda plane ſponſalia nudus conſenſus ſufficiebat: nec quicquam intererat utrum teſtatio interponeretur, an aliquis ſine ſcriptura ſponderet. Denique & abſenti abſens per epiſtolam vel internuncium recte deſpondebatur. *a* In tabulas tamen ut plurimum ſponſalitiæ conventiones referebantur. Ex quo illud Iuvenal. *b*.

 Si

a l. ſufficit. l. in ſponſalibus, D. de ſponſalib.
b Sat. 6. 7. & 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Si tibi legitimis pactam junctamque tabellis
Non es amaturus.

Tertullianus in libro de virginibus velandis: *Hæ ſunt tabellæ priores naturalium ſponſaliorum & nuptiarum.* Quæ tabulæ ſignatoriis, eorum qui interfuerant, anulis obſignabantur. Unde Juvenalis de nuptiis contrahendis agens,

Veniet, ait, *cum ſignatoribus auſpex.*

Apulejus Apolog. 2. *Habes, Æmiliane, cauſam totam, cur tabulæ nuptiales inter me & Pudentillam non in oppido ſint, ſed in villa urbana conſignatæ.*

In argumentum etiam contractorum ſponſaliorum à ſponſo ſponſæ arrhæ dabantur: quemadmodum ex Paulo *lib. 2. ſententiarum*, & ex Gratiani, ac Valentiniani, aliorumque Imperatorum conſtitutionibus intelligimus *a*. Quin & anulus ſponſæ pignoris loco mittebatur, quem *pronubum* Tertullianus *in lib. de cultu feminarum* vocat, *Aurum*, inquiens, *nulla norat præter uno digito, quem ſponſus oppigneraſſet pronubo anulo.* Iſidorus Hiſpalenſis lib. 20. Etymolog. *Feminæ*, ait, *non uſæ ſunt anulis, niſi quos virgini ſponſus miſerat: neque amplius quam binos aureos in digitis habere ſolebant. Item* lib. 2. de divin. offic. cap. 15.

Quod

a l. ſi quis officium. D. de ritu nupt. l. arrhis. l mulier. C. de ſponſalib.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Quod in primis, ait, *nuptiis, anulus à ſponſo ſponſæ datur, fit nimirum vel propter mutuæ dilectionis ſignum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. Vnde & quarto anulus digito inſeritur. Ideo quia in eo vena quædam, ut fertur, ſanguinis ad cor uſque perveniat.* Quam eandem rationem Gellius *a* & Macrob. *b* ex Appione & Atteio Capitone reddunt, cur apud Romanos communi aſſenſu receptum eſſet, anulum in digito qui minimo vicinus eſt, quem & medicinalem vocant, atque adeo manu præcipue ſiniſtra geſtare. Nicolaus quoque Pontifex ad conſultationem Bulgarorum reſcribens, ut eſt apud Gratianum, *Et poſtquam*, ait, *arrhis ſponſam ſibi ſponſus per digitum fidei anulo inſignitum deſponderit.* Sed & hunc ipſum morem, Juvenalis à me ſubjecti verſus indicant: *c*

Conventum tamen & pactum & ſponſalia noſtrâ
Tempeſtate paras, jamque à tonſore magiſtro
Pecteris, & digito pignus fortaſſe dediſti.

His à Paulo *d* relatam ſpeciem adjungamus licet, in qua ſponſum alienum anulum ſponſæ muneri miſiſſe proponit. Ferreum vero anulum, eumque ſine gemma, ſponſæ mitti

 ætate

a lib. 10. c. 10. *b* lib. 7. c. 13. *c* Sat. 6.
d in l. ſi donatæ. 36. §. ult. D. de don. int. vir.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ætate ſua conſueviſſe, Plinius *lib.* 33. *Naturalis hiſtoriæ* auctor eſt.

Cæterum à qua ætate ſponſalia contrahi olim poterant, ex Modeſtino *lib.* 4. *differentiarum* liquet: cujus ipſamet verba ponam: a *In ſponſalibus contrahendis ætas contrahentium definita non eſt, ut in matrimoniis. Quapropter à primordio ætatis ſponſalia effici poſſunt, ſi modo id fieri ab utraque perſona intelligitur: id eſt, ſi non ſint minores quam ſeptem annorum.* Quæ verba certam nominatim ſponſalibus contrahendis præſcriptam ætatem non fuiſſe ſignificant. Quamquam quod ad legis Papiæ præmia attinet, ea demum ſponſalia probari admittique Auguſtus conſtituit, quibus biennio poſt juſtæ ac legitimæ nuptiæ accedere poſſent, ut proinde minores natu decem annorum virgines fruſtra ſponſæ haberentur. Cujus rei conſtituendæ cauſa fuit, quod ſponſaliorum obtentu, quæ ad exitum & effectum brevi perduci per ſponſarum immaturam ætatem non poterant, legi fraudem fieri animadvertiſſet. Id quod ex Dione *lib.* 54. didici, cujus hæc ſunt verba: ὡς δ᾽ οὖν βρέφη τινὲς ἐγγυώμενοι τὰς μὲν τιμὰς τῶν γεγαμηκότων ἐκαρποῦντο, τὸ δὲ ἔργον αὐτῶν οὐ παρεῖχον, προσέταξε μηδεμίαν ἐγγύην ἰσχύειν μεθ᾽ ἣν οὐδὲ δυοῖν ἐτοῖν διελθόντοι γαμήσει τις· τουτέστι, δεκέτιν πάντως ἐγγυᾶσθαι τόν

γέ

a l. in ſponſalibus. 14. D. de ſponſal.

γέ τι ἀπ᾽ αὐτῆς ἀπολαύσοντα. Δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν τοῦ γάμου ὥραν ἔτη πλήρη, καθάπερ εἶπον, νομίζεται. Quorum verborum ſententiam quia nec aſſecutus eſt, nec expreſſit interpres, ego in eorum gratiam quibus Græca lingua minus innoteſcit, in Latinum ea convertam ut potero. *Quoniam autem*, ait Dio, *quidam infantes puellas deſpondentes, præmiis quidem conjugum fruebantur, ceterum effectum rei, & conjugum opus non præſtabant, ea ſponſalia vires nullas habere conſtituit, poſt quæ duobus tranſactis annis ſponſa duci minime poſſet: Hoc eſt, ut omnino decennis virgo deſponderetur, ſi quidem ex ea commodi quid capere ſponſus vellet. Duodecimo namque anno virgo matura viro & nubilis, ut jam ante dixi, exiſtimatur.* Quam eandem Auguſti conſtitutionem Zonaras totidem prope verbis retulit, quæ ſunt ab ejus interprete, ne quem debita laude fraudem, fidelius, ac planius quam ab illo altero, viro alioquin erudito, ac bene de Græcis merito, reddita. Atque hoc nimirum eſt, quod breviter ac ſtrictim, more ſuo, Tranquillus in ejuſdem Principis vita ſcribit his verbis: a *Cumque etiam immaturitate ſponſarum, & matrimoniorum crebra mutatione vim legis eludi ſentiret, tempus ſponſas habendi coarctavit.* Quo procul dubio pertinet Caii *b* locus quem *ex ejus lib.* 1. *ad l.*

a cap. 34. *b* l. pen. D. de ſponſalib.

Iuliam & Papiam Pandectarum concinnatores delibarunt. In eo ita eſt: *Sæpe juſtæ ac neceſſariæ cauſæ non ſolum annum vel biennium, ſed etiam triennium aut quadriennium & ulterius trahunt ſponſalia: veluti valetudo ſponſi ſponſæve, vel mortes parentum, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes quæ ex neceſſitate fiunt.* Itaque à ſeptimo anno utiliter quidem contrahi ſponſalia potuiſſe, non dubium eſt: verum eorum demum ſponſaliorum nomine quæ cum virginibus decem ad minus annos natis contraherentur, ex lege Papia, commodi lucrive quid percipi poterat.

Hæc de ſponſalibus, quæ viam ad explicanda nuptiarum ſolennia muniant, breviter prædicenda cenſui. Sponſalibus factis, conſequens erat nuptiis diem dici. Nec vero temere & è re nata, ac quolibet, prout incidiſſet, die nubebant: ſed in ea re non levem menſium, temporum ac dierum delectum habebant. Novarum certe Calendarum poſteros omnes dies à nuptiis habitos alienos, Sex. Pomp. *libro.* 12. ſcribit. Menſis item Maius, quemadmodum Plutarchus ἐν Αἰτίοις teſtatur, nuptiis infauſtus & inauſpicatus exiſtimabatur. Ex quo illud olim vulgi ſermone tritum proverbium: *menſe Maio nubunt malæ.* Ovidius lib. 5. Faſtor.
Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta
Tem-

Tempora, quæ nupſit, nec diuturna fuit.
Hac quoque de cauſa, ſi te proverbia tangunt,
Menſe malas Maio nubere vulgus ait.

Dies etiam alios qui nuptiis contrahendis vitabantur Macrobius *lib.* 1. *c.* 15. recenſet: cujus ipſamet verba ſubjicere ſatius fuerit: *Nec hoc prætermiſerim*, ait, *quod nuptiis copulandis Calendas, Nonas & Idus religioſas, id eſt, devitandas cenſuerunt. Hi enim dies præter Nonas feriati ſunt: feriis autem vim cuique fieri piaculare eſt. Ideo tunc vitantur nuptiæ, in quibus fieri vis virginibus videtur. Sed Verrium Flaccum juris Pontificii peritiſſimum dicere ſolitum refert Varro, quia feriis tergere veteres foſſas liceret, novas facere jus non eſſet, ideo magis viduis quam virginibus idoneas eſſe ferias ad nubendum. Subjiciet aliquis: Cur ergo Nonis, ſi feriatus dies non eſt, prohibetur celebritas nuptiarum? Hujus quoque rei in aperto cauſa eſt. Nam primus nuptiarum dies verecundiæ datur: poſtridie autem, nuptam in domo viri, dominium incipere oportet adipiſci, & rem divinam facere. Omnes autem poſtriduani dies, ſeu poſt Calendas ſeu poſt Nonas Iduſve, ex æquo atri ſunt. Ideo & Nonas inhabiles nuptiis eſſe dixerunt, ne nupta aut poſtero die auſpicaretur libertatem uxoriam, aut atro immolaret, quo nefas eſt ſacra celebrari.* Idem etiam auctor c.16. ejuſdem libri ex Varrone, *Mundus*, ait, *cum patet,*

deorum triſtium atque inferum quaſi janua patet. Propterea non modo prælium committi, verum etiam delectum rei militaris cauſa habere, ac militem proficiſci, navem ſolvere, uxorem liberum quærendorum cauſa ducere, religioſum eſt. Parentalibus quoque, quæ menſe Februario celebrabantur, conjugium propter infauſtos & ominoſos ejuſmodi dies vitandum eſſe, Ovidius *libro 2. Faſtorum* præcipit his verſibus:

Poſtea præteriti tumulis redduntur honores,
Prodigiiſque venit funeribuſque modus.
Dum tamen hæc fiunt, viduæ ceſſate puellæ,
Expectet puros pinea tæda dies.
Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri,
Comat virgineas haſta recurva comas.
Conde tuas hymenæe faces, & ab ignibus atris
Aufer, habent alias mœſta ſepulchra faces.

Pomponii tamen nuptias pridie Idus Februar. celebratas, Cicero *lib. 2. Epiſt. ad Q. frat. Epiſt. 2.* indicat. Sed & Saliorum diebus feſtis, abſtinendum nuptiis, idem Ovidius ſuadet lib. 3. Faſtor.

Nubere, ait, ſi qua volet, quamvis properabitis ambo,
Differ, habent parvæ commoda magna moræ.

Contra conjugio aptiſſimum eſſe id tempus quod Idus Iunias ſequitur, oſtendit *lib. 6.* quo loco filiæ diuturnam ſalutem precatus, ita concludit:

Hanc

Hanc ego cum vellem genero dare, tempora tadis
Apta requirebam, quaque cavenda forent.
Tunc mihi poſt longas monſtratur Iunius idus,
Vtilis & nuptis, utilis eſſe viris.
Primaque pars hujus thalamis aliena reperta eſt.
Nam mihi ſic conjunx ſancta, dialis ait.

Atque ad hunc ſuperſtitioſum dierum nuptialium delectum referenda ſuſpicor hæc Ciceronis *ex lib.* 2. *Epiſt. ad Q. fatrem* verba: *De noſtra Tullia, tui me hercule amantiſſima, ſpero cum Craſſipede nos confeciſſe. Dies erant duo qui poſt Latinas habentur religioſi. Ceterum confectum eſt.*

Jam ubi nuptiis dictus dies venerat, maxima circa comendam ornandamque ſponſam cura impendebatur. Quod priuſquam exponam, recte atque ordine facturum me puto, ſi uſurpatas ab antiquis matrimoniorum contrahendorum formas aperiam. Tribus autem generibus uxores quæſitas invenio: uſu, farre, coëmtione. Arnobius lib. 4. adverſus gentes: *Vxores enim ii habent, atque in conjugalia federa veniunt conditionibus ante quaſitis: uſu, farre, & coëmtione genialis lectuli ſacramenta conducunt.* At Cicero *in Topicis* duo tantum uxorum genera facit: *Si ita*, inquit, *Fabia pecunia legata eſt à viro, ſi ea uxor materfa. eſſet, ſi in ma-*

num viri non convenerat, nihil debetur. Genus eſt enim uxor: ejus duæ formæ: una matrumfamiliarum; hæ ſunt quæ in manum convenerunt: altera earum, quæ tantummodo uxores habentur. Sed enim diſcidium hoc facile Ulpiani interventu componitur: qui in manum tam farre quam coëmtione conveniri *in Inſtitutionum fragmentis* docet. Itaque Boëthius ad illum Ciceronis locum, totidem quot Arnobius uxorum quærendarum modos conſtituit. Et confarreationem quidem ſolis Pontificibus conveniſſe ſcribit. Tametſi à primo urbis ortu id ritus genus inſtitutum, omnibuſque peræque nuptiis far interveniſſe, Dionyſius Halicarnaſſeus indicare videtur, cum ita ſcribit: a ἐκάλουν τε τοὺς ἱεροὺς οἱ παλαιοὶ γάμους ῥωμαϊκῇ προσηγορίᾳ περιλαμβάνοντες φαῤῥάκια, ἐπὶ τῆς κοινωνίας τοῦ φαῤῥος, ὃ καλοῦμεν ἡμεῖς ζέαν. Idem ſubjicit, non nuptiis modo ſed & ſacrificiis omnibus far à priſcis Latinis adhibitum. Quod & Arnobius *lib. 2. adverſus gentes* teſtatur: *Tus*, ait, *neque ipſe Romulus, aut religionibus artifex in comminiſcendis Numa, aut eſſe ſcivit aut naſci: ut pium far monſtrat, quo peragi mos fuit ſacrificiorum ſolennium munia.* Ovidius lib. 1. Faſtor.

Ante deos homini quod conciliare valeret
Far erat, & puri lucida mica ſalis.

a lib. 1. Antiquit.

Nondum pertulerat lachrymatas cortice myrrhas
Acta per æquoreas hoſpita navis aquas.
Tura nec Euphrates, nec miſerat India coſtum,
Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Aſconius in 3. contra Verrem oratione: *Nefarium eſt, quod ſacra polluit, farre pio ſolita celebrari.* Incruenta quippe, & à ſanguine pura, priſca ſacrificia ex Numæ inſtituto erant, atque ut Plutarchus loquitur, ἀναίμακτοι αἵτε πολλαὶ δι' ἀλφίτου καὶ σπονδῆς καὶ τῶν εὐτελεστάτων ποιούμεναι. Quinetiam inter ejus inſtituta idem auctor hoc refert: μὴ θύειν ἄνευ ἀλφίτων. Valer. Max. *lib.* 2. *Memorabil. cap.* 1. de priſcis Romanis agens: *Erant adeo continentiæ attenti, ut frequentior apud eos pultis uſus, quam panis eſſet. Ideoque in ſacrificiis Mola, quæ vocabatur, ex farre & ſale conſtat.* Mola quippe ſecundum Sexti Pomp. interpretationem nihil aliud erat, quam far toſtum & ſale aſperſum. & quod eo molito hoſtiæ aſpergerentur, inde Molæ nomen invenit. Virgilius lib. 2. Æneid.

Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ,

Ubi Servius, *Salſæ fruges*, ait, *ſal & far, quod dicitur Mola ſalſa: qua & frons victima & foci aſpergebantur, & cultri.* Fit autem de horna fruge, & horno ſale. Ut Horatius: *Et horna fruge.* Quæ Horatii verba habentur *lib.* 3. *Carmin.*

Od. 23. Ex quo eodem loco duos itidem verſus proferam. in quibus ita eſt:

Mollibit averſos penates
Farre pio, & ſaliente mica.

Quo genere loquendi etiam Tibullus utitur, Elegia 4. lib. 3.

Et vanum, ait, *metuens hominum genus*, *omina* (ſic enim lego) *noctis*,
Farre pio placant, & ſaliente ſale.

Similimodo Ovidius lib. 4. Faſtor.

Farra deæ, micæque licet ſalientis honorem
Detis, & in veteres turea grana focos.

At Virgilius, non *in ſecundo* duntaxat *Æneid.* unde paulo ante verſum retuli, ſed & *lib.* 12. fruges falſas dixit:

Dant fruges, inquit, *manibus ſalſas:*

Quod Servius interpretatur, *far & ſal: quibus rebus*, ait, *& cultri aſpergebantur & victimæ.* Quo exemplo, Arnobius, lib. 3. adverſus gentes, *Niſi tura*, inquit, *& ſalſas fruges dii acceperint, nequeunt bene facere.* Idem lib. 6. *Non tura, neque fruges ſalſas, non denique vinum liquens paterarum effuſionibus inferamus.* Eaque de cauſa Mola, ſalſa dicebatur. Horat. lib. 2. Sat. 3.

Ante aras, ſpargiſque mola caput, improbe, ſalſa.

Et Martialis alicubi:

Comſumſi ſalſaſque molas, & turis acervos:

Ovidius farra mixta ſale dixit *lib.* 1. *Faſtor.* in his verſibus:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Inde vocor Ianus, cui cum Cereale ſacerdos
Imponit libum, farraque mixta ſale.

Far plane genus eſſe frumenti optimi, Servius *in lib.* 1. *Georg.* adnotat. Ceterum, ut Latini, farreas Molas, ita Græci κριθινὰς οὐλὰς ſacrificiis ſuis adhibebant, quemadmodum eſt ab Euſtathio accurate copioſeque expoſitum *in lib.* 1. *Iliad.* qui ex Dione οὐλὰς eſſe docet, τὸ μίγμα τὸ ἐκ κριθῆς καὶ ἁλῶν. Meminit & Suidas *in verbo* οὐλοθυτεῖν. Quo in vocabulo mendum eſſe apud Moſchopul. *in lib.* περὶ σχεδῶν, admoneo. Ubi ὀλαὶ pro οὐλαὶ legitur. Quem errorem ipſa ſatis definitio convincit. Sic enim explicat: αἱ ἁλσὶ μεμιγμέναι κριθαὶ καὶ τοῖς θύμασιν ἐπιβαλλόμεναι. Sed ut ad propoſitum tandem aliquando redeat oratio, conſentanea his quæ de farris uſu diximus, Plinius, propius ad noſtrum argumentum accedens, *lib.* 18. *Natural. hiſtor. cap.* 3. tradit: *Quin & in ſacris,* ait, *nihil religioſius confarreationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferebant.* Unde Apulejus lib. 10. de Aſino aur. *matrimonium confarreare* dixit. Nec verò uxorem duci olim niſi ſacrificiis peractis potuiſſe, Servius notat *in* 3. *Æneid.* ad eum verſum:

Connubiis arviſque novis operata juventus.

Inde Seneca in Octavia. Actu 4.

— Vidit attonitus tuam
Formam Senatus, tura cum ſuperis dares,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Sacraſque grato ſpargeres aras mero,
Velata ſummum flammeo tenui caput.
Et ipſe lateri junctus atque hærens tuo
Sublimis inter civium læta omina
Inceſſit, habitu atque ore lætitiam gerens
Princeps ſuperbo. Talis emerſam freto
Spumante Peleus conjugem accepit Tethin.

Valerius Flacc. lib. 8. Argonautic.

Inde ubi ſacrificas cum conjuge venit ad aras
Æſonides, unaque adeunt, pariterque precari
Incipiunt: ignem Pollux undamque jugalem
Prætulit, ut dextrum pariter vertantur in orbem.

Et mox:

Primus & ecce fero, quatioque hanc lampada veſtro
Conjugio: primus celebro dotalia ſacra.

Plane apud Hetruſcos & Priſcos Latinos in conjunctione nuptiali à novo marito & à nova nupta primum porcum immolari conſueviſſe, Varro *lib. 2. de re Ruſtic. cap.* 4. auctor eſt. Ut ut ſit, quo ritu olim confarreatio perageretur, unus Ulpianus, ac ne is plene quidem, explicat *in fragmentis Titulorum ex ejus Corpore exceptorum*, cum ita ſcribit: *Farre convenitur in manum certis verbis, & teſtibus decem præſentibus, & ſolenni ſacrificio facto, in quo panis farreus adhibetur.* Quemadmodum autem confarreatione jungebantur, ita diffarreatione conjugia dirime-

dirimebantur. Sex. Pomp. lib. 4. *Diffarreatio genus erat ſacrificii quo inter virum & mulierem fiebat diſſolutio: dicta diffarreatio, quod fieret farreo libo adhibito.* Sed omiſſam ſuo jam tempore confarreandi adſuetudinem, aut certe inter paucos retentam, Tiberius Imp. apud Cornel. Tacit. *lib.* 4. narrat.

Igitur ad alia duo matrimoniorum genera, coëmtione & uſu contracta, gradum faciamus. Prioris Cicero *in Orat. pro Murenæ* meminit. Concipi vero certis verbis coemtionem ſolitam, idem indicat *lib.* 1. *de Orat.* cum ait: *Nam neque illud eſt mirandum, qui quibus verbis coemtio fiat, neſciat, eundem ejus mulieris, quæ coemtionem fecerit, cauſam poſſe defendere.* De ejus certe formula totoque adeo coemtionis ritu quod proferam aliud nihil habeo, præterquam quod eſt à Boethio *lib.* 2. *commentarior. ad Topica Ciceron. ex Vlpiani inſtitutionibus* relatum. Boethio in ipſis lapſæ jam Latinitatis ruinis, & ut ita dicam, parietinis nato, ut & aliis ejuſdem ævi ſeculi ſcriptoribus, tantum tribuo quantum eum ex veterum libris, quibus nos injuria temporum orbati ſumus, hauſiſſe video. Nec enim ſum neſcius, eum in illis ſuis Topicorum commentariis, quorum ſex duntaxat libri ex ſeptem, quos ſe conſcripſiſſe ipſe-

met *lib.* 1. *de differentiis topic.* teſtatur, ad nos ſalvi pervenerunt, in craſſos ac ſupinos errores eſſe prolapſum. Quale illud eſt, quod ad explicationem ejus loci adfert, quo Cicero legem jubere ſcribit, *Aſſiduo aſſiduum vindicem eſſe.* Quod juſſum legi Æliæ Sentiæ (etenim Sanctiæ contra ejus, ut exiſtimo, mentem libri impreſſi ſcriptum habent, quando nulla ejus nominis lex in veterum monumentis, quod ſciam, exſtat) attribuit: cujus utique nec interpres eſſe Sextus Ælius, ex quo interpretationem *aſſidui* Cicero producit, potuit: ac nec ipſe Tullius ex ea lege, quæ poſt ejus demum obitum, imperante Auguſto, in aliam penitus ſententiam lata eſt, exemplum niſi fatidico ſpiritu & mentis afflatu proferre. Qui error eo pernicioſior eſt, quod ex ejus commentariis in ordinem verborum Ciceronis manavit. Etenim imperitus quidam, legis verbum, quod erat à Cicerone, de Lege 12 tabularum ſentiente, ut ex Gellio patet, *a* ſimpliciter, ſicut & alio ejuſdem libri loco *b*, prolatum, explanare volens, margini ex Boethii commentariis interpretationem vitioſam adſcripſit. quæ deinde in contextum irrepſit. Quod vitium altiſſimaś deinde radices in omnibus codicibus egit. Similiter & illud apud Boethium nota

a lib. 16. noct. Attic. cap. 10. *b* in loco ex comparatione.

nota dignum eſt, quod maximæ capitis diminutionis exemplum à deportatione ſumit: *a* qua tamen conſtat libertate ſalva ſolam civitatem amitti. Nam deportati quidem ἀπόλιδες fiunt & ad peregrinitatem rediguntur, ceterum libertatem naturalem,& ea omnia quæ meri ſunt gentium juris,retinent. *b* Et quamvis erroris ejus Calliſtratus, aut forte Calliſtrati titulo Tribonianus, patronus advocari poſſit, *c* non eo tamen ab inſtituta accuſatione deſiſtam: in eaque ſubſcriptores melioris notæ veteres omnes conſultos habebo: qui mediæ capitis diminutioni, aquæ & ignis interdictionem & eam quæ in ejus locum ſucceſſit deportationem ſubjiciunt. *d* Verum hæc nihil ad hujus libri inſtitutum pertinent: ad quod ut redeam, ipſamet Boethii de coemtionis ritu verba recenſebo: *Coemtio,* ait, *certis ſolennitatibus peragebatur: & ſeſe in coëmendo* (perperam enim in impreſſis codicibus *communicando* legitur) *invicem interrogabant: vir ita, An ſibi mulier materfa. eſſe vellet: illa reſpondebat, velle. item mulier interrogabat, An vir ſibi paterfa. eſſe vellet: ille reſpondebat, velle. itaque mulier in viri con-*

a lib. 2. comment. in locum ab adjunctis.
b l. quidam. D. de pœnis. l. ſi deportati. §. 1. D. de legat. 3. l. neque. §. 1. D. de milit. teſt.
c l. cognitionum. §. ult. D. de var. & extraord.
d Ulpian. in fragment. Tit. 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

conveniebat manum , *& vocabantur hæ nuptiæ per coemtionem. & erat mulier materfam. viro loco filiæ.* Hæc ille: quæ totidem verbis refert Servius *in lib.* 4. *Æneid.* occaſione ſumta ex illis Virgilii verbis,

Reppulit, & dominum Æneam in regna recepit.

Idem ad eum *ex lib.* I. *Georgic.* verſum,

Teque ſibi generum Tethis emat omnibus undis.

Quod ait, emat, inquit ille, *ad antiquum nuptiarum pertinet ritum : quo ſe maritus & uxor invicem emebant : ſicut habemus in jure.* Quo etiam Virgilium reſpexiſſe, Nonius Marcell. *in lib. de propriet. ſermon. antiq.* exiſtimat : cui interpretationi & Iſidorus *lib.* 5. *Etymolog.* accedit. Coemtionem porro imaginariis venditionibus peractam, ut & adoptionem, credibile eſt : in eaque facienda nummos aliquot dicis cauſa interveniſſe. Id enim in aliis quoque legitimis actibus obſervabatur, in quibus ſpecie tenus Mancipationum ſolennia repræſentanda erant. Cujus moris veſtigia à nobis in noſtris nuptiis uſurpari quidam opinantur, tredecim nummorum numeratione. Verum ego ex Barbararum coloniarum, quæ in Gallias ex Germania migrarunt, ferroque & armis ſedes occuparunt, moribus id in uſu manſiſſe potius crediderim. Tam enim Burgundiones quam Saxones uxores ſuas à parentibus vel tutoribus earum emiſſe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

emiſſe obſervavi: idque *ex capite ſeu titulo 14. & 34. earum legum quas Gundobaldus Rex Burgundionibus ſcripſit*: & *ex Tit.* 6. 9. & 17. *legum Saxonicarum* patet. Idque *pretium nuptiale* appellatur *in Tit.* 12. *legum Burgundion.* & erat 100 ſolidorum ex Saxonum legibus, ut *cap.* 6. docet. Enimvero quæ coemtione in manum convenerant uxores, proprie matrumfam. nomine exaudiebantur, ut Cicero *Topicis* auctor eſt. Gellius lib. 18. cap. 6. *Illud compendio probabilius eſt, quod idonei vocum antiquarum enarratores tradiderunt, matronam dictam eſſe proprie quæ in matrimonium cum viro conveniſſet, quoad in eo matrimonio maneret, etiam ſi ſibi liberi nondum nati forent; dictamque eſſe ita à matris nomine, non adepto jam, ſed cum ſpe & omine mox adipiſcendo: unde ipſum quoque matrimonium dicitur. Matrem autem familias appellatam eſſe eam quæ eſſet in mariti manu mancipioque, aut in ejus, in cujus maritus, manu mancipioque eſſet: quoniam non in matrimonium tantum, ſed in familiam quoque mariti, & in ſui heredis locum veniſſet.* Eadem harum vocum differentia à Servio traditur *in lib.* 11. *Æneid.* quem quiſquis cum Gellio contulerit, non dubitabit *mancipi* pro *mancipio* ſemel atque iterum mendoſe apud illum ſcri-

ptum

ptum eſſe. Matrisfa. vero *ex Ulpiani lib. 54. aut 59. ad edictum* (variant enim codices) nobis à Triboniano propoſita definitio, verbis in quorum interpretatione verſabatur, aptata fuit, non ad priſci ſermonis proprietatem relata. Illud conniventibus oculis prætereundum non eſt, quod in viri familiam veniſſe Gellius ſcribit eam quæ in manum conveniret. Nam hujus in alienam familiam tranſitus ratione, capite minui cenſebatur: indeque in minimis capitis minutionibus conventio in manum numeratur. Ulpianus Tit. 11. fragmentor. *Minima capitis diminutio eſt per quam & civitate & libertate ſalva, ſtatus duntaxat hominis mutatur. Quod fit adoptione & in manum conventione.* Hinc illuſtratur quod Cicero *in Topicis* ſcribit: *Si ea mulier teſtamentum fecit quæ ſe capite nunquam diminuit, non videtur ex edicto Prætoris ſecundum eas tabulas poſſeſſio dari.* Ubi Boethius, *Mulieres*, ait, *antiquo jure tutela perpetua continebat. Recedebant vero à tutoris poteſtate quæ in manum conveniſſent. Itaque fiebat eis prioris ſtatus permutatio, & erat capite deminuta quæ viri conveniſſet in manum.* Quod autem de perpetua mulierum tutela Boeth. notat, Ulpiani verbis comprobatur, quæ ſub *Tit.* 11. *fragmentor.* ſunt poſita. Sic autem habent: *Tutores conſtituuntur tam maſculis quam feminis:*

minis : ſed maſculis quidem impuberibus duntaxat, propter ætatis infirmitatem : feminis autem tam impuberibus quam puberibus, & propter ſexus infirmitatem, & propter forenſium rerum ignorantiam. Cicero pro Muræna : *Mulieres omnes, propter infirmitatem conſilii, majores in tutorum poteſtate eſſe voluerunt.* Quamobrem Auguſtum memoriæ proditum eſt ſummi beneficii loco & jure ſingulari Liviæ uxori & Octaviæ ſorori conceſſiſſe τὰ σφέτερα ἄνευ κυρίου τινὸς διοικεῖν. Hæc enim ſunt Dionis *lib.* 49. hoc ipſum referentis verba : quæ indultum eis fuiſſe ſine tutore auctore res ſuas gerere ſignificant. Quod & Veſtalibus licuiſſe, Plutarch. *in Numa* docet, qui inter reliqua earum virginum privilegia hoc recenſet : καὶ τ᾽ ἄλλα πράττειν ἄνευ προστάτου διαγούσας ὥσπερ τρίπαιδας. Sed enim inter mulierum ac pupillorum tutores lata erat differentia. Nam pupillorum quidem pupillarumque tutores, ut Ulpia. *in Fragment.* explicat *a*, & negotia gerebant & auctoritatem interponebant. Mulierum autem tutores auctoritatem duntaxat interponebant. Idcirco Cato apud Livium *b* majores voluiſſe dicebat, nullam ne privatam quidem rem feminas ſine auctore agere. Cui L. Valerius apud eundem reſpondens, *Nunquam*, inquit, *ſalvis ſuis exuitur*

a Tit. 11. *b* lib. 44.

tur ſervitus muliebris, & ipſa libertatem quam viduitas & orbitas facit, deteſtantur. Unde Apulejus *Apolog. pro ſe ipſo ſecunda*, emtionis à Pudentilla factæ teſtem, ut auctorem, ejus tutorem Caſſium Longinum citat: *Adeſt*, ait, *etiam tutor auctor mulieris, vir graviſſimus & ſanctiſſimus, omni cum honore mihi nominandus Caſſius Longinus. Quare, Maxime, cujus emtionis auctor fuerit.* Ex illa vero tutorum differentia Cicero *Topicis* argumentum à diſſimili ita ducit: *Non quemadmodum quod mulieri debeas, recte ipſi mulieri ſine tutore auctore ſolvas; ita quod aut pupillæ aut pupillo debeas, recte poſſis eodem modo ſolvere.* Ubi Boethius (nam quæ ab eo bene dicta ſunt non reticeo) *Mulieres*, ait, *antiquitus perpetua tutela tenebantur: pupilli item ſub tutoribus agunt. ſed mulieribus ſi quid debitum fuiſſet, ſine tutoris auctoritate poterat ſolvi: pupillis vero minime.* Et mox: *Illæ perpetua tutela etiam provecta jam ætate continentur: illorum tutelæ certus annorum numerus terminum facit. Differt enim perſona mulierum à perſona pupillorum vel in eo, quod pupilli non perpetua reguntur tutela: mulieres vero perpetua. Vel quod pupillus nullum ſuæ etiam miniſtrandæ utilitatis judicium habere poteſt: cum ſit aliquis mulieribus, etſi non firmus, in explicanda familiaris rei utilitate delectus.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ctus. Hactenus ille. Nec tamen quod tutore minime auctore mulier promiſerat, magis debebatur quam quod pupillus ſine tutoris auctoritate ſpopondiſſet, ut ex Cicerone *pro Cæcinna* liquet: nec mulier quæ in tutela erat, manumittendi jus potius quam pupillus habebat, quod eſt ab Ulpiano *Tit.* 1. traditum. Præterea pupillos ſuos adrogandos dare tutores non poterant, quod tantam eſſe tutoribus in pupillos auctoritatem poteſtatemque fas veteres non ducerent, ut caput liberum, fidei ſuæ commiſſum, alienæ ditioni ſubjicerent. quemadmodum ex Gellio didicimus *a*. At mulieri in manum convenienti tutores utiliter auctoritatem præſtabant: licet ex conventione in manum eadem prope quæ ex adrogatione effecta ſequerentur. Et vero ſine tutorum auctoritate non potuiſſe in manum mulierem convenire, Cicero *pro Flacco* ſatis dilucide oſtendit. Inde idem pro Cluentio: *Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus.* Quod autem ea tutela legitima tam à Cicerone quam ab Ulpiano appellatur, indicio eſt, lege 12 Tab. introductam. Id quod verum puto, & ex Athenienſium legibus hoc caput à Decemviris deſcriptum, quandoquidem & apud illos mulieres tutorum, quos κυρίους vocabant,

a lib. 5. cap. 19.

bant, poteſtate continerentur, ut eſt à Budæo *in linguæ Græcæ Commentar.* obſervatum. Jam, propinquorum tutela conventione in manum mulieres liberatas, ut Boethius ſupra citato loco perſtrinxit, mirum non eſt: cum eo modo capite minuerentur, ſtatumque ac familiam mutarent, & in virorum mancipium redigerentur; in quorum manu eas fuiſſe, etiam Cato in eo quem paulo ante produxi Livii loco dicit. Quin etiam in manum conveniendo mulierem cum capite fortunas quoque ſuas in familiam ac domum mariti tranſtuliſſe ſciendum eſt. Nam, ut Cicero *in Topicis, in loco ab effectis,* ſcribit, *cum mulier viro in manum conveniebat, omnia quæ ejus fuerant, viri fiebant dotis nomine.* Unde Boethius, uxore defuncta quæ in manum conveniſſet, bona ejus ad virum pertinuiſſe bene colligit. Quapropter Lucio Flacco inter cetera vitio datum legimus, quod Valeriæ gentilis ſuæ, quæ Androni Seſtilio nupſiſſe dicebatur, bona avertiſſet, ejuſque hereditate virum, ad quem ea legitimo jure pertinebat, fraudaſſet. Quod crimen Cicero in ea quam pro eo reo dixit, oratione ita refellit, ut in manum Seſtilio conveniſſe Valeriam neget. Idque argumento ab enumeratione partium ducto probat. Nam ſi in manum conveniſſe dicatur, utique uſu vel coem-

tione

tione conveniſſe eam neceſſe fuiſſe dicit, cum hæ ſolæ eſſent inter ejus conditionis & qualitatis perſonas uſitatæ matrimoniorum ſpecies. Atqui uſu convenire in manum non potuiſſe, docet hac ex jure ſumta ratione; quod de tutela legitima, qua majorum more Valeria continebatur, nihil potuerit abſque tutorum omnium auctoritate uſu diminui: ut proinde ei non licuerit, tutoribus minime auctoribus factis, alienæ ſe ditioni ſubjicere, in alienamque familiam ſe & bona ſua transferre. A quo non abhorret quod idem *lib.* 1. *Epiſt. ad Attic.* ita ſcribit: *De Tadiana re mecum Tadius locutus eſt, te ita ſcripſiſſe, nihil eſſe jam quod laborares: quoniam hereditas uſu capta eſt. Id mirabamur, te ignorare de tutela legitima, in qua dicitur eſſe puella, nihil uſucapi poſſe. Diminuendi* enim verbo in hanc ſententiam uſos veteres apparet ex Senatuſconſulto de petitione hæreditatis. ^a Coemtione vero, quod erat alterum partitionis membrum, in manum peræque convenire non potuiſſe Valeriam contendit, cum ei rei auctoritatem Flaccus qui è tutorum numero erat non præſtitiſſet: ac per hoc ſine eo auctore dicta ab ea dote nihil actum eſſe, ibidem adſeverat.

^a l. item veniunt. §. item placere. & l. deperditum. D. de petition. hered.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

rat. Quod & *in Oratione pro Cæcinna* pre certo ac conſtanti ponit. Ideoque ex lege Julia de maritandis ordinibus, à Prætore urbano tutor mulieri virginive, quæ ex ea ipſa lege nubebat, ad dotem dandam, dicendam promittendamve dabatur, ſi legitimum tutorem ea non haberet, ut eſt ab Ulpiano memoriæ proditum *a*. Atque hæc erant jura quæ ſibi conventionis in manum beneficio maritus in bonis uxoris vindicabat. Vice verſa etiam uxor eorundem & bonorum & ſacrorum cum viro ſocia ac particeps fiebat. Qua communione merito exiſtimavit Romulus inter ſe arctiori vinculo colligatum conjuges iri. Eſt enim hujus rei origo ab ejus legibus arceſſenda, quibus hoc comprehenſum fuiſſe Dionyſ. Halicarn. auctor eſt *b*, γυναῖκα γαμετὴν κατὰ νόμους ἱεροὺς συνελθοῦσαν ἀνδρὶ κοινωνὸν ἁπάντων εἶναι χρημάτων τε καὶ ἱερῶν. Unde mirum non eſt, Nuptias à Modeſtino *c* divini & humani juris conjunctionem definiri, & à Gordiano *d* uxorem rei divinæ & humanæ ſociam appellari. Quapropter nec turpe judicium ob res viro ſubtractas adverſus eam dari prudentibus placuit *e*, quam ſocietas vitæ quodammodo dominam faceret.

a Tit. 11. *b* lib. 2. *c* in l. 1. D. de ritu nupt. *d* in l. adverſus. C. de crim. expil. hered. *e* l. 1. D. rer. amot.

ceret. Hinc quoque forte ab initio moribus comparatum fuit, ut ne inter conjuges factæ donationes valerent. Quod & aliis poſtea rationibus utile viſum eſt. Quas inter etiam hanc Plutarch. ἐν Αἰτίοις commemorat, ὅτι δεῖ κοινὰ ϗ γυναιξὶ εἶναι τὰ ἀνδρῶν, ϗ ἀνδράσι τὰ γυναικῶν. Ex iiſdem etiam Romuli legibus deſcendiſſe Halicarnaſſeus admonet, quod uſu apud Rom. invaluit, ut viro mortuo ſuperſtes uxor non aliter ac patri filia heres exiſteret: & quidem eo ſine liberis defuncto totam ex aſſe hereditatem ſibi vindicaret: liberis vero relictis æquam cum iis partem ferret. Ac plane ſuorum heredum loco ac numero ejuſmodi uxores habitas, & perinde atque illos heredes vel exheredes ſcribi debuiſſe, ne præteritione earum teſtamenta vitiarentur, ex veteri juriſprudentia intelligimus. Sic enim Ulpianus, *in fragmentis Titulorum ex ejus Corpore excerptorum*, ſcribit *a*: *Sui heredes inſtituendi ſunt vel exheredandi. Sui autem heredes ſunt, liberi quos in poteſtate habemus, tam naturales quam adoptivi. Item uxor quæ in manu eſt, & nurus quæ in manu eſt filii quem in poteſtate habemus*. Et alias *b*: *Adgnaſcitur ſuus heres, aut adgnaſcendo, aut adoptando, aut in manum conveniendo, aut in locum ſui heredis ſuccedendo*. Quod

a Tit. 22. *b* Tit. 23.

nec Servium latuit, qui *in 7. Æneid.* ad illum Virgilii verſum,

— *Quæſitas ſanguine dotes*
Abnegat, externuſque in regnum quæritur heres.

De jure, ait, *traxit, ut non generum, ſed heredem diceret. Nam per coemtionem facto matrimonio ſibi invicem ſuccedebant.* His conſequens eſt, à muliere herede ſcripta viro, cui ea in manum conveniſſet, inutiliter legatum relictum fuiſſe: ut & juris ipſa ratio dictat, & ex eo inferri poteſt, quod Ulpianus *Tit.* 23. *fragmentor.* definit his verbis: *Ei, cujus in poteſtate, manu, mancipioque eſt heres ſcriptus, legari non poteſt.* Quinetiam mancipari eam à viro potuiſſe, argumento eſt quod Sex. Pomp. ex Ælio Gallo ſcribit, Remancipatam eam dictam quæ mancipata erat ab eo cui in manum convenerat. Itaque in eo quod ab Ulpiano ſcriptum eſt *a*, eum qui liberum caput mancipatum ſibi vel à parente vel à coemtore manumiſit, per ſimilitudinem patroni tutorem fiduciarium effici; videndum eſt, ne ad maritum coemtoris nomen, potius quam ad alium quemquam referendum ſit. Ex his ſatis patere arbitror, quid eſſet, in manum convenire. Quod loquendi genus ab

a Tit. 11. §.4.

ab Apuleio *lib.* 8. non ſemel eſt uſurpatum.

Ceterum de uxorum uſu quærendarum forma nihil à quoquam veterum auctorum literis proditum reperi. Tentari quidem certe, non incolorate poſſet; nec vero quid obſtet, præter juris rationem qua Flacci partes tueri Cicero niſus eſt, video, Uſu partas ac quæſitas uxores eas fuiſſe quæ matrimonii cauſa in domum abſque coemtionis ſolennibus deductæ toto vertenre anno cum viro adſueſſent: quæ poſt id temporis ex 12. Tab. in manu mancipioque viri fuerint, quaſi uſu, id eſt, poſſeſſione viro mancipatæ. Uſum enim pro poſſeſſione veteres dicebant. Et ita 12. *Tab.* ſcriptum erat: *Annuus uſus eſto.* Unde & *uſucapionis* nomen. Uſum vero legitimum fuiſſe dominiorum quærendorum & adipiſcendorum modum nemo ambigit. Et vel juris civilis auctoribus tacentibus, ejus rei unus locupletiſſimus eſſet teſtis Horatius, cum ait:

Si proprium eſt quod quis libra mercatur &
ære,
Quædam, ſi credis conſultis, mancipat uſus.

Proinde quemadmodum res mobiles, vel ſe moventes, anno poſſeſſæ, poſſeſſoris, ex jure Quiritium, fiebant: ita mulierem quæ cum viro una matrimonii cauſa anno integro morata eſſet, ei uxorem cum re & effectu

partam conciliatamque fuiſſe ſuſpicari poſſumus. Probabile hoc facit, quod annui hujus uſus interrumpendi interpellandique gratia trinoctio perfecto à viro uxorem abnoctare lex 12 Tab. jubebat. Hoc enim de uſurpatione uxorum, id eſt, uſus earum interruptione, ex Q. Mutio Scævola Gellius & ab eo mutuatus Macrobius prodiderunt. Cujus uſurpationis quæ fuiſſet utilitas non video niſi in manum & mancipium viri per annuam poſſeſſionem mulier transitura fuiſſet. Quorſum enim, quæſo, de uſurpatione annui uxorum uſus lege cautum fuiſſet, ſi non ejuſmodi uſu aliquid viro præter nudum matrimonii nomen acceſſiſſet? Nam ad uxoris inane conſortium (id eſt, conventionis in manum viribus deſtitutum) conſequendum, annum exſpectari nihil attinebat, quod mero conſenſu, mutuaque voluntate, protinus conjuges naniſcebantur. Neceſſe eſt igitur amplius aliquid annuo uſu maritum nactum ac conſecutum fuiſſe. Quæ res exiſtimandi copiam præbet, ut, quemadmodum ſervus venditus & traditus, neque tamen emtori mancipatus, nec in jure ceſſus, nec ab ipſo annum poſſeſſus, in bonis tantum ejus erat; non autem, quoad horum quid interveniſſet, ex jure Quiritium ejus fiebat: ſic quæ nec farre nec coemtione in manum conveniſſet, ſed in

in domum duntaxat pro uxore deducta eſſet mulier, uxor quidem habebatur: ceterum non ante in manum viri conveniſſe cenſebatur, quam apud eum annum nulla trinoctii abſentia interpoſita impleviſſet. Tranſacta vero annua die, tum uſu viro quæſita uxor judicabatur, pro eoque erat ac ſi in manum ſolennibus verbis conveniſſet, utpote uſu ac poſſeſſione, quod ſolennitati defuerat, ſupplente. Sed hæc ut ſunt in conjectura poſita, & à me inveſtigandi tantum, non etiam adfirmandi gratia propoſita, ita à lectoribus accipi & æqui bonique conſuli velim. Liberum enim ſuum cuique de his judicium, imo vero liberam ſuſpicionem relinquo. Ad eam certe uxorum uſu quæſitarum ſpeciem Plautus, ſive quis alius argumenti Amphitryonis auctor eſt, adluſiſſe videtur his verſibus:

In faciem vorſus Amphitryonis Iuppiter,
Dum bellum gereret cum Telebois hoſtibus,
Alcumenam uxorem cepit uſurariam.

Niſi quis malit ex alio Prologi verſu, quo uſuram corporis ejus cepiſſe eum ſcribit, verba ea interpretari. Equidem aſſentiri iis non poſſum qui ſolo uſu uxores cum concubinis confundere conantur. Aliud enim ſemper fuit uxorum, aliud concubinarum nomen. Nec uxorii nominis dignitas concubinis unquam eſt tributa. Hoc ergo inter eas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

quæ quoquo modo in matrimonium conveniſſent (quas Cicero tantummodo uxores, Gellius matronas appellatas ſcribit), & concubinas, intererat, quod illæ matrimonii, hæ conſuetudinis ſolius cauſa haberentur. Atque ex affectu & animo habentis ea res plerumque cenſebatur. Quamquam in liberæ mulieris ejuſque ingenuæ, quæ corpore quæſtum non feciſſet, conſuetudine non concubinatus, ſed matrimonium intelligebatur; ut Modeſtinus *lib.* 1. *Regular.* ſcribit: *a* qui & illud eodem libro tradiderat, *b* Stuprum committere eum qui liberam mulierem conſuetudinis, non matrimonii cauſa contineret. Honeſtæ quippe vitæ & ingenuam, minime proſtituti corporis, mulierem in concubinatu habere non licebat: ſed vel in matrimonio habere neceſſe erat, vel qui hoc recuſabat, in legem Juliam de adulteriis incidere, ſtuprique crimen committere judicabatur. *c* Ex earum verò mulierum, quæ vel in matrimonio vel in concubinatu promiſcue haberi poterant, conſuetudine, utrum matrimonium an concubinatus induceretur, ex deſtinatione animi eorum qui eas habebant pendebat. Nam ſi maritali eas honore & affectione viri proſequerentur,

a l. in liberæ. D. de ritu nupt. *b* l. ſtuprum. D. ad l. Jul. de adult. *c* l. in concubinatu. D. de concubin.

rentur, uxores; ſin minus, concubinæ cenſebantur. Ex illis ſuſcepti, juſti ac legitimi; ex his, vulgo quæſiti ac ſpurii exiſtimabantur. Quamobrem obſcurum jam nemini eſſe puto, quod concubinam ex ſola animi deſtinatione æſtimari oportere Paulus ſcribit. *a* Exemplum appoſitum ſuppeditat Capitolinus in M. Antonino philoſopho: qui Fauſtina uxore mortua, à ſecundis nuptiis eum Imperatorem abſtinuiſſe ſcribit: eniſam tamen eſſe quamdam Fabiam ut in ejus matrimonium coiret; ſed illum, ne tot liberis ſuperduceret novercam, concubinam dumtaxat ſibi adſciviſſe, procuratoris uxoris ſuæ filiam. Aliud etiam occurrit ex Papiniano *lib.* 8. *Reſponſor.* quo Cocceium Caſſianum, virum clariſſimum, Rufinam quamdam ingenuam, pleno honore dilexiſſe, ex eaque filiam ſuſcepiſſe memorat: cum tamen pro concubina eam habuiſſet, nec uxorio eam nomine dignatus eſſet, & filiam alumnæ nomine nuncupaſſet, vulgo quæſitam eam filiam judicatam refert. Itaque quæ concubina fuerat, mutata voluntate uxor haberi poterat. Teſtem habemus eundem Papinianum lib. 12. Reſponſor. *Donationes*, ait, b *in concubinam collatas, non poſſe revocari, convenit: nec, ſi matrimonium*

a l. penul. D. de concubin. *b* l. donationes. D. de donationib.

inter eoſdem poſtea fuerit contractum, id irritum recidere, quod ante jure valuit. An autem maritalis honor & affectio pridem præceſſerit, perſonis comparatis, vitæ conjunctione conſiderata, perpendendum eſſe reſpondi. Neque enim tabulas facere matrimonium. Cui optime quadrat quod Quintilianus *lib.* 5. *cap.* 11. ita ſcribit: *Ex contrario nihil obſtat quo minus juſtum matrimonium ſit mente coeuntium, etiam ſi tabulæ ſignatæ non fuerint. Nihil enim proderit ſignaſſe tabulas, ſi mentem matrimonii fuiſſe non conſtabit.* Mens ergo & voluntas viri, uxorem à concubina (quæ modo in concubinatu retineri jure poterat) ſeparabat: cum ad matrimonii ſubſtantiam tabularum nuptialium obſignatio neceſſaria non eſſet. Unde Imp. Probus Fortunato reſcripſit *a*, quam liberorum procreandorum cauſa domi habuerat uxorem, non eo minus ei juſtam uxorem eſſe quod tabulæ nuptiales nullæ interceſſiſſent. Dignitate item uxor à concubina diſtinguebatur, ut noſter Ulpianus ſignificat *b*. Atque ideo Ælius Commodus Verus, Spartiano referente, *uxorem dignitatis eſſe nomen, non voluptatis*, dicebat. Plane eam quæ uxoris loco ſine nuptiis in domo eſſet, pellicem ex quorundam

a l. ſi vicinis. 9. C. de nupt. *b* l. item legato. 49. §. 4. D. de legat. 3.

dam ſententia appellatam eſſe Paulus refert *a*. Cujus tamen vocis aliam idem interpretationem *ex Maſſurii Sabini libro Memorialium* adducit, ubi rectius, meo quidem judicio, *Memorabilium* legeretur. Nam hanc fuiſſe libri cujuſdam ab eo editi inſcriptionem, Macrobius *lib. 3. Saturnalior. cap. 6.* oſtendit. At Gellius pellicem appellatam, probroſamque habitam, quæ juncta conſuetaque eſſet cum eo, in cujus manu mancipioque alia matrimonii cauſa foret, Numæ lege docet *b*, in qua ita erat: *Pellex ædem Iunonis non tangito. Si tangit, Iunoni crinibus dimiſſis agnum feminam cædito.* Ac de uxorum quidem generibus & differentiis ſatis.

Ceterum antiquitus nuptiæ non niſi captatis prius auguriis fiebant. Iiſque faciendis Auſpices (quo nomine τὲς ἐπ' οἰωνοῖς ἱερεῖς appellatos Plutarch. ἐν Αἰτίοις ſcribit) olim interponebantur, ut Valer. Max. *lib. 2. cap. 1.* tradit, his verbis: *Apud antiquos non ſolum publice, ſed etiam privatim nihil gerebatur niſi auſpicio prius ſumto. Quo ex more nuptiis etiam auſpices nunc interponuntur: qui quamvis auſpicia petere deſierint, ipſo tamen nomine veteris conſuetudinis veſtigia uſurpantur.* Sic Tacitus de nuptiis Meſſalinæ tractans *lib. 11.* &

a in l. libro. 144. D. de verb. ſignif. *b* l. 4. c. 3.

de Neronis cum Pythagora conjugio *lib.* 15. agens, utrobique auſpicum adhibitorum meminit. Plautus etiam in Prologo Caſinæ:

Vltro, ait, *ibit nuptum, non manebit auſpices.*

Cicero pro Cluentio: *Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis ominibus.* Lucanus lib. 2. de bello Pharſal.

Pignora nulla domus, nulli coïere propinqui,
Iunguntur taciti, contentique auſpice Bruto.

Iuvenalis, Sat. 10.

— Tyriusque palam genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo: veniet cum ſignatoribus auſpex.

Symmachus lib. 2. Epiſtol. *Sororem Pompeiam olim viro maturam te auſpice in manus optat accipere.* Servius *in* 1. *Æneid.* ad illum verſum,

Cui pater intactam dederat, primiſque jugarat Ominibus. Id eſt, auguriis. Et ſecundum Romanos locutus eſt, qui nihil niſi captatis faciebant auguriis, præcipue nuptias. Idem *in lib.* 4. *Æneid.* ad eos verſus,

Diis equidem auſpicibus reor & Iunone ſecunda
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.

Dii, ait, *qui ſunt auſpices matrimoniorum, Æneam huc venire fecerunt. Nuptiæ enim captatis auguriis fiebant.* Quod ille Lucani & Iuvenalis paulo ante prolatis teſtimoniis compro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

comprobat. Hinc Claudianus in Epiſt. ad Serenam:

Atque utinam ſub luce tui contingeret oris
Conjugis in caſtris & ſolio generi
Optatum celebrare diem, me jungeret auſpex
Purpura, me ſancto cingeret aula toro.

Idem in Rufin. lib. I.

— Hac auſpice tædæ
Oedipodem matri, natæ junxere Thyeſten.

Seneca in Troade, Act. 4. Sc. I.

Quicunque hymen funeſtus, illætabilis,
Lamenta, cædes, ſanguinem, gemitus habet,
Eſt auſpice Helena dignus.

Ac de hujuſmodi auſpicibus accipiendus eſt ille Suetonii *in Claudio* locus, quo Valeriam Meſſalinam uxorem ſupplicio adfeciſſe eum Imperatorem narrat, dote prius inter auſpices conſignata. Erat autem proſperrimi augurii nuptialibus negotiis accipitris circi altero pede claudi aſpectus, ut Plinius *lib.* 10. *cap.* 8. prodidit. Quinetiam his conjugalibus auſpiciis antiquitus Pilumnum & Picumnum deos deputatos, Nonius Marcellus, Varronis auctoritate adductus, *in cap. de doctorum Indagine* ſcribit.

His ita expoſitis tempus eſt ad novæ nuptæ cultum, veſtitum, ornatumque tranſeamus. Ac primum ut à vertice incipiam, ſenis crinibus eam ornari ſolitam reperio: ſive quod is ornatus vetuſtiſſimus eſſet, ſeu quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

quod eo virgines Veſtales ornabantur, quarum caſtitatem viris ſuis nubentes ſpondebant, quemadmodum Sex. Pompeius tradit. Cælibari præterea haſta, quæ in corpore gladiatoris abjecti occiſique ſtetiſſet, nubentis caput, eodem auctore, comebatur: ut, quemadmodum illa fuerat conjuncta cum corpore gladiatoris, ſic ipſa cum viro eſſet: vel quia matronæ in Junonis Curitis tutela eſſent, quæ ita à ferenda haſta (quæ Sabinorum lingua *curis* dicitur) appellabatur: vel ut fortes viros genituram ominarentur: vel quod nuptiali jure imperio viri ſubjiciebatur nubens, quia haſta ſumma armorum & imperii eſt. Hanc autem conſuetudinem alia hujus inſtituti addita ratione Plutar. *in Romulo* retulit: Ἔνιοι δὲ λέγουσι, καὶ τὸ τὴν κόμην γαμουμένης αἰχμῇ διακρίνεσθαι δορατίου, σύμβολον εἶναι τοῦ μετὰ μάχης καὶ πολεμικῶς τὸν πρῶτον γάμον γενέσθαι, περὶ ὧν ἐπὶ πλέον ἐν τοῖς αἰτίοις εἰρήκαμεν. Quibus verbis Plut. nos ad eum librum rejicit qui vulgo Ῥωμαϊκὰ inſcribitur, quem tamen ipſe Αἰτιῶν inſcripſiſſe videtur. Verba autem ejus in eo libro hæc ſunt: Διὰ τί τῶν γαμουμένων αἰχμῇ δορατίου κόμην διακρίνουσι; Cujus rei cauſas complures, hanc vero Sexto Pompeio concordantem adfert. Ἢ τὰ μὲν πλεῖστα τῶν γαμικῶν εἰς τὴν Ἥραν ἀνῆπτον. Ἥρας δὲ ἱερὸν τὸ δόρυ νενόμισται, καὶ τῶν ἀγαλμά-

των αὐτῆς δόρατι στηρίζεται τὰ πλεῖστα. καὶ Κυρῖτις ἡ θεὸς ἐπωνομάσθη. τὸ γὰρ δόρυ κύριν ἐκάλουν οἱ παλαιοί.

Curitis porro Junonis etiam Martian. Felix *lib. 2. de nupt. Philolog.* inter cetera ejus deæ cognomina meminit. Necnon Sextus Pompeius, *Curitim*, ait, *Iunonem appellabant, quia eandem ferre haſtam putabant.* Ovid. lib. 2. Faſtor.

Sive quod haſta curis priſcis eſt dicta Latinis.

Eum vero de quo agere cœpimus morem idem Ovid. *libr. 2. Faſtor.* eo qui jam à me ſupra relatus eſt loco perſtringit; menſe Februario, quo inferis parentabatur, nuptiis abſtinendum hac periphraſi monens:

Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri,
Comat virgineas haſta recurva comas.

Arnobius *lib. 2. adverſus gentes*, veteres quoſdam ritus deſuetudine ſublatos recenſens, *Cum in matrimonia*, inquit, *convenitis, toga ſternitis lectulos, & maritorum genios advocatis, nubentium crinem cælibari haſta mulcetis.* Corona deinde redimiri novæ nuptæ conſueverant. Tertullian. in lib. de corona militis. *Coronant & nuptiæ ſponſos.* Catull. in carmine de nuptiis Juliæ & Manl.

Cinge tempora floribus
Suave olentis amaraci.

Lucanus

Lucanus, de nubente loquens,
Turritaque premens frontem matrona corona
Tranſlata vitat. & quæ ſequuntur.
Claudianus etiam Stiliconem ad nuptiarum apparatum corona tempora cingere ſic admonet:
Solitas galea
Fulgere comas,
Stilico, molli
Necte corona.
Enimvero recta tunica novæ nuptæ induebantur, qualem prima Caia Cæcilia texuit, ut eſt à Plinio *lib.* 8. *Natural. hiſtor. cap.*48. relatum. Quod quidem ex felici textricis conjugio in uſum veniſſe non dubito; cujus memoriam, boni ominis cauſa, in nuptialibus ritibus novas nuptas uſurpaſſe conſtat.

Cingulo inſuper nupta cingebatur, quod vir in lecto ſolvebat. Factum id ex lana ovis, Sex. Pomp. ſcribit: ut ſicut illa in glomis ſublata, conjuncta inter ſe eſt; ſic vir ſuus ſecum vinctus cinctuſque eſſet. Cingulum id Herculano nodo vinctum vir ominis gratia ſolvebat, ut ſic ipſe felix in ſuſcipiendis liberis eſſet, ſicut Hercules fuit, qui 70 liberos reliquit. Inde Catull. in nupt. Iul. & Manlii:
Te ſuis tremulus parens
Invocat: tibi virgines

Zonula

Zonula ſolvunt ſinus.
Et in carmine ad Januam:
Nec quærendum aliunde foret nervoſius illud,
Quod zonam poſſet ſolvere virgineam.
Et alias:
Tam gratum mihi quam fuit puellæ
Pernici aureolum tuliſſe malum
Quod zonam ſolvit diu ligatam.
Ovidius in Epiſtola Phyllidis ad Demophoontem:
Cui mea virginitas avibus libata ſiniſtris,
Caſtaque fallaci zona revincta manu.
Arnob. lib. 3. adverſus gentes: *Niſi virginalia vincula jam ferventes diſſolverent atque imminentes mariti.* Citatur & à Nonio Marcello hic Varronis verſus Γέροντ☉ διδασκάλȣ. *Novus maritus taciturnus, taxim ſolvebat cingulum.* Ab hac vero cingulorum replicatione Junoni, quæ conjugalibus federibus præeſſe credebatur, Cinxiæ cognomen inditum fuit. Sex. Pompejus, *Cinxiæ*, ait, *Iunonis nomen ſanctum habebatur in nuptiis, quod initio conjugii ſolutio erat cinguli quo nova nupta erat cincta.* Arnobius lib. 2. adverſus gent. *Vnctionibus ſupereſt Vnxia, cingulorum Cinxia replicationi.* Ex quo emendandus eſt Martiani Felicis locus, apud quem *lib. 3. de nuptiis Philolog.* in ea oratione quam Philologia ad Junonem habet, ita vulgo legitur: *Iterducam, & Domi-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

& Domiducam, Vnxiam, Cinthiamque mortales puellæ debent in nuptias convocare. ubi *Cinxiam* proculdubio legendum eſt.

Junoni autem multos habitos in nuptiis honores, quod ea jungendis & conciliandis matrimoniis præeſſe cenſeretur, præter Plutarchi ſupra citatum locum, Ovidius non ſemel *in Epiſtol. Heroid.* indicat. Veluti in Epiſtol. Phyllidis ad Demophoont.

Iunonemque toris quæ præſidet alma maritis.

Et in Epiſt. Medeæ ad Jaſon.

Conſcia ſit Iuno ſacris præfecta maritis.

Et in Epiſt. Hypſipyles.

Non ego ſum furtim tibi cognita: pronuba Iuno
Adfuit.

Sed & Virgil. lib. 4. Æneid.

Iunoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

Statius Papin. in Sylvis.

— Dat Iuno verenda
Vincula, & inſigni geminat concordia tæda.

Junonem plane nuptiarum præſidem Dio Chryſoſtomus, *oratione ſeptima*, quæ *Euboica aut Venator* inſcribitur, vocat. Eaque ratione τελείας cognomine à Græcis Juno ornatur. Plutarch. ἐν Αἰτίοις, *quæſtione ſecunda*: Πέντε δεῖσθαι θεῶν τοὺς γαμοῦντας οἴονται· Διὸς τελείου καὶ Ἥρας τελείας, καὶ Ἀφροδίτης καὶ Πειθοῦς· ἐπὶ πᾶσι δὲ Ἀρτέμιδος. Non enim *adulta Iuno* eo verbo exaudienda eſt, quemadmodum illic perperam interpres vertit,

vertit, ſed *nuptiarum præſes*. Epitheton namque hoc à voce τέλος deſcendit, quæ antiquis *nuptias* ſignificabat. Pollux, *libr*. 3. *Onomaſt*. Προτελεῖαι ἐλέγοντο οὐ μόνον αἱ νύμφαι, ἀλλὰ καὶ οἱ νύμφιοι, καὶ τέλειος ὁ γάμος ἐκαλεῖτο, καὶ προτέλειοι οἱ γεγαμηκότες. Διὰ τοῦτο καὶ Ἥρα τέλεια ἡ ζυγία. ταύτῃ γὰρ τοῖς προτελείοις προετέλουν. & quæ ſequuntur. Suidas, Ἥρα, ait, τέλεια καὶ Ζεὺς τέλειος, ἐτιμῶντο ἐν τοῖς γάμοις ὡς πρυτάνεις ὄντες τῶν γάμων. τέλος δὲ ὁ γάμος. Διὸ καὶ προτέλεια ἐκαλεῖτο ἡ θυσία ἡ πρὸ τῶν γάμων. Euſtath. in 2. *Iliad*. Τέλος γὰρ, ait, ὁ γάμος, ὅθεν τελείους τοὺς γεγαμηκότας ἔλεγον. Idem *in* 12. *Iliad*. Ἐκ δὲ τοῦ λοιποῦ τέλος, ὃ σημαίνει τὸν γάμον, τὰ προτέλεια, ὧν χρῆσις μὲν μόνη παρὰ Αἰλίῳ Διονυσίῳ, ἑρμηνεία δὲ παρὰ Παυσανίᾳ, εἰπόντι ὅτι προτέλεια ἡ πρὸ τῶν γάμων θέα, ἴσως τὰ λεγόμενα θεώρητρα. ἐκεῖθεν δὲ καὶ τέλειοι οἱ γεγαμηκότες, καὶ τελειωθῆναι τὸ γῆμαι. Itaque τέλεια *Iuno* nihil aliud quam γαμήλιον ſignificat. quod epitheton Junoni tributum Servius in 4. *Æneid*. ad verſum, *Et Iunone ſecunda*, notat. Quem quidem interpretis Plutarchi errorem eo diſſimulandum non putavi, quod eo quoque in fraudem illectum Ludovicum Vivem videam *in ſuis ad cap*. 22. *lib*. 4. *de civit. Dei Commentariis*. Junoni vero τῇ τελείᾳ ſacra facientes fel cum

reliquis victimarum extis non porrigebant, ſed demtum & divulſum abjiciebant; myſtice ſignificantes, bilem omnem atque iracundiam à nuptiis abeſſe oportere. Quod me Plutarchus ἐν γαμικοῖς παραγγέλμασι docuit. Sed eſt ille ejus auctoris locus in Frobenianis codicibus, duobus in verbis corruptus. Sic enim ſcriptum habent: Οἱ τῇ γαμηλίᾳ θύοντες ὥρᾳ τὴν σχολὴν οὐ συγκαθαγίζουσι τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς, ἀλλ᾽ ἐξελόντες ἔῤῥιψαν περὶ τὸν βωμὸν, αἰνιττομένου τοῦ νομοθέτου, τὸ μηδέποτε δεῖν σχολὴν μηδὲ ὀργὴν γάμῳ παρεῖναι. Atqui legendum eſt γαμηλίᾳ θύοντες Ἥρᾳ. Rurſus, χολὴν, id eſt, *fel*, non σχολὴν, quod aliud penitus ſignificat. Qui me locus admonet, ut aliud huic adfine & cognatum apud eundem auctorem librariorum vitio commiſſum erratum corrigam. Nam *in Numa*, quo loco anni menſes recenſet, paſſim ita ſcriptum eſt: Τῶν δ᾽ ἐφεξῆς τὸν μὲν μάϊον καλοῦσιν, ἀπὸ Μαίας, Ἑρμῇ γὰρ ἀφιέρωται, τὸν δὲ ἰούνιον, ἀπὸ τῆς ὥρας. Ubi Ἥρας legendum eſſe contendo. Idque ſequentia verba manifeſte demonſtrant, in quibus ita eſt: εἰσὶ δέ τινες οἱ τούτους ἡλικίας ἐπωνύμους εἶναι λέγοντες πρεσβυτέρας καὶ νεωτέρας. μαιώρες γὰρ οἱ πρεσβύτεροι παρ᾽ αὐτοῖς, ἰουνιώρες δὲ οἱ νεώτεροι καλοῦνται. Apparet enim Plutarchum duplex Junii menſis etymon attingere, quem

quem à Junone nonnulli, à junioribus alii dictum cenſent. ut & idem ἐν Αἰτίοις, & Macrob. *lib.* 2. *Saturnal. cap.* 12. teſtis eſt: *Iunius*, inquiens, *Majum ſequitur: aut ex parte populi, ut ſupra diximus, nominatus; aut ut Cingius arbitratur, quod Iunonius apud Latinos ante vocitatus, diuque apud Aricinos Praneſtinoſque hac appellatione in faſtos relatus ſit: adeo ut, ſicut Niſus in commentariis faſtorum dicit, apud majores quoque noſtros hac appellatio menſis diu manſerit, ſed poſt detritis quibuſdam literis, ex Iunonio Iunius dictus ſit.* Cenſorinus *in lib. de die natali cap.* 18. Junium quoque à Junone potius quam junioribus dictum putat: quod illo menſe maximi Junoni habentur honores. Quibus & Bedam *in lib. de ratione tempor.* adde. Hanc certe lectionem omni ſcrupulo amoto rectam eſſe, D. Amiotus, Abbas Belloſanenſis, vir raræ doctrinæ, & ea, quam magna cum laude ſuſtinet, regiæ inſtitutionis cura vere dignus, mihi ſcriptorum codicum auctoritate comprobavit: qui & illud me docuit, *in eadem Numæ vita*, paulo poſt in Februarii menſis etymologia mendum eſſe. Nam cum vulgo τοῖς φυτοῖς ἐναγίζουσι καὶ τότε, legatur; τοῖς φθιτοῖς legendum eſſe, veteres codices, quos ille accuratiſſime evolvit, oſtendunt. De cujus lectionis veritate nemo dubitabit, qui eo

menſe

menſe juſta diis manibus ſolvi, & mortuis parentari ſolitum, ſecum reputabit. Quod ex Ovidii Faſtis, Macrobio *lib.* 1. *Saturn. cap.* 13. aliiſque veterum ſcriptis cuivis in promtu eſſe poteſt. Verum, ut ad propoſitum redeat oratio, ex ea ſuperſtitioſa gentilium opinione, quam de Junone animo conceptam habebant, multa ei deæ ſecundum munerum, poteſtatum, ac in re uxoria officiorum varietatem ac diverſitatem, cognomina indita fuiſſe obſervavi. Primum enim à conjunctione maris & feminæ *Iuga*, Sexto Pomp. teſte, vocabatur; exemplo Græci ſermonis, quo Ζυγία vocabatur. Quod nomen Apuleius Græciſſans *lib.*6. *de Aſino aur.* uſurpavit. Quæ appellationis hujus notatio à Dionyſio Halicar. his verbis comprobatur: Ζεὺς γὰρ καὶ Ἥρα πρῶτοι ζευγνύντες τε καὶ συνδυάζοντες. οὕτω τοι ὁ μὲν καὶ πατὴρ καλεῖται πάντων, ἡ δὲ ζευγία ἀπὸ τοῦ ζευγνῦναι τὸ θῆλυ τῷ ἄρρενι. Muſonius etiam: Ὅτι δὲ, ait, μέγα καὶ ἀξιοσπούδαστον ὁ γάμος ἐστὶ, καὶ ταύτῃ δῆλον. θεοὶ γὰρ ἐπιτροπεύουσιν αὐτὸν, καθὸ νομίζονται παρ' ἀνθρώποις μεγάλοι· πρῶτον μὲν Ἥρα. καὶ διὰ τοῦτο ζυγίαν αὐτὴν προσαγορεύουσιν. Quod vero de jugo, matrimonio contrahendis imponi ſolito, Servius & poſt eum Iſidorus commemorant, quia idoneorum & locupletum auctorum teſtimonio ab eis non firmatur, admittere non auſim. Nec

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſum neſcius, Plauti *ex Curculione* verſum ad hanc rem proferri poſſe. in quo ita eſt, *Iamne ea fert jugum?* Sed id μεταφορικῶς dictum eſſe, probabilius eſt. quemadmodum illud Horatii:

Nondum ſubacta ferre jugum valet
Cervice.

Ut autem à matrimoniorum conjunctione *Iuga* & *Zygia*, ita à mulieris in domum mariti deductione *Domiduca* & *Iterduca*, à cingulo novæ nuptæ *Cinxia*, ab unctione *Vnxia*, Juno appellabatur. Et ita actui cuique peculiare numen ſtulta gentilitas adſignabat. Quam ridiculam eorum ſuperſtitionem B. Auguſtinus *lib.6. de civit. Dei cap. 9.* ita exagitat. *Cum mas & femina conjunguntur, adhibetur deus Iugatinus. Sit hoc ferendum: Sed domum eſt ducenda quæ nubit: adhibetur deus Domiducus. ut in domo ſit, adhibetur deus Domitius: ut maneat cum viro, additur dea Manturna.* Et paulo poſt: *Impletur cubiculum turba numinum, quando & paranymphi inde diſcedunt. Adeſt dea Virginenſis, & deus pater Subigus, & dea mater Prema, & dea Pertunda, & Venus, & Priapus. Virginenſis quidem*, ut ibidem indicat, *ad hoc, ut virgini zona ſolvatur. Subigus, ut viro ſubigatur. Prema, ut ſubacta, ne ſe commoveat, comprimatur.* Cujuſmodi etiam ineptias Arnob. *lib. 2. adverſus gent.* ſcite ridet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Verum ut ad inſtituta pergamus, Coronam, ex verbenis à ſe lectis compoſitam, nova nupta, Sex. Pomp. teſte, ſub amiculo ferebat. Eandem & ſoccos luteos geſtaſſe, Catullus ſuſpicandum relinquit. Sed ut hoc obſcurum eſt, ita velo obnubi ſolitam cum ad virum duceretur, tam certum eſt quam quod certiſſimum. Tertullianus de virginibus veland. *Atquin*, ait, *etiam velatæ ad virum ducuntur.* Unde *nuptiarum* nomen ductum eſſe, conſentiens in unum omnium Grammaticorum fert opinio. *Nubere* enim & *obnubere* priſcis *velare* & *operire* ſignificabat, ut Sex. Pomp. non uno loco, Non. Marcell. & alii complures notant. Quo in ſignificato Arnob. *lib.* 3. *adverſus gent.* hoc verbo uſus eſt. *Quod aqua*, inquiens, *nubat terram, appellatus eſt cognominatuſque Neptunus*. Caper, in lib. de orthograph. *Vir ducit, mulier nubit, quia pallio obnubit caput ſuum genaſque.* Velum autem id quo nuptæ operiebantur, flammeum vocabatur: quo boni ominis gratia eas velari ſolitas Sex. Pomp. tradit, idcirco quod eo aſſidue Flaminica uteretur, cui divortium facere non licebat. Sueton. in Neron. cap. 28. *Puerum Sporum exſectis teſtibus etiam in muliebrem formam transfigurare conatus eſt: cum dote & flammeo per ſolenne nuptiarum celeberrimo officio ad ſe deductum pro uxore habuit.* De quo

Im-

Imperatore etiam Tacit. *lib.* 15. agens, *Ipſe*, inquit, *per licita atque illicita fœdatus; nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, niſi paucos poſt dies uni ex contaminatorum grege, cui Pythagoræ nomen fuit, in modum ſolennium conjugiorum denupſiſſet. Inditum Imperatori flammeum.* Martial. lib. 11. Epigrammat.

Flammea texantur ſponſæ: jam virgo parata eſt.
Tondebit pueros jam nova nupta tuos.

Idem lib. 12.

Proluxere faces, velarunt flammea vultus.

Juvenalis *Sat.* 6. de muliere crebris divortiis maritos mutante:

Permutatque domos, & flammea conterit.——

Quintilian. declamat. 306. *Operiet flammeo canos.* Tertullian. in lib. adverſus Valentinian. *His nuptiis recte deducendis pro face & flammeo tuus, credo, ille arcanus ignis erumpet.* Apuleius Apolog. 2. *Venit igitur ad eum nova nupta ſecura & intrepida, pudore diſpoliato, flore exoleto, flammeo obſoleto.* Ambroſius in libr. de viduis: *Suaſimus, fateor, ut veſtem mutares, non ut flammeum ſumeres; ut à ſepulchro recederes, non ut thalamum præparares.* Proinde Catullus, *initio carminis de nuptiis Juliæ & Manlii*, Hymenæum ad flammeum capiendum excitat. Et alio ejuſdem carminis loco,

 Tollite,

Tollite, ait, *pueri, faces,*
Flammeum videor videre.
Claudian. in Epithalamio,
Iam nuptæ trepidat ſollicitus pudor,
Iam produnt lachrymas flammea ſupplices.
Idem lib. 2. de Raptu Proſerp.
— Et vultibus addunt
Flammea, ſollicitum prævelatura pudorem.
Idem in carmine Honorii & Mariæ:
Ipſa caput diſtinguit acu, ſubſtringit amictus,
Flammea virgineis accommodat ipſa capillis.
Juvenalis, Sat. 10.
— Cui nubere Cæſaris uxor
Deſtinat, optimus hic, & formoſiſſimus idem
Gentis patriciæ rapitur miſer, extinguendus
Meſſalinæ oculis, dudum ſedet illa parato
Flammeolo.
Seneca *in Octavia*, de Poppæa Neroni nubente:
Velata ſummum flammeo tenui caput.
Martianus Capella lib. 5. de nuptiis Philolog. *In quibus*, ait, *ſpecies rerum collocandæ ſunt, veluti nuptiarum, velatam flammeo nubentem.* Idem lib. 9.
Flammea virgineum quæ obnubere ſueta pudorem,
Regina deme pronuba.
Apuleius rurſus lib. 4. de Aſino aur. *Iam feralium nuptiarum miſerrimæ virgini choragium ſtruitur. Iam tædæ lumen atræ fuliginis cinerem*

cinerem arceſſunt, & ſonus tibiæ Zygiæ mutatur in querulum Lydii modum, cantuſque lætus hymenæi lugubri ululatu, & puella nuptura deterget lachrymas ipſo flammeo. Hoc vero velamen luteum erat, ut hæc Plinii verba declarant, quæ *ex ejus lib. Natur. hiſtor.* 21. *cap.* 8. appoſui. *Lutei video honorem antiquiſſimum in nuptialibus flammeis totum feminis conceſſum, & fortaſſis ideo non numerari inter principales, hoc eſt, communes maribus ac feminis, quoniam ſocietas principatum dedit.* Ex quo Lucan. lib. 2. de bello Pharſal.

Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demiſſos velarunt flammea vultus.

Rapi plane, ut Sextus Pomp. auctor eſt, ſimulabatur virgo ex gremio matris, aut ſi ea deeſſet, ex proxima neceſſitudine, tum cum ad virum transferebatur: propterea quod ea res Romulo feliciter ceſſiſſet, qui per vim ſibi ſuiſque ex Sabinis uxores quæſivit. Ex quo illud Catulli,

Qui rapis teneram ad virum
Virginem.

Expoſui quo cultu atque ornatu nova nupta ad virum procederet. Unde lucem accipient Halicarnaſſei hæc verba *ex lib.* 3. *Antiquit.* Μετὰ τοῦτο τὴν γυναῖκα κοσμησαμένην, οἷς ἔθος ἐστὶ κοσμεῖσθαι τὴν γαμουμένην. Deinceps de pompæ apparatu ac traductionis ritu

agam. Solennis autem moris fuiſſe, ut in viri domum, tanqũam conjugii manſionem ac domicilium, nuptæ traducerentur, abunde *libro primo Selectarum ex jure civili Antiquitatum*, multis jureconſultorum & aliorum auctorum teſtimoniis probavimus: quæ quod inde facillime peti poſſint, huc transferenda non cenſui. Unde *uxorem ducere*, quaſi *domum ducere*, imminute Latini dicunt, quemadmodum ex compluribus Plauti locis patet. Sic enim in Aulularia:

E. *Quod ſempiternum tibi ſalutare ſit procreandis liberis.*

M. *Ita dii faxint*. E. *volo te domum uxorem ducere.*

Idem Trinummo, Actu 5. Sc. 2.

Nunc quid cauſa eſt quin uxorem cras domum ducat?

Et in Epidico, Actu 2. Sc. 1.

Genere natam bono pauperem domum ducere uxorem.

Idem Ciſtellar. Act. 2. Sc. 1.

Illam extrudet, cum hanc uxorem ducet domum.

Item Act. 1. Scen. 1.

Ei nunc alia ducenda eſt domũm,
Sua cognata.

Atque ex hoc more repetenda eſt ejus ratio, quod jure civili cavetur *a*, nuptiis mulierem domi-

a l. exigere. 65. D de judic. l. cum quædam puella. D. de juriſd. l. ult. §. item reſcripſerunt. 3. D. ad municipal. l. ultim. C. de incol.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

domicilium ſuum mutare, & in viri domicilium tranſire. Quod & ex juris diſciplina Servius adnotat ad illum Virgilii verſum lib. 4. Æneid.

Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.

Item unam poſt matrimonium viri & uxoris domum dici *a* mirandum non eſt, δυοῖν οἴκων, ut Plutarch. *libr.* 4. *Sympoſiacor. cap.*3. ſcribit, εἰς τὸ αὐτὸ συνιόντων. Plane eam quæ deſponſata eſt ante contractas nuptias non mutare domicilium, Modeſtinus belle tradit *b*, quod in domum viri nondum ſit deducta. Hanc autem conditionem, *Si in familia nupſerit*, impletam videri ſtatim atque ducta eſt uxor, quamvis nondum in cubiculum mariti pervenerit, traditum exſtat *c*. Enimvero deductio hæc veſpere fiebat. Antiquitus ſiquidem non niſi noctu mulieres ducebantur, ut Sex. Pompeius *libr.* 14. & Servius *in* 8. *Eclog. Virgilii* ex Varrone, ſcribunt. Unde Valerius Max. lib. 1. cap. 5. *At Cæcilia Metelli, dum ſororis, adultæ ætatis virginis, more priſco, noctu connubia nuptialia petit, omen ipſa fecit.* Tacitus quoque *libr.* 11. à Nerone cum Pythagora confectas nuptias referens, *Et interdiu*, ait, *in viro nubente ſpectata, quæ etiam in* femi-

a l. 1. §. ſi vir. D. de Sen. Si l. *b* l. ea quæ. D. ad municipal. *c* l. cui fuerit. 15. D. de condit. & demonſtr.

femina nox operit. Ea ratio eſt, cur noctem adeſſe *in Epithalamio* Catullus moneat, his verſibus:

Veſper adeſt, juvenes, conſurgite: veſper olympo.
Surgere jam tempus, jam pingues linquere menſas.
Iam veniet virgo, jam dicetur hymenæus.

Pari de cauſa Claudianus *in Epithalamio*, Heſperi ortum præcinit.

Attollens thalamis Idalium jubar
Dilectus Veneri naſcitur Heſperus.

Idem lib. 2. de raptu Proſerpinæ.

Iam ſuus inferno proceſſerat Heſperus orbi.

Pueri vero patrimi tres nubentem, Sex. Pomp. teſte, deducebant. quorum unus facem præferebat, reliqui duo nubentem tenebant. Unde Catullus in Carmine de nuptiis Jul. & Manl.

Mitte brachiolum teres,
Prætextate, puellula.

Fax porro ea quæ præferebatur, ex ſpina alba fiebat, ut idem Pomp. ſcribit. Ideoque Catullus in illo carmine cujus modo teſtimonium citavi,

Pelle, inquit, *humum pedibus, manu*
Spineam quate tædam.

Eaque ratione Plinius, ſpinam nuptiarum facibus auſpicatiſſimam dixit. Non deſunt tamen, qui nuptiales faces ex pinu confici ſolitas,

tas, omni aſſeveratione contendant, & apud Catull. legendum cenſeant, *pineam quate tædam*. Moventur Ovidii verſibus *ex lib. 2. Faſtor.* quo loci à conjugio per aliquot dies abſtinendum, hac periphraſi ſuadet.

Dum tamen hæc fiunt, viduæ ceſſate puellæ,
Exſpectet puros pinea tæda dies.

Quamquam illic abſque ullo verſus vitio, recte *ſpinea tæda* legi poſſet. Sed proferam alios locos, qui eandem immutationem non ferant. Varro *libr. 2. de vita Pop. Rom.* ut eſt apud Nonium: *Cum à nova nupta ignis in face adferretur, foco Ædilis ſumtus,* (ſic enim lego) *fax ex pinu ablata eſſet, ut eam puer ingenuus adferret*. Idem Varro, Γέροντος διδασκάλου. *Romæque noctu initia fieri ſolita, etiam nunc pinea fàx indicat.* Quem ego Varronis locum, ad hanc quæſtionem ea ratione accommodari poſſe cenſeo, quod in honorem Cereris faces in nuptiis prælatas Sex. Pomp. tradit. Tametſi Servius *in* 8. *Eclog. Virgilii*, nulli id religioni acceptum fert; ſed ex eo inoleviſſe, Varronis auctoritate fretus, ſcribit, quod non niſi noctu antiquitus à ſponſis uxores ducerentur. Confirmat vero illam de pineis facibus opinionem Virgilius *in Ciri*, cum ait.

Pronuba nec caſtos incendet pinus amores:

Seneca in Medea, choro primo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Multifidam jam tempus erit ſuccendere pinum.
Excute ſolennem digitis marcentibus ignem.

Rurſus idem Varro apud Chariſium Soſipatrum: *In Aſia*, ait, *fax ex ſpina alba profertur, quod purgationis cauſa adhibetur.* Sane, ſpinæ albæ ad maleficia depellenda vim ineſſe, antiquitas credidit. Ovid. lib. 6. Faſtor.

Sic fatus, ſpinam, qua triſtes pellere poſſet
A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Et poſtea:

Virgaque Ianalis de ſpina ponitur alba,
Qua lumen thalamo parva feneſtra dabat.
Poſt illud neque aves cunas violaſſe feruntur;
Et rediit puero qui fuit ante color.

Verum quid prohibet ex variis arborum generibus faces nuptiarum confici ſolitas dicere? Plinius enim in eo, cujus ſupra teſtimonio uſus ſum, loco, ſpinum quidem facibus nuptiarum auſpicatiſſimam fuiſſe ſcribit; ſuis tamen temporibus carpinum & corylum facibus familiariſſimas fuiſſe ſubjicit. Poteſt autem hic facium in nuptiis præferendarum mos aliis prætere a teſtimoniis comprobari. Plautus Caſina, Act. 1. Sc. 1.

Primum omnium huic lucebis nova nupta facem.

Seneca in Octavia, Act. 2. Sc. 2.

Hic mihi jugales præferat tædas deus,
Iungatque noſtris igne Poppæam toris.

Et iterum Act. 3. Sc. 1.

Tellure rupta, Tartaro greſſum extuli,
Stygiam cruenta præferens dextra facem
Thalamis ſceleſtis: nubat his flammis meo
Poppæa nato.
Idem, Act. 1.
Quæ nupta demens, nupſit inceſta face.
Et alias: —*Conjugem captam ſibi*
Toris nefandis flebili junxit face.
Cicero pro Cluentio Avito: *Non timuiſſe, ſi minus vim deorum, hominumque famam; at illam ipſam noctem, faceſque illas nuptiales.*
Virg. Eclog. 8.
Mopſe, novas incide faces, tibi ducitur uxor.
Claudianus in carmine de nuptiis Honorii & Mar.
—*Alii funalibus ordine ductis*
Plurima venturæ ſuſpendunt lumina nocti.
Ambroſius in lib. de viduis: *Vel cum accenſis funalibus mox ducitur, nonne pompæ funebris exequias magis putat, quam thalamum præparari?*
Statius Papinius *in Sylvis*, nuptiarum quandam celebritatem deſcribens,
Fronde, ait, *virent poſtes, & fervent compita flammis.*

Poſſent & ex Epigrammatis Græcis complura de nuptialibus facibus loca congeri. Eas faces Catullus, *in carmine de nuptiis Pelei*; & Cato, *in lib. de re Ruſtica*; non ſemel *tædas jugales* vocant: Valerius Flaccus *faces*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

jugales lib. 2. Argonauticor. appellat. Lucanus lib. 2. de bello Pharſal. *faces legitimas*. Statius Papinius *tædas geniales*, in Genethliaco Lucani *lib. 2. Sylvarum*. & *feſtas tædas* lib. 3. Sylvar. ut & Claudianus *lib. 2. de raptu Proſerpinæ*. Plutarchus ἐν Αἰτίοις, à Romanis *cereos* appellatos tradit: ubi & illud adnotat, quinque, nec plures nec pauciores, in nuptiis accendi ſolitas faces. Eſt etiam ibidem obſervandum, quod noſtram illam de reſtitutione loci ejus, quem paulo ante ex Varrone protuli, conjecturam confirmat, apud Ædiles accendi faces conſueviſſe. Hinc & nuptias *ſanctæ federa tædæ*, Silius Italicus *lib. 6.* nominat. Fax autem illa, qua prælucente nova nupta ducta erat, rapi ab amicis conſueverat; ne aut eam ſub tecto viri, uxor ea nocte poneret, aut vir in ſepulchro comburendam curaret, quo utroque alterius mors captari putabatur. Enimvero ſilentio præterire non poſſum quod quibuſdam viſum iri poſſe ſcio, in altum tolli nubentes priſcis temporibus conſueviſſe. Qua de re nos ſubtilis ingenii vir noſter Loiſelius, *ex Optati Afri lib. 6.* admonuit, quo loco in Donatiſtas, qui virgines poſt crines ſemel ſolutos ad iteratam profeſſionem adegerant, ita invehitur. *Inveniſtis igitur hujuſmodi virgines, quæ jam ſpiritaliter nupſerant: quaſi ſecundo coegiſtis*

ad nuptias: ut crines iterum ſolverent imperaſtis. Hoc nec mulieres patiuntur quæ carnaliter nubunt: ex quibus ſi alicui maritum mutare contigerit, non repetitur illa temporalis feſtivitas: non in altum tollitur, non populi frequentia procuratur. Verum ex ſuæ id gentis potius quam Latiæ moribus ab Optato mihi videtur eſſe dictum. Compertum ſiquidem habeo, apud Pœnos, Græcos, Ægyptios, uſu receptum fuiſſe, ut nubentes ſellæ inſidentes, curruque ſublimes vectæ, à patris domo in mariti domicilium transferrentur. Quod ego Apuleii, Pollucis, Syneſii, Suidæ teſtimoniis ita aperte comprobabo, ut nullus dubitationi reliquus ſit futurus locus. Apuleius quidem *Apologia pro ſe ipſo ſecunda* ſic habet. *Venit igitur ad eum nova nupta ſecura & intrepida, pudore diſpoliato, flore exoleto, flammeo obſoleto, virgo rurſum poſt recens repudium, nomen potius aſſerens puellæ, quam integritatem. Vectabatur Octaphoro. Vidiſtis profecto qui adfuiſtis, quam improba juvenum circumſpectatrix, quam immodica ſui oſtentatrix.* Pollux vero *lib. 3. Onomaſt. cap. 3.* Ἐπὶ ζεύγους δὲ, inquit, αἱ νύμφαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετήεσαν. Quod latius ac copioſius à Suida exponitur in voce ζεῦγος. Ζεύξαντες, ait, τὴν λεγομένην κλινίδα, ἥ ἐστιν ὁμοία διέδρῳ, τὴν τῆς νύμφης μέθοδον ποιοῦνται. παραλαβόντες

καὶ αὐτὴν ἐκ τῆς πατρῴας ἑστίας ἐπὶ τὴν ἅμαξαν ἄγουσιν ἐς τὰ τοῦ γαμοῦντος ἑσπέρας ἱκανῆς. κάθηνται δὲ τρεῖς ἐπὶ τῆς ἁμάξης, μέση μὲν ἡ νύμφη, ἑκατέρωθεν δὲ ὁ νυμφίος καὶ ὁ πάροχος. Syneſius quoque *Epiſt.* 3. de puella poſt patrui funus nubente agens, quem nos, quod ejus verba paulo obſcuriora ſint, Latine loquentem faciemus. *Vix ergo*, inquit, *exſpectato ſeptimo die, quo nos juſta mortuo feceramus, epulumque funebre agitaveramus, anum deliram, nutricem ſuam, in vehiculum mulis junctum tollens, meridie, quo tempore forum populi frequentia repletum erat, inſignibus nuptialibus ornata, pompæ more currum agens recta Teuchira* (nomen id eſt urbis Cyrenaicæ præfecturæ) *contendebat. Futurum enim eſt ut ſequenti die faſciis redimita caput, ac Cybeles inſtar turrita urbem circumeat & oberret.* Hæc ille. Sed & Conſtantinopoli idem uſu receptum fuiſſe videtur, quemadmodum indicio ſunt Claudiani verſus, quos *ex carmine de nuptiis Honorii & Mariæ* ſubjungam.

Ante fores jam pompa ſonat, pilentaque ſacram
Præradiant ductura nurum: calet obvius ira
Iam princeps.

At vero priſcis Romanis, quorum duntaxat ritus exequi mihi propoſitum eſt, curulem illam novæ nuptæ tranſvectionem in uſu fuiſſe, nuſquam legi. Quinimo à pueris patrimis & matrimis duobus manu ductam nuben-

nubentem, Sext. Pomp. non obſcure ſignificat.

Nubentes plane colus comta cum fuſo & ſtamine comitabatur. Cujus moris graviſſima duo teſtimonia proferam. Unum ex Plutarch. ἐν Αἰτίοις. Τὴν νύμφην, ait, εἰσάγοντες, νάκος ὑποστρωννύουσι: αὕτη δ' εἰσφέρει μετὰ ἠλακάτην καὶ τὴν ἄτρακτον. Alterum ex Plinio, apud quem *lib. 8. Natur. hiſtor. cap. 48.* ita eſt: *Lanam cum colo & fuſo Tanaquil, quæ eadem Cæcilia vocata eſt, in templo Sangi duraſſe, prodente ſe, auctor eſt M. Varro, factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullus fuerat uſus. Inde factum ut nubentes virgines comitaretur colus comta, cum fuſo & ſtamine.* Illam autem de colo & fuſo Caiæ Cæciliæ obſervationem nec Plutarch. prætermiſit, cujus hæc ſunt in illo eodem lib. verba: Ἦ διὰ τὴν Γαΐαν Καικιλίαν καλὴν καὶ ἀγαθὴν γυναῖκα τῶν Ταρκυνίου παίδων ἑνὶ συνοικήσασαν, ἧς ἐν τῷ τοῦ Σάγκτου ἱερῷ χαλκοῦς ἀνδριὰς ἕστηκεν, ἔκειτο δὲ πάλαι καὶ σανδάλια καὶ ἄτρακτοι. Quo loci Σάγκτου pro Σάγγου ſcriptum eſſe, prima facie quis ſuperioribus Plinii motus verbis judicaret. Et ita certe Genium eum nuncupat Livius lib. 8. *Ædes ejus*, ait, *quæ eſſent in Palatio, diruendas; Bona Semoni Sango cenſuerunt conſecranda. Quod ex eis redactum, ex eo anei orbes facti.*

facti, & poſiti in ſacello Sangi verſus ædem Quirini. Nam & Genii Sangi ſacellum in eadem cum novo Quirini Templo regione urbis Romæ Pub. Victor & Sex. Ruffus collocant. Idem Livius *lib.* 32. Veliterni ædem fuiſſe Sangi narrat. Sextus etiam Pomp. lib. 14. *Propter viam*, ait, *fit ſacrificium, quod eſt proficiſcendi gratia, Herculi aut Sango, qui ſcilicet idem eſt deus.* Lactantius Firmian. lib. 1. divinar. Inſtitut. cap. 15. *Privatim vero ſinguli populi, gentis aut urbis conditores, ſeu viri fortitudine inſignes erant, ſeu feminæ caſtitate mirabiles, ſumma veneratione coluerunt; ut Ægyptii Iſidem, Mauri Iubam, Macedones Cabyrium, Pœni Vranum, Latini Faunum, Sabini Sangum* (aut, ut alii codices habent; *Sancum*). Verum M. Cato *in Originum fragmentis*, quem Sabini *Sangum* (nam illic *Sangnum* vitioſe ſcriptum eſt) dicerent, Romanos *Sanctum* pronunciaſſe, Barbaros *Sagam* dixiſſe, notat. Utrumque etiam promiſcue dictum, B. Auguſtinus *lib.* 18. *de Civit. Dei, cap.* 19. declarat. *Sabini etiam*, ait, *regem ſuum primum Sangum, ſive, ut aliqui appellant, Sanctum retulerunt in deos.* Ut proinde Σάγκτȣ ſcriptura apud Plutarchum mutanda eſſe non videatur: quam video Latinorum quoque auctorum in libris hæſiſſe, veluti apud Ovid. *lib.* 6. *Faſtor.* ubi

deus

deus hic, aut ſemideus potius, quo de agimus, idem eſſe cum Fidio & Hercule declaratur his verſibus:

Quærebam Nonas, Sancto Fidio ve referrem,
An tibi, ſemipater. Tunc mihi Sanctus ait:
Cuicunque ex illis dederis, ego munus habebo:
Nomina terna fero: ſic voluere Cures.
Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini:
Inque Quirinali conſtituere jugo.

Apud Silium etiam Italicum *lib.* 8. *de bello Punico*, quo loco de Nurſinis & Tetricæ rupis accolis agit, verſus hi leguntur:

Ibant, & læti pars Sanctum voce canebant
Auctorem generis: pars laudes ore ferebant,
Sabe, tuas, qui de patrio cognomine primus
Dixiſti populos magna ditione Sabinos.

Sed & Varro (ex cujus recognitione magnam à philologis omnibus gratiam Vertranius Maurus, raræ vir & reconditæ doctrinæ, inivit) lib. 4. de Lingua Lat. *Vnde, ait, ſub dio, divo, Dius Fidius. Itaque inde ejus perforatum tectum, ut videatur divum, id eſt, cælum. Quidam negant, ſub tecto per hunc dejerare oportere. Ælius Gallus Dium Fidium dicebat, Dijovis filium*, Διόσκουρον, *Caſtorem: & putabant, hunc eſſe Sanctum, ab Sabina lingua; & Herculem, à Græca.* Accedat & Dionyſii Halicar. auctoritas. cujus hæc ſunt *lib.* 4. verba: Τούτων τῶν ὁρκίων ἐστὶ μνημεῖον ἐν Ῥώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς

Διὸς Πιςίȣ, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκ͵ον καλȣ͂σι. In quibus verbis convertendis aptius, meo quidem judicio, *Dium Fidium*, quam *Iovem fidei præſidem*, interpres dixiſſet. De eo etiam accipiendum eſt, quod apud eundem auctorem *lib.* 2. de Medio Fidio narratur. Quem locum conſulendum cuique relinquam: dum tamen errati, quod illic deprehendet, monitorem me & præmonſtratorem habeat. Nam Μόδιον Φαβίδιον cum vitio ſcriptum inveniet, pro Μέδιον Φίδιον. Non abſimili errore apud Sex. Ruffum, in deſcriptione regionis tertiæ urbis Romæ, *Sangi Fidoni*, pro *Fidii*, ſcriptum eſſe, facile exiſtimarim. Ejus vero ſimulacrum ex marmore antiquo *in libro Epigrammat. urbis Romæ* expreſſum eſt. Quin & *in inſcriptione quadam Reatina* ita habetur: SANCTO FIDIO SEMIPATRI DE DECUMA VICTOR TIBEI LUCIUS MUMUS DONUM MORIBUS ANTIQUIS PRO USURA HOC DARE SESE JUSSUM ANNO SUO PERFECIT. In qua inſcriptione *ſemipatris* appellatio ad enarrationem Ovidii verſuum notanda eſt. Atque ut in hoc vocabulo diutius, quamquam non ſine fructu, immorantem me æquiore animo philologiæ ſtudioſi ferant, adjiciam pro coronide, epitheti, quod à Livio Sango huic tribuitur, explicationem: qua gratum me eis feciſſe, ſi candidi ſunt, adgnoſcent. Quotus quiſque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

enim eſt, qui, in eum Livii locum incidens, quo *Semonem Sangum* nominat, inſolentia vocis turbatus non hæſitet, ac ſubſiſtat? Ejus certe vocis vim ac poteſtatem unus mihi Fulgentius Placiades *in libello obſcurarum vocum ad Chalcid.* patefecit: cujus verba, uti in ſcriptis libris (quorum ope libellum eum aliquando integritati ſuæ reſtitui poſſe, non diffido) habentur, producam. *Semones*, ait ille, *dici voluerunt deos, quos nec cælo adſcriberent, ob meriti paupertatem, ſicut ſunt Priapus, Hippona, Vertumnus; nec terrenos eos deputare vellent, pro gratia veneratione. Sicut Varro in Myſtagogorum libro ait: Semoneque inferius derelicto, deum depennato attollam orationis alloquio.* Ex quo auctore (nec enim alii indicii precium & τὰ μήνυτρα deberi puto) poſtea Merulam & Beroaldum ejus vocis ſenſum aſſecutos deprehendi. Unde *Semonem Sangum*, id eſt, *Semideum* & *Medioximum* Livius dixit. De his autem deorum gradibus atque ordinibus videndus eſt Apuleius *in lib. de Dogmate Platon.* & iterum *in lib. de deo Socratis*, & Martian. Capel. *lib.* 1. *de nupt. Philolog.* Sed labor longius à propoſito, ad quod tamen non ante revertar, quam admonuero, à Plutarcho reliquos omnes auctores in eo diſſidere, quod non unius ex Tarquinii liberis, ſed Tarquinii Priſci

uxorem

uxorem Caiam Cæciliam, quæ eadem Tanaquil vocitata eſt, fuiſſe ſcribant. Qua de cauſa Sex. Pompeii verba, quod ad rem apprime faciant, ſubjungenda duxi. *Caia Cæcilia*, ait, *eſt appellata, ut Romam venit, quæ antea Tanaquil vocitata erat: uxor Tarquinii Priſci, Romanorum regis: quæ tantæ probitatis fuit, ut id nomen ominis boni cauſa frequentent nubentes: quam ſummam adſeverant lanificam fuiſſe.* Julius Paris in Epitom. lib. 10. Valer. Maximi: *Ceterum Caia uſu ſuper omnes celebrata eſt. Fertur enim, Caiam Cæciliam Tarquinii Priſci regis uxorem, optimam lanificam fuiſſe.* Quid ergo? Erroris aut oſcitantiæ reum Plutarchum agemus? Mihi crimen hoc tam diligenti Romanarum antiquitatum inveſtigatori intendere religio eſſet. Crediderim itaque, ſcripſiſſe eum, Ταρκυνίων ἑνὶ συνοικήσασαν. ſed cum Ταρκυνίῳ imperitus librarius deſcripſiſſet, nihilo peritiorem quendam, ſenſus ſupplendi cauſa, vocem παιδῶν inſeruiſſe.

Nunc ad rem. Præterea utenſilia mulieris, & quæ in uſu ac miniſterio ejus erant, per puerum impuberem in vaſe operto geſtari conſueverant. Puer, *camillus*; vas ipſum, *cumerum* proprio nomine vocabatur. Varro lib. 6. de lingua Latina: *Igitur dicitur in nuptiis camillus, qui cumerum fert; in quo, quod ſit in miniſterio, plerique extrinſecus*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſecus nectunt. Hinc camillus nominatur in Samothraces myſteriis Dius quidam, adminiſter diis magnis. Verbum Græcum arbitror, quod apud Callimachum in poematis ejus inveni. Verba vero hæc imperite ſunt apud Sex. Pompeium, aut Paulum, ejus Epitomes auctorem, non depravata modo, ſed & confuſa, & permixta, *lib.* 3. in quo ita eſt: *Cumeram vocabant antiqui vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis utenſilia; quod & camillum dicebant, eo quod ſacrorum miniſtrum κάμιλλον appellabant.* Rectius vero alia parte cumerum vas eſſe dicitur nuptiale, à ſimilitudine cumerarum, quæ fiunt palmeæ vel ſparteæ ad uſum popularem, ſic appellatum. Quod vero ad *camilli* vocem attinet, apud eundem Sex. Pomp. *lib.* 6. traditur, Flaminium camillum, puerum dictum ingenuum, patrimum & matrimum, qui flamini Diali ad ſacrificia præminiſtrabat: camilloſque ab antiquis miniſtros, ſecundum nonnullorum ſententiam, omnes pueros appellatos: ſicut habetur in antiquo carmine, cum pater filio de agricultura præciperet:

Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra,
camille, metes.

Macrobius *lib.* 3. *cap.* 9. ex Statio Tullian. *de vocabulis rerum, lib.* I. ait, Callimachum dixiſſe,

dixiſſe, *Tuſcos Camillum appellaſſe Mercurium*: quo vocabulo ſignificabant præminiſtrum deorum. Unde apud Virgilium *Camilla* appellatur, Dianæ ſcilicet præminiſtra. Romanos quoque, pueros puellaſve nobiles, & inveſtes, camillos & camillas appellaſſe, Flaminicarum & Flaminum præminiſtros. Necnon Servius in lib. 11. Æneidos, *Camilla*, ait, *quaſi miniſtra dicta eſt. Miniſtros enim & miniſtras impuberes, camillos & camillas in ſacris vocabant. Vnde & Mercurius, Hetruſca lingua, Camillus dicitur, quaſi miniſter deorum.* Et ut ſymbolam quoque Græci auctores ad hujus vocabuli explicationem conferant, Dionyſius Halicarn. *lib. 2. Antiquitat.*, ex Romuli inſtitutis, ſacra quædam per mulieres celebrata, memorat: in ejuſque miniſterii ſocietatem etiam liberos vocatos. Orbis vero, & prole carentibus conceſſum, ex quaque tribu puerum & puellam eleganti forma optare ac ſeligere, quo ſacris miniſtrarent: puer quidem, donec pubertatis annos attigiſſet; puella vero, donec nupſiſſet. Idem adjicit, quo munere apud Hetruſcos, & antea apud Pelaſgos, in Curetum & majorum gentium deorum myſteriis fungebantur, qui ab iis κάδωλοι vocabantur; eodem functos apud Romanos, qui *camilli* vocabantur. Sed & Plutarchus *in Numa*, τὸν ὑπηρετοῦντα

τῷ

τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς ἀμφιθαλῆ παῖδα, *camillum* dici tradit. ὡς, ait, καὶ τὸν Ἑρμῆν, οὕτως ἔνιοι τῶν Ἑλλήνων κάμιλλον ἀπὸ τῆς διακονίας προσηγόρευον. Quæ eo pluribus, ut ſeneſcentis jam vocabuli, vetuſtate pæne obliteratam ſignificationem excitarem. Quinetiam aſſes tres ad maritum nubentes deferebant, ut apud Nonium Marcellum Varro ſcribit: quorum unum, quem in manu tenebant, tanquam ementi marito dare: alium, quem in pede habebant, in foco Larium familiarium ponere: tertium, in ſacciperio, in compito vicinali reſignare ſolebant. Atque eo, quem ſupra deſcripſi, comitatu, nubentes ad mariti ædes accedebant.

Ædium porro fores floribus & frondibus ornari conſueverant. Unde Catullus in carmine de nuptiis Pelei:

Veſtibulum ut molli velatum fronde vireret.

Juvenalis, Satyr. 6.

Longa per anguſtos figamus pulpita vicos,
Ornentur poſtes & grandi janua lauro.

Lauro quippe poſtes ornare, tam in publicis quam privatis gaudiis moris erat. Tertullian. Apologet. cap. 35. *O nos merito damnandos! Cur enim vota & gaudia Cæſarum caſti & ſobrii & probi expungimus? Cur die læto non laureis poſtes obumbramus?* Plinius lib. 15. Natur. hiſtor. cap. ult. *Laurus triumphis proprie dicatur, vel gratiſſima domi-*

domibus ; janitrix Cæſarum , Pontificumque , ſola & domos exornat , & ante limina excubat. Latinus Pacat. *in Panegyr. Theodoſ.* de publica quadam congratulatione tractans, *Quid portas*, ait, *virentibus ſertis coronatas, quid aulæis tardantes plateas, accenſiſque funalibus auctum diem?* Rutilius Claud. Itinerarii lib. 1.

Feſta dies pridemque meos dignata parentes
Poſte coronato vota ſecnnda colat.
Exornent virides communia gaudia rami.

Ex hoc vero more, Juvenalis, de muliere ſtatim poſt nuptias divertente, dixit.

Ornatas paulo ante fores, pendentia liquit
Vela domus, & adhuc virides in limine ramos.

Statius Papin. lib. 1. Sylvar.

Fronde virent poſtes, & fervent compita flammis.

Claudianus *lib. 2. de raptu Proſerpinæ*, quo apparatu ea in thalamos Plutonis veniens excepta ſit, narrans,

Pars, inquit, *aulæa tenent, alii prætexere ramis*
Limina

Enimvero pro foribus ædium mariti, interrogatæ nubentes, quænam eſſent, *Caias* ſe eſſe reſpondebant. Hoc ita auctor *Epitomes lib.* 10. *Valerii Max.* ſcribit. *Ceterum Caia uſu ſuper omnes celebrata eſt. Fertur enim,*

enim, Caiam Cæciliam, Tarquinii Priſci regis uxorem, optimam lanificam fuiſſe. Et ideo inſtitutum fuit, ut novæ nuptæ ante januam mariti interrogatæ quænam vocarentur, Caiam eſſe ſe dicerent. Plutarchus plane ἐν Αἰτίοις eos qui nubentem introducerent ei verba hæc ſuggeſſiſſe teſtis eſt, *Ubi tu Caius, ego Caia.* Quorum verborum eum eſſe ſenſum quidam exiſtimabant, Ubi tu dominus & paterfa., ego domina & materfa.. ut, quemadmodum Jureconſulti in exemplis proponendis Caii Seii, & Lucii Titii; Philoſophi vero Theonis & Dionis nomina uſurpant: ita & in nuptialibus his cerimoniis, nomen Caiæ exempli cauſa fuerit uſitatum. Aliis, Caiæ Cæciliæ nomini, quod ominis boni cauſa, ut jam ex Sex. Pomp. docuimus, nubentes frequentabant, morem hunc accepto ferendum eſſe magis placebat. Certe jureconſultos ridendi ea res Marco Tullio argumentum præbuit in Orat. pro Muræna. *Ut Caia,* ait. *quia in alicujus libris exempli cauſa id nomen invenerant, putarunt, omnes mulieres, quæ coemtionem facerent, Caias vocari.* Quintilianus lib. 1. cap. 7. *Nam & Caius C litera notatur, quæ inverſa mulierem declarat: quia tam Caias vocitatas eſſe quam Caios, ex nuptialibus ſacris apparet.*

Poſtes vero januæ lana tangi à nubentibus, adipeque ungi & oblini conſueverant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Unde *uxores* quaſi *unxores* dictas Grammaticis placet. Plinius lib. 22. Natural. hiſtor. cap. 2. *Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes à nubentibus his attingi jubentes.* Ex quo illud Lucani, nuptiarum quandam feſtivitatem deſcribentis, lib. 2. de bello Pharſal.

Inſulaque in geminos diſcurrit candida poſtes.

Plutarchus ἐν Αἰτίοις, de nova nupta loquens, Ἐρίῳ δὲ, ait, τὴν θύραν περιστέφει τοῦ ἀνδρός. Donatus in 2. ſcen. Hecyr. Terentii: *Vxor dicitur ab ungendis poſtibus, & figenda lana, id eſt, quod cum puellæ nuberent, maritorum poſtes ungebant, ibique lanam figebant.* Servius in 4. Æneidos, *Moris*, ait, *fuit, ut nubentes puellæ ſimul ac veniſſent ad limen mariti, poſtes antequam ingrederentur ornarent laneis vittis, & oleo ungerent: & ideo uxores dictæ quaſi unxores.* Quæ verba, ut alia pleraque, Iſidorus, ſuppreſſo auctoris nomine, in ſuam Etymologiarum farraginem tranſſcripſit *a*. Quod vero ad unctionem attinet, Plinius *lib.* 28. *cap.* 9. novas nuptas adipe lupino poſtes inungere ſolitas, ne quid mali medicamenti inferretur, ſcribit. Inde Arnobius lib. 3. adverſus gentes: *O egregia numinum, ac ſingularis interpretatio poteſtatum! Niſi poſtes virorum adipali unguine oblinerentur ab ſponſis.* & quæ ſequuntur.

a lib. 9. cap. ult.

ſequuntur. ubi etiam unctionibus iis deam Unxiam præfuiſſe ſcribit. Quod cognomen antiquitatem Junoni indidiſſe, Martianus Felix *libr.* 2. docet, in quo Philologia his verbis Junonem affatur: *Cum nihil contagionis corporeæ ſexu intemerata pertulerim, Iterducam & Domiducam, Vnxiam, Cinxiamque mortales puellæ debent in nuptias convocare, ut earum & itinera protegas, & in optatas domos ducas, &, cum poſtes ungent, fauſtum omen adfigas.*

Unctione peracta, nova nupta limen januæ tranſſilibat, eoque modo in ædes inducebatur. Religioni quippe habebant, ſi in tranſgrediendo mulier limen contigiſſet. Unde Catul. in Carmine de nuptiis Jul. & Manl.

Transfer, omine cum bono,
Limen aureolos pedes,
Raſilemque ſubi forem.

Lucanus lib. 2. de bello Pharſal.

Turritaque premens frontem matrona corona
Tranſlata vitat contingere limina planta.

Plutarch. ἐν Αἰτίοις, hujus moris cauſas perquirens, Διὰ τί, ait, τὴν γαμουμένην οὐκ ἐῶσιν αὐτὴν ὑπερβῆναι τὸν (ſic enim lege, non τὴν) οὐδὸν τῆς οἰκίας, ἀλλ' ὑπεραίρουσιν οἱ προπέμποντες; Cujus rei tres rationes adfert. Unam quod Sabinæ à Romanis raptæ, eodem genere ac modo ſint in ædes introductæ. Hoc enim valent ea verba: πότερον ὅτι τὰς

πρώτας γυναῖκας ἁρπάσαντες οὕτως εἰσήνεγκαν, αὐταὶ δὲ οὐκ (ita enim veteres codices recte habent) εἰσῆλθον; Quam rationem idem auctor probat *in Romulo*, his verbis: Διαμένει δὲ μέχρι νῦν τὸ τὴν νύμφην αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς μὴ ὑπερβαίνειν τὸν οὐδὸν εἰς τὸ δωμάτιον, ἀλλ' αἰρομένην εἰσφέρεσθαι, διὰ τὸ καὶ τότε κομισθῆναι βιασθείσας μὴ εἰσελθεῖν. Secundam hujus obſervationis rationem idem auctor reddit, quod in eum locum in quo pudicitiam eſſent amiſſuræ, quodammodo invitas & nolentes ingredi, virginali pudori conſentaneum eſſet. Addit & tertiam, ut, quas coacta ingreſſa eſſet ædes, eas non niſi invitam eam egreſſuram ominarentur. Cujus rei demonſtrandæ cauſa, in Bæotia currus axem pro foribus comburi ſolitum narrat. ἐμφαίνοντας, ait, δεῖν τὴν νύμφην ἐμμένειν· (nam ita legendum, non ut vulgo perperam ἐμβαίνειν, non modo ſcripti codices ſed & Latina verſio docent) ὡς ἀνηρημένου τοῦ ἀπάξοντος. Varroni autem placuiſſe, Servius *in* 8. *Virgilii Eclog*. auctor eſt, ideo ſponſas limen non tetigiſſe, ut ne à ſacrilegio inchoarent, ſi depoſituræ virginitatem, calcarent rem Veſtæ, id eſt, numini caſtiſſimo conſecratam. At Iſidorus *lib*. 9. *Etymolog*. *cap, ult*. novas nuptas limen calcare vetitas tradit, quod illic januæ & coeant & ſeparentur. Secundum quæ apud Plautum

Caſina

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Caſina ſuſpenſo greſſu limen tranſgredi admonetur.

Senſim, ait, *ſuper attolle limen pedes, novæ nuptæ:*
Soſpes iter incipe hoc, ut viro tuo ſemper ſis ſuperſtes.

Jam, ingredienti nuptæ claves dabantur, ad ſignificandum, quemadmodum Sex. Pomp. explicat, partus facilitatem: vel, quod magis eſt, ut ſignificaretur, ei rerum omnium domeſticarum, quæ clavibus concludi ſolent, cura ac cuſtodia, tota denique domus ac rei familiaris adminiſtratio diſpenſatioque permitti. Nam & ex diverſo cum illi nuncius remittebatur, claves adimebantur, ut Cicero, 3. *in Anton. Orat.* indicat. *Mimam*, inquiens, *exegit, claves ademit, res ſuas ſibi habere juſſit ex* 12 *Tab.* Quem locum belle ac feliciter Petr. Victor. reſtituit. Atque adeo ἐκ τῆς κλειδῶν ὑποβολῆς viro uxorem repudiare Romulus conceſſit, ut Plutarch. in ejus vita auctor eſt.

Hoc amplius, ut reliqua perſequamur, in pelle lanata, quemadmodum à Sex. Pomp. traditur, nova nupta ſtatuebatur; vel propter morem vetuſtum, quo antiquitus homines pellibus erant induti; vel quo teſtaretur ſe lanificii officium viro præſtaturam. Et hoc eſt quod Plutarch. ἐν Αἰτίοις ait, Τὴν νύμφην εἰσάγοντες, νάκος ὑποστρωννύουσιν.

Siquidem νᾶκος, interprete Suida, ἔντριχον δέρμα ſignificat, ἤτοι δορὰ προβάτου. & Heſychius vocem νάκεσι, δέρμασι προβάτων valere ſcribit.

Sed & aqua & ignis nuptiarum ſolennibus adhiberi conſueverant. Hinc Scævola noſter, *Die*, inquit a, *nuptiarum, priuſquam ad virum tranſiret, & priuſquam aqua & igni acciperetur*. Sic enim rectius in Florentino Codice, quam, ut in aliis, *aqua & ignis acciperetur*, ſcriptum eſſe, Servius, hunc quoque morem referens, comprobat, ad illum ex 4 *Æneid.* verſum:

Dant ſignum: fulſere ignes, & conſcius æther
Conjugii.

Ubi hæc Varronis verba ab eo recitantur: *Aqua & igni mariti uxores accipiebant. Unde & hodie faces prælucent, & aqua petita de puro fonte per puerum feliciſſimum, vel puellam quæ intereſt nuptiis, de qua ſolebant nubentibus pedes lavari.* Apud Sex. Pomp. aut potius Paulum qui eum in Epitomen infeliciſſime contraxit, *lib.* 1. verba hæc leguntur: *Aqua & igni interdici ſolet damnatis, quæ accipiunt novæ nuptæ: videlicet quia hæ duæ res maxime vitam continent.* Et iterum: *Aqua aſpergebatur nova nupta, ſive ut pura caſtaque ad virum veniret, ſive ut ignem & aquam cum viro*

a l. penult. §. 1. D. de donationib. int. vir.

viro communicaret. Varro lib. 4. de lingua Latina, *Igitur,* ait, *cauſa naſcendi duplex, aqua & ignis. Ideo ea in nuptiis in limine adhibebantur, quod conjungit. Hinc & mas ignis, quod ibi ſemen. aqua femina, quod fetus ab ejus humore & eorum conjunctione ſumit Venus.* Quam Varronis rationem Plutarchus ἐν Αἰτίοις his verbis expoſuit: Διὰ τί τὴν γαμουμένην ἅπτεσθαι πυρὸς καὶ ὕδατος κελεύουσι; πότερον τούτων ὡς ἐν στοιχείοις καὶ ἀρχαῖς τὸ μὲν ἄρρεν ἐστί, τὸ δὲ θῆλυ, καὶ τὸ μὲν ἀρχῆς κινήσεως ἐνίησι, τὸ δὲ ὑποκειμένου καὶ ὕλης δύναμιν; Alias tamen ille hujus moris rationes, quas commemorare nihil attinet, adfert. Illam vero quam ex Feſto primum reddidimus, Ovidius *lib.* 4. *Faſtor.* amplexus eſt, cum de aqua & igni agens, ita ſcribit:

An quod in his vitæ cauſa eſt, hæc perdidit exul,
His nova fit conjunx, hæc duo magna putant?

At Dionyſius Halicarnaſſeus, hujus inſtituti originem à Romulo arceſſit *lib.* 2. *Antiquit.* Κατέλεξεν, ait, αὖθις ἐκ τῶν ἀγάμων ἄνδρας ἰσαρίθμους, οἷς αὐτοὺς συνήρμοττε κατὰ τοὺς πατρίους ἑκάστης ἐθισμούς, ἐπὶ κοινωνίᾳ πυρὸς καὶ ὕδατος ἐγγυῶν τοὺς γάμους, ὡς καὶ μέχρι τῶν καθ' ὑμᾶς ἐπιμελοῦνται χρόνων. Accedat & Varronis teſtimonium *ex lib.* 2. *de vita pop. Ro.* quod à Nonio Marcello refertur in verbo *Titionem*, & in verbo *Felix* : ſed utrubi-

que ita corrupte ut inde ſenſus nullus elici poſſe videatur. Sic autem reſtituendum cenſeo: *Contra à novo marito cum ignis è foco in titione ex felici arbore, & in aquali aqua allata eſſet.* Quæ verba ad hunc ſolennem nuptiarum ritum perſpicuum eſt pertinere: ut in titione, id eſt, fuſte ardente, ignem; in aquali, quæ vox vas aquarium ſignificat, aquam à novo marito allatam ſignificent. Huc vero reſpiciens Statius Papin. *in Epithalamio Stellæ & Violantillæ*, Muſas, ad eorum nuptias convenientes, ignem & aquam geſtantes facit.

— *Procul*, ait, *ecce canoro*
Demigrant Helicone Deæ, quatiuntque novena
Lampade ſolennem thalamis coeuntibus ignem,
Et de Pieriis vocalem fontibus undam.

Valerius Flacc. lib. 8. Argonauticor.

Inde ubi ſacrificas cum conjuge venit ad aras
Æſonides; unaque adeunt, pariterque precari
Incipiunt: ignem Pollux undamque jugalem
Prætulit.

Eodem etiam reſpexiſſe videtur Claudianus *lib.* 2. *de nupt. Proſerp.* cum ait,

Confeſſus ſocerum, nimbis Hymenæus hiulcis
Intonat, & triſtes firmant connubia flammæ.

Hic commode, Cœnæ nuptialis, ſilentio minime prætermittendam mentionem ſubjici poſſe, & vero debere exiſtimo: qua opipare ac laute acceptos convivas fuiſſe, facile quis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

quis vel me tacente intelligeret. Plautus Curculion. Act. 5. Sc. penult.

Tu ut hodie adveniens cœnam des ſororiam,
Hic nuptialem cras dabit.

Rurſus Sc. ult.

Tu, miles, apud me cœnabis : hodie fient nuptiæ.

Cicero lib. 3. Epiſt. ad Q. fr. *Pridie idus ſcripſi ante lucem. Eo die apud Pomponium in ejus nuptiis eram cœnaturus.* Juvenalis, Sat. 6.

— Ducendi nulla videtur
Cauſa, nec eſt quare cœnam & muſtacea perdas.

Sueton. in Calig. cap. 25. *Alii tradunt, adhibitum cœnæ nuptiali, mandaſſe ad Piſonem, contra accumbentem, Noli uxorem meam premere : ſtatimque è convivio abduxiſſe eam ſecum.* Auſon. in Epiſt. ad Paulin.

Natalis ſi forte fuit ſolennis amico,
Conjugioque dapes, aut ſacra repotia patrum.

Has *epulas geniales* Claudianus *lib. 2. de Raptu Proſerp.* vocat. Exſtat utique in Sympoſiac. Plutarchi caput, quo tractatur, Διὰ τί πλείστους ἐν γάμοις ἐπὶ τὸ δεῖπνον καλοῦσιν. Leges ſane ſumtuarias, quibus efferveſcens Romanorum luxuriæ æſtus coercebatur, nuptiis aliquid indulſiſſe, & de præſcripta victus ac cœnarum tenuitate remiſiſſe, accepimus. Lex ſiquidem Licinia cum in certos quoſdam dies centenos æris impendi permiſiſſet, nuptiis ducenos indulſit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Lex vero Julia, quæ ad populum Cæſare Augusto imperante pervenit, profeſtis diebus ducentos finiit: Calendis, Idibus, Nonis, & aliis quibuſdam feſtivis, trecentos. Nuptiis autem & repotiis H. S. millies eſſe conceſſit, quemadmodum Gellius *lib.2. cap.24.* refert. Ut autem nuptiis apud virum cœnabatur; ita ſponſaliorum nomine convivium præberi ſponſo à puellæ parentibus conſueviſſe, non male mihi videor ex his Ciceronis verbis conjicere, quæ ſunt lib.2. Epiſt. ad Q. fratrem: *Ad 8. Idus April. ſponſalia Craſſipedi præbui. Huic convivio puer optimus Quintus tuus, meuſque, quod perleviter commotus fuerat, defuit.* Satagebant profecto veteres, ut quam maxima populi frequentia, celeberrimoque, prout ipſi loquebantur, officio, nuptæ deducerentur. Suet. in Calig. cap. 25. *Liviam Oreſtillam, C. Piſoni nubentem, cum ad officium & ipſe veniſſet, ad ſe deduci imperavit.* Idem *in Neron. cap.28.* de Sporo agens, *Cum dote,* ait, *& flammeo per ſolenne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad ſe, pro uxore habuit.* Quintilianus Declamation. 306. *Aſpice illam virginem quam pater tradidit, euntem die celebri, comitante populo.* Eaque ratione feriis publicis & feſtis diebus virgines contra atque viduas minime nupſiſſe Plutarch. ἐν Αἰτίοις ſcribit, ὅτι ταῖς μὲν

παρ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

παρθένοις καλὸν μὴ ὀλίγων, ταῖς δὲ χήραις αἰσχρὸν πολλῶν ὄντων γαμεῖσθαι. Enimvero Carthagini maritis novis multa fuiſſe convivia obeunda, ſed & ſportulas civibus erogandas, Apuleius *Apologia pro ſe ipſo ſecunda* indicat. Quorum ſumtuum moleſtiis ut ſuperſederet, in ſuburbana ſe villa potius quam in oppido uxorem duxiſſe profitetur.

Tibiam utique nuptialibus feſtivitatibus interveniſſe, non pauci auctorum loci declarant. Plaut. Caſina:

Age, tibicen, dum illam educunt huc novam
nuptam foras,
Suavi cantu concelebra hanc plateolam.

Terentius Adelph. Act. 5. Sc. 7.

——*Verum hoc mihi mora eſt,*
Tibicina, & hymenæum qui cantent.

Et mox:

——*Miſſa hæc face,*
Hymenæum, turbam, lampadas, tibicinas.

Cicero, aut Cornificius, lib. 4. Rhetoricor. ad Herenn. *De parte ejus matrimonii commovebant?* (aut, ut alias, *commonebant?*) *Nam hic omnis ſanctimonia nuptiarum, uno ſigno tibiarum intelligitur.* Apuleius lib. 4. de Aſino aur. *Iam feralium nuptiarum miſerrimæ virgini choragium ſtruitur. Iam tædæ lumen atræ fuliginis cinerem arceſſunt, & ſonus tibiæ Zygiæ* (ea enim recta eſt, quam & Beroaldus amplectitur, lectio) *mutatur in*

querulum Lydii modum. Claudianus in Epithalamio:

Dicant pervigiles carmina tibiæ.

Præterea Talaſſionem in nuptiis Romanos, non ſecus atque Græcos Hymenæum, inclamare conſueviſſe, ſciendum eſt. Unde Martial. Epigr. 36.

Quid ſi me jubeas Talaſſionem
Verbis dicere non Talaſſionis.

Idem lib. 12. Epigrammat.

Nec tua defuerant verba, Talaſſe, tibi.

Quam acclamationem ex eo inoleviſſe, Livius *lib.* I. auctor eſt, quod in Sabinarum raptu, virgo una, longe ante alias ſpecie & pulchritudine inſignis, à globo cujuſdam Talaſſii rapta fuerit: multiſque ſciſcitantibus cuinam eam ferrent deducendam; ne quis violaret, Talaſſio eam ferri clamitatum. Qua de cauſa vocem hanc nuptialem factam, & ad poſteros inde manaſſe, Plutarchus quoque *in Romulo & in Αἰτιῶν libro* cenſet. Euſebius etiam *in Chronico*, ſecundum B. Hieronymi verſionem, *Sabinæ*, ait, *raptæ anno ab urbe condita tertio; & una virginum pulcherrima, cunctorum acclamatione rapientium, Talaſſio, duci Romuli, decernitur. Unde in nuptiarum ſolennitatibus, Talaſſio vulgo acclamitant, quo ſcilicet talis nupta ſit, quæ Talaſſium habere mereatur.* Hanc eandem acclamationis hujus nuptialis ratio-

nem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nem Servio quoque placuiſſe video, qui ſu-
perioribus conſentit ad eum verſum lib. I.
Æneid.

*Pergama cum peteret, inconceſſoſque hyme-
naeos.*

Nonnullis tamen, ad lanificium vocis hu-
us originem cauſamque referendam eſſe,
videbatur. Qua in ſententia Varronem fuiſ-
e Sex. Pomp. teſtatur, *Talaſſionem*, in-
quiens, *Varro ait ſignum eſſe lanificii. Talaſ-
ſionem enim vocabant quaſillum, qui alio mo-
do appellatur calathus: vas utique lanificiis
aptum.* Itaque Plutarch. ἐν Αἰτίοις, inter ce-
teras decantati in nuptiis Talaſſionis ratio-
nes, hanc primo loco ponit: Πότερον ἀπὸ τῆς
ταλασίας; καὶ γὰρ τὸν τάλαρον τάλαντον ὀνομά-
ζουσι. Quæ verba conciſius quam par eſſet
interpres ita convertit: *An propter lanificium
quod quaſillum vocatur?* Plenius quippe ita
verti debuit: *An propter lanificium? Etenim
calathum talantum nominant.* Sed quid, quæ-
ſo, ſonat dictio τάλαντον? Equidem Roma-
nam eam fuiſſe, vel Latio donatam, nuſ-
quam reperi. Interpres ejus loco κυάσυλλον
legiſſe videtur. Quæ quidem vox pura puta
Latina eſt, vel ipſo Servio teſte, qui *in 2.
Eclog. Virgilii*, quem Græci κάλαθον vocant,
Latine *quaſillum* dici admonet: citatque il-
lud Cicer. Philippic. *At vero inter quaſilla
pendatur aurum.* Sed ad Talaſſionis origi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nem nequaquam vox ea accedit, ac ne alludit quidem. Sunt quibus pro τάλαντον, legendum videatur κάλαθον. Quod probare non poſſum, tum quia calathus vox Græca eſt, &, ut Euſtath. *in* 5. *Iliad.*, 9. *ac* 10. *Odyſſ.* ſcribit, ἀπὸ τῶν κάλων ἤτοι ξύλων κυκλοειδῶς θεόντων ἢ γυρουμένων nomen invenit: tum quia Talaſſionis origini non magis quam quaſillum reſpondet. Ego unius ad hujus vulneris medelam Sex. Pompeii opera uti nos poſſe cenſeo, qui in eo, quem ſupra produxi, loco, priſcos Romanos quaſillum talaſſionem vocaſſe ſcribit: quod tamen vocabulum vetuſtatis ſitu obrutum eſt. Ac proinde apud Plutarchum, inepto ταλάντου nomine expuncto, ταλασιόνα vel ταλάσιον reponendum opinor. Neceſſe eſt enim, ſi auctoris mentem ſartam tectamque ſervare volumus, ταλάρου vocem Græcam Romana aliqua, ex qua talaſſionis vox fluxiſſe ac manaſſe ſono ipſo judicetur, penſare. Τάλαρος porro, & ταλασία, & ταλάσιος, vocabula Græca ſunt. Quorum poſteriora duo valde corrupte apud Suidam, non quidem auctoris, ſed librarii vitio, expoſita lector offendet. Illic enim ταλάσιον, ἔργον ἢ ἱερουργία· ταλασία, ἱερουργία· ταλάσιος, ἱεροῦργος, vitioſiſſime definiuntur, quandoquidem ad laniſicium, non ad ſacrificium, hæ voces pertinent. Idcoque, ἐριουργία & ἐριοῦργος, pro recta interpretatione

pretatione reponi debent. Quod Heſychius conſultus ſatis comprobabit. Quamquam hic error manifeſtior eſt, quam ut cujuſquam auctoritate convincendus ſit. Plane inter τῆς γυναικωνίτιδος σκεύη, ταλάρους καὶ καλάθους Pollux *lib.* 5. *Onomaſt.* numerat. Notat & Heſychius, κάλαθον, γυναικεῖον σκεῦος εἰς ἔρια ἀποτίθεσιν, ſignificare. Sic apud Virgil. lib. 7. Æneid.

—— Non illa colo, calathiſve Minervæ

Femineas aſſueta manus. ——

Ovid. lib. 2. Faſtor.

Ante torum calathi lanaque mollis erat.

Alias, tam τάλαρος, quam κάλαθος, τυροκομεῖον ſignificant, ut ex Polluce *lib.* 1. *cap.* 11. & *lib.* 7. *cap.* 10. & Euſtathio *in* 4. *Iliad.* liquet, qui ταλάρου vocem inde deducit, quod τάλας, ἤτοι τλήμων, εἴη πρὸς τὸ αἴρειν τὰ ἐνῃθέμενα. Inde apud Virgil. *libr.* 3. *Georgic.* Servius calathos vaſa ænea exponit, quibus lac vel recens caſeus in urbem diſtrahitur. Ceterum, ut hunc locum concludam, lanificiis priſcas matronas valde deditas fuiſſe, præcipuamque his curam & operam impendiſſe conſtat. In fœdere certe inter Roman. & Sabinos percuſſo, lex hæc atque conditio dicta eſt, ut volentes nuptæ apud viros quibus conjunctæ erant, manerent, omnium operum ac munerum vacationem, præterquam lanificii, habituræ, ut eſt à Plutar. *in Romulo*

me-

memoriæ proditum. Inde Juvenalis, *Sat.* 6. veterum mulierum continentiam ac temperantiam prædicans,

— Et vellere, ait, *Tuſco*
Vexatæ, duræque manus. —

Cujus moris tot ſunt à D. Tiraquello, altero noſtri ſeculi Varrone, *in lib. de Legib. connubialib.* congeſta teſtimonia, ut multitudine ſua lectorem pæne obruant.

Enimvero nuces à novis maritis jaci & pueris ſpargi conſueviſſe, indicant Catullus & Virgilius. Ille ſiquidem in carmine de nupt. Jul. & Manl.

Ne nuces, inquit, *pueris neget*
Deſertum domini audiens
Concubinus amorem.
Da nuces pueris, iners
Concubine: ſatis diu
Luſiſti nucibus.

Virgilius vero Ecloga. 8.

Sparge, marite, nuces: jam deſerit Heſperus Oetam.

De cujus moris cauſa parum video inter veteres conveniſſe. Varro quidem, teſte Servio ad eum Virgilii, quem modo protuli, verſum, ſpargendarum nucum hanc eſſe rationem putabat, *ut Iovis omine* (ita quippe legi rectius credo, quam *omne*) *matrimonium celebraretur: ut nova nupta matrona eſſet, ſicut Iuno. Nam nuces in tutela erant*

Iovis:

Iovis: Vnde & juglandes vocatæ, quaſi Iovis glandes. Quod ab Iſidoro quoque *lib.* 17. *cap.* 7. notatum eſt. Illud vulgare fuiſſe, idem Varro tradiderat, idcirco ſparſas nuces, ut à rapientibus pueris fieret ſtrepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis poſſet audiri. Aliis placuit, ea id gratia factum, ut ſe puerilibus omnibus ludis renunciare, & juvenilia cuncta ludicra relinquere, maritus eo indicio teſtaretur. Quo ſenſu Perſius dixit,

— Et nucibus facimus quæcumque relictis,
Cum ſapimus patruos. —

At Plinius diverſam reddit, quintamque inſuper perſtringit hujus moris rationem, lib. 15. Natur. hiſtor. cap. 22. *Nuces, ait, juglandes quamquam & ipſæ nuptialium Feſcenninorum comites, multum pineis minores univerſitate, eadem portione, ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, pulvinati primum calicis, mox lignei putaminis. Quæ cauſa eas nuptiis fecit religioſas, tot modis fetu munito. Quod eſt veriſimilius quam quia cadendo tripudium ſonumve faciant.*

Nubentibus utique, prætextis depoſitis, à multitudine puerorum, quos ad eam celebritatem frequentes conveniſſe nemini dubium eſt, obſcœna clamabantur; verſuſque mollicie ac laſcivia diffluentes, maxima, nec ulli reprehenſioni obnoxia licentia occinebantur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

bantur. Quos verſus Feſcenninos vocabant; ſive quod ex urbe Feſcennina allati eſſent, ſive quod faſcinum arcere putabantur. Servius *in 7. Æneid.* ad ea verba,

Hi Feſcenninas acies,

Feſcenninum ſcribit oppidum eſſe Campaniæ, ubi nuptialia carmina ſunt inventa. Seneca *lib. 4. Declamation.* de ſervo loquens qui dominæ nupſerat, *Inter nuptias*, inquit, *& Feſcenninis in crucem generi noſtri jocabantur.* His enim verſibus libere & joculariter multa in ſponſos ſponſaſque jaciebantur. Catullus in Epithal. Jul. & Manl.

Ne diu taceat procax
Feſcennina locutio.

Varro *Agathone*, ut eſt apud Non. Marcellum: *Pueri obſcœnis verbis novæ nuptulæ aures reſtaurant.* Quæ verba, quantum conjectura adſequi poſſum, ad argumentum quo de agimus pertinebant. Martian. Capella lib. 9. de nupt. Philolog. *His Hymenæo diutius velut Feſcennina quadam licentia perſonante, geminanteque crebrius.* Seneca in Medea, Choro primo:

Hinc illinc, juvenes, mittite carmina:
Feſta dicax fundat convitia Feſcenninus.

Claudianus in Epithalamio:

Dicant pervigiles carmina tibiæ:
Permiſſiſque jocis turba licentior
Exultet tetricis libera legibus.

Auſonius

Auſonius in Parecbaſi Centonis nuptialis: *Hactenus caſtis auribus audiendum myſterium nuptiale ambitu loquendi, & circuitione velavi. Verum quoniam Feſcenninos amat celebritas nuptialis, verborumque petulantiam notus vetere inſtituto ludus admittit, cetera quoque cubiculi & lectuli opera prodentur.* B. Hieronym. in Epiſt. ad Demetr. de Virginit. ſervand. *Quam habitura pronubam? Quo deducenda comitatu? Stridor Punicæ linguæ procacia tibi Feſcennina cantabit.* Idem in Epiſt. ad Gerontiam: *Reſponde mihi, cariſſima in Chriſto filia. Inter iſta nuptura es? Quem acceptura virum? Cedo? fugitivum; an pugnaturum? Quid utrumque ſequatur intelligis: & Feſcennino carmine terribilis tibi rauco ſonitu buccina concrepabit, ut quas habeas pronubas, habeas forte lugentes.* Erant autem Feſcennini verſus joculares, incompoſiti, rudes, qui temere alternis jaciebantur.

Horatius lib. 2. Epiſtol.

Feſcennina per hunc invecta licentia morem
Verſibus alternis opprobria ruſtica fudit.

Livius lib. 7. *Non ſicut ante Feſcennino verſui ſimilem, incompoſitum, temere ac rudem alternis jaciebant.* Atque hujus nominis verſus in Pollionem ſcripſiſſe Auguſtum, Macrobius *lib. 2. Saturn. cap. 4.* auctor eſt.

Interea vero lectus nuptialis componebatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tur. Eum autem proprio nomine *genialem* quaſi *generalem* appellatum, Servius *in 6. Æneid.* oſtendit: Geniales ſcribens eos proprie eſſe lectos qui puellis nubentibus ſternuntur, dictoſque ita à generandis liberis. Cicero pro Cluentio: *Lectum illum genialem, quem biennio ante filiæ ſuæ nubenti ſtraverat, in eadem domo ſibi ornari & ſterni, expulſa atque exturbata filia, jubet.* Apuleius lib. 10. de Aſino aur. *Et mulierem, quam dixit propter multiforme ſcelus beſtiis eſſe damnatam, meiſque præclaris nuptiis deſtinatam. & torus nuptialis noſter futurus accuratiſſime deſternebatur. Lectus Indica teſtudine perlucidus, plumea congerie tumidus, veſte ſerica floridus.* Idem lib. 9. *Quæ, ſuo pudore poſtpoſito, tori genialis calcato fœdere, larem mariti lupanari maculaſſet infamia.* Toga vero ſterni lectos, & maritorum genios advocari conſueviſſe, Arnobius *lib. 3. adverſus gentes*, mores vetuſtate obliteratos recenſens, teſtis eſt. Et hinc fortaſſe *ſacri genium lecti* Juvenalis *Sat. 6.* dixit.

Etiam hoc addam, quod niſi à B. Auguſtino non ſemel detectum eſſet, libens ſuppreſſiſſem, ſuper Priapi faſcinum novam nuptam conſidere juſſam. Quemadmodum ille *lib. 7. de Civitat. Dei cap. 24. ad fin.* & apertius *lib. 6. cap. 9.* ſcribit his verbis: *Sed quid hic dicam? cum ibi ſit & Priapus nimis maſculus:*

culus: ſuper cujus immaniſſimum faſcinum ſedere nova nupta jubebatur, more honeſtiſſimo ac religioſiſſimo matronarum. Quam obſcœnitatem perſtringere credo Lactantium *lib. 1. de falſa religion. cap.* 20. cum ait: *Et Mutinus* (vel, ut quidam codices habent, *Tutinus*) *in cujus ſinu pudendo nubentes reſident, ut illarum pudicitiam prior deus delibaſſe videatur.* Ita quippe lego, non ſicuti vulgo ſcriptum eſt, *deliberaſſe.* Priapo vero, ut ne fœda hæc veterum impietas intacta relinquatur, genitale membrum cum falce affingebant, quo & pueros & aves in hortis, quibus præeſſe credebatur, terreret. Virgilius in Copa:

Eſt tuguri cuſtos armatus falce ſaligna:
Sed non & vaſto eſt inguine terribilis.

Tibullus Eleg. 1.

Pomoſusque ruber cuſtos ponatur in hortis;
Terreat ut ſæva falce Priapus aves.

Columella lib. 10.

—— Sed truncum forte dolatum
Terribilis membri, medio qui ſemper in horto
Inguinibus puero, prædoni falce minetur.

Auctor Priapeor.

Priape, quod ſis faſcino tentus gravi.

Et alias:

Soles ſacrum revinctus pampino
Ruber ſedere cum rubente faſcino.

Pleni ſunt teſtimoniorum, poetarum libri:

bri: quibus omiſſis, ad exitum feſtinans, quod ſupereſt expediam.

Nuptam deinde in lecto pronubas collocaſſe ſciendum eſt. Donatus *in Terentii Eunuch.* ad ea verba,

Deinde eam in lecto collocarunt,

Verbum hoc, ait, *proprium eſt*, & *adſcribitur pronubis*. Quo in ſignificato verbum hoc in Catulli verſibus quos ſtatim proferam obſervandum eſt. Idem Donatus *in* 1. *Æneid.* pronubas in obſequio nubentium fuiſſe tradit. Lampridius de Heliogabalo: *Nupſit & coiit, ut & pronubam haberet.* Claudianus lib. 2. de Raptu Proſerp.

Ducitur in thalamum virgo; ſtat pronuba (*juxta*
Stellantes nox picta ſinus; tangenſque cubile,
Omina (ſic enim lego) *perpetuo genitalia federe ſanxit.*

Ad hujuſmodi autem officium, ſpectatæ pudicitiæ mulieres, & quæ uni duntaxat viro nupſiſſent, adhibebantur: quo matrimonii perpetuitatem, quemadmodum Sex. Pomp. auctor eſt, auſpicarentur. Unde Catullus in Carm. de nupt. Jul. & Manl.

Vos unis ſenibus bonæ
Cognitæ bene feminæ
Collocate puellulam.

Tertul. *in lib.* qui *Exhortatio ad caſtitatem* inſcribitur: *Monogamia apud Ethnicos in ſummo honore eſt, ut & virginibus legitime nubenti-*

nubentibus univira pronuba adhibeatur, & ſic auſpicii initium ſit. Sed & B. Hieronym. *in calce libri primi adverſus Iovinian.* Unicubas ſemper habuiſſe inter gentiles matronas decus merito dicit: per illaſque ſolas fortunæ muliebri ſacra fieri conſueviſſe. Eodemque libro, quæ fuerit alienarum à religione noſtra mulierum de ſecundis nuptiis opinio, multis exemplis, accurate conquiſitis, docet.

Atque hæc ſunt Nuptiarum omnia, quæ quidem non incurioſe legendo veterum ſcripta obſervare potui, ſolennia. De quibus in genere apud Tacit. *lib.* 11. fit mentio, cum inquit: *Cuncta nuptiarum ſolennia celebrat.* Et lib. 22. *Necdum celebrare nuptiarum ſolennia audebant.* Sic etiam pompam & nuptiarum celebritatem accipe in Theodoſ. & Valentinian. conſtitutione *a*. Ob eamque ſolennium multitudinem credo à Ciceron. *lib.* 6. *de Repub.* dictum fuiſſe, *firmiter majores matrimonia ſtabilita eſſe voluiſſe.* Quæ verba à Priſciano *lib.* 15. referuntur.

Poſtridie vero nuptiarum apud novum maritum cœnabatur: &, quia quaſi inſtauraretur redintegrareturque potatio, eum diem *Repotia*, Sex. Pomp. teſte, appellabant. Horat. lib. 2. Serm. Sat. 2.

Ille repotia, natales, alioſve dierum

Feſtos

a in l. ſi donationem, C. de nupt.

Feſtos albatus celebret. —

Sumtibus certe, qui in eos dies fierent, modum legibus ſumtuariis ſtatutum, Gellius *lib.* 2. *cap.* 24. memorat. Meminit & *Repotiorum* Auſon. in eo *Epiſtola ad Paulinum*, quem paulo ante retuli, loco. Hinc hodieque (etſi hoc erit fortaſſe durius: ſed tentemus, & luſiſſe putemur ſi nil ſit) in quibuſdam Aquitaniæ regionibus, eum diem qui nuptias conſequitur, *Repentalia* nominant, non tam à pœnitentia, quam corrupta voce à repetita potatione, quaſi *Repotalia*. A Græcis eum diem ἐπαύλια vocari, Pollux *lib.* 3. *Onomaſt.* teſtis eſt. *Repotiorum* certe vocabulo, pro repetita & iterata crapula Apuleius *Apolog.* 1. uſus eſt. Novæ autem nuptæ munera à cognatis & propinquis mittebantur. Eaque ſunt Nuptialia munera apud jureconſultos *a*. At apud Cicer. *pro Cluentio Avito*, & Apuleium *lib. 6. de Aſino aur.*, Nuptialia dona ea accipienda ſunt, quæ ante contractas nuptias, mulieri à viro offerebantur. Poſtridie vero nuptiarum, nova nupta libertatem auſpicans uxoriam, in domo viri rem divinam faciebat, ut eſt à Macrob. *lib. Saturn. cap.* 15. proditum. Atque hic hujus libri finis eſto.

B. BRIS-

a in l. 1. §. ſed ſi. D. de tutel. & rat. diſt. l. tutor ſecundum, 13. §. 2. D. de adminiſt. tut.

B. BRISSONII, J.C.,

Et in ſuprema Pariſienſi curia Præſidis,

DE JURE CONNUBIORUM,

Liber Singularis.

SOlennes nuptiarum ritus ita ſunt à me proprio libro expoſiti, ut vix quicquam ad plenam & perfectam ejus argumenti cognitionem jure ac merito deſiderari poſſe videatur. Huic conſequens duxi, alterum de juſtis injuſtiſque Quiritium nuptiis librum adjungere. Superiori enim tractatui hoc veluti cumulo addito, juris civilis & antiquitatis Romanæ ſtudioſis hac in parte ſatisfactum iri arbitror: quibus non modo, quo ritu, ſed & inter quas perſonas olim juſtæ ac legitimæ nuptiæ contraherentur, utriuſque libri conjunctione planum fiet. Atque ut via & arte procedat oratio, à qua ætate juſtæ nuptiæ contraherentur, primum diſpiciendum eſſe cenſeo. Nam, cum nuptiis habilem ætatem conſtituerimus, ad alias inſpectiones veniemus: &, ad certa veluti capita omnia nuptiarum impedimenta revocantes, facilem, ni fal-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

lor, lectoribus, ejus quæſtionis, quam tractandam ſuſcepimus, cognitionem relinquemus.

Igitur, ut ab ætate ordiamur, in matrimoniis contrahendis ætatem contrahentium definitam eſſe, Modeſtinus *lib.* 4. *differentiarum* ſcribit *a*. Ea vero definita ætas pubertas eſt, vel ipſo Juſtiniano teſte, qui juſtas nuptias inter ſe cives Romanos contraxiſſe tradit *b*, qui ſecundum præcepta legum coibant; maſculos quidem puberes, feminas autem viri potentes. Cui accedere Dionis teſtimonium velim, qui *lib.* 54. ita ſcribit: Δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐς τὴν γάμου ὥραν ἔτη πλήρη νομίζεται. A duodecimo ſiquidem anno pubertatem feminas auſpicari, prudentibus placuit: ex eoque tempore Romæ puellæ nuptum dabantur. Id quod ea ratione factum Plutarchus interpretatur *c*, ut celerius conjugum mores tenella adhuc ætate imbiberent, & ad obſequium virorum facilius flecti fingique poſſent. Aliter atque Spartæ ſervabatur, in qua adultiores demum virgines, & plenis nubiles annis, viris in matrimonium collocabantur. Verba Plutarchi, quæ hanc inſtitutorum utriuſque gentis diverſitatem declarant, hæc ſunt: Τοῦ μὲν Λυκούργου πεπείρους καὶ ὀργώσας νυμφεύοντος, ὅπως ἥτε ὁμιλία,

a l. in ſponſalibus. 14. D. de ſponſal. *b* Inſtitut. de nupt. in princ. *c* in Numa.

λία, δεομένης ἤδη τῆς φύσεως, χάριτος ἢ καὶ φιλίας ἀρχὴ μᾶλλον, ἢ μίσους καὶ φόβου παρὰ φύσιν βιαζομένων, καὶ τὰ σώματα ῥώμην ἔχῃ πρὸς τὸ τὰς κυήσεις ἐπιφέρειν, καὶ τὰς ὠδῖνας, ὡς ἐπ' οὐδὲν ἄλλο γαμουμένων ἢ τὸ τῆς τεκνώσεως ἔργον. τῶν δὲ Ῥωμαίων δωδεκαέτεις καὶ νεωτέρας ἐκδιδόντων. οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἦθος καθαρὸν καὶ ἄθικτον ἐπὶ τῷ γαμοῦντι γενέσθαι. δῆλον οὖν ὅτι τὰ μὲν φυσικώτερον πρὸς τέκνωσιν, τὰ δὲ ἠθικώτερον πρὸς συμβίωσιν. Ex eo vero tempore pubertatem in feminis legibus definitam, quod generationi eſſent ab eo anno aptæ, Macrobius *lib.7.Saturnalium* ita ſcribit: *Nec hoc tacebo*, ait, *quod, cum calor ſemper generationis cauſa ſit, feminæ ideo celerius, quam pueri, fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. Nam & ſecundum jura publica duodecimus annus in feminis, quartus decimus in puero definiunt pubertatis ætatem.* Idemque auctor *lib.1.Commentarior. in Somn. Scipionis*, poſt annos bis ſeptem generationis vim in maſculis moveri ſcribit. ideoque & tutelam pueris, quaſi virile jam robur adſit, abſolvi: ab ea tamen feminas, propter votorum feſtinationem, maturius biennio, legibus liberari. Ariſtoteles quoque, his conſentiens, *lib. 7.* περὶ ζώων ἱστορίας, Τὰ θήλεα θᾶττον τῶν ἀρρένων καὶ νεότητα καὶ ἀκμὴν λαμβάνειν, tradit. Indeque teſtamenta feminis citius quam maſculis

facere licet *a*. Ceterum ſi minor 12 annis domum pro uxore deducta eſſet, non ante juſta & legitima uxor fiebat quam apud virum duodecimum annum impleſſet *b*. Sed nec prius à viro dos, ejus nomine promiſſa, peti poterat. Nam cum omnis dotis promiſſio tacita futuri matrimonii conditione ſuſpendatur *c*, ante duodecim annorum ætatem, nondum utiliter ſecuto matrimonio, dotis petitio viro non competebat. Quapropter ſi ante impletum duodecimum annum repudiata conditione diſceſſiſſet, pecuniæ in cauſam dotis numeratæ, quæ dos fieri nuptiis minime ſecutis non potuerat, exemplo dotis, condictio ei dabatur, cum iiſdem tamen privilegiis quæ actioni de dote concedebantur. At, cum apud virum major 12 annis eſſe cœperat, tum matrimonio ſubſiſtente, in dotem pecunia numerata vertebatur. Interim vero dum pubertas conjugis exſpectabatur, ſiquidem ſponſalia interceſſiſſent, quamvis uxorem putaret eſſe qui duxerat, ſponſæ tamen vice ea habebatur *d*, eique vitium oblatum maritus ſponſi loco perſequi ex Severi reſcripto poterat *a*.

a l. à qua ætate. 5. D. de teſtament. *b* l. minorem. 4. D. de ritu nuptiarum. *c* l. dotis promiſſio. 68. D. de jure dotium. *d* l. cum hic ſtatus. 32. §. ſi quis ſponſam. 27. D. de donat. int. vir.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

terat *a*. Quod ſi ſponſalia non anteceſſiſſent, nec pro ſponſa nec pro uxore haberi poterat. Nec eo magis donationes ei factæ valebant, utpote quæ quaſi ad uxorem, non quaſi ad extraneam, factæ eſſent. Quamquam autem nuptiæ cum minore 12 annis non conſiſterent; in patrem tamen, qui filiam minorem duodecim annis nuptum collocaſſet, auctorque ei factus eſſet ad contrahendum, actio in factum, ex edicto *Quod falſo tutore auctore geſtum eſt*, non dabatur *b*. Ignoſcendum enim patri prudentes cenſuere, ſi filiam ſuam maturius in viri familiam perducere voluerit. Præſumtum eſt quippe, propenſiori potius in filiam affectu, quam viri in fraudem illiciendi cauſa, hujuſmodi nuptias eum conciliaſſe. Quam conjecturam capi, paterna pietas & naturalis erga liberos caritas ſuadet. Non modo autem in matrimonio, ſed ne in concubinatu quidem, minor annis duodecim puella haberi jure licito poterat *c*.

Poſt ætatis vero inſpectionem, ad juſtam matrimoniorum conjunctionem, ſtatus ac conditionis eorum, qui matrimonio jungerentur, ratio habenda erat. Ac primum inter liberas ac ſerviles perſonas, nuptias olim

a l. ſi uxor. 13. §. divus. 3. & §. ſi minor. 8. D. ad l. Jul. de adult. *b* l penult. §. 3. D. quod falſo tut. *c* l. 1. in fin. D. de concub.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

non conſtitiſſe, certo certius *a* eſt. Quinimo libera mulier, quæ cum alieno ſervo poſt trinam domini denunciationem in conſuetudine perſeveraſſet, Senatuſconſulto Claudiano, quod à Juſtiniano ſublatum *b* eſt, libertatem amittebat, ſervitutique vindicabatur, quemadmodum Ulpianus *in fragmentis Titulorum c*, & Tertullianus *d*, ſignificant. Quamobrem, ſi ancilla libero nupſiſſet, dotiſque nomine pecuniam numeraſſet, ſive ſciſſet ancillam ſe eſſe, ſive ignoraſſet, nec matrimonium erat, nec viri ea pecunia prius fiebat, quam tempore legibus ſtatuto penes ſe pro ſuo habitam ac poſſeſſam eam uſu cepiſſet. Plane, ſi apud virum ad libertatem perveniſſet, conciliabatur convaleſcebatque matrimonium: exindeque dotis nomen, ſi needum uſucapio impleta eſſet, ſortiebatur: matrimonioque ſoluto, ejus, ut dotalis, repetitio competebat *e*.

Juſta vero matrimonia non inter liberas quaſcunque paſſim perſonas, ſed inter ſolos cives Romanos contrahebantur *f*. Nam cum Latinis peregriniſque connubium, niſi id eis conceſſum eſſet, non erat. Teſtes ſunt Ulpianus *in Titulorum fragmentis g*, & Boethius

a l. ſi neget. D. de liber. l. Proculus. 67. D de jure dot. l. 3. C. de inceſt. nupt. *b* Rubr. de Senat. Claudian. tol. *c* Tit. 11. §. 10. *d* in lib. 2. ad uxor. *e* l. Proculus. 67. D. de jure dotium. *f* Inſtitut. de nupt. in princ. *g* Tit. 5. §. 3.

thius *in commentar. ad Topica Ciceronis.* Ex quo Seneca lib. 4. de benefic. *Promiſi tibi*, ait, *filiam in matrimonium: poſtea peregrinus apparuiſti. Non eſt mihi cum extraneo connubium.* Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 6: *Libertinis vero nullo jure uti prætextis licebat, ac multo minus peregrinis, quibus nulla eſſet cum Romanis neceſſitudo.* Itaque maximam apud populum invidiam Antonio conflavit, ab eo contra leges ac patriæ inſtituta contractum cum Cleopatra conjugium. Cujus facti indignitatem Plutarchus abſque nota prætereundam non cenſuit. Sic enim *in ejus cum Demetrio collatione* ſcribit: Ἔπειτα τὴν ἀστὴν καὶ δικαίως γαμηθεῖσαν ἐξήλασε, τῇ ξένῃ καὶ μὴ κατὰ νόμους συνούσῃ χαριζόμενος. Ægre etiam tuliſſe populum Romanum Xiphilinus narrat, quod Titus Berenicen Ægyptiacam in palatio uxoris loco habebat, ut proinde repudiare eam ſit coactus. Itaque, qui cives Romani non erant, connubii jus, niſi civitate impetrata, non habebant. Memoriæque adeo proditum eſt, Campanos, civitate Romana donatos, & à Cenſoribus Romæ cenſeri coactos, ut ſibi cives Romanas uxores ducere liceret, petiiſſe; &, ſi qui prius duxiſſent, ut habere eas ſibi liceret; utque ante eam diem nati, juſti ſibi liberi heredeſque eſſent. Quorum utrumque eis indultum eſſe, Livius refert *lib.* 37.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Ex peregrino autem & cive Romana qui naſcebantur, peregrini naſcebantur: quoniam lex Menſia, quæ in hac parte legi naturæ derogabat *a*, ex alterutro peregrino natum, deterioris parentis conditionem ſequi jubebat *b*. At ejuſmodi peregrinitatis obſervationem tandem exoleviſſe, ſignificare videtur Prudentius *lib. 2. contra Symmachum*, his verſibus:

Diſtantes, ait, *regione plagæ, diviſaque ponto*
Litora, conveniunt nunc per vadimonia ad unum
Et commune forum, nunc per commercia & artes
Ad cœtum celebrem, nunc per genialia fulcra
Externi ad jus connubii: nam ſanguine miſto
Texitur alternis ex gentibus una propago.

At à provincialibus, cujuſcunque ordinis aut loci eſſent, cum Barbaris conjugia contrahi, Valentinianus & Valens prohibuere. quorum de ea re exſtat in Cod. Theod. conſtitutio *c*.

Enimvero patribus cum plebe connubium ne eſſet, 12 tabulis ſancitum erat: quemadmodum Dionyſius Halicarn. *lib.* 11. *Antiquit.* cum Livio *lib.*4. *ab V. C.* narrat. Nam, cum auſpicia plebeii non haberent, eaque

a l. lex naturæ. 24. D. de ſtat. homin. *b Ulpian*. in fragment. Tit.5. §.7. *c* in l. un. de nupt. gentil.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

caque apud ſolos patricios ſubſiderent; idcirco ne incerta prole auſpiciorum jura turbarentur, inter eos connubium decemviri diremerunt. Quod tamen eorum legis caput non multum poſt temporis, tribunorum plebis contentione ac convitio, abrogatum eſſe, iidem docent.

Senatores etiam, ſenatorumve filii, libertinas uxores ducere prohibebantur. Quæ prohibitio quoniam *ex lege Iulia de maritandis ordinibus* deſcendit, neceſſario nobis ejus legis ſententia, breviter tamen, quoad ejus fieri poterit, explicanda eſt. Nam ab aliis dicta nec repetere, nec interpolare libet. Primum autem admonebo, Julium Octavium Cæſarem Auguſtum, compoſitis inteſtinis externiſque bellis, cum & orbi pacem, & ſibi, bona populi gratia, imperium conciliaſſet, ingraveſcente jam ætate, civitati reformandæ legibuſque ſcribendis animum adjeciſſe. Quam rem, jam factam, ut futuram, Ovidius *lib. ultimo Metamorph.* aſſentatorie ita canit:

Pace data terris, animum ad civilia vertet
Iura ſuum, legeſque feret juſtiſſimus auctor,
Exemploque ſuo mores reget.

Legum autem earum quaſdam ipſemet conſulatum gerens tulit, quaſdam per Coſſ. ordinarios, ſuffectoſve, rogari & ad populum ferri curavit. Etenim, ne antiquum reipu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

blicæ ſtatum peſſumdare ſubvertereque videretur, legem inconſulto ſenatu, & cujus patres auctores prius facti non eſſent, protinus ferendam ſibi eſſe non cenſuit. Quemadmodum Zonaras ita ſcribit: Οὐ μέντοι πάντα ἐθελογνωμονῶν ἐνομοθέτει, ἀλλ᾽ ἔστιν, ἃ καὶ εἰς τὸ δημόσιον προετίθει, ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσῃ, ἐπανορθώσῃ. Et alias: Νόμους δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Καῖσαρ ἤνεγκε, καὶ τοῖς βουλευταῖς αὐτοὺς ἀναγνῶναι ἐπέτρεψε, ὅπως, εἰ μή τι ἀρέσκῃ, ἢ ἄμεινόν τι νοήσουσιν, εἴπωσιν. Sic per Coſſ. ſuffectos Papiam & Popæam legem de præmiis parentum tulit: quæ propter argumenti adfinitatem Juliæ conjungi ſolet. Quæ leges fama ſe ſupra ceteras, quarum ille princeps auctor fuit, extulerunt. Quota enim pars juris earum legum commemoratione vacat? aut quæ frequentiores occurrunt, quam ex Jureconſultorum ad eas leges commentariis, inſcriptiones? Conſtat namque, non ex catalogo modo qui Pandectis Piſanis præfigitur, ſed & ex capitum inſcriptionibus, leges has Junium Mauritianum libris ſex, Marcellum totidem, Terentium Clementem æque atque Ulpianum viginti, Paulum decem, Caium quindecim, interpretatos eſſe. Quorum ſi nobis ſcripta integra aut Juſtiniani facinus aut temporis injuria reliquiſſet, ſupervacanea & inanis omnis noſtra hæc opera eſſet. Nunc, quoniam, ſi non libenter,

benter, at patienter certe, tanta librorum veterum jactura ferenda eſt; earum, quæ tanquam ex vaſto incendio ſalvæ ad nos pervenerunt, reliquiarum intuitu, amiſſorum deſiderium leniamus: veteremque tam celebrium legum memoriam, eorum, quæ in manibus habemus, ope, ab oblivionis injuria, qua fieri poterit diligentia, vindicemus. Qua in parte ſicubi fefellero, veniam me ab æquis judicibus exoraturum facile confido; eo quod, in tenebris, quod aiunt, micantes, & ſolis plerumque conjecturis res ignotas inveſtigantes, labi, atque errare, humanum eſt. Ceterum, lex Julia, cujus capita aliquot explicare inſtitui, proprium, differentiæ ergo, *de maritandis ordinibus* nomen invenit: ad cujus præcepta Apuleius *Apologia* 2. ita alludit: *Lex Iulia, de maritandis ordinibus, nunquam in hunc modum interdicit: Vxorem in villa ne ducito.* Hanc etiam legem Horatius ſignat, *in Carmine Seculari*, cum ait,

Diva, producas ſobolem, patrumque
Proſperes decreta, ſuper jugandis
Feminis, proliſque nova feraci
Lege marita.

Eadem lex, apud Ulpianum, *in Inſtitut. tit.* 13 *&* 14, *& tit.* 15, & apud Juvenalem *Sat.* 6, legis Juliæ appellatione exaudienda eſt. Sed & ad eam referendum eſt, quod Ter-

tullianus *lib. adverſus Valentinianum* ita ſcribit: *Credas enim, ubi de loco in locum tranſmigratur, leges quoque Iulias intervenire.* Complura autem capita habuiſſe eam legem, non eſt obſcurum. Nam & triceſimum quintum à Martiano memoratur *a*. Potiſſimum autem illud fuit, quo ſenatores, liberique eorum, libertinas, & quæ ipſæ, quarumve parentes, artem ludicram feciſſent, ducere prohibebantur. quod in hæc verba conceptum fuiſſe, Paulus teſtis eſt *b*: QUI SENATOR EST, QUIVE FILIUS, NEPOSVE EX FILIO, PRONEPOSVE EX FILIO NATO, CUJUS EORUM EST, ERIT: NE QUIS EORUM SPONSAM, UXOREMVE, SCIENS, DOLO MALO HABETO LIBERTINAM: AUT EAM, QUÆ IPSA, CUJUSVE PATER MATERVE, ARTEM LUDICRAM FACIT, FECERIT: NEVE SENATORIS FILIA, NEPTISVE EX FILIO, PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO NATA, LIBERTINO, EIVE, QUI IPSE, CUJUSVE PATER MATERVE, ARTEM LUDICRAM FACIT, FECERIT, SPONSA NUPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO: NEVE QUIS EORUM DOLO MALO SCIENS SPONSAM UXOREMVE EAM HABETO. Quibus legis verbis ex jureconſultorum.

a in l. capite. 19. D. de ritu nupt. *b* in l. 44. D. de ritu nupt.

ſultorum commentariis congrua interpretatio aptanda eſt. Ait lex, Senatoris filius. *Senatoris filium*, quemadmodum Ulpian. *lib.* 1. *ad l. Iuliam* exponit *a*, *accipere debemus, non tantum naturalem, verum etiam adoptivum. Nec intereſt, à quo vel qualiter adoptatus ſit.* Quod idcirco Ulpianus addidit, quia, cum per adoptionem dignitas non minuatur, ſed augeatur, etiam natalium ſplendorem ſenatoris filius, inferioris dignitatis homini, veluti plebeio, in adoptionem datus, retinet *b*. Cujus rei exemplum ex Publio Claudio, Appii filio, ſumi poteſt, quem, etiamſi ſe plebeio homini in adoptionem dediſſet *c*, ſenatorem tamen manſiſſe, dubium non eſt. Ac nec jus originis in honoribus ſuſcipiendis, adoptione mutari, verum eſt *d*. Nec illud quidem intereſt, jam in ſenatoria dignitate conſtitutus ſuſceperit filium quis, an ante dignitatem ſenatoriam. Accedens quippe & ſuperveniens patri dignitas, in liberos quoque jam ante procreatos transfunditur *e*. Et ideo decurionis quoque filius non is duntaxat habetur, qui ex patre decurione conceptus & natus eſt; ſed & is, qui ante natus eſt

 quam

a l. ſenatoris filium. D. de ſenator. *b* l. per adoptionem. D. de adoption. l. 6. §. 1. D. de ſenator. *c* *Cicero* pro domo ſua. *d* l. ordine. §. ult. D. ad municip. *e* l 2. §. in filiis. D. de decurion. l. moris. §. parentes. D. de pœnis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

quam decurionis honor patri acceſſiſſet, Nec ſum neſcius, ſuperiori ſententiæ videri quibuſdam refragari Conſtantini conſtitutionem *a* : quæ propter hyperbaton obſcuritate aliqua laborat: aliud tamen nihil ſignificat, quam, filios ac filias, qui quæve ante ſuſcepti ſuſceptæve fuerunt, quam in ſenatorum ordinem cooptati, vel alias, citra ſenatoriam dignitatem, clariſſimorum titulo patres eorum earumve decorati eſſent, clariſſimatus nihilominus dignitate fruituros. quod his, quæ poſuimus, mirifice conſentit. Atque hæc quæſtio ab interpretibus ad filios ante regnum à patre adeptum conceptos ac genitos producta eſt. Quæ controverſia priſcis temporibus inter Xerxem & Arthemenem, Darii filios, incidit: cum hic, utpote natu maximus, ætatis privilegio regnum ſibi vindicaret, quod jus & ordo naſcendi & natura ipſa gentibus dedit : ille vero non ordine, ſed naſcendi felicitate, niteretur; regique ſe primum natum, fratre, qui ante privato natus eſſet, ſuperiorem, contenderet. Quam tamen litem arbiter, ab his addictus, Anaphernes, ſecundum Xerxem dedit *b*. Sed hoc exemplum in ſimili deinde contentione Perſæ ſecuti non ſunt. Nam, cum Paryſatis minorem natu filium

Cyrum

a l. ſi ſenator. 11. C. de dignitatib. lib. 12.
b *Juſtin*. lib. 2. hiſtor.

Cyrum Arſicæ, qui poſtea Artaxerxes nominatus eſt, præferendum contenderet, eo quod hunc privato, illum regnanti Dario peperiſſet, exploſa hac ſubtilitate, regnum ad Arſicam delatum eſſe, Plutarchus *a* auctor eſt. Sed enim, ne longius à re propoſita aberrem, quod ad adoptivum filium attinet, tamdiu eum ſenatoris filium habendum, Paulus *lib.2. ad l. Iuliam & Pap.* bene monet *b*, quamdiu in familia manet, patriſque adoptivi poteſtate continetur. Emancipatus enim, tam jus, quam nomen filii, emancipatione amittit; adoptioneque quæſita adgnatio, è poteſtate dimiſſo eo, in totum perit. Civile quippe hoc vinculum contrario civili ac legitimo actu, id eſt, emancipatione, penitus diſſolvitur *c*. Ideoque in omni jure, finita patris adoptivi poteſtate, nullum ex priſtino jure veſtigium retinetur *d*. Proinde per adoptionem quæſita dignitas emancipatione extinguitur. At naturalibus liberis honorem, natalibus partum, emancipatio non adimit, nec minuit. Quæ enim à genere, à ſanguine, ab ipſo ortu emancipatis tribuerentur, ea manere eis incolumia conſtat *a*.

a in Artaxerxe. *b* in l. ſenatoris filium. D. de ſenatorib. *c* §. ult. Inſtit. de cap. dimin. *d* l. per adoptionem. 17. D. de ritu nupt. l. ordine. §. ult. D. ad municipal. l. in omni. D. de adoption.

ſtat *a*. Proindeque, *emancipatum à patre ſenatore, ſenatoris nihilominus filium haberi*, Ulpianus *lib*. 1. *ad l. Iuliam* ſcribit *b*. Idem adjicit, *eum qui poſt mortem patris ſenatoris natus ſit, quaſi ſenatoris filium eſſe*. Aliam vero ejus cauſam eſſe, qui, poſtquam pater ejus è ſenatu motus eſt, conceptus & natus fuerit. Nam quæ patri mortis tempore inhæſit dignitas, ea veluti hereditario jure ad poſteros tranſmittitur: at quæ vivo patre vitio ejus amiſſa eſt, ad liberos poſtea conceptos manare nequaquam poteſt *c*. Plane jam procreatis liberis patris caſum non obeſſe placuit. Similique modo, qui decurione patre editus eſt, licet poſtea pater ejus decurio eſſe deſierit, quaſi decurionis tamen filius, nec in metallum dari, nec aliis plebeiis ſuppliciis affici poterit *d*. Quodſi ante ejus conceptionem dignitate pater exutus ſit, ut plebeii filius in honoribus erit intuendus. Sed nec liberti ingrati delictum, propter quod in ſervitutem revocatur, filiis, ab eo, dum libertate potiretur, conceptis, nocet *e*. Ita, quod ad ſtatum, conditionis tempus ſpectamus.

a arg. l. amiſſione. 5. § ult. cum l. ſeq. D. de capit. min. & l. eum qui. D. de interdict. & relegat. *b* l. emancipatum. D. de ſenator. *c* l. ſenatoris filium. D. de ſenatoribus. *d* l. 2. §. in filiis. D. de decurion. l moris. §. penult. D. de pœnis. *e* l. ſi. manumiſſus. C. de libert. & eor. lib.

mus. Benigne tamen, ac ſingulari jure, Juſtinianus conſtituit *a*, ut, ſi curialis fortunæ exortes ultro ſeſe & ſponte ſua curiæ dederint, ab iis, vel poſtquam curiæ adſcripti fuerint, concepti liberi, non curialem, ſed priſtinam patrum conditionem ſortiantur. Ceterum, filii appellatione etiam filia continetur *b*. Et tamen, ut ne ſenatoris filia libertino nubere poſſet, ſenatuſconſulto ſpecialiter prohibitum fuit *c*, licet ad hanc quoque ſpeciem lex Julia porrigi potuiſſe videatur. Ait lex, Neposve. Filii appellatione, ſi nudam ac propriam verborum ſignificationem extra voluntatis cauſam ſpectemus *d*, nepos non continetur. Et ideo nepotem exprimi neceſſe fuit. Porro, ſi quis & patrem & avum habuerit ſenatorem; & quaſi filius, & quaſi nepos ſenatoris intelligitur. Et, quamquam pater amiſerit dignitatem ante hujus conceptionem, avi nihilominus dignitas ei proderit *e*. Sequitur in lege, Ne quis eorum sponsam uxoremve. Senatores igitur, ſenatorumque liberi, libertinas in matrimonio habere prohibentur, ne ampliſſimi ordinis dignitas hujuſmodi conjugii conſortio vileſcat. Eaque de cauſa, cum Acten libertam juſto ſibi matri-

a in l. ult. C. de his qui ſponte munera. *b* l. ſi quis ita. 16. D. de teſtament. tut. *c* l. emancipatum. § ult. D. de ſenatorib. *d* l. filii. 48. D. de verb. ſign. *e* l. emancipatum. § ult. D. de ſenat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

matrimonio conjungere Nero cuperet, conſulares viros ſummiſiſſe dicitur *a*, qui regio genere ortam pejerarent. Et Seneca, *lib. 7. Controverſiar.*, cum probare niteretur, magnos viros feciſſe ut libertinas uxores ducerent, veluti exempli loco ſubjunxit, *M. Cato coloni ſui filiam duxit uxorem, ſed ingenuam.* Ideoque exemplum propoſitioni non quadrat. Ex quo apparet, quod Diocletianus reſcripſit *b*, uxorem libertam ſuam manumiſſori, *ſi non ſit ex his perſonis, quæ ſpecialiter prohibeantur*, ducere non eſſe interdictum, ſic cum Accurſio accipiendum eſſe, ſi non ſenator ſit, ſenatoriſve filius, nepos. Tam enim ſuas, quam alienas libertas uxores ducere, qui ſenatoris dignitate præditi, ſenatoribuſve orti ſunt, prohibentur. Proinde ſi quam ex familia ſua ancillam, ſenatoris filius, 20 annis minor, ad libertatem matrimonii cauſa perducere ſtudeat, non erit concedendum *c*: quoniam indigne illiciteque hujuſmodi conditionis mulierem ſit ducturus. Juſtæ ergo non ſunt nuptiæ, quas ſenatorii ordinis viri cum libertinis contraxerint. Cui conſequens eſt, nec dotem eſſe; quæ in ea matrimonia, quæ conſiſtere non poſſunt, minime cadit. Nec enim dos ſine matrimonio eſſe poteſt *a*.

a Sueton. in Neron. cap. 28. *b* in l. uxorem. 15. C. de nupt. *c* l. ſi rogatus. 20. §. 2. D. de man. vind.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

teſt *a*. Ubicunque igitur matrimonium non eſt, nec dos eſt: proinde ex hac cauſa caduca dos fiet *b*. Nec tamen, quod Accurſius exiſtimat, fiſco vindicabitur. Hoc enim in inceſtis demum nuptiis locum obtinet *c*. Quo fit, ut ſi libertina ſenatorem quaſi ingenua deceperit, & ei uupta ſit, actio in factum, doli nomine, in eam ex divi Pii reſcripto *d* competat, quod ex dote, quæ nulla eſt, vir lucrum nullum fecerit. Ei quoque, quod poſuimus, conſequens eſt, ex ejuſmodi matrimonio juſtos patri liberos non naſci. Sequitur etiam, rerum amotarum actionem inter perſonas, quæ ita coierint, ceſſare *e*. Ac nec viro, jure mariti, adulterii accuſatio, ob ſtuprum ab ea, quæ, quamvis uxoris animo habita fuerit, uxor tamen eſſe non poſſit, commiſſum, competet: licet propter qualecunque matrimonium violatum, ne peccatum ſuum mulier impune auferat, jure extranei accuſatio admittatur *f*. Quamquam autem nuptiæ non ſint, non eo tamen donationes, quaſi inter conjuges factæ ratæ erunt *g*, ne lucro eis ſit illicita con-

a l. 3. D. de jure dot. *b* l. dote. 61. D. de ritu nupt. *c* l. inceſtæ. 52. D. de ritu nupt. *d* l. à divo. 58. D. eod. tit. *e* l. ſi concubina. 17. D. rer. amot. *f* l. ſi uxor. 13. §. 4. D. ad l. Jul. de adulter. *g* l. 3. §. videamus. D. de donat. int. vir.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

conjunctio. Alioquin meliore loco res eorum eſſent qui contra leges convenirent, quam qui juſtas & civiles nuptias contraherent: quod utique ratio non patitur. Quapropter, quaſi ab indignis ablata, quæ donata teſtamentove relicta erunt, in fiſcum cogentur *a*. Plane, ſi quis in ſenatorio ordine agens, libertinam in matrimonium acceperit, quamvis interim uxor non ſit, attamen in ea conditione eſt, ut, ſi vir dignitatem amiſerit, uxor eſſe incipiat *b*. ſic eveniet, ut, quæ ab initio non conſiſtebant nuptiæ, remoto poſtea obſtaculo impedimentoque, convaleſcant. Atquin, quæ ab initio minus valent, temporis tractu non confirmari, pro regula traditum eſt *c*. Cui objectioni quidam interpretes ut occurrant, iis nuptiis, quæ ab initio nullius momenti erant, vires, non ſolius temporis lapſu atque tractu, ſed perſeverantia conſenſus, qui poſt amotum impedimentum durat, accedere dicunt. Eoque pacto regulam contrariam flexu eludunt magis, quam elidunt. Mea hæc fuit ſemper ſententia, & ſic in animum induxi meum, regulam illam juris & productam longius, & latius acceptam eſſe, quam pateat. Ad ea namque duntaxat, quæ teſtamentis

a l. cum hic ſtatus. 32. §. fin. D. de don. int. vir. l. 2. D. de his quæ ut indign. *b* l. ſi quis in ſenatorio. D. de ritu nupt. *c* l. quod initio. 29. D. de diverſ. reg. jur.

mentis dantur, relinquunturque, pertinere eam, & iiſdem prope cum Catoniana regula finibus ac terminis circumſcribendam eſſe, cenſeo. In quam me opinionem etiam Rufinus impellit, qui eam regulam ita extulit *a*: *Quæ ab initio inutilis fuit inſtitutio, ex poſtfacto convaleſcere non poteſt.* In ceteris vero ſpeciebus, atque cauſis, falſam eam eſſe, perſpicuum eſt. Conſtat ſiquidem, inutiles ab initio nuptias multis poſtea ex cauſis conciliari. Ut ecce, ſi ancilla libero nupſerit, & apud eundem virum libera facta ſit, matrimonium, ab initio inutile, convaleſcit *b*. Pari modo, ſi minor 12 annis domum ducta ſit, licet ab initio nuptiæ non ſint, ſi tamen apud virum duodecimum annum impleverit, juſta & legitima uxor fiet *c*. Similiterque, quod contra mandata ab his, qui officium aliquod in provincia gerunt, contractum fuerit matrimonium; ſi, eo depoſito, in voluntate conjuges perſeverent, convaleſcit *d*. Ac, ne in ſolo nuptiarum ſermone hæreamus, etſi pecuniæ alienæ numeratione mutuum non contrahatur *e*, conſumtis tamen nummis naſci condictionem, minime eſt ignotum *a*.

a in l. penult. D. de diverſ. reg. jur. *b* l. Proculus. 67. D. de jure dot. *c* l. minorem. 4. D. de ritu nupt. *d* l. eos qui. D. de ritu nupt. l. etſi contra. C. de nupt. *e* l. 2. §. mutui. D. ſi cert. pet.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tum *a*. Sed, etſi aliena pecunia ſolvendi cauſa detur, quamquam liberationem ejuſmodi ſolutio ab initio non pariat, conſumta tamen ea ab eo qui accepit, liberatio procedit *b*. Longum eſſet, exempla omnia, quæ ex libris noſtris promi poſſunt, recenſendo enumerare, quibus comprobetur, multa, quæ ab origine effectum non habuere, poſtea, ſublatis obſtaculi impedimentique cauſis, confirmari ac corroborari: ut, extra teſtamentarias quæſtiones ſuperiori regulæ locum non eſſe, veriſſime pronunciare mihi poſſe videar. Atque hæc fuit veteris illius interpretis, cujus non ita pridem in lucem miſſæ ſunt breves *in Tit. de diverſis regulis juris antiqui* notæ, ſive is Placentinus eſt, ſeu quis alius, (nihil enim præter conjecturam habemus,) ſententia. Verum, quæ ad alia excurrit, ad inſtitutum jamjam revocetur oratio. Si ſenatori indulgentia principali fuerit permiſſum, libertinam juſtam uxorem habere, poſſe eam juſtam uxorem eſſe, Ulpianus prodidit *c*. Illud olim in dubium venit, ſi quis, libertinæ nuptiis devinctus, deinde in collegium ſenatorum cooptaretur, num matrimonium dirimeretur. Vetus quidem juriſpru-

a l. nam etſi fur. 13 D. ſi cert. pet. *b* l. ſi quis pro eo. 56 §. ſi nummos. D. de fidejuſſorib. *c* l. ſi ſenatori. 31. D. de ritu nupt

riſprudentia ob ſupervenientem dignitatem nuptias ſolvi credebat, quando in eum caſum res cecidiſſet, à quo incipere utiliter non potuerat. Quod Juſtiniano diſplicuit: qui matrimonium nihilominus manere, & hoc bono eventu uxorem frui voluit *a*. Enimvero, ſi libertino ſenatoris filia nupſerit, licet poſtea pater ſenatu ob turpitudinem moveatur, nihilominus ea juſta uxor fiet *b*: cum invidioſum ſimul & iniquum ſit, quæſitam liberis dignitatem propter patris crimen auferri. Senatoris certe filia, quæ artem ludicram, vel corpore quæſtum fecerit, aut judicio publico damnata ſit, libertino impune nubit *c*. Nec enim huic honos ſervandus eſt, quæ tanto ſe dedecore maculaverit, nominique ſuo tam inſignem ignominiæ notam inuſſerit. Sed & quæ ſenatorio quidem ſanguine creta non eſt, ob matrimonium tamen cum ſenatore contractum clariſſimæ feminæ nomen adepta eſt, mortuo marito, libertino recte nubit *d*. Nam ſolas ſenatorum filias, nepteſque, à libertinorum nuptiis lex repellit.

Indignos autem hujuſmodi nuptiis libertinos haberi, licet ſe patrono, homini ingenuo, adrogandos dederint, Marcellus *lib.* 1. *ad*

a l. ult. C. de nupt. *b* l. generali. 34. §. fin. D. de ritu nupt. *c* l. ſenatoris. 47. D. de ritu nupt. *d* l. cum te. 10. C. de nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ad l. Iul ſcribit *a*: quandoquidem publica ingenuitatis jura hujuſmodi adrogatione non ſint adepti. Quo pertinet Maſſurii Sabini à Gellio relatus locus, in quo ita eſt *b*: *Libertinos vero ab ingenuis adoptari poſſe, Maſſurius Sabinus ſcripſit. Sed id neque permitti dicit, neque permittendum eſſe unquam putavit, ut homines libertini ordinis per adoptionem in jura ingenuorum invadant. Alioquin, inquit, ſi juris antiquitas iſta ſervetur, etiam ſervus à domino per prætorem in adoptionem dari poteſt.* Et hoc eſt quod ab Ulpiano deſinitur *c*, *Eum, qui ſe libertinum fatetur, nec adoptando ingenuum facere patronum poſſe.* Tametſi enim libertum ſuum, cauſæ cognitione adhibita, adrogare liceat; tamen in ejus unius perniciem, damnum ac præjudicium, privataque ejus familiæ jura, ea adrogatio valet *d*. Ceterum, ingenuitatis ornamenta omnia adrogato nequaquam confert ac tribuit. A quo non abhorret, quod Syneſius, *epiſtola prima*, lubenter ſe, ſi per leges, acerrimas ingenuitatis patronas, liceret, ſpurios ſuos liberos in locum legitimorum adoptaturum, ſcribit in hunc modum: Παρ' ἐμοῦ δ' οὕτως ἠγαπήθη διαφερόντως, ὡς ἤδη σ'

αὐτὸν

a l. ſciendum. 32. D. de ritu nupt. *b* lib. 5. noct. Attic. cap. 19. *c* in l. ult. D. de ſtatu homin. *d* l. cum eum. C. de adoption.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

αὐτὸν εἰσποιῆσαι φιλοσοφίᾳ, καὶ τοῖς γνησίοις ἐγκρῖναι. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὔ φασιν ἐπιτρέψειν οὐδὲ οἱ νόμοι τῆς πολιτείας. δεινοὶ γάρ εἰσιν τῆς δυσγενείας προστάται. Eademque ratione naturalem in ſervitute quæſitum filium, in poteſtatem quidem patris, principis beneficio redigi poſſe, libertinum tamen ſemper manere, ex Ulpiani *lib.*4. *ad l. Iul. & Pap.* traditur *a*. Plane liberti alieni adrogatio non admittebatur *b*, ne jure ſuo manumiſſor fraudaretur. Quare, ſi libertum eum eſſe liqueret, qui ſe adrogandum non patrono dare ſtuderet, nequaquam ferenda hæc, quæ patrono facta fuiſſet, injuria credebatur. Quodſi per obreptionem, conditione ſua celata, ſtatuque diſſimulato, in alienam familiam cum capite ſuo fortunas libertus tranſtuliſſet, patroni tamen jus integrum nihilominus manebat *c*.

Quæri poteſt, an, ſi aureos anulos ab imperatore libertus acceperit, à ſenatoriis nihilominus nuptiis ſubmoveatur. Quam quidem quæſtionem ab Ulpiano *lib.* 1. *ad l. Iul.* tractatam fuiſſe, ſuſpicor. Eoque referendum eſſe caput illud quod ſub *Rub. de jure aureor. anulor.* à Triboniano relatum eſt in hæc verba: *Libertinus, ſi jus*

F *aureorum*

a in l. ult. D. de adoption. *b* d. l. ult. D. de adoption. *c* l. ſed ſi hac lege. §. patronum. D. de in jus voc. l. 1. §. nepos. D. ſi quis à parent.

aureorum anulorum impetravit, quamvis jura ingenuitatis, ſalvo jure patroni, nactus ſit, tamen ingenuus intelligitur. Aureorum enim anulorum beneficio, liberti omnia ingenuitatis munia, ſalvo tamen patronorum jure, cui per principem nihil detrahitur, conſequuntur *a*. Eaque de cauſa aureis anulis honorem libertorum augeri, conditionem non mutari, traditum eſt *b*. Denique, vivere eos quaſi ingenuos, mori ut libertos *c*; quod in eorum bonis omnia ſibi patronatus jura patroni vindicent *d*. Longe minor de eo, qui natalibus ſit reſtitutus, dubitatio eſt. Hic enim per omnia ingenuus fit, perindeque habetur ac ſi medio tempore maculam ſervitutis non ſuſtinuiſſet *e*. Et ideo in hujuſmodi reſtitutionibus patroni voluntas & conſenſus exquiri ac explorari ſolet; cui jura omnia, quæ ex manumiſſione competebant, depereunt.

Præterea ſenatores, ſenatorumve filii, eas ducere prohibentur, quæ ipſæ, quarumve pater, mater, artem ludicram fecerint. De patre autem matreque tantum lex loquitur. Et ideo, avum, vel aviam, artem ludicram feciſſe, nihil nocet *a*.

a l. ult. D. de jure aur. anul. *b* l. pen. D. de jure aur. anul. l. ſed ſi hac lege. §. ſed ſi jus. D. de in jus voc. *c* l. 1. C. ad l. Viſcel. *d* l. etiam. 3. D. de bon. libert. *e* l. 1. 2. 3. D. de natal. reſtitut. l. imperialis. C. de nupt.

cet *a*. In odioſis enim, quæ interpretatione adjuvanda non ſunt *b*, patris appellatione avum non comprehendimus. Veluti in lege Julia de adulteriis, qua patri filiam in adulterio deprehenſam occidendi jus datur, patris appellatio ad avum minime porrigitur *c*. Aliter atque in his quæ benigne atque favorabiliter conſtituuntur; in quibus, patris appellatione avum contineri, juſta interpretatione recipitur *d*. Et ita patribus lege Papia ſervatum jus antiquum avis quoque Nerva, Plinio teſte *e*, indulſit. Secundum quæ legem municipalem Pariſienſis Præfecturæ, quæ patri, filii ſine liberis mortui, certam bonorum ſpeciem defert, Pariſienſis curia ad avum producendum eſſe pronunciavit. Sed & illam principis conſtitutionem, qua ceſſiones actionum, mutandi judicii cauſa, præterquam à patre, filio, & aliis exceptis perſonis, factæ, inhibentur, avum complecti obtinuit, licet de patre duntaxat loquatur. Patrem autem hic juſtum intelligimus, ſive is naturalis ſit, ſive adoptivus. In matre nihil refert, juſta ſit, an vulgo conceperit *f*. Nam mater quidem ſemper certa eſt, etiamſi vulgo

a l. lege Julia §. 2. D. de ritu nupt. *b* l cum quæreretur. D. de lib. & poſt. *c* l. patri. 20. D. ad leg Jul. de adult. *d* l. juſta. 201. D. de verb. ſignif. *e* in Panegyric. *f* l. lege Julia. 44. §. 3. D. de ritu nupt.

conceperit: vulgo vero quæſitorum incertus pater eſt, cum ſolum populum patrem ciere poſſint. Unde feſtivo ſcommate Diogenes quendam vulgo editum lapides in vulgus jacientem repreſſit; cavendum ei eſſe, admonens, ne patrem ictu offenderet. Quod belle quoque Syneſius *epiſt.*4. de vulgo quæſitis loquens, expreſſit: Τοῖς γὰρ, ait, οὕτω γεγονόσιν, ἀποδέδεικται μὲν ἡ μήτηρ, ὁ δὲ λοιπὸς τῶν γονέων ἀμφισβητήσιμος. ὅσον οὖν ἀμφοτέροις παρὰ τῶν γεγονότων ὀφείλεται τοῦτο πᾶν ἥκειν ἔδει παρὰ τῶν ἀπατόρων εἰς τὰς μητέρας. Solius ergo matris, quam partus ipſe indubitate demonſtrat, merito turpitudo ſpectatur; non etiam patris, quem promiſcuus matris concubitus aut ignotum aut certe incertum reddit. Quodſi poſt legitime copulatas nuptias ſenatoris ſocer, ſocruſve, artem ludicram facere cœperint non idcirco ab initio recte contractum matrimonium diſſolvetur. At ſi ipſamet uxor artem ludicram facere cœperit, utique dimittenda erit. Honeſte enim in matrimonio retineri non poteſt.

Ait lex, ARTEM LUDICRAM, velut mimicam, hiſtrionicam, & quamcunque aliam ſcenicam. Artem enim ludicram facere dicuntur, qui operas ſuas in ſcenam ſaltandi geſticulandive cauſa locant, vel etiam extra ſcenam geſticulan-

tur a

tur *a*. Athletæ plane, thymelici, xyſtici, agitatores, & qui aquam equis refocillando-rum eorum cauſa ſpargebant, ceterique omnes qui ſacris & in deorum honorem inſtitutis certaminibus deſerviebant, item deſignatores, quos βραβευτὰς vocabant, artem ludicram facere non exiſtimabuntur, quemadmodum Ulpianus, *ad edictum prætoris de his qui notantur infamia*, explicat *b*. Eodem jure etiam *Attellanarum actores* habitos obſervavi: quod genus ludorum, ab Oſcis acceptum, juventutem tenuiſſe, nec ab hiſtrionibus pollui paſſam, eoque inſtitutum, ut earum actores, velut artis ludicræ expertes, notæque vacui, neque tribu moverentur, nec à ſtipendiis militaribus repellerentur, Livius *c* cum Valerio Max. *d* ſcribit. Proinde & his jus erat, non cogi in ſcena perſonam ponere; quod ceteris hiſtrionibus pati neceſſe erat, quemadmodum ex Sexto Pompeio Paulus adnotavit *e*. Erant vero Attellanæ, ut eſt à Donato *f* & Diomede *g* ſcriptum, ſalibus atque jocis compoſitæ fabulæ, quæ vetuſtam in ſe elegantiam, delectationemque Italica ſeveritate temperatam, laſcivia ac petulantia vacuam habebant. Eſtque ab Attella id earum nomen,

a l. mater. §. ult. D. ad leg. jul. de adult. l. 2. §. ult. de his qui not. infam. *b* l. athletas. D. de his qui not. inf. *c* lib. 7. ab U.C. *d* lib. 2. c. 1. lib. 14. *f* in Terent. *g* lib. 3. de art. gram.

Oſcorum civitate, in qua primum actitatæ ſunt, ductum. Quas non in libera tantum Republica, ſed vel imperatorum temporibus in uſu fuiſſe, duo Tranquilli loci arguunt. Quorum unus eſt *in Tiberio a*, in hæc verba: *Vnde nota in Attellanico exodio proximis ludis adſenſu maximo excepta percrebuit, hircum vetulum capreis naturam ligurire.* Alter *in Galba b*, his verbis: *Siquidem Attellanis notiſſimum canticum exorſus, venit loſimus à villa: cuncti ſimul ſpectatores conſentiente voce reliquam partem retulerunt, ac ſæpius verſu repetito egerunt.* Hoc idem Spartian. *in Hadriano* comprobat: *In convivio tragœdias, comœdias, Attellanas, ſambucas, pro re ſemper exhibuit.* Exodia vero huic fabularum generi inſerta, ex ſuperiore Tranquilli loco liquet. Quod & Juvenalis indicat:

Ruſticus, inquit, *exodio riſum movet Attellanæ.*

Livius, qualia ea fuerint, exponit *c* in hunc modum: *Iuventus hiſtrionibus fabularum actu relicto, ipſa inter ſe more antiquo ridicula intexta verſibus jactitare cœpit, quæ inde exodia poſtea appellata, conſertaque fabulis potiſſimum Attellanis ſunt.* Attellanarum utique probatiſſimos actores, Nonium & Pomponium, Macrobius memorat: poſt quos diu jacentem artem Attellaniam ſuſcitaſſe Mummium

a cap. 45. *b* cap. 13. *c* lib. 7. ab U. C.

mium ſcribit *a*. Ac plane Pomponii, celebris Attellanarum ſcriptoris, apud Senecam *b* fit mentio. Enimvero mimi, pantomimi, hiſtriones, ὀρχηςαὶ, qui fracto, molli, atque effeminato geſtu motuque corporis, & muto manuum ſermone, res quaſcunque fictas geſtaſve exprimebant, & ita oculis ſubjiciebant ut manibus quodammodo loqui viderentur, artem ludicram facere procul dubio cenſebantur. De quorum artificioſa ſaltatione, ſi, quæ cogitatione complexus, aut obſervatione conſecutus ſum, ea hic effundere vellem, latiſſimus certe digreſſionis excurſioniſque campus pateret. Sed ne parergis liber hic turgeſcat, magis eſt, ut proprium ei tractationi librum aliquando, ſi Deus dederit, exiturum deſtinemus.

Interim vero, quo loco ac numero ejuſmodi voluptatum artifices olim fuerint, ſcire intereſt. Idque ipſa legis, in qua conſtitimus, prohibitio exigit. Hoc enim expoſito, nemini dubium relinquetur, cur ab earum nuptiis, quarum pater artem ludicram feciſſet, ſenatores ſenatorumque filios lex Julia repulerit. Artem plane ludicram, ſcenamque totam, veteres in probro duxiſſe, genuſque id hominum non modo honore civium reliquorum carere, ſed & tribu moveri, cenſoria notatione, voluiſſe, Ci-

a lib.7. Saturnal. cap.10. *b* lib.3.controv.

cero *lib.4. de Repub.* ſcripſerat; ut à B. Auguſtino *lib. 2. de Civit. Dei, cap.* 13. refertur. Idemque *lib. 1. de conſenſu Evangeliſt. cap.* 33, *Nonne Cicero,* ait, *cum Roſcium quendam laudaret hiſtrionem, ita peritum dixit, ut ſolus eſſet dignus qui in ſcenam deberet intrare; ita virum bonum, ut ſolus eſſet dignus qui eo non deberet accedere. Quid aliud apertiſſime oſtendens, niſi illam ſcenam eſſe tam turpem, ut tanto minus ibi eſſe homo debeat, quanto magis fuerit vir bonus?* Unde Tertullianus in lib. de Spectaculis, *Etenim,* ait, *ipſi actores & adminiſtratores ſpectaculorum, locum, quadrigarios, ſcenicos, xyſticos, harenarios illos amentiſſimos, quibus viles animas feminæ, aut illi etiam corpora ſua ſubſternunt, propter quos in ea committunt quæ reprehendunt, ex eadem parte, qua magni faciunt, deprimunt & diminuunt: imo manifeſte damnant ignominia & capitis mutatione: arcentes curia, roſtris, ſenatu, equite, ceteriſque ordinibus ſimul & ornamentis Quiritium.* Arnobius lib. 7. adverſus gentes: *Exiſtimatur tractari ſe honorifice Flora, ſi in ludis flagitioſas conſpexerit res agi, & migratum à lupanaribus in theatra. Itane iſtud non eſt deorum imminuere dignitatem, dicare & conſecrare turpiſſimas res diis, quas cenſor animus reſpuat, & quarum actores inhoneſtos eſſe jus veſtrum, & inter capita computari indi-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

indicavit infamia? Quam veluti amentatam haſtam veriſſime Arnobius, ex ipſo Quiritium jure, in eos torſit. Edicto namque prætoris infamia notabantur *a*, qui artis ludicræ, pronunciandive cauſa, in ſcenam prodiiſſent. Quapropter Æmilius Probus, in præfatione libri De vit. excellent. imperator. *Magnis*, inquit, *laudibus tota fuit Græcia, victorem olympiæ citari. In ſcenam vero prodire, & populo eſſe ſpectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini: quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honeſtate remota, ponuntur.* Hujus rei argumentum eſt, quod, qui ad principem provocantem, eum, qui artem ludicram faceret, torſiſſet, verberaſſet judex, lege Julia de vi publica, contra atque ſi idem in reliquorum civium corpus admiſiſſet, non apprehendebatur *b*, ipſamet legis exceptione nominatim tutus: quæ genus id hominum, quaſi beneficio ſuo indignum, aſpernabatur. Quinetiam Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus ſuæ Auguſtum flagellis (quod erat ſervile ſupplicium) verberaſſe, Tranquillus memorat *c*: ubi & illud refert, magiſtratibus omni loco omnique tempore coercitionem in

a l. 1. D. de his qui not. infam. *b Paulus* lib. 5. Sententiar. Tit. de vi publica. *c* in Auguſto, cap. 45.

in hiſtriones, lege veteri permiſſam, Auguſtum ademiſſe. Marito etiam cum paucas omnino perſonas in uxoris adulterio deprehenſas occidendi jus lex Julia de pudicitia daret, id ei licere in eos, qui artem ludicram facerent, voluit *a*. Accuſandi quoque, & publico judicio reos poſtulandi, his, qui artem ludicram feciſſent, poteſtas denegabatur *b*. Proinde & hujuſmodi artem, citra capitale flagitium, exercere miles non poterat. Tiberium quidem certe, Dio auctor eſt *c*, hiſtriones urbe expuliſſe, arteque ea interdixiſſe, quod & feminas ignominia adficerent, & turbas excitarent. Contra, Caius eos, ſtatim atque imperio potitus eſt, eodem Dione teſte *d*, revocavit. Rurſus Domitianus ſcenam his interdixit, ut Sueton. in ejus vita memorat *e*, intra domum duntaxat exercendi artem jure conceſſo. Fuit plane tempus, cum nec equitibus ſcena indecora eſſet, ut eam illis ſenatuſconſulto Auguſti temporibus interdici neceſſe fuerit. Quod Suetonius in Auguſto docet *f* his verbis: *Ad ſcenicas quoque & gladiatorias operas equitibus Romanis aliquando uſus eſt. verum priuſquam ſenatuſconſulto interdiceretur.* Quod idem Dio ita refert,

a l. marito. 24. D. ad l. Jul. de adulter. *b* l. qui judicio. 4. D. de accuſat. *c* lib. 57. *d* lib. 59. *e* cap. 7. *f* cap. 43.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

refert, *lib.* 54: Ἐπειδήπερ καὶ ἱππεῖς, καὶ γυναῖκες ἐπιφανεῖς, ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ καὶ τότε γε ἐπεδείξαντο, ἀπηγόρευσεν, οὐχ ὅτι τοῖς παισὶν τῶν βουλευτῶν, ὅπερ που καὶ πρὶν ἐκεκώλυτο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκγόνοις, τοῖς τε ἐν τῇ ἱππάδι δηλονότι ἐξεταζομένοις, μηδὲν ἔτι τοιοῦτον δρᾶν. Ex quo lucem accipiet alter Suetonii in Tiberio locus, quo ex juventute utriuſque ordinis profligatiſſimum quemque, quominus in opera ſcenæ harenæve edenda ſenatuſconſulto teneretur, famoſi judicii notam ſponte ſubiiſſe narrat *a*. Poſtea tamen, quod & mirum viſum iri præmonet, equitibus gladiatorium ludum indulgentia quadem permiſſum fuiſſe, Dio auctor eſt *b*. Καὶ τοῖς ἱππεῦσιν, ait, ὃ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις, μονομαχεῖν ἐπετράπη. Αἴτιον δὲ, ὅτι ἐν ὀλιγωρίᾳ τινὲς τὴν ἀτιμίαν τὴν ἐπ' αὐτῷ ἐπικειμένην ἐποιοῦντο. Ἐπεὶ γὰρ μήτ' ὄφελός τι τῆς ἀπορρήσεως ἐγίγνετο, καὶ τιμωρίας μείζονος ἄξιοι εἶναι ἐδόκουν, ἢ καὶ ἀποτραπήσεσθαι ἐνομίσθησαν, συνεχωρήθη τοῦτο σφίσι ποιεῖν, καὶ οὕτως ἀντὶ τῆς ἀτιμίας θάνατον ὀφλισκάνειν. Suetonius etiam, Neronem quadringentos ſenatores, ſexcentoſque equites Romanos, & quoſdam fortunæ atque exiſtimationis integræ, ad ferrum exhibuiſſe, narrat *c*. Proinde, Vitellio imperante, quemadmodum Tacitus ſcribit, ſevere cautum fuit,

a cap. 35. *b* lib. 56. *c* in Nerone, c. 12.

fuit, ne equites Romani ludo & harena polluerentur; cum priores id principes, pecunia, & ſæpius vi, pertuliſſent. Ac Domitianum quoque, quæſtorium virum, quod geſticulandi ſaltandique ſtudio teneretur, ſenatu moviſſe, traditum eſt *a*.

Quod autem ait lex, FACIT, FECERIT, cum effectu accipiendum eſt *b*. Et ideo, qui operas ſuas locaverit ut in ſcenam prodiret, neque prodiit tamen, lege contineri non videtur *c*. Factum enim, non voluntas, apprehenditur. Quo pertinet apud Quintilianum *d* propoſita quæſtio, an theatrali lege, quæ eum, qui artem ludicram exercuiſſet, à 14 primis theatri ordinibus arceri volebat, is, qui prætori in hortis oſtenſus eſſet, nec tamen productus, contineretur. Cui non abſimilis & alia quæſtio tractatur apud eundem, aut alium, Quintilianum, *Declam.* 302. Certe in ſenatuſconſulto *e* de poſtulando, & in alio legis Juliæ capite *f*, ſola operarum ad beſtias depugnandas locatio, etiam nulla pugna ſecuta, notat. Ita quippe utrubique verba ſcripta ſunt. In edicto autem prætoris de infamibus, quod ad ludicram artem attinet, conſilium ac conatus non punitur.

Ceterum,

a *Suet.* in Domit. cap. 8. *b* arg. l. 1. §. hæc verba. D. quod quiſque jur. *c* l. 3. D. de his qui not. infam. *d* lib. 3. inſtit. orat. cap. 6. *e* l. 1. §. 6. verſ. in ſenatuſconſulto. D. de poſtul. *f* l. qui libertinus. 37. D. de oper. libert.

Ceterum, huic legis Juliæ capiti congruenter Conſtantinus ſanxit, ut ne ſenatoribus, præfectis, duumvirisve, vel ſacerdotibus municipiorum, libertam, libertæve filiam, ſcenicam, vel ſcenicæ filiam, tabernariam, tabernariæve filiam, vel lenonis aut harenarii filiam, uxorem habere liceret. Quam conſtitutionem Valentinianus & Martianus in Novellis laudant *a*. Ei vero Juſtinianus, quantum ad ſcenicas perſonas attinet, derogavit *b*, conſtituens, mulieribus, quæ pudorem ſuum ſcena aut ludo quandoque polluiſſent, ſi derelicta inhoneſta converſatione, honeſtiorem commodioremque vitam fuerint amplexæ, licere principali reſcripto, cuilibet perſonæ, quacunque dignitate præditæ, nubere, quaſi omni priſtinæ vitæ macula pœnitentia, principiſque beneficio, diluta atque abſterſa.

Addidit vero legi Juliæ ſenatus, ut neque damnatam publico judicio ducere uxorem, aut retinere, jus eſſet *c*. Damnatam accipe eam quæ non provocavit. Ceterum, ſi provocavit, nondum damnata videtur. Idem eſt, etſi ab eo, qui jus damnandi non habuit, damnata ſit. Damnata enim tum videtur, cum damnatio tenuit. Quam ego inter-

a Tit. 4. Novel. Mart. *b* in l. imperialis. C. de nuptiis. *c* l. palam. 43. §. ſenatus. 10. D. de rit. nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

interpretationem ex ſimilibus aliis locis haurio *a*. Publico plane judicio damnata non videtur, quæ calumniæ prævaricationiſve nomine, ex cauſa publici judicii ſit condemnata, licet infamiæ notetur *b*. In calumniatores enim nulla publica quæſtio conſtituta eſt. Nam etſi lege Remnia eis pœna irrogata ſit, non tamen in publicorum judiciorum legibus lex ea numeratur. Igitur, ſi ob publici judicii accuſationem per calumniam inſtitutam, ſive ob privatum judicium per calumniam motum, ut calumniatrix mulier damnata ſit, ſenatuſconſulto non continetur. Ergo, dicet aliquis, publico judicio reos poſtulare mulieribus licet. Quod ita verum eſt, ſi ſuam ſuorumque injuriam exequantur, vel læſæ majeſtatis, aut annonæ fraudatæ accuſationem perferant. His enim ex cauſis ad accuſationem publici judicii admittuntur *c*: quam ſi deſtituiſſe arguantur, ob eamque rem damnatæ ſint, à ſenatorum nuptiis idcirco non arcebuntur, quod prævaricationis crimen in hac ſpecie judicium publicum non ſit *d*. Porro,

a l. edicto. 13. D. de bonor. poſſ. l. 2. §. ult. D. de pœnis. l. furti. §. 1. D. de his qui notant. infam. *b* d. l. palam. §. ſi quæ calumniæ. D. de ritu nupt. *c* l. de crimine. 12. C. qui accuſ. non poſ. l. qui accuſare. 8. l. hi tamen. 11. l. mulierem. 13. D. de accuſ. l. ult. D. ad l. Jul. de an. l. in quæſtionibus. D. ad l. Jul. majeſt. *d* l. 3. §. ult. D. de prævaricator.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ro, ſenatoriis perſonis exceptis, ceteris omnibus ingenuis libertinas uxores ducere lege Papia conceſſum fuiſſe, Celſus teſtis eſt *a*. cujus ipſa verba ſubjeci: *Lege Iulia Papia cavetur, omnibus ingenuis, præter ſenatores, eorumque liberos, libertinas uxores habere licere*. Quod & Dio comprobat *b*, de Auguſto loquens. Ἐπειδὴ δὲ, ait, πολὺ πλεῖον τὸ ἄῤῥεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν, ἐπέτρεψε καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων, ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιΐαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. Quæ verba Latine reddam, quoniam in hac parte recta non eſt, quod ejus pace dictum ſit, Xylandri interpretatio: qui εὐγενῆ illic pro *patricio* accepit, cum *ingenuum* procul dubio ſignificet. Sic enim Theophilus *lib.* I. *Inſtitut.*, & Conſtantin. Harmenop. *lib.* I. *tit. ult.* εὐγενῆ definiunt: ὁ ἅμα τῷ τεχθῆναι ἐλεύθερός ἐστι. id eſt, *qui ſtatim ac natus eſt, liber eſt*. Itaque recta eſt hæc, quæ ſequitur, illius loci interpretatio: *Iam vero, quoniam maſculorum ingenuorum numerus major erat, quam mulierum, poteſtatem fecit omnibus pro arbitrio, ſenatoribus exceptis, libertini generis uxores ducere; juſtoſque eſſe, qui inde ſuſciperentur, liberos conſtituit*. In eundemque lapidem & Zonaræ interpres impegit in eadem Auguſti conſtitutione referenda. Nam Zonaras ipſamet Dionis

a in l. lege Papia 23. D. de ritu nupt. *b* lib. 54.

Dionis verba in ſuos annales transſcripſit: nec diſſimilitudo ulla eſt in verbis, præterquam quod pro ἐξελευθέρας, ἀπελευθέρας, pro βουλευόντων, βουλευτῶν Zonaræ codex habet. Hoc vero eſt, quod Marcellus ſignificat *a*, *Obſervandum eſſe*, inquiens, *ut inferioris gradus homines*, equeſtris utputa vel plebeii ordinis, *uxores ducant eas, quas, qui altioris dignitatis ſunt*, veluti ſenatores, *ducere, legibus, propter dignitatem, prohibentur.*

Excipiebat autem lex quaſdam perſonas, quas ne inferioris quidem ordinis hominibus, dummodo ingenuis, ducere permittebat. Veluti *lenam, à lenone lenave manumiſſam, vel eam, quæ palam quæſtum corpore faceret, feciſſet. item in adulterio deprehenſam, vel judicio publico damnatam, vel quæ artem ludicram exercuiſſet.* Cujus exceptionis auctorem laudo locupletem, Ulpianum nimirum, *in fragmentis Titulorum ex ejus Corpore excerptorum, Tit. de cælibe, orbo, ſolitario.* Atque ad hoc legis Juliæ de maritandis ordinibus caput referenda eſſe cenſeo, quæcunque de ingenuorum ſtatu & conditione ex Ulpiani libris ad l. Jul. & Pap. in Pandectis tractata reperiuntur. Ingenuum namque habendum eum qui ingenuus pronunciatus fuiſſet, licet natura & revera ingenuus non eſſet, Ulpianus *lib.* 1. *ad-*

a l. obſervandum. 49. D. de ritu nupt.

ad l. Iul. tradiderat, ut ex inſcriptione *l. ingenuum, D. de ſtatu homin.* liquet. Idque nimirum propter rei judicatæ auctoritatem, quæ pro veritate habeatur. Unde & hauſta eſt illa juris regula, quæ *rem judicatam pro veritate haberi* definit. Cui tamen non in hac modo ſpecie, ſed & in omnibus cauſis, in quibus de ſtatu, conditione, qualitateque perſonæ quæſtio vertitur, locus eſt. In his enim vel maxime ſententia jus facit *a*. Eodem libro Ulpianus, in hujus capitis, ut veriſimile eſt, interpretatione, ſcripſerat *b*, Si quis per colluſionem ingenuus eſſe pronunciatus eſſet, medio tempore, id eſt, ante colluſionem detectam, & poſt ſententiam de ingenuitate dictam, quaſi ingenuum accipi.

Lenas autem, ut ſingula legis verba expendamus, Ulpianus *ad edictum prætoris, ſub titulo de his qui notantur infamia*, dici ait *c* eas, quæ per mulieres quæſtuarias proſtituunt. Nec refert, ſuo, an alterius nomine, id genus vitæ exerceant. Ac nec illud intereſt, principaliterne hoc negotium gerant, vel alterius negotii acceſſione utantur *d*. Utputa, ſi cauponam quis, vel ſtabulum exer-

a l. adoptivum. §. 1. D de in jus voc. l. ſive contra. 3. D de liber. adgnoſc. l. Papinianus. §. ſi ex cauſa. D. de inoff. teſt. *b* l. 4. D. de colluſion. deteg. *c* l. 4. §. ait prætor. D. de his qui not. inf. *d* l. palam. §. lenonem. D. de ritu nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

exercens, mancipia quæſtuaria habeat, occaſione miniſterii quæſtum corpore facientia, is lenonis loco habebitur. Lenones porro, lenæque, edicto prætoris, infamia notabantur. Proinde nec accuſandi publico judicio jus habebant *a*: & ut viles, turpes, famoſæque perſonæ, in adulterio deprehenſi lenones, à maritis impune occidi poterant *b*. Et merito certe, ignominia hujuſmodi perſonas notandas, veteres cenſuerunt: quas, cum Terentio *c*, *peſtem perniciemque communem adoleſcentium*; &, cum Juſtiniano *d*, ὀλεθρίους καὶ κοινοὺς λυμεῶνας τῆς σωφροσύνης, vocare jure poſſumus. Quapropter ſilentio prætermitti Q. Metelli judicium non debet, qui, in prætura urbana, Vetibio lenoni bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas denegavit *e*, ſeperandam fori ac lupanaris conditionem exiſtimans, juriſque ac legum auxilio indignos cenſens eos, qui tantam civitati labem inferrent. Laudanda quoque Honorii & Theodoſii conſtitutio, qua lenones patres dominoſve, quos neceſſitatem filiabus ancilliſve peccandi impoſuiſſe conſtiterit, non ſolum poteſtatem, quam in eos habebant, amittere, ſed & proſcriptionis exiliique pœna plecti, ſanciunt *f*. Denique, nec ſatis unquam pro merito Ju-

ſtinianus

a l. qui judicio. 4. D. de accuſat. *b* l. marito. 24. D. de adulter. *c* in Adelph. *d* Novella 14. *e* *Valerius Max.* lib. 7. cap. 7. *f* l. ult. C. de ſpectac. lib. 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſtinianus laudabitur, qui genus hoc hominum urbe regia pelli, eoſque, qui illecebris pellectas puellas ad quæſtum alere comperti eſſent, acerbiſſimis pœnis ſubjici voluit *a*.

Verum videamus, quænam palam quæſtum corpore facere ex legis Papiæ ſententia intelligerentur. *Palam*, Ulpiano interprete *b*, eſt, *coram pluribus*: eique voci plerumque ſocia adjungitur vox *aperte*: quarum altera, ut Aſconius Pædianus diſtinguit, ad publicum conſpectum, altera ad dictorum ſignificationem pertinet. Valer. Max. lib. 6. cap. 1: *Cum de ſtupro nihil negaret, ſed ſponſionem ſe facere paratum diceret, quod palam atque aperte corpore quæſtum factitaſſet.* Palam autem quæſtum feciſſe, non ea tantum exiſtimatur, quæ ſe in lupanario, &, ut Tertul. loquitur, publicarum libidinum loco, proſtituit; verum etiam, ſi quæ in taberna, vel caupona, aut alicubi alias, pudori ſuo non parcit *c*. Cujuſmodi feminis olim, propter infamiæ notam, turpitudinemque vitæ, teſtimonii dictio non erat: legeque adeo Julia de vi, nominatim cavebatur *d*, ut ne ad teſtimonii fidem admitterentur.

Et, quoniam hic ſe de impudicis mulieribus agendi locus offert, non alienum erit, quæ

a Novella. 14. *b* l. palam. 33. D. de verb. ſignific. *c* d. l. palam. D. de ritu nupt. *d* l. 3. §. lege Julia. D. de teſtib.

quæ de re meretricia ex veteri memoria obſervando notavi, in medium producere. Nec enim erit inutilis aut injucunda hæc à propoſita oratione digreſſio. Primum autem invenio, publicarum libidinum victimas atque hoſtias (ſic enim Tertullianus non ſemel *a* meretrices appellat) Romæ ſub fornicibus proſtare conſueviſſe. Inde illud Horatii in Sermonibus *b*:

Contra, alius nullam, niſi olenti in fornice ſtantem.

Qua periphraſi meretricem deſignat. Idem, eodem loco: *(Macte*

Quidam notus homo, quum exiret fornice,
Virtute eſto, inquit, ſententia dia Catonis.
Nam ſimul ac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum eſt deſcendere; non alienas
Permolere uxores. ——

Seneca, in lib. De beata vita, *Voluptas*, ait, *humile, ſervile, imbecillum, caducum, cui ſtatio ac domicilium fornices & popinæ ſunt.* Arnobius, lib. 2. adverſus gentes: *Stant in lupanaribus promtæ, in fornicibus objunctæ.* Plautus, Bacchidibus:

Omnes fornices, luſtra, & luſtrales cellulas, quæſivi ſedulo.

Martialis, lib. 1. Epigram.

At meretrix abigit teſtes veloque ſeraque:

Raraque

a in lib. de cultu feminar. & in lib. de ſpectacul. *b* lib. 1. Sat. 2.

Raraque ſummœni fornice rima patet.
Arbiter Petronius, Satyrico: *Tandem, imo jam ſero, intellexi, me in fornicem eſſe deductum: execratus itaque aniculæ inſidias, operui caput, & per medium lupanar fugiens, cepi in aliam partem.* Iſidorus, lib. 10. Etymologiar. *Fornicatrix eſt, cujus corpus publicum ac vulgare eſt. Hæ ſub arcuatis proſtituebantur. quæ loca fornices dicuntur. unde & fornicariæ.* Sed & in lexico Latinogræco ſuburbicariæ ædis B. Germani Pariſienſis ita ſcriptum reperi: *Fornicaria,* πόρνη· ἀπὸ καμάρας, ἐν ᾗ ἵσαντι.

Lupanaris vero vocabulum unde ductum ſit, Lactantius, *lib. 1. divinar. inſtit. cap. 20.* ſic exponit, de Acca Laurentia agens: *Fuit enim Fauſtuli uxor: &, propter vulgati corporis vilitatem, Lupa inter paſtores, id eſt, meretrix, nuncupata eſt. unde etiam lupanar dicitur.* B. Hieronym. in Chronic. Euſebii: *Verum parvulos, prope ripam Tiberis expoſitos, Fauſtulus, regii paſtor armenti, ad Accam Laurentiam uxorem ſuam detulit; quæ, propter pulchritudinem, & rapacitatem corporis quæſtuoſi, Lupa à vicinis appellabatur. Vnde ad noſtram uſque memoriam meretricum cellulæ lupanaria dicuntur.* Idem & Iſidor. tradit, *lib. 18. Etymolog. cap. 42.* Græci porro οἰκήματα vocant. Sic enim Dio, *lib. 59,* Meſſalinæ libidinem narrans, loquitur:

tur: Ἤδη γὰρ καὶ ἐπ' οἰκήματος, ἐν τῷ Παλατίῳ, αὐτή τε ἐκαθέζετο, καὶ ἄλλας τὰς πρώτας ἐκάθιζεν. Invenitur & hoc verbum apud Xiphilinum *in Heliogabalo*. Καὶ τέλος, ait, ἐν τῷ Παλατίῳ οἴκημά τι ἀποδείξας, ἐνταῦθα ἠσέλγαινε. Ubi interpres οἴκημα, *cubiculum*, non ſatis apte, vertit: cum *cellam*, vel *lupanar*, commodius reddere potuiſſet. Suidas: Οἰκήματα, τὰ χαμαὶ τοπεῖα. Heſychius: Οἴκημα, τὸ δεσμωτήριον. Ἀττικοὶ δὲ, τὸ πορνεῖον.

Ex illo autem Martialis à me ſupra prolato verſu, ſub mœnianis & projectis abditas fuiſſe meretricum cellas, colligere eſt: qua ratione idem auctor ſcorta, ſubmœnianas uxores, *lib.* 12. *Epigr.*, vocat:

Et plena, inquiens, *turpi matris olla reſina*,
Submœnianæ qua pilantur uxores.

Unde etiam explicantur ſequentes ejuſdem poetæ verſus, qui *lib.* 11. *Epigr.* leguntur:

Submœnianis inquinatior buccis.
Quem cum feneſtra vidit à Suburrana,
Obſcœna nondum lena, fornicem clauſit.

Ex quo etiam liquet, in Suburra, quæ in ſecunda urbis regione ſita erat, meretricum manſionem fuiſſe, quod verſus hi Priapeorum ſignificant:

Nota Suburranas inter Theletuſa puellas:
Quæ, puto, de quæſtu libera facta ſuo eſt.

Et hinc fortaſſe eſt, quod in deſcriptione urbis

urbis Romæ, in eadem cum Suburra regione, lupariæ, tam à Pub. Victore, quam à Sexto Ruffo, ponuntur. Sed extra urbis mœnia quædam proſtabant meretrices, quas *extramuranas* idcirco Lampridius *in Heliogabalo* vocat. Quin & in theatris, & in aliis urbis locis, meretrices conſtitiſſe, non dubium eſt. Idem Lampridius in Heliogabalo: *Fertur una die ad omnes circi, theatri, & amphitheatri, & omnium urbis locorum meretrices, tectus cucullione mulionico, ne adgnoſceretur, ingreſſus.* Idem alias: *Omnes de circo, de theatro, de ſtadio, & omnibus locis & balneis meretrices collegit in ædes publicas.* Iſidor. lib. 18. Etymolog. cap. 42: *Idem vero theatrum, idem & proſtibulum, eo quod poſt ludos exactos meretrices ibi proſternerentur.* Ex quibus ſatis abundeque probatum arbitror, in fornicibus & ſubmœnianis meretricum cellulas poſitas ſtructaſque fuiſſe: quas, quod & humi depreſſæ eſſent, & exiguum lumen admitterent, obſcuras eſſe, fuliginiſque plenas, plerumque contingebat. Qua de cauſa Seneca in libris Controverſiar. *fornicis fuliginem* dixit. Auctor quoque Priapeorum:

Quilibet huc licebit intret
Nigra fornicis oblitus favilla.

Indeque Horatius *olentem fornicem* dixit, *lib.* 1. *Sat.* 2. ut & Prudentius, lib. 2. contra Symmachum, —*ſpur-*

—ſpurcam redolenti fornice cellam.

Certa vero meretrici cuique cellula conſtituebatur, propriuſque ei titulus inſcribebatur, quo & proſtitutæ nomen, & quantum uno concubitu mereret, deſignabatur: quo facilius in eam quiſque incideret, ad quam animum appuliſſet; pretiumque concubitus à ſe pendendum ſciret. Seneca, lib. 2. Controverſiarum: *Deducta es in lupanar: accepiſti locum: pretium conſtitutum eſt: inſcriptus eſt titulus: hactenus in te inquiri poteſt. Ceterum, neſcio quid cellulam & obſcœnum lectulum vocas.* Et paulo poſt: *Meretrix vocata es, in communi loco ſtetiſti, ſuperpoſitus eſt cellæ tuæ titulus, venientes recepiſti.* Et alias: *Stetiſti cum meretricibus: ſtetiſti ſic ornata, ut populo placere poſſes; cum veſte quam leno dederat: nomen tuum pependit in fronte, pretia ſtupri accepiſti.* Inde Martialis *inſcriptam cellam* pro *lupanario* dixit.

Intraſti, ait, *quoties inſcriptæ limina cellæ,*
Et puer arriſit, ſive puella, tibi.

Hoc ipſum Juvenalis aperte expreſſit *a*, Meſſalinam exagitans, Claudii imperatoris uxorem, libidinis prodigioſiſſimæ feminam; cujus explendæ cauſa, toro conjugali relicto, meretricis habitu plerumque in lupanar noctu deſcendebat, venienteſque, nomine inſignioris fornicariæ ſibi accom-

a Sat. 6. verſ. 115.

accommodato, uſque ad ſatietatem admittebat.

Reſpice, inquit, *rivales divorum: Claudius, audi,*
Quæ tulerit. Dormire virum cum ſenſerat uxor,
Auſa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Auguſta cucullos.
Linquebat. Comite ancilla non amplius una,
Et nigrum flavo crinem abſcondente galero,
Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atque ſuam. Tunc nuda papillis
Conſtitit auratis, titulum mentita Lyciſcæ,
Oſtenditque tuum, generoſe Britannice, ventrem.
Excepit blanda intrantes, atque æra popoſcit.
Mox, lenone ſuas jam dimittente puellas,
Triſtis abit: ſed, quod potuit, tamen ultima cellam
Clauſit, adhuc ardens rigidæ tentigine vulvæ:
Et, laſſata viris, nondum ſatiata, receſſit:
Obſcuriſque genis turpis, fumoque lucernæ,
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.

Quod autem ſuperiores auctores *titulum*, Tertullianus *elogium* appellat in lib. de ſpectaculis. *Ipſæ etiam*, ait, *proſtibula, publicæ libidinis hoſtiæ, in ſcena proferuntur, perque omnis ætatis, omnis cognationis ora tranſducuntur:*

tur: locus, ſtipes, elogium, etiam quibus opus non eſt, prædicantur. Utitur tamen ille auctor *tituli* verbo in eandem ſententiam in lib. de pudicitia: *Et ubi*, ait, *proponetur liberalitas iſta? Ibidem, opinor, in ipſis libidinum januis, ſub ipſis libidinum titulis: illic hujuſmodi pœnitentia promulganda eſt.*

Inter meretricem plane & proſtibulum hanc veteres differentiam poſuiſſe, Nonius Marcell. notat, quod meretrices copiam ſui tantummodo noctu facerent; proſtibula vero ante ſtabulum ſtarent, quæſtus diurni & nocturni cauſa. Et ad hanc comprobandam differentiam, Plauti Ciſtellaria locum producit. Eademque ratione *proſedas* appellatas ab eodem Plauto meretrices quæ ante ſtabula ſederent, Sext. Pomp. *lib.* 14. docet: locus vero Plauti, de quo ſentit, ex Pœnulo, *Act.* 1. *Sc.* 2, petendus eſt. Quorum locorum auctoritate adductus credo, apud Petronium Arbitr. verbum hoc corruptum eſſe: nam in Satyrico ſcriptum veteres libri habent, *jam pro ſella meretrix aſſem exegerat*; cum, meo quidem judicio, ſcribendum ſit, *jam proſeda meretrix.*

Cum vero ait Juvenalis, *tunc nuda papillis conſtitit auratis*, morem meretricum ſignat. Quas nudas proſtare conſueviſſe, didici ex Xyphil. in Heliogabalo. Ἐν τῷ Παλατίῳ, inquit ille, οἴκημά τι ἀποδείξας, ἐν-

ταῦ-

ταῦτα ἠσέλγαινε· γυμνός τε ἀεὶ ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ ἑστὼς, ὥσπερ αἱ πόρναι. Petronius Arbiter, in Satyrico: *Cum ego negarem, me cognoſcere domum; video quoſdam inter viculos, nudaſque meretrices, furtim ſpatiantes.* Enimvero, apud ædiles, flagitium profiteri, ſuumque nomen edere, meretrix cogebatur. Cornel. Tacit. lib. 2: *Nam Viſtilia, prætoria familia genita, licentiam ſtupri apud ædiles vulgaverat, more inter veteres recepto, qui ſatis pœnarum adverſus impudicas in ipſa profeſſione flagitii credebant.*

Sed & meretricum erant ab honeſtarum matronarum cultu, atque ornatu, diſtincta veſtimenta: quemadmodum *in noſtris ſelectarum ex jure civili antiquitatum Commentariis* fuſiſſime comprobavimus. Nec in ſtolæ modo, & pallæ uſu, ſed & in crinium colore, differentia ea cernebatur. Siquidem, ut Servius *in* 4. *Æneidos* notat, matronis nigra coma, meretricibus flava, probabatur: quod ex eo Juvenalis, quem modo retuli, loco confirmatur.

Et nigrum, ait, *flavo crinem abſcondente galero.*

Valerius, *lib.*2, de matribusfamilias agens: *Indulgentibus namque maritis, & auro abundante & multa purpura uſæ ſunt, quo formam ſuam concinniorem efficerent: ſumma cum diligentia capillos cinere rutilarunt.*

Ceterum, meretricum quæſtum vectigali obnoxium eſſe Caligula voluit, tributumque illud primus inſtituit: cujus ad hæc uſque tempora exemplum manere dicitur. Sic enim Tranquillus in ejus vita ſcribit *a*: *Ex gerulorum diurnis quæſtibus pars octava, ex capturis proſtibulorum quantum quæque uno concubitu mereret: additumque ad caput legis, ut publico tenerentur, quæ meretricium, quæve lenocinium feciſſent.* Meminit ejus & Lampridius in Alexandro. *Lenonum*, ait, *vectigal, & meretricum, & exoletorum, in ſacrum ærarium inferri vetuit, ſed ſumtibus publicis ad inſtaurationem theatri, circi, amphitheatri, & ærarii, deputavit.* Cui non abſimile tributum in urbe quoque Conſtantinopolitana pendi & exigi conſueverat. Χρυσάργυρον id appellabatur. Quod tandem ab Anaſtaſio ſublatum eſt *b*: qui omnes ejus tabulas magno ſtudio conquiſitas flammis aboleri curavit, ut ejus inſtaurandi revocandique facultatem poſteris præcideret.

Porro, meretrices ut plurimum ſervilis, aut certe libertinæ conditionis erant. Plautus, Ciſtell. act. 1. ſc. 1:

Eunt depreſſum: quia nos ſumus libertinæ.
Et ego, & mater tua, ambæ meretrices fuimus.

Livius,

a cap. 40. *b* *Zonar.* tomo 3. Annal. in Anaſtaſ. *Niceph.* hiſt. Eccleſ. lib. 16. cap. 40.

Livius, lib. 39: *Scortum nobile, libertina Hyſpala, Fecenia, non digna quæſtu cui ancillula adſueverat, etiam poſtquam manumiſſa erat, eodem ſe genere tuebatur*. Lamprid. in Heliogabalo: *Meretrices à cunctis lenonibus redemit ſæpe, & manumiſit*. Ac plane ſenatusconſulto, Tiberii temporibus facto, quæſtum corpore facere eæ mulieres vetitæ ſunt, quarum avus, pater, maritusve, equo publico meruiſſet. Tacitus, lib. 2: *Eodem anno gravibus decretis libido feminarum coercita eſt; cautumque, ne corpore quæſtum faceret, cui avus, aut pater, aut maritus, eques Romanus fuiſſet*.

Sed hæc fuerit, ut ait Thucydides, ἐκϐολὴ λόγου non inutilis. Ut igitur ad legis interpretationem redeam, ſive in ſummœniana cella, & fornice, mulier corpus ſuum vulgaverit, ſive alibi, ut cum Imperatoribus loquar, venalem *a* formam exhibuerit, & proſtitutam meretricio more vulgo ſe præbuerit, lege Julia notatur. *Palam* enim hic accipimus, *paſſim* & *ſine delectu*. Nec intereſt, pecunia accepta, an ſine quæſtu palam ſe proſtituerit. Quæ vero cum uno, aut item altero, licet pecunia accepta, ſe commiſcuit, in eadem cauſa non eſt. Nec vero ea tantum, quæ palam quæſtum corpore facit, ſed & quæ aliquando fecit, licet facere deſierit, ab ingenuorum nuptiis

 repelli-

a in l. ſi ea. 22. C. ad l. Jul. de adult.

repellitur. Non enim contracta ex anteactæ vitæ turpitudine macula, pœnitentia abolетur. Addit Ulpianus, hujus loci interpretationem perſequens, ei non ignoſci, quæ, obtentu paupertatis, quaſi egeſtate coacta, turpiſſimam vitam elegit, ſimilis Chryſidi illi Terentianæ, quæ ſe inhoneſte optavit parare divitias, quam in patria honeſte pauper vivere.

Prohibebantur præterea ingenui in adulterio deprehenſas ducere. Nec exigebat lex, ut damnatæ eſſent. Igitur, etſi poſt deprehenſionem abſolutæ eſſent, adhuc tamen illis nota ex ipſa deprehenſione, quam ſolam lex ſpectabat, contracta oberat *a*. Enimvero, nec pœnæ, nec infamiæ, qua ob crimen adulterii plectitur mulier, non accuſata, nec damnata, ſubjicitur *b*; etſi nuptiis ejus, ſi deprehenſa eſt, abſtinere ingenuos lex Julia de maritandis ordinibus præciperet. Non diſtinguimus hic, ut in l. Julia de adulteriis, à quo, vel ubi, deprehenſa ſit. Proinde ſive maritus, ſive quis alius, deprehendiſſe proponatur, & ſive in domo patris, vel mariti, ſive alibi uſquam deprehenſa ſit, erit notata, ſecundum verba legis. Atque hæc ita de ea, quæ ſponte peccarit, accipienda ſunt. Vim paſſam enim integræ exiſtimationis

a l. palam. §. quæ in adulterio. D. de ritu nupt.
b l. etſi. 12. C. ad l. Jul. de adult.

nis eſſe, nec nuptias ejus aliis interdici, merito placuit *a*. Damnatam porro ex cauſa veri adulterii commiſſi ducere uxorem, etiam lex Julia de adulteriis vetabat. Quinimo factum hoc pro adulterio vindicabat *b*. Ob aliam vero cauſam lege Julia damnata, veluti quod domum præbuiſſet, pretiumve pro comperto ſtupro accepiſſet, impune ducebatur *c*. Quamquam ſenatuſconſulto poſtea eæ nuptiæ ſenatoribus interdictæ videantur *d*. Maritus plane, ream adulterii à ſe jure mariti vel extranei poſtulatam, poſt abolitionem denuo uxorem ducere, & quidem citra legis Juliæ pœnam, potuit *e*. Is enim in eam legem committit, qui vel publico judicio damnatam in matrimonio habet, vel adulteram ſciens, ut ignorantiam ſimulare non poſſit, retinet uxorem *f*. Ab extraneo vero adulterii rea, nec ante damnationem uxor, duci poteſt *g*. Bene itaque Papinianus, cum Mævius, in adulterio Semproniæ damnatus, eandem Semproniam, non damnatam, uxorem duxiſſe proponeretur, eique moriens hereditatem reliquiſſet, re-

a l. fœdiſſimum. C. ad l. Jul. de adult. *b* l. mariti. 29. §. 1. D. ad l. Jul. de adult. l. caſtitati. 9. C. eod. tit. l. auxilium. D. de minoribus. *c* d. l. mariti. §. 1. *d* d. l. palam. § ſenatus. D. de ritu nupt. *e* l. generali. 34. §. ream. D. de nupt. *f* l. ſine metu. 17. C. ad l. Jul. de adult. *g* l. reas. 26. D. de ritu nupt.

ſpondit *a*, neque tale matrimonium ſtare, neque hereditatis lucrum ad mulierem, ſed ad fiſcum, pertinere. Similiterque, ſi talis mulier virum heredem inſtituiſſet; ab eo, quaſi ab indigno, hereditatem auferri.

Verum enimvero, quando in legis Juliæ & Papiæ explicationem ingreſſi ſumus, è re eſt, reliqua ejus capita ad rem uxoriam pertinentia perſequi. Invenio autem, legibus illis (quod tandem à Juſtiniano abrogatum eſt) eas nuptias, quas vir ſexagenarius cum uxore quinquagenaria contraheret, fuiſſe improbatas *b*. Unde ſcite Lactantius, lib. 1. de falſa rel. cap. 16, *Vtrum*, ait, *ſexagenarius factus eſt, & illi lex Papia fibulam impoſuit? an impetravit jus trium liberorum?* Ac plane Apuleio inter cetera criminis loco objectum ab adverſariis legimus, quod ſexaginta annos natam feminam duxiſſet: idque factum accuratiſſime ille, *Apolog. pro ſe ipſo ſecunda*, diluit ac purgat. Improbabat autem lex ejuſmodi nuptias, tanquam liberorum quærendorum cauſa minime contractas, veroque conjugii fructu ac fine deſtitutas. Hoc enim in illis legibus condendis agebat Auguſtus, ut exhauſtam bellis civilibus civitatem ſobole repleret. Sexagenarius autem ut generandi, ita quinquage-

a l. Claudius. 13. D. de his quæ ut indign. *b* l. penult. C. de nupt.

quagenaria pariendi impotens eſſe vulgo exiſtimatur *a*. Ariſtoteles quidem certe *in Politicis b* finem gignendi ut plurimum viris ſeptuageſimum annum adferre, mulieribus vero quinquageſimum, ſcribit. Itaque Dionyſius Halicarnaſſeus, *lib.* 4, eorum ſententiam refellens, qui Lucium & Aruntem Tarquinios, Tarquinii Priſci fuiſſe filios, non nepotes, credunt, id admitti non poſſe, argumento ejuſmodi docet: Ἡ γυνὴ δὲ πέντε ἔτεσιν ἦν αὐτοῦ νεωτέρα, καθάπερ εἰκός. ἑβδομηκοστὸν ἂν δήπου καὶ πέμπτον εἶχεν ἔτος, ὅτε ἐτέθνηκε Ταρκύνιος, ἐπειδὴ τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν ἔσχατον ἐκύησεν, ἔτος ἔχουσα πεντηκοστόν. πρεσβυτέρα γὰρ οὐκ ἔτι κυΐσκεται ταύτης τῆς χρόνου γυνὴ, ἀλλ' ἔστιν αὐταῖς τῶν ὠδίνων ὅρος, ὥς οἱ ταῦτ' ἐξητακότες γράφουσιν. Sed & idem Ariſtoteles *c*, *in libro de Natura Animalium*, raro contingere, ut ad ſeptuageſimum uſque annum vir generet; frequentius vero quinto & ſexageſimo anno generandi vires conſumi, tradit. Ideoque Dionyſius Halicarnaſſeus, in eo, quem paulo ante citavi, libro: Ἄωρος δὴ γίγνεται πάλιν ὁ γάμος τοῦ Ταρκυνίου μικρὸν ἀπολείποντος ἐτῶν ὀγδοήκοντα. καὶ ἡ τῶν τέκνων γένεσις τοῖς ταύτην ἔχουσι τὴν ἡλικίαν ἄπιστος. Quapropter apud Plautum, *Mercatore d*, has Eutychus

a l.ſi ſterilis.21.D. de act. emt. l.ſi major.12.C. de legit.hered. *b* lib.7.c.16. *c* lib.1. *d* ſcena ult.

ſenibus ſexagenariis, quaſi à re venerea jam per ætatem excluſis ac ſubmotis, leges dicit:

Annos natus ſexaginta qui erit, ſi quem ſcibimus,
Seu maritum, ſive hercle adeo cælibem, ſcortarier,
Cum eo nos hic lege agemus.

Similiter Micio apud Terentium, *Adelphis*, Demeæ ſuadenti ut uxorem duceret,

— *Satin'*, ait, *ſanus es?*
Ego novus maritus anno demum quinto & ſexageſimo
Fiam? —

Mulierem vero poſt quinquageſimum annum non parere, Plinius abſolute definit *a*, majoremque partem quadrageſimo profluvium genitale ſiſtere. Solinus quoque, poſt annum quinquageſimum omnium mulierum fecunditatem conquieſcere, *in Polyhiſtore* tradit. Ac plane, quibus cruor menſtruis intervallis fluere deſtitit, eas jam concipere non poſſe, ab auctoribus medicinæ conſtanter adfirmari, B. Auguſtinus auctor eſt *b*. Subjicit vero Plinius, Maſiniſſam regem poſt octoginta ſex annos filium generaviſſe, qui Methymnus appellatus ſit. Cui & Valerius Maximus *c*, & Florus *d*, & Solinus, conſentiunt. Quod de eo minus mirum videtur,

a lib. 7. Natur. hiſt. cap. 14. *b* lib. 3. contra Julian. Pelag. *c* lib. 8. c. 14. *d* in epitome Liv. lib. 50.

tur, quem vel ante omnes homines robore ſenectæ admirabilem fuiſſe, literarum monumentis proditum eſt. Qui, quemadmodum Cicero refert, in libro quem de ſenectute ſcribit, vel nonaginta annos natus, nullo unquam imbri, nullo frigore, ut capite operto eſſet, adduci potuerit, & pedibus iter ingreſſus, in equum omnino non aſſcenderit. Sed & Catonem Cenſorium idem Plinius *a*, cum Solino, octogeſimo exacto anno filium è Salonii clientis ſui filia, avum Catonis Uticenſis, procreaſſe ſcribit. Unde Plutarchus in ejus vita, nuptias eum contraxiſſe οὐ καθ' ἡλικίαν, ait. Beatus quoque Auguſtinus ſuis temporibus ſenem octoginta & quatuor agentem annos ad libidinem ſibi Lyriſtriam emiſſe refert *b*. Verum ea leges, quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, ſpectant; non quæ ἐκ παραλόγου. Et ideo alienam à nuptiis contrahendis ſuperius memoratam ætatem, velut liberorum ſuſcipiendorum ſpe deſtitutam, præmiis adficiendam non exiſtimarunt. Atque hic ſuccurrit, quod de Auguſto Valerius Max. narrat *c*; aditum eum à Trachallis, teſtamento Septitiæ matris præteritis, quæ iis irata, jam pariendi impotens, ſeni admodum nupſerat; tam ſupremum ejus judicium, quam nuptias, im-

a lib. 7. cap. 13. *b* lib. 3. contra Julian. Pelag. *c* lib. 7. cap. 7.

probaſſe. Nam hereditatem maternam filios habere juſſit; dotemque, quia non procreandorum liberorum cauſa conjugium interceſſerat, ad virum pertinere noluit. Eleganter itaque Dionyſius matri jam effetæ, nuptias juvenis appetenti, civitatis quidem leges à tyranno abrogari violarique poſſe, naturæ vero præceptis vim adferri, nuptiarum in ætate minime ad eam rem idonea conciliandarum cauſa, non poſſe, reſpondit. Qua de re verba Plutarchi *in Solone* ſubjicere, operæpretium fuerit: Ὁ μὲν γὰρ, ait, Διονύσιος, ἀξιούσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ δοθῆναι τινὶ τῶν πολιτῶν πρὸς γάμον, ἔφη, τοὺς μὲν τῆς πόλεως νόμους λελυκέναι τύραννον, τοὺς δὲ τῆς φύσεως οὐκ εἶναι δυνατὸν βιάζεσθαι γάμους νυμφαγωγῶν παρ' ἡλικίαν. Quo loci in ejuſmodi intempeſtivas impareſque nuptias ita invehitur: Ἐν ταῖς πόλεσι τὴν ἀταξίαν ταύτην οὐ δοτέον, οὐδὲ περιοπτέον ἀώρους καὶ ἀχαρίτους ἐπιπλοκὰς, καὶ μηδὲν ἔργον γαμήλιον ἐχούσας, μηδὲ τέλος. Ἀλλὰ γέροντι νέαν ἀγομένῳ φαίη τις ἂν ἐμμελὴς ἄρχων ἢ νομοθέτης τὸ πρὸς τὸν Φιλοκτήτην· Εὖ γ' οὖν ὡς γαμεῖν ἔχεις, τάλας. Καὶ νέον ἐν δωματίῳ πλουσίας πρεσβύτιδος, ὥσπερ οἱ πέρδικες ἀπὸ συνουσίας παχυνόμενοι, ἐξανευρὼν, μετοικήσει πρὸς παρθένον νύμφην ἀνδρὸς δεομένην. Enimvero, huic, de quo agimus, legis capiti, Claudium Cæſarem obrogaſſe legimus, cum comperiſſet, etiam ſexaginta

annos

annos natis, aut eo amplius, generandi vires ineſſe. Sic enim Suetonius in ejus vita *a*: *Capiti Papiæ Popææ legis, à Tiberio Cæſare, quaſi ſexagenarii generare non poſſent, edicto, obrogavit.* Obrogari enim dicitur, cum prior lex, alia lege lata, poſtea aliqua ex parte commutatur. Quod circa Papiam legem ſenatuſconſulto Claudiano factum eſſe, ex Ulpiani fragmentis liquet, in quibus *b* ita eſt: *Sed Claudiano ſenatuſconſulto major ſexagenario, ſi minorem quinquagenaria duxerit, perinde habebuntur, ac ſi minor 60 annorum duxiſſet uxorem. Quodſi major quinquagenaria minori ſexagenario nupſiſſet, impar matrimonium appellabatur, nec ad capiendas hereditates vel legatas dotes proficiebat.* Plane, poſtquam conjuges, ſupra ſexageſimum maſculi, ſupra quinquageſimum feminæ, in matrimonio perſtiterant, ſolidum inter ſe capere, perinde ac ſi liberos ſuſcepiſſent, eodem Ulpiano teſte, poterant: cum imputari eis nihil poſſet, quorum conjunctio ad ætatem à prolis generatione alienam perveniſſet. Et hoc beatus Auguſtinus ſignificat, cum ait *c*: *Pro modo nunc temporis, quo longe breviore ſpatio vivunt homines, intra centum annos amborum generare poſſe dicuntur. Si vero in ſummam ducti amborum anni centenarium numerum exceſſerint, ſic aſſeverantur non poſſe*

 filios

a cap. 23. *b* Tit. 16. *c* lib. 3. contra Jul. Pelag.

filios procreare, etiam ſi fecunda ſit mulier, & fluentibus adhuc muliebribus poſſit ex juvene: ut jure etiam fuerit conſtitutum, nequaquam jus liberorum haberet, niſi cum amborum anni computati & ſimul adducti centenos tranſiſſe docerentur. Sic enim locum emendo, fretus Ulpiani auctoritate, qui tum inter ſe conjuges ſolidum cepiſſe ſcribit, cum lege Papia finitos annos exceſſiſſent, id eſt, vir annos ſexaginta, uxor quinquaginta. Jus enim liberorum, cujus Auguſtinus meminit, ad ſolidi capionem, de qua apud Ulpianum agitur, pertinet. His & alius ad rem faciens ejuſdem Auguſtini locus adjungendus eſt *ex lib.* 1. *Quæſt. in Geneſin.* in quo ita eſt: *Sic enim medici tradunt, quoniam, cujus corpus viri ſecundum hoc jam defecit, ut cum femina provectioris ætatis, quamvis menſtrua adhuc patiatur, generare non poſſit, de juvencula poteſt. Et rurſus mulier, quæ jam provectæ ætatis eſt, quamvis adhuc menſtrua fluant, ut de ſeniore parere non poſſit, de juniore poteſt.*

Alio præterea, quemadmodum Ulpianus auctor eſt *a*, legis Juliæ de maritandis ordinibus capite, tutor à Prætore urbano ei mulieri virgini, quam ex ea lege nubere oportebat, dari jubebatur ad dotem dandam, dicendam, promittendamve, ſi legitimum tuto-

a Tit. de tutel.

tutorem pupilla non habebat. Eoque pertinet, quod idem alias *a* ſcribit, non tantum ad dotem dandam nupturæ curatorem dari oportere, verum etiam ei quæ jam nupta eſt. Ut enim Martianus Capella, *lib. 9. de nuptiis Philologiæ* ſcribit, *Etiam matrimonio copulato dotem dare viro femina nullis legibus prohibetur.* Et Paulus, lib. 2. Sententiar. *b*, *Dos*, ait, *aut antecedit, aut ſequitur matrimonium. Et ideo vel ante nuptias, vel poſt, dari poteſt.* Sed & ad dotem augendam, & mutandæ quoque dotis gratia, curator dari poteſt. Plane in nuptiis contrahendis tutoris curatorisve conſenſus non exigitur, eoque ſpreto pupilla pro arbitrio ſuo recte nubit. Et ita Verus & Antonin. reſcripſerunt *c* in hæc verba: *Ad officium curatoris adminiſtratio rerum pupillæ pertinet: nubere autem arbitrio ſuo poteſt.* Verum ei ad dotem conſtituendam tutor ex lege Julia dabatur. Quodſi curator generalis, vel dotis dandæ cauſa conſtitutus, amplius doti promiſiſſet quam facultates mulieris ferrent ipſo jure eam promiſſionem non valere, Terentius Clemens *lib. ad legem Iuliam & Pap.* ſcribit *d*, quia lege rata non habeatur auctoritas dolo malo facta.

a l. non tantum. 7. D. de tutor. & curat. dat. *b* Tit. 21. *c* l. ſciendum. 20. D. de ritu nupt. *d* l. ſive generalis. 61. D. de jure dot.

facta. Qui locus perſpicue indicat, lege Julia id fuiſſe comprehenſum. Nec tamen tota obligatio, ſed tantummodo, quod ſuperfluum eſt, & amplius promiſſum quam promitti oportuerit, infirmabitur. Inutilis enim adjectio utilem dotis conſtitutionem vitiare non debet. Quemadmodum & immodica donatio non omnino, ſed quatenus duntaxat legis modum excedit, revocatur *a*. Poteſt vero mulier omnia bona ſua in dotem dare: nec ulla lege hoc prohibitum reperitur *b*. Sed ſi in eo capta circumventaque eſt, quod ampliorem grandioremque, quam natalium ſplendor & viri dignitas poſtularet, dotem dederit, reſtitutionis auxilium probe implorat *c*. Ceterum ſeparabat lex dationem dotis, dictionem, & promiſſionem. Dictionem quidem ita Caius *in Inſtitut. fragment.* explicat *d*: *Sunt & aliæ obligationes, quæ nulla præcedente interrogatione contrahi poſſunt. id eſt, ut, ſi mulier, ſive ſponſo, ſive jam marito, uxor futura, dotem dicat: quod tam de mobilibus rebus, quam de fundis fieri poteſt. Et non ſolum in hac obligatione ipſa mulier obligabitur, ſed & pater*

a l. ut mihi. 21. §. 1. D. de donationibus. l. ſancimus. in prin. & §. ſin autem. Cod. eod. tit. *b* l. nulla. 4. Cod. de jure dot. l. mulier. 72. D. eod. tit. *c* l. ſi ex cauſa. 9. §. 1. D. de min. l. un. C. ſi adverſus dotem. *d* lib. 2. cap. 9.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ter ejus, & debitor ipſius mulieris, ſi pecuniam, quam debebat, marito in dotem dixerit. Quæ tantum tres perſonæ nulla præcedente interrogatione poſſunt dictione dotis legitime obligari.

Sed ad alia pergamus. Lege etiam Julia de maritandis ordinibus, jusjurandum, Paulo teſte *a*, remittebatur, quod liberto in hoc impoſitum erat, ne uxorem duceret; libertæ, ne nuberet; ſi modo nuptias contrahere recte vellent. Eodemque legis capite triceſimo quinto, qui liberos, quos in poteſtate habebant, injuria prohibebant uxores ducere, vel nubere, per magiſtratum cogebantur *b*. Fuiſſe quoque hæc fere verba eadem lege comprehenſa, non temere adfirmare poſſe mihi videor: *Divortii faciendi poteſtas libertæ, quæ patrono nupſit, invito patrono ne eſto. Sed, quamdiu patronus eam uxorem eſſe volet, & uxor eſſe velle debebit.* Quæ verba ex duobus Ulpiani locis *c*, *ex lib.* 3. *ad l. Iul. & Pap.* ſumtis, perſpicue eliciuntur. Idem etiam alias *d*, *Si liberta*, ait, *ab invito patrono divertit*, *lex Iulia de maritandis ordinibus, retinet iſtam in matrimonio, dum prohibet alii nubere invito patrono.* Indeque etiam reſcriptum Alexan-

a l. adigere. 6. §. ultim. D. de jure patron. *b* l. capite. 19. D. de ritu nupt. *c* l. in eo jure. 45. D. de rit. nupt. l. ult. D de divort. *d* l. un. §. 1. in fin. D. unde vir & ux.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Alexandri interpretandum eſt. ita habet *a*: *Libertæ tuæ, ducendo eam uxorem, dignitatem auxiſti; & ideo non eſt cogenda operas tibi præſtare, cum poſſis legis beneficio contentus eſſe, quod invito te alii non poſſit juſte nubere.* Patronum autem in hac lege accipimus, eum qui ex ſervitute ſponte manumiſit, vel filium ejus. Sed, an is, qui ex cauſa fideicommiſſi manumiſit, hoc idem jus habeat, quæri poteſt. Hic enim pro patrono habetur, quamquam plurimum ab eo qui nulla neceſſitate cogente gratuitam præſtitit libertatem, differt. Nec enim magnam ei gratiam libertus debet, qui vel nolente eo ad libertatem rapitur. Ideoque operas ei imponere, ut eſt ab Adriano reſcriptum, in ipſa manumiſſione non poteſt *b*, niſi teſtatoris filius ejuſmodi fideicommiſſo à patre ea mente, ut plenum jus patroni haberet, gravatus ſit *c*. In tantum, ut & ſi manumitti cum ita teſtator, ut operas heredi extrario promitteret, voluerit, non cogatur manumiſſus promittere: ſed &, ſi promiſerit, in eum actio non dabitur; quod juri publico derogare non potuerit, qui fideicommiſſariam libertatem dedit *d*. Et tamen

a l. libertæ. 8. C. de op. libert. *b* l. ut juſjur. §. reſcript. D. de op. libert. l. mater. 5. C. eodem tit. *c* l. qui ex cauſa. 29. D. de bon. libert. *d* l. cerdonem. 42. D. de oper. libert.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

men, eos, quibus ſupremis judiciis libertas per fideicommiſſum relinquitur, eorum libertos effici, à quibus manumittuntur, negari non poteſt *a*. Sed non per omnia in eos patronorum jura ſibi manumiſſores vindicant *b*. Nam honorem quidem & reverentiam patronis debitam ab iis exigere poſſunt *c*; & in jus ſine venia eos vocare non conceditur *d*; & ad impuberum libertorum legitimam tutelam, utpote manumiſſores, vocantur *e*; & tam contra tabulas, quam ab inteſtato, ad libertorum bona veniunt *f* quaſi patroni. Ceterum nec operas imponendi, ut dixi, nec ingratos libertos accuſandi jus habent *g*, nec alimenta eis præſtare liberti coguntur *h*. Magis eſt itaque, ut nec legis hujus beneficium habeant, qui neceſſitate coacti manumiſerint. Idque ita conſtitutum fuiſſe, Marcellus *lib.* 3. *ad l. Iul & Pap.* ſcribit *i*. Cui & Modeſtinus aſſentitur *k*. & merito: cum magis debitam libertatem præſtitiſſe, quam ullum beneficium in mulierem contuliſſe, videantur. Diverſa longe

a l. hi quibus. C. de fideicom. lib. *b* l. nequaquam. 24. D. de excuſ. tut. *c* l. mater. C. de op. lib. *d* l. is quoque. D. de in jus voc. & d. l. nequaquam. *e* l. 3. D. de legit. tutor. *f* l. qui ex cauſa. D. de bon. lib. l. 1. C. de bon. poſſ. contr. tab. *g* l. 1. C. de libert. & eorum liber. *h* l. ſi quis à liberis. §. ſi quis à liberti. D. de lib. adgn. *i* l. proxime. 50. D. de rit. nupt. *k* l. pen. D. de divort.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

longe ejus, qui hac lege emit ut manumit- tat, cauſa eſt. Hic enim ſi manumiſerit, u patronus hoc jus habebit *a*, propterea quod ſponte ſua hanc legem ſubiit, quam ei al initio recuſare integrum erat. Quamobrem & ali hic à liberto, ſi egeſtas premat, debet & in jus vocari ſine venia non poteſt, & omnia omnino legitimorum patronorum jura nanciſcitur *b*. Sed an idem ſervabimus ſi, ceſſante eo, ex conſtitutione D. Marc ſervus ad libertatem ereptus ſit? Non enim vindictam impoſuit. Propius eſt tamen, & hunc quoque lege contineri: quippe qui pa- tronus exiſtimetur *c*, cum poteſtas legis fa- ctum manumiſſoris ſuppleverit, non etiam patronatus commoda ademerit *d*. Plane, qui ancillam ſuis nummis emit, pro patrono in hoc jure non habetur *e*: ſicut nec liber- tum ut ingratum accuſare, nec operas ab eo exigere, nec alimenta deſiderare, nec ad bona ejus contra tabulas admitti jure poteſt *f*: licet honos ei ſervetur, ut nec in jus vocari citra veniam, ſi modo non fidem

a l. in eo. 45. D. de rit. nupt. *b* l 3. §. ſed ſi hac. D. de bon. lib. *c* l. ſed ſi hac lege. 10. D. de in jus voc. l. 3. §. is plane. D. de ſuis & legit. l. ſer- vum. 8. in fin. D. de jure patron. *d* l. juſta cauſa. §. 1. D. de manum. vindict. l. ult. C. ſi mancip. ita fuer. ali. *e* d. l. in eo. §. 2. D de rit. nupt. *f* l. ſi tuis. C. de oper. libert. l. ſi quis à liberis. §. ſi quis à liberti. D. de lib. adgn. l. 1. C. de bon. lib.

idem fregerit, queat *a*. Patronus hic certe ccipitur & qui colluſionem detexit, per uam in ingenuitatem quis ex libertinitate brepſerat. Fraude enim hac patefacta, ejus bertum effici eum, minime dubium eſt *b*. ed & ſi quis præjudicio patronus pronuniatus eſt, cum alioquin non eſſet, pro parono habetur *c*. In hac enim cauſa ſententam jus facere, receptum eſt. Aliter atque e eo dicendum eſt, qui ſe patronum eſſe ıravit. Nec enim in hac parte, nec quod d ſucceſſionis jura attinet, pro patrono abetur *d*; tametſi in jus vocari ſine venia on poſſit. Quodſi filiusfamilias, juſſu pais, vel conſentiente eo, non caſtrenſis peulii ancillam manumiſerit; exiſtimo, iam patrem legis beneficio fruiturum, uandoquidem manumiſiſſe ipſe videtur, : patronus eſt *e*. Quodſi filiusfamilias caſtris quæſitam ancillam manumiſet, ei legis hujus beneficium competet; um ſuam, non patris libertam, eam ferit *f*. Quod & ab Adriano reſcriptum citur *g*. Et certe caſtrenſis peculii ſervi in

a d. l. ſed ſi hac lege. D. de in jus voc. *b* l. adptivum. 8. §. patronum. D. de in jus voc. l. 4. . de colluſ. deteg. *c* d. l. adoptivum. §. 1. D. in jus voc. *d* l. ſi juravero. D. de jure patron. l. ſi conſentiente. D. de manumiſſionib. l. pater. . de manum. vind. *f* d. l. in eo. §. 3. D. de rit. ıpt. *g* l. ſervum. D. de jur. patr. l. 3. §. ſi quis iusfa. D. de bon. lib.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

vi in familia patris non computantur, nec in his juris quicquam pater habet. Quæſitum eſt, an, qui ſibi cum alio communem libertam duxit, ad hoc jus admittatur. Quod negaſſe Javolenum, Caius *lib. 9. ad l. Iul. & Pap.* retulit *a*. Contra tamen alios ſentire. Quorum ſententiam magis probat, propterea quod ejus liberta ſit, quamvis alterius quoque ſit. Nam quod commune eſt, pro parte noſtrum eſſe, negari non poteſt *b*. Filio etiam patroni in libertam paternam eandemque uxorem, ex ſententia legis, idem juris, quod patrono ipſi, datur *c*. Quod ſi fratri ſuo à patre adſignatam alter frater uxorem duxerit, hoc idem jus non habebit *d*. Nihil enim juris in hujuſmodi liberta habet, quæ adſignatione fratris perinde propria facta eſt *e* atque ſi ab eo libertatem conſecuta eſſet. quod ſenatuſconſulto inductum eſt. Ceterum, de nupta liberta lex loquitur, nec ad ſponſam pertinet. Et ideo ſponſalium conditioni, invito patrono, renunciare liberta poteſt, nec cum alio connubium amittit *f*. Interdum plane, quæ de nuptiis ſtatuuntur, ad ſponſalia porriguntur: nimirum, ubi eadem ratio utrubique verſatur. veluti, inter quos nuptiæ prohibentur,

a l. illud. 46. D. de rit. nupt. *b* l. ſervi. 5. §. 1. de legat. 1. *c* l. filio. 48. D. de rit. nupt. *d* d. l. filio. §. ult. *e* l. 1. D. de adſign. lib. *f* l. in eo jure. §. hoc caput. D. de ritu nupt.

pentur, inter eos quoque ſponſalia, utpote
iam ad matrimonium facientia, prohibita
ntelliguntur *a*. At, quod de nupta conſti-
utum eſt, non protinus ad ſponſam produ-
endum eſt, quoniam arctiori vinculo con-
tricta eſt quæ nupſit, quam quæ duntaxat
eſponſa eſt. Enimvero in ea demum, quæ
uſte, legitime, ac civiliter nupta eſt, lex lo-
um habet. Nam, ſi ignominioſam libertam
uam patronus duxerit, id eſt, quæ quæſtum
orpore fecerit, artemve ludicram exercuerit,
el judicio publico ſit damnata, quia contra
egem maritus eſt, legis hujus beneficium
on habet *b*. *Indignus enim eſt beneficio le-
is qui adverſus eam commiſit c*. Nec tamen
egitime duntaxat nuptam libertam, ſed &
am quoque quæ in concubinatu ſolum pa-
roni ſit, ſententia legis adprehendi, notan-
um eſt. Igitur, quemadmodum Ulpianus
ibro primo ad l. Iuliam ſcribit *d*, quæ in con-
ubinatu patroni eſt, ſi ab eo invito diſceſ-
erit, ei connubium adimetur: quippe cum
oneſtius ſit patrono, libertam concubinam,
uam matremfam. habere.

Ait lex, *Invito patrono*. Invitum ac-
ipere debemus *e* eum, qui non conſenſit ad
ivortium. Proinde non tantum nolente &
diſſen-

a l. oratio. 16. D. de ſponſalib. *b* l. filio. 48.
. 1. D de ritu nupt. *c* l. auxilium. 37. D. de
ninorib. *d* l. 1. D. de concub. *e* d. l. in eo.
. deinde. D. de rit. nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

diſſentiente vel contradicente liberto divertere non poteſt, ſed omnino ſine ejus aſſenſu. Et alias quoque invitus dicitur *a*, qui conſenſiſſe non probatur; niſi ubi lex conſenſum ex taciturnitate & ſilentio colligit, veluti in dotis repetitione *b*, & in ſponſalibus nuptiiſve conſtituendis *c*. His conſequens eſt, ab abſente & ignorante patrono non recte libertam divertere. Rectius enim, ait Ulpianus, hic invitus dicitur quam qui diſſenſit. Quod dictum novum videri ſuperficiem ſolam verborum inſpicienti poſſet: ſummam tamen rationem habet. Nam, qui contrariam voluntatem conteſtati, diſſenſus ſui rationes reddiderunt, multo minus habent quod querantur, quam quibus ignorantibus res geſtæ ſunt: cum iis, quid animi habeant, explicandi facultas non ſit data; ſpretaque ac neglecta ſit, quæ exquirenda fuerat, voluntas. Qua de cauſa multa invitis & diſſentientibus aliquibus recte fiunt, quæ his abſentibus & ignorantibus facta non tenent. Ut accidit, cum, tribus judicibus datis, abſente uno, ex his duo pronunciarunt. Quamquam enim, præſente eo, & invito, duorum, utpote numero ſuperiorum, ſententia prævaluiſſet; quia tamen omnes

a l. filiusfa. 8. §. invito. D. de procuratoribus. *b* l. 2. §. 2. D. ſol. matr. *c* l. in ſponſalibus, in fin. D. de ſponſalibus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

omnes convenire ad deliberandum oportuit, idcirco quod abſente uno geſtum eſt, irritum conſtituitur *a*. Forſitan enim, ſi præſens fuiſſet, qui abfuit, rationum ſuarum pondere ac momento reliquos de ſententia deducere & in ſuam trahere potuiſſet: quemadmodum de Paphnutio epiſcopo proditum eſt *b*, qui in Niceno concilio, cum univerſis placeret, à conjugum uſu atque conſortio prohibendos eos quoque, qui ante ſacros ordines ſuſceptos uxores duxiſſent, ſolus interceſſit, orationeque ſua reliquos epiſcopos, qui prius aliud ſenſerant, in ſuam opinionem adduxit. Merito igitur, ut ad legis ſententiam revertamur, eadem eſt patroni abſentis & ignorantis, quæ contradicentis ac reclamantis, cauſa. Generaliterque adeo ſtatui poteſt, ignorantes eodem cum diſſentientibus loco habendos eſſe; ac proinde invitis nobis fieri ea exiſtimari, quæ ignorantibus nobis fiant, quamquam prohibitio nulla interceſſerit *c*. Ideoque ignorantem invito jungi ſæpius videas *d*. His conſequens eſt, ſi patronus poſt nuptias

 furere

a l. ſi duo. 39. D. de re jud. l. ſi in tres D. de recept. qui arbitr. *b* *Socrat.* lib. 1. cap. 11. *Sozom.* lib. 1. cap. 23. *c* l. in cauſæ. 27. verſic. ceterum. D. de procuratorib. *d* l. ſolvendo. 39. D. de negot. geſt. l. furioſus. D. de oblig. & act. l. 3. C. de hered. vend. l. ſolutione. l. ſolvere. D. de ſolutionibus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

furere cœperit, ab eo divertendo libertam hujus legis neceſſitate minime ſolvi *a*: quoniam nec ſcire nec conſentire furioſus intelligatur. niſi quod, quæ per dementiam patri dotem repetenti contradicere filia non poteſt, conſentire, voluntatem ejus affectu paterno ſupplente benigne, cenſetur *b*. Quamobrem Pomponius infantes & furioſos, quorum nulla voluntas eſt, invitos recte dici aiebat *c*.

Ait lex, *Poteſtas ne eſto*. Quibus verbis non infectum efficit divortium, quod jure civili matrimonium ſolvit; ſed libertæ, quæ divertit, dotis repetitionem, connubiumque, id eſt, alii jure nubendi poteſtatem, adimit: licet conſtare matrimonium dici non poſſit, cum ſit ſeparatum *d*. Divertere igitur liberta poteſt, & eſt quidem divortium, confirmationemque factæ inter eos donationis impedit *e*; ſed alii nubendi lex ei poteſtatem denegat ac tollit, quamdiu eam animo uxoris & pro conjuge patronus habeat. Satis enim incivile & inofficioſum eſt, libertam, nuptiis patroni honoratam, & hoc beneficii cumulo auctam, pro arbitrio patronum deſerere. Et ideo bene imperator Alexander *f* patronum, qui libertam uxorem

a d.l.in eo.§.deinde.D.de ritu nupt. *b* l.2.§ voluntatem.D.ſoluto matr. *c* l.invitum.D.de ſervit. urb. *d* l.ult.D.de divort. *e* l.& ideo.62.§.1.D.de don. int. vir. *f* in l. libertæ. C. de oper. lib.

uxorem duxit, legis beneficio contentum eſſe debere reſcripſit, *quod invito eo non poſſit ea alii juſte nubere.* Nec enim dixit, divertere non poſſe, quia nec hoc lex ſenſit. Non tantum autem, uxorem alii eſſe non poſſe, ſed nec in concubinatu quidem à quoquam haberi hujuſmodi libertam poſſe, Julianus cenſebat; quæ, hoc impedimento deficiente, jure licito in concubinatu à quovis haberetur *a*. Plane, ſi voluntate patroni liberta diſceſſerit, connubium cum alio habet, & de dote cum patrono agere poteſt *b*, quam ei dedit.

Ait lex, *Quamdiu volet.* Itaque, ſi vel patronus eſſe, vel eam conjugem velle deſierit, ſtatim legis auctoritas finitur. Qualiquali autem voluntate intelligi poſſit, patronum animum habere deſiiſſe quaſi in uxorem, legis hujus beneficium amittit. Proinde ſi rerum amotarum cum ea egerit, vel aliqua actione quæ conſtante matrimonio inter eos non detur, vel accuſare eam adulterii deprehenſi cœperit, vel alio crimine poſtulare, quod uxori nemo objicit, vel ſi aliam ſibi deſponderit, deſtinaveritve, aut cum alia matrimonium contraxerit, vel aliam in concubinatu habere inſtituerit, incipit libertæ cum alio connubium eſſe: quod eà duntaxat ratione ei adimitur, quod

a l.3.D. de concub. *b* l.liberta.35.D.ſoluto matr.

patronus ſibi eam nuptam velit. Quare, ubicunque vel tenuis intellectus videri poteſt nolentis nuptam, alteri ſe liberta vel in matrimonium, vel in concubinatum recte dabit *a*. Ceterum, verba hæc, *Quamdiu volet*, tractum habent *b*. Unde dubitari poteſt, ſi patronus ab hoſtibus captus ſit, ſtatimne hujus legis neceſſitate liberta ſolvatur, an etiam exſpectandum ei ſit, dum patronus redeat. Nodus ſane hic vindice dignus. In hujus enim quæſtionis diſſolutione Julianum & Ulpianum in contrarias ſententias ſciſſos invenio. Verum ipſamet Ulpiani verba ſubjicere præſtat *c*: *Si ab hoſtibus patronus captus eſſe proponatur, vereor ne poſſit iſta connubium habere nubendo: quemadmodum haberet, ſi mortuus eſſet. Et, qui Iuliani ſententiam probant, dicerent, non habituram connubium. Putat enim Iulianus, durare ejus libertæ matrimonium etiam in captivitate, propter patroni reverentiam. Certe ſi in aliam ſervitutem patronus ſit deductus, procul dubio diſſolutum eſſet matrimonium.* Quæ verba apertiſſime oſtendunt, inter Juriſconſultos de hac ſpecie minime conveniſſe. Captivitate enim matrimonium mero jure ſolvitur *d*, quod is in ſervi-
lem

a l. ult. §. ult. D. de divortiis. *b* l. 3. D. ad ſen. Tertyl. *c* l. in eo jure. 45. §. ult. D. de rit. nupt. *d* Novel. 37.

lem cauſam deductus, ſervuſque hoſtium factus, jam pro nullo habeatur. Itaque Triphoninus *a*, *Captivi*, ait, *uxor, tametſi maxime velit, & in domo ejus ſit, non tamen in matrimonio eſt.* Similiter Paulus *b*: *Si quis ſic ſtipulatus ſit à marito, Si quo caſu Titia tibi nupta eſſe deſierit, dotem dabis? hac generali commemoratione, & ab hoſtibus capta ea, committi ſtipulationem, eoque genere bona gratia ſolvi matrimonium cenſebatur c.* At Julianus, ſpreta hac ſtricta & ſubtili juris ratione, durare adhuc matrimonium cenſebat, nec licentiam habere libertam, cujus patronus, idemque maritus, ab hoſtibus captus eſſet, ad aliud matrimonium migrare, non tantum propter debitam patrono reverentiam, ſed etiam, ut exiſtimo, propter ſuſpenſum ejus ſtatum, & poſtliminii ſpem. Juliani hæc ſententia expreſſis verbis in alio Pandectarum capite conſignata eſt, quod apertiſſimum aut oſcitantiæ, aut inſcitiæ Triboniani exemplum eſt. Ex libro enim 62. Digeſtorum Juliani hæc verba referuntur *d*, ſub tit. de Divortiis: *Vxores eorum, qui in hoſtium poteſtatem pervenerunt, poſſunt videri nuptarum locum retinere, eo ſolo, quod alii temere nubere*

a l. in bello. 12. §. 4. D. de capt. *b* l. ſi quis ſic ſtipul. 56. D. ſolut. matr. *c* Novell. 37. *d* l. uxores. D. de divort.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

non poſſunt. Et generaliter definiendum eſt, donec certum eſt, maritum vivere in captivitate conſtitutum, nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad aliud matrimonium. niſi mallent ipſæ mulieres cauſam repudii præſtare. Sin autem in incerto eſt, an vivus apud hoſteis teneatur, vel morte præventus; tunc, ſi quinquennium à tempore captivitatis exceſſerit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuptias: ita tamen, ut bona gratia diſſolutum videatur priſtinum matrimonium, & unusquiſque ſuum jus habeat imminutum. eodem jure & in marito in civitate degente & uxore captiva obſervando. Sed mihi, dicam ingenue, caput hoc valde ſuſpectum eſt. Nam vix adduci poſſum, ut credam, pura eſſe Juliani omnia verba, quæ ſub ejus nomine referuntur: quinimo, à Triboniano aliquid fermenti eſſe inditum, credibile eſt. Movet me, quod tota hæc clauſula, *Sin autem in incerto*, &c. nihil aliud continet, quam quod διαῤῥήδην ab ipſo Juſtiniano conſtitutum eſt *Novell.* 22, his verbis: Ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς αἰχμαλωσίας, &c. id eſt, ut ego interpretor, *Captivitatis etiam caſus, ad eam matrimonii diſſolutionem, quæ bona gratia fit, pertinet. Sive enim vir eum caſum patiatur, uxore in civitate manente; ſive rurſus, muliere ab hoſtibus capta, vir in civitate remaneat; ſtricta quidem & ſubtilis ratio matrimonium*

monium ſolvit. Nam ſervitute alterutri ex conjugibus contingente, fortunæ ſtatuſque ac conditionis inæqualitas, ac diſparitas, nuptiarum æqualitatem ſtare non patitur. Verumenimvero, hæc benignius humaniuſque inſpicientes, quamdiu quidem captivum conjugem vita frui conſtat, diſſolvi matrimonia non concedimus, nec ad ſecundas migrare nuptias: niſi velint hoc temere facere, & ſubjacere pœnis injuſti divortii; ut vir quidem ante nuptias donationis, uxor vero dotis amiſſione multetur. Quodſi incertum ſit, ſuperſitne, an non, qui in militiam abiit perſona; tunc quinquennium exſpectare, tam virum, quam mulierem: poſt quod ſive certus de morte nuncius afferatur, ſive in incerto maneat, impune nuptias contrahere licet. Ex quibus colligitur, quinquennium illud, quo exſpectari abſentis conjugis reditus debet, à Juſtiniano præſtitutum eſſe. Hoc enim ille ſibi tribuit, his verbis, θεωροῦντες, & συγχωροῦμεν. Quamquam ſequentia verba dubitationem forte lectori moverent. in quibus ita eſt: Καὶ τοῦτο γὰρ δὴ ταῖς καλουμέναις *bona gratia* διαλύσεσι παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν συνηρίθμηται. καὶ ἡμεῖς δὲ εἰς τοῦτο σύμφαμεν, ὥστε ἐνταῦθα οὐδὲ διαζυγίαν γίνεται καιρὸς, οὔτω τῶν προσώπων διεστώτων ἀλλήλων, καὶ οὐδεὶς ἐντεῦθεν κερδανεῖ, οὔτε ὁ ἀνὴρ τὴν προῖκα, οὔτε ἡ γυνὴ τὴν προγαμιαίαν δωρεάν·

ἀλλ᾽ ἕκαστος ἐπὶ τῶν οἰκείων μένει. id eſt: *Et hæc enim ſpecies in his diſſolutionibus nuptiarum, quæ bona gratia fiebant, ab antiquis, & qui nos anteceſſerunt, numerabatur. Nos quoque in hoc conſentimus, ut hinc neque divortii detur occaſio, ſic diſtractis à ſeſe perſonis, nec aliquis inde lucrum ferat, nec vir dotis, nec mulier ante nuptias donationis, ſed unuſquiſque ſua ſibi habeat.* Quod ſic accipi poteſt, ut per captivitatem quidem, bona gratia diſſolvi matrimonium veteres crediderint. Quorum ſententiæ Juſtinianus, adhibito temperamento, quod expoſuimus, accedit. Nam, ante eum, quinquennium illud obſervatum non fuiſſe, argumento eſt Conſtantini conſtitutio, quæ de quadriennio loquitur. quam, quod cauſæ noſtræ jugulum premat, integram ſubjungam. *Vxor*, ait *a*, *quæ, in militiam profecto marito, poſt interventum annorum quatuor, nullum ſoſpitatis ejus potuit habere indicium, atque ideo de nuptiis aliis cogitavit, nec tamen ante nupſit, quam libello ducem ſuper hoc ſuo voto convenit; non videtur nuptias iniiſſe furtivas, nec dotis amiſſionem ſuſtinere, nec capitali pœnæ eſſe obnoxia, quæ poſt tam magni temporis jugitatem non temere, nec clanculo, ſed publice, conteſtatione depoſita, nupſiſſe firmatur.*

Viden-

a l. uxor. 7. C. de repud. & judic. de morib. ſubl.

Videndum eſt igitur, ne Juſtinianum in Julianum infuderit Tribonianus, & veteribus nova more ſuo permiſcuerit. Nec abeſt ſuſpicio, quin & alio capite, huc quoque ſpectanti, quod ex Pauli lib. 4. ad leg. Jul. & Pap. deſcriptum eſt, aliquid de ſuo inſeruerit. Ita enim caput habet *a*: *Non ut à patre filius, ita uxor à marito, jure poſtliminii recuperari poteſt: ſed tunc demum, cum & voluerit mulier, & adhuc alii poſt conſtitutum tempus nupta non eſt. Quodſi noluerit, nullâ cauſa probabili interveniente, pœnis diſcidii tenebitur*. Nam, conſtitutum aliquod tempus fuiſſe, ante poſteriores Impp. non legimus. Et certe Quintilianus, in ficto themate, quod hic prætermitti non debet, non certi alicujus temporis meminit. feſtinatio quidem mulieris, quæ, morte mariti ſolo rumore intellecta, alii confeſtim nupſerat, ita apud eum notatur *b*: *Adulteros fuiſſe in matrimonio, conſtat: nemo negat. Matrimonium duobus generibus ſolvitur, aut repudio, aut morte alterius. Neque repudiavi: & certe vivo. Sed rumor de morte venit. Hæc ſtatim nupſit alii marito. Quid eſt hoc aliud, quam improbius adulterium? Meæ igitur nuptiæ manſerunt: illæ non fuerunt legitimæ. Legitimum porro matrimonium, niſi ſoluto*

 priore,

a l. non ut à patre. 8. D. de captiv. & poſtl.
b declamatione 347.

priore, eſſe non poteſt. An opinione contenti ſumus? Et poſtea: *Ergo uxor, ſic à me amata, teſtamento relicta heres, audita morte mariti, non inquiſivit ubi periiſſem: non aliquos certiores nuncios, non reverſuros à ſupremis officiis ſervulos, exſpectavit: ſed feſtinato quoque nupſit; & in nova libidinis amorem, mea judicia protinus eludens, tranſtulit mœchum, in eadem domo, in eodem cubiculo, in eodem lecto. adeo mariti prioris etiam memoriam abjecerat. Deſii iſta mirari, cum adulterum vidi juvenem, propter quem tamdiu vidua eſſe non poſſet, quamdiu peregrinari poteram ego qui uxorem ſic amavi. Temere profecto, temere, in longius ituri, conjuges noſtras domi relinquimus: ſubito abſentum obliviſcuntur, & pæne cum ipſis horis uxorum pectora refrigeſcunt. Mirer nunc ego, unde rumor? quæ tam maligni mendacii cauſa? cui fingere iſtud expedierit? Ille profecto in cauſa fuit juvenis, qui ad domum meam ductus eſt: quæſitus eſt locus.* Sed hæc, qui acutiore ſunt ingenio præditi, & qui plus otii ad has res ſpeculandas & perſcrutandas habent, diligentius exactiuſque me, homine forenſibus negotiis præpedito, inveſtigabunt: ſatiſque habebo, ſi, me veluti claſſicum canente, ad hujus rei accuratiorem diſquiſitionem excitentur. Ut ut ſit, aliam quandam huic quæſtioni formam Juſtinianus,

Novel-

Novella 117, dedit: quam Juliani Patricii *a* verbis, quæ mentem Juſtiniani perſpicue reddunt, proferam. *Iubemus uxores militum, ſive in expeditionibus degentium, ſive in militiis, ſive milites ſint, ſive federati, ſive ſcholares, ſive alia qualicunque armata militia decorati, exſpectare, quantoſcunque annos in expeditione fuerint; etſi nullas literas, nullum reſponſum, à maritis* (ſic enim procul dubio legendum) *ſuis receperint. Sin autem talis mulier maritum ſuum defunctum audierit, non liceat ei ſtatim ad alias nuptias pervenire, niſi prius pervenerit aut per ſe, aut per parentes ſuos, aut per aliam qualemcunque perſonam ad priores numeri & chartularios ſcrinii.*

Tutores etiam, pupillas ſuas uxores ducere, & filiis ſuis nuptum dare, ſenatuſconſulto, quod Marci Antonini & Commodi orationem ſubſecutum eſt, prohibebantur *b*. Eoque referendum eſt quod Marcellinus, Hermogenis interpres, Νόμος, ait, μὴ γαμεῖν τὴν ὀρφανὴν, μήτε τῷ ἐπιτρόπῳ, μήτε τοῦ ἐπιτρόπου παιδί. Cauſam autem harum prohibendarum nuptiarum vel hanc præcipuam fuiſſe invenio *c*; ne pupillæ in re familiari circumſcriberentur ab iis, qui rationes eis geſtæ tutelæ reddere neceſſe habebant;

a Novell. Conſtit. 108. c. 387. *b* l. ſenatuſconſulto. 59. D. de ritu nupt. *c* l. libertum. 64. §. 1. D. de ritu nupt. l. ſi tutor. C. de interd. matr.

bant; neve fraudes in tutelæ adminiſtratione commiſſæ, hujuſmodi domeſtici matrimonii velamento, quo tutelæ reddendæ ratio inhibebatur, tegerentur, quas palam proferri reipublicæ expedit. Atque hanc prohibitionis harum nuptiarum cauſam Principum oratio continebat *a*, quam Paulus libro ſingulari perſecutus erat: ceteri etiam Jureconſulti ſatis multis verbis de ejus ſententia egerant. Summa vero eorum, quæ ad ejus interpretationem adferri ex eorum conciſis à Triboniano ſcriptis poteſt, hæc eſt: Sententia orationis ſenatuſconſultique contineri quoſcunque qui rationibus reddendis ſunt obnoxii. Non tantum igitur tutores, adoleſcentumve curatores, ſed & curatores ventri boniſque dati, ſenatuſconſulto apprehenduntur. Hi quoque, qui tutores quidem non ſunt, periculo tamen tutelæ ſuo nomine obſtringuntur, à pupillarum nuptiis arcentur. quales ſunt qui falſis allegationibus à tutela ſe excuſaverunt *b*. Ad eos enim, poſtquam religionem jus dicentis circumveniſſe eos conſtiterit, periculum adminiſtrationis exinde pertinet ex quo dati ſunt *c*. Idemque & in honorariorum tutorum perſona ſervandum eſt. Nam & hi male

a l. non ſolum. 67. §. 3. D. de ritu nupt. *b* l. ſi quis tutor. 60. D. de ritu nupt. *c* l. 1. l. 2. & 3. C. ſi ex falſis allegat. §. ult. Inſtit. de excuſ. tut.

male geſtæ tutelæ periculum præſtant *a*. Heredes quoque tutorum, licet extranei, quoniam rationes reddere debent, ſenatuſconſulti prohibitione concluduntur *b*. Ac vel ejus, qui tutor curatorve datus non juſte provocaverit, heres quandoque victus, quia præteriti temporis damnum, ſiquod pupilla paſſa ſit, adgnoſcere debet, ad orationem pertinet *c*. Alia eſt ejus, qui pro tutore curatoreve, cum revera tutor curatorve non ſit, negotia adminiſtrat, cauſa. Hunc enim, cum nomine tenus, quod ſibi falſo uſurpat, tutor ſit, à pupillæ, cujus res geſſit, nuptiis repelli, Leoni & Anthemio diſplicuit *d*. Et certe in toto fere jure eorum adminiſtratio diverſam à tutorum adminiſtratione rationem habet *e*. Fidejuſſores plane, nominatoreſque tutorum, aut qui eos dedêre magiſtratus, licet, deficientibus tutoribus, in tutelæ periculum incidant, quia tamen ex alterius perſona hoc incommodi eis accedit, ſenatuſconſulto non continentur. Quod vero ſenatuſconſulti verbis cavebatur, ne uxorem tutor pupillam ſuam duceret,

a l. quod. ſi forte. 14. §. 1. D. de ſolution. *b* d. l. libertum. §. 1. D. de ritu nupt. *c* d. l. ſi quis tutor. §. ult. D. de ritu nupt. *d* l. ult. C. de interd. matr. *e* l. apud. §. ſi quis non tutor. 24. D. de doli except. l. 1. §. cum eo. l. 2. D. de eo qui pro tut. l. debitores. D. de ſolutionib.

ceret, ſic acceptum eſt, ut ne deſponderi quidem poſſit *a*. Sed nec filiis ſuis modo, verum etiam nepotibus, nuptum dare pupillas ſuas tutores prohibiti intelliguntur. Quamquam enim de filiis duntaxat oratio loqueretur, ad nepotes tamen interpretatione producta eſt: quod prohibitionis eadem circa illos, quæ circa filios, ratio verſetur; licet, ſi propriam verborum ſignificationem ſpectemus, filiorum appellatio nepotes non complectatur. Nihil autem intereſt *b*, filii ſui juris, an in patris poteſtate, tutoriſve vel curatoris, ſint. Naturales etiam liberi, licet in adoptionem dati & in alienam familiam tranſlati ſint, ſenatuſconſulto tamen comprehenduntur *c*. Adoptivi vero tamdiu, quoad de poteſtate dimittantur. Emancipatione enim adoptionis jura in totum perimuntur atque evaneſcunt *d*. Ad ſenatuſconſultum quoque libertum pertinere placuit, qui filio ſuo naturali, quem in ſervitute ſuſceperat, poſtea manumiſſo, pupillam ſuam in matrimonio collocat *e*. Nec vivo demum tutore, verum etiam poſt mortem ejus, filius tutoris prohibetur eam uxorem ducere, cujus tutelæ rationi pater obſtrictus fuit; ſive heres ei exſtiterit,

a l. ſenatuſconſulto. 59. l. 60. §. 5. D. de rit. nupt. *b* l. non eſt matrimonium. 66. D. de ritu nupt. *c* d. l. ſiquis tutor. §. naturales. D. eod. tit. *d* l. quinetiam. 55. & §. 1. in fin. D. eod. tit. *e* l. libert. C. de interd. matr.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

xſtiterit, ſive abſtinuerit, aut etiam exhe-
es ſcriptus ſit. Nam & fieri poteſt, ut per
raudem in eum collata bona patris propter
utelam revocari oporteat *a*. Quodſi avus
utelam geſſerit neptis ex filio emancipato
natæ, nepti ex altero filio eam recte colloca-
bit: cum hoc factum ſuſpicione propter pa-
rem affectionis ſtimulum vacet. Sed & ſi fi-
iusfa. tutor puellæ vel curator ſit, (poteſt
enim *b*,) patri ejus, fratrive qui in ejuſdem
patris poteſtate eſt, pupillam non recte nu-
ptum dabit *c*. Patriæ namque poteſtatis vin-
culo, unius prope ejuſdemque loco hæ in-
ter ſe perſonæ habentur *d*. Quamquam au-
tem in arbitrio matris, pater eſſe voluerit,
cui nuptum filia communis collocaretur;
non tamen ea tutorem ejus eligere poterit:
cum contra voluntatem patris hoc ea face-
re videatur; qui ideo maxime eam prætulit,
ne filiæ nuptias tutori committeret. Con-
cludamus igitur, non eſſe matrimonium,
ſi tutor vel curator pupillam ſuam, vel adul-
tam, vel eam cui adminiſtrationis rationes
reddere debet, ſibi liberiſve ſuis junxerit. Ex
quo ſequitur, ut, cum ceſſet matrimonium,
nec

a l. non ſolum. 67. D. de ritu nupt. *b* l. fi-
liusfa. §. 1. & 2. D. de tut. & rat. diſt. l. tuto-
rem. D. de adm. tutor. *c* d. l. non ſolum. §. ſed
& ſi filiusfa. D. de ritu nupt. *d* §. ei vero. Inſtit.
de inutilib. ſtip. l. frater à fratre. 38. D. de condict.
indeb.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nec dos eſſe intelligatur *a*. Conſequens eſt etiam, ob res, conſtante hujuſmodi qualiquali conjunctione, diſcidii conſilio ſubreptas, rerum amotarum actionem denegari *b*; quæ divortii nimirum, quo juſta matrimonia dirimuntur, cauſa competens, ad illicitam conjunctionem non pertinet. Qua ratione motus quis, nec ſine colore, inter hujuſmodi perſonas factas donationes, matrimonii impedimento deficiente, valere diceret *c*. Sed cum quaſi ad conjuges, non quaſi ad extraneas perſonas fiant, nec ut ſponſis factæ, quoniam & hic ſponſalia improbantur, conſiſtere poſſint; idcirco placuit, quaſi ab indignis ea, quæ donata ſunt, ablata, fiſco vindicari. Delinquunt enim qui ſenatuſconſulto vetitas nuptias contrahunt *d*. Plane ex teſtamento tutoris, in cujus matrimonium convenerit pupilla, ſibi relicta capiet, nec quaſi indigna repelletur. Contra tutor ex ejus teſtamento capere nihil poterit *e*. Hoc tam varie, quod non, ut tutori, ita pupillæ à tutore ſuo circumſcriptæ, illicitarum nuptiarum adverſus ampliſſimi ordinis decretum contractarum crimen objici imputarique poſſit. Pupilla ergo, ut nullius

a l. 3. D. de jure dot. *b* l. ſi concubina. 17. D. rer. amotar. *c* l. cum hic ſtatus. 32. §. ult. D. de donat. int. vir. *d* l. 3. §. 1. D. de donat. int. vir. *e* l. ult. D. de legat. 1. l. 1. l. 2. D. de his quæ ut indign.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

lius culpæ adfinis, legatum, quod teſtamento tutoris meruerit, conſequitur. Per contrarium vero tutor, merito indignus cui occaſione hujus conjunctionis lucri commodique aliquid quæratur, à petitione legati, teſtamento pupillæ ſibi relicti, ſubmovetur. Verum cur infirmatur pupillæ à tutore, cum quo in matrimonium coiit, facta donatio; legatum vero teſtamento datum ſuſtinetur? Differentiæ inter hanc & illam ſpeciem ratio forte eſt, quod, quæ inter conjuges fit, matrimonii prætextu, intuitu, contemplationeque fieri intelligitur donatio. Ceſſante ergo matrimonio, quod donationi locum facit, cauſamque præſtat, vires habere huic caduco innixa fundamento donatio non poteſt. At, quod teſtamento relinquitur, cum non ita matrimonio acceptum feratur, ſed & ob meritum extrinſecus accedere cenſeatur *a*, ex ejus ſolius vitio, qui teſtamenti honore indignus habetur, corruit. Quo fit, ut pupillæ, cui contra atque tutori, peccati hujus propter ætatis ſexuſque infirmitatem, legumque imperitiam, venia tribuitur, eorum, quæ teſtamento tutoris meruerit, perſecutio non denegetur. Creditur tamen cum his, quæ diximus, Cervidii Scævolæ reſponſum pugnare, quo fructuum, quos mulier uſusfru-

a l. nec adjecit. D. pro ſocio.

fructus ſibi à viro relicti nomine perceperit, repetitionem heredibus dandam reſpondit *a*, ſi poſtea illicitum fuiſſe matrimonium pronuncietur. Sed non eſt eadem omnium injuſtorum matrimoniorum ratio atque cauſa. Nam pupillæ quidem, quæ laqueis tutoris irretita, ejuſque vinculis conſtricta, ſenatuſconſultum offendit, culpa excuſata eſt: non æque vero ceteris mulieribus, quæ inhoneſtis illicitiſque ſe nuptiis maculaverint, parcimus. Itaque non eo minus verum eſt, quod generaliter definitur *b*, Nihil propter injuſtum matrimonium capi poſſe; &, Quod ab herede ignorante perperam ſolutum fuerit, id condici poſſe. Verumenimvero exceptiones quaſdam ſenatuſconſultum patitur. Una eſt, ſi deſponſata à patre, vel teſtamento deſtinata, denominatave ſit puella tutori, filiove ejus. Hanc enim patris voluntatem, quem hujuſmodi conditionem filiæ quæſiiſſe, ſpectata prius planeque perſpecta ac cognita futuri generi integritate atque fide, veriſimile eſt, ad exitum perduci, ſenatuſconſultum non impedit *c*. Altera eſt, ſi rationes tutor curatorve reddiderit, & id

a l. uxori. 27. D. de uſufruct. leg. *b* l. 1. D. unde vir & uxor. l. Claudius. 13. de his quæ ut indign. l. qui contra. C. de inceſt. nupt. *c* l. non eſt matrimonium. 66. D. de rit. nupt. l. ſi patris. C. de interd. matr. l. qui pupillam 7. D. ad legem Jul. de adult.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

l temporis effluxerit quo in integrum reſti-
utionem pupilla impetrare poſſit. Ante con-
titutum enim petendæ in integrum reſtitu-
ionis tempus, pupillam ſuam rationibus
edditis uxorem ducere, nec matrem qui-
em ex alio matrimonio factam, poteſt *a*.
x prætoris autem edicto olim poſt 25 an-
os utilis annus ad petendam in integrum
eſtitutionem concedebatur. Ideoque, cum
Marcellus in hac quæſtione annum viceſi-
num ſextum nominat *b*, utilem, non conti-
uum, accipere, vel ex ipſis diſertis Tripho-
ini *c* Valerianique *d* Imperatoris verbis, de-
emus. At hunc utilem annum Juſtinia-
us in continuum quadriennium tandem
nutavit *e*. Pupillæ utique, quæ ante reddi-
am ſibi tutelam deceſſerit, filiam tutor in
natrimonium filio ſuo collocare non veta-
ur *f*, quoniam rationum reddendarum obli-
atio, æris alieni hereditarii vicem ſimilitu-
inemque repræſentat ac ſuſtinet; proinde-
ue non minus cum tutoris quam cum cujuſ-
bet alterius debitoris filio nuptias ea re-
te contrahit. Mater etiam pupillæ cum tu-
ore filiæ ſuæ, vel filio tutoris, nuptias con-
trahere

a l. quamquam. 62. §. ult. D. de rit. nupt. d. l qui pupillam. D. de adulter. *c* in l. filius. . ſi quis eo tempore. D. de liber. & poſt. *d* l. ſi atris. C. de interd. matr. *e* l. ult. C. de tempor. n integ. reſtit. *f* l. non ſolum. §. pen. D. de rit. upt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

trahere non prohibetur *a*. Sed nec tutores pupillis ſuis, vel curatores adultis, filias ſuas neptesve nuptum dare vetantur *b*. Nulla enim ex hoc matrimonio pupillarium rationum interverſio contingere poteſt; cui præcipue periculo proſpicere ſenatus voluit. Item, qui ei, quam in matrimonio habebat, abſens & ignorans curator conſtitutus eſt, in ſenatuſconſulti pœnam non incidit; dum tamen alius in ejus locum ſubſtituatur: ne maritorum ignorantia fraus ampliſſimi ordinis conſulto quæratur *c*. Quamquam enim curæ datio non teneat, propterea quod uxori ſuæ maritus curator creari non poſſit *d*: tamen ſatagere ille debet, ut alius ei curator detur. Nam & qui non jure tutores curatoresve dantur, curare debent *e* ut alii in eorum locum ſufficiantur; aut certe pupilli propinquos ac neceſſarios certiores facere, ut alium ei tutorem petant; ne pupilli utilitates ac negotia deſerantur. Proinde, cum Alexandro propoſitum eſſet, nurui ſocerum poſt liberos ex matrimonio ſuſceptos curatorem datum; matrimonium quidem rite ab initio contractum non vitiari, juſtoſque

a l.2. C. de interd. matr. *b* l. libertum. 64 in fin. D. de ritu nupt. l. curatorem. C. de interdict. matr. *c* l. ampliſſimi. C. de excuſ. tut. *d* l. maritus. C. qui dare tutor. l. virum. D. de cur. furioſ. *e* l. 1. §. ultim. D. de eo qui pro tut. l. tutores. §. qui ſine. D. de adm. tut.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

que eſſe ex eo quæſitos liberos, reſcripſit *a*: verum omnis ſcrupuli amovendi cauſa inſiſtere ſocerum debere, ut alius ejus loco daretur. Qua de ſpecie etiam conſulti per epiſtolam Impp. Galienus & Valerian. in hæc verba reſcripſerunt *b*: *Licet orationis ſub divo Marco habitæ verba deficiant, is tamen, qui poſt contractas nuptias nurui ſuæ curator datus eſt, excuſare ſe debet, ne manifeſtam ſententiam ejus offendat, & labem pudoris contrahat.* Pœna autem tutoris, qui ſenatusconſulto vetitas nuptias copulavit, ea eſt, ut ei infamiæ nota veluti de tutela confeſſo inuratur *c*, quod hujuſmodi conjunctione fraudem adminiſtrationis tegere laboraverit. Corporalis quoque ei pecuniariave extra ordinem pro dignitate pupillæ coercitio imminet *d*. Quinetiam lege Julia de adulteriis, qui pupillam illicite duxerit tutor, poſtulari poteſt *e*. Poſtremo relegatione plectendum libertum, eundemque tutorem patronæ ſuæ, ſenatus cenſuit *f*, qui eam ſibi filiove ſuo in matrimonio collocaſſet. Nec vero pœnas has ruſticitatis imperitiæve velamento deprecari quemquam poſſe, Impp.

a l. cum proponas. C. de interd. matr. *b* in l. licet. 17. C. de excuſ. tut. *c* d. l. ampliſſimi. C. de excuſ. tut. l. non eſt matrimonium. D. de rit. nupt. *d* l. ſi tutor. C. de interd. matr. *e* l. qui pupillam. D. ad l. Jul. de adult. *f* l. libertum. 64. D. de ritu nupt.

Impp. reſcripſerunt *a*. In his enim, quæ malo more, nefarieque geruntur, ruſticitatis excuſatio non accipitur *b*; cui in his demum, quæ ex meris civilis juris præceptis pendent, parci ſolet *c*. Imperitiam autem in Impp. reſcripto, juris legumque inſcitiam accipio. Quæ, ut Accurſii objectiones diluam, in maſculis ferenda non eſt: aliter atque in feminis; quæ inceſti, in quo ſola juris obſervatio intervenit, pœnas non timent, ob conceſſam eis juris ignorantiam: propter quam, pœnam quidem eis remitti, non item illicitam conjunctionem retineri, cenſeo. Nam & citra exiſtimationis ſuæ damnum, dotis in ejus matrimonii cauſam datæ condictionem pupilla habet *d*.

Mandatis quoque principalibus præſides provinciarum, procuratores Cæſaris, præfecti cohortis, aut equitum tribuni, & omnes omnino qui aliquod in provincia officium gerunt, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem, ubi adminiſtrant, feminam ducere prohibentur *e*; potentatus, ut Papinianus ait, ratione: ne videlicet, potentia, in qua conſtituti ſunt, ad vim abutentes,

matri-

a l. 1. C. de interd. matr. *b* l. 2. C. de in jus voc. *c* l. ſi quis id quod. D. de juriſdict. omnium jud. l. 2. D. ſiquis in jus voc. non ier. l. ult. C. de teſtam. *d* l. ſi tutor. C. de interd. matr. *e* l. ſi quis officium. 38. l. præfectus. 63. D. de ritu nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

matrimonia ſibi arbitrio nutuque ſuo concilient, trahantque ac rapiant verius quam ducant. Qua de cauſa & eis in ea provincia, in qua adminiſtrant, emere, fenuſve exercere, mutuamque pecuniam dare, non licet *a*. Hujuſmodi ergo matrimonia adverſus mandata contracta, perinde nulla ſunt, atque ea quæ contra ampliſſimi ordinis decretum à tutoribus eorumque liberis contrahuntur. Quo fit, ut, cum matrimonium non conſiſtat; nec dos ſit, nec rerum amotarum actio inter eas perſonas, quæ ita coierint, detur *b*. Nec tamen, quia nuptiæ non ſint, eo magis donationes inter eos factæ ratæ erunt *c*, ne ex delicto ſuo lucrum ferant, meliorque ſit in legem committentium, quam eorum, qui ſecundum præcepta legum in matrimonium conveniunt, conditio *d*. Utique enim prohibitas nuptias contrahentes peccare delinquereque *e* intelliguntur. Et ideo magis eſt, ut quæ ita donata fuerint, quaſi ab indignis ablata, fiſco vindicentur *f*. Exemplo certe pupillæ, tutori liberiſve ejus nuptæ, provincialis mu-

a l. aufertur. 46. §. quod à præſide. D. de jure fiſc. l. 1. C. de contract. jud. l. principalibus. D. ſi cert. pet. l. eos. C. eod. tit. *b* l. ſi concubina. D. rer. amot. *c* l. cum hic ſtatus. 32. §. ult. D. de don. int. vir. *d* l. 3. §. 1. D. de don. int. vir. *e* l. ult. D. de legat. 1. *f* d. l. cum hic ſtatus. §. ult. D. de don. int. vir.

mulier, quæ contra mandata provinciæ re-
ctori nupſerit, ex viri teſtamento capie-
Imperatores autem Gratianus, Valent., &
Theodoſius, quod de adminiſtrantibus ve-
teri jure cautum erat, ad adminiſtrantium
liberos, propinquos, comites, conſiliarios
domeſticos porrexerunt *a*. Quos & arrha-
rum ſponſalitiarum, in matrimonii argu-
mentum datarum, diſpendio multant. Qu
in parte juri antiquo derogare eos fortaſſi
exiſtimet qui penitus non inſpexerit. Nam
ad arrharum acceptarum reſtitutionem mu-
lierem, quæ finita adminiſtratione nuptia
implere nolit, adigi Paulus indicat *b*. Id
quod Accurſium cruciat, qui in hujus nod
diſſolutione tanquam in ſalebra hæret. Nos
ut ejus hæſitationi certa & vera diſtinction
medeamur, multum intereſſe dicemus, ſpon-
ſaliane ſola, an vero nuptias, provincia-
rum rectores, arrhis datis, tum cum pro-
vinciam cum imperio obtinerent, contra-
xerint. A perfectis ſiquidem & conſumma-
tis nuptiis, quas mandata principalia ſtare
non patiuntur, mulieribus provincialibus
abire ac recedere, etiam cum arrharum lucro
Impp. permittunt. At, ſi in provincia ſpon-
ſalia duntaxat contracta ſint, quia nihil in ea
re contra mandata peccatum eſt, quæ hujuſ-
modi

a l. 1. C. ſi rector provinc. *b* l. ſi quis offi-
cium. D. de rit. nupt.

modi conditioni renunciare volet, acceptas arrhas reſtituere jure ac merito debet. Et hæc eſt inter Imperatorum conſtitutionem Paulique locum ab Accurſio non animadverſa differentia. Nuptiis enim duntaxat, non etiam ſponſalibus, qui in provincia aliquod officium gerebant, interdicebantur. Quinetiam deſponſam ſibi, antequam in provinciam mitterentur, uxorem illic ducere non prohibebantur *a*, utpote ceſſante ea, quæ ſibi eos in provinciis ſuis matrimonia conciliare vetabat, ratione. Sed, etſi contra mandata in provincia matrimonium contractum eſſet, poſt depoſitum tamen officium, ſi in eadem voluntate uterque perſeveraret, juſtæ efficiebantur, quæ ab initio non conſtiterant, nuptiæ. Indeque poſtea, ut ex juſto matrimonio editi, liberi juſti legitimique patri fiebant; quemadmodum Paulus *lib.* 5. *Reſponſorum* tradit *b*, qui à Gordiano teſtis laudatur *c*. Plane, filiabus ſuis conditionem in provincia quærere, eaſque in matrimonium collocare, & dotem eis conſtituere, non prohibebantur qui provinciis præerant: filiis vero uxorem provincialem ducentibus conſentire auctoritatemque præſtare minime poterant. De cujus varietatis ratione ſi mihi liquere ne-

I gem,

a d. l. ſi quis officium. §. 1. *b* l. eos qui. 65. §. 1. D. de ritu nuptiarum. *c* l. etſi contra. C. de nuptiis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

gem, inſcitiam meam potius quam antiquorum inconſtantiam prodam. Quorum etſi mentem mihi plane perſpectam eſſe, ac cognitam, adfirmare non auſim; tamen, quatenus eam conjectura aſſequi licet, duplici eos ratione adductos credo. Primum enim præſumtum habuiſſe exiſtimo, patrem impenſiore affectu, majorique contentione, in conditione filio quærenda, quam in filia nuptum collocanda, laboraturum. Nam filiæ quidem, in manum mariti mancipiumque tranſeuntes, familiæ ſuæ finem adferunt; per filios vero cum nomine paterna familia propagatur. Ne vero, filiorum amore, domuſque amplificandæ ſtudio, ad matrimonia filiis concilianda, ſua poteſtate abuterentur; frenis quibuſdam ac habenis cohibendam eſſe eam potentiam cenſuerunt. nihil quicquam tale eos filiarum cauſa attentaturos rati. Huic rei argumento eſt quod filiam ſuam pupillo ſuo tutor in matrimonium collocare non prohibetur *a*: filio vero ſuo pupillam in matrimonium collocare prohibetur. Licet ergo tam in filiæ quam filii nuptiis auctoritas patris intercedere deberet; verendam tamen magis eſſe præſidis in collocando filio, quam in filia nuptum danda, impreſſionem prudentes cenſuere. Alia quoque veteres ratio in hoc jure

ſtatuendo

a l. libertum. 64. §. ult. D. de ritu nupt.

ſtatuendo movere potuit, quam Cyno, Ludovico Romano, & noſtri ſeculi Varroni πολυγραφωτάτῳ D. Tiraquello, cujus memoriam ſancte ac religioſe, pro eo ac debeo, colo, placuiſſe video. difficilis nimirum virginalis pudicitiæ cuſtodia. cui adſervandæ continendæque ne Argi quidem lumina plerumque ſufficiunt. Cavendum enim forte (nihil enim præter conjecturam habemus) prudentes cogitarunt, ne, dum paternæ adminiſtrationis exitus exſpectatur, interim filia, jam matura viro & plenis nubilis annis, ætatis lubrico, ſexuſve infirmitate, vel amoris facibus, aliquod dedecus admittat. Cui malo obviam ut irent, patri liberam conditionis filiæ quærendæ poteſtatem, vel ipſo adminiſtrationis ſuæ tempore, relinquendam eſſe cenſuerunt. Et certe probabile eſt, ſubiiſſe animos veterum illam cogitationem, puellarum nuptias non æque ac maſculorum conjugia protrahi ac differri poſſe; moramque nullam nuptiarum tempeſtivitati, ſi famæ ac caſtitati puellarum conſultum velimus, fieri oportere. Qua eadem ratione filiam ſuam pupillo jam adulto nuptum dare, ſi tam adulto, quam puellæ, hæ nuptiæ cordi ſint, tutori permiſere; ne forte, in longius tempus protractis nuptiis, vel moræ impatientia, vel amaſii illecebris, in ali-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

quod probrum prolabatur, ex quo ei, generique, ac toti familiæ, labes ac macula aliqua, quæ deinde elui non poſſit, aſpergatur. At maſculorum conjunctionem, quæ citra periculum exiſtimationiſque damnum proferri poſſit, inhibendam ob impreſſionis metum, merito in ſuperioribus ſpeciebus cenſuerunt. Juvat hanc rationem, quod alias quoque in hoc nuptiali jure diverſam maſculorum ac feminarum cauſam juris auctores conſtituunt. Nam puellæ quidem poſt 25. annum, non item maſculi, impune citra parentum conſenſum matrimonia contrahunt *a*. Eodemque refert Accurſius, quod ex Paulo recenſetur, Nepoti uxorem ducenti avum & filium conſentire debere: nepti vero nubenti voluntatem auctoritatemque avi ſufficere.

Tempus eſt autem, ad ea injuſtarum nuptiarum genera, quæ naturali ratione, ſanguiniſque jure prohibentur, noſtra ſe convertat oratio. Qua in quæſtione fixum ſit hoc, ratumque principium, ex gradu adſcendentium deſcendentiumque in infinitum duci uxores non poſſe: & inter eas perſonas, quæ parentum liberorumve locum inter ſe obtinent, inceſtas ac nefarias nuptias eſſe *b*. Veluti inter patrem & filiam, vel

a l. oratione. 16. §. 1. D. de ritu nupt. *b* l. nuptiæ. 53. D. ritu nupt. §. ergo. Inſtit. de nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

vel avum & neptem; matrem & filium, vel aviam & nepotem: & uſque in infinitum. Nec intereſt, ex juſtis nuptiis ejuſmodi perſonarum conjunctio deſcendat, an non *a*. Nam & ex ancilla ſuſceptam & vulgo quæſitam filiam ducere genitori minime conceditur: ſerviléſque adeo cognationes in hoc nuptiali jure obſervantur *b*, cum contra naturale jus pudoremque ſit, à patre filiam quomodocunque quæſitam duci. Proinde in his quidem ſpeciebus inceſtum jure gentium committi conſtat *c*: cujus veniam ſexus infirmitate deprecari mulieres non poſſunt *d*; cum naturali jure, cujus, utpote non ſcripti, ſed nati, ignorantia defendi nequeunt, prohibitam rem admiſerint. Nec enim ſexui, nec ruſticitati in his parcitur, à quibus naturalis nos ratio, animis noſtris divinitus indita, atque impreſſa, avocat. Fœditas vero illarum conjunctionum lucet ipſa per ſe, ut, qui in ea flagitia prolabitur, humanitatem ipſam exuiſſe videatur. Ciceroni utique inceſtum cum filia Q. Fuſius Calenus apud Dionem *lib.* 46. objicit his verbis: Καὶ προσέτι καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ διαβάλλειν ἐπεχείρησε, τοιαύτῃ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ παρὰ πάντα τὸν βίον χρώμενος,

a l. & nihil. 54. D. de ritu nupt. *b* l. adoptivus. 14. §. ſerviles. D. de ritu nupt. *c* l. ult. D. de rit. nupt. *d* l. ſi adulterium cum inceſtu. 38. D. ad l. Jul. de adulter.

ὥστε μηδὲ τῶν συγγενεστάτων ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ τήν τε γυναῖκα προαγωγεύειν, καὶ τὴν θυγατέρα μοιχεύειν. Quo nomine & eum Salluſtius ita inſectatur: *Verum, ut opinor, ſplendor domeſticus tibi animos attollit: uxor ſacrilega ac perjuriis delibuta, filia matris pellex, tibi jucundior atque obſequentior quam parenti par eſt.* Prædicabat etiam Caligula, matrem ſuam ex inceſto, quod Auguſtus cum filia Julia commiſiſſet, procreatam *a*.

Ac nec cum his quidem perſonis, quæ vel adfinitatis ratione, parentum liberorumve vicem repræſentant ac ſuſtinent, juſtæ ſunt nuptiæ. Quare nec novercam, nec proavi noſtri uxorem, nec ſocrum, id eſt, uxoris noſtræ matrem, nec ejuſdem aviam, proaviam, ducere licet *b*. Cujuſmodi nuptias Cicero *pro Cluentio Avito* ſic exagitat: *Lectum illum genialem, quem triennio ante filiæ nubenti ſtraverat, in eadem domo ſibi ornari & ſterni, expulſa atque exturbata filia, jubet. Nubit genero ſocrus, auſpicibus nullis, nullis auctoribus, funeſtis ominibus. O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum! O libidinem effrenatam & indomitam! O audaciam ſingularem!* Plane duplicem cauſam, cur novercam

a *Suet.* in Calig. cap. 23. *b* l. ſi qua mihi. 12. § 1. & l. adoptivus. 14. §. nunc videamus. l. Ariſto. 40. D. de rit. nupt. §. ergo. Inſtit. de nupt.

cam uxorem ducere non liceat, Philo Judæus *in libro* περὶ τῶν ἐν εἴδει reddit: Διά τε, ait, τὴν εἰς τὸν πατέρα τιμὴν, καὶ διότι μητρυιᾶς καὶ μητρὸς ὄνομα συγγενὲς, εἰ καὶ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς σύνῳδον πάθος. Unus mihi tam infauſti matrimonii cupiditate incenſus imperator Antoninus Caracalla occurrit, de quo Spartianus his verbis: *Intereſt ſcire, quemadmodum novercam ſuam Antoninus duxiſſe dicatur: quæ cum eſſet pulcherrima, & quaſi per negligentiam ſe maxima corporis parte nudaſſet, dixiſſetque Antoninus, Vellem ſi liceret; reſpondiſſe fertur, Si libet, licet. An neſcis, te imperatorem eſſe, & leges dare, non accipere? Quo audito, furor inconditus ad effectum criminis roboratus eſt: nuptiaſque eas celebravit, quaſi ſciret, ſe leges dare, cum vere ſolus prohibere debuiſſet: matrem enim (non alio erat dicenda nomine) duxit uxorem: ad parricidium junxit inceſtum.* Sed nec ſocero nurus, pronurusve, recte nubit. Socerum enim parentis locum obtinere, placet *a*. Ac ejuſmodi quidem nuptias, quas cum privigno noverca, cum ſocero nurus contraxerit, inceſtas ac nefarias eſſe, nemini dubium eſt; cum pudori, caſtitati, verecundiæ naturali, publicæque honeſtati tales conjunctiones adverſentur. Quinimo ex his cauſis inceſtum jure gentium admitti, Papinianus ſcri-

a l. quia parentis. 16. D. ſolut. matr.

ſcribit *a*. Quod quibuſdam parum conſiderate dictum videtur, qui pro certo ac conſtanti ponunt, inter parentes & liberos duntaxat jure gentium inceſtum committi: cum his vero, qui ex latere veniunt, vel cum adfinibus, jure civili, vel moribus. Ipſumque adeo ſibi contrarium eſſe Papinianum perſuadent, qui pecuniæ in hujuſmodi nuptiarum cauſam datæ repetitionem tribuat: quæ utique denegaretur, ſi in ſpecie hac jure gentium inceſtus admiſſus cenſeretur: quod mulieribus jus gentium non æque ac civile ignorare liceat. Verum ego jureconſultorum coryphæum vellicari non niſi gravate ferre poſſum. Nec enim adduci poſſum, ut credam, aliquid tanto viro excidiſſe, quod à nobis, qui in illius magiſtri verba jurare addicti ſumus, jure notari queat. Credo itaque, ejus auctoritate fretus, (nec vana fides,) inceſtum jure gentium committi, ſi ſocero nurus, vel noverca privigno commiſceatur, quod hæ perſonæ ſibi parentum ac liberorum loco ſint, ut paulo ante comprobavimus; & quod omnium mentibus à natura inſita ratio ab hujuſmodi conjunctionibus abſtinendum dictet. Confirmat noſtram, imo vero Papiniani opinionem, quod alibi legimus, Si adulterium cum inceſtu committatur, utputa cum privigna, nuru,

a l. ult. §. 1. D. de condict. ſine cauſa.

nuru, noverca, mulierem quoque ſimiliter plectendam *a*: cujus tamen impunitum eſſet facinus, ſi ſola juris civilis obſervatione tale crimen in turpibus numeraretur. Verum, cum juris naturalis ignorantiam vitiis ſuis obtendere ac prætexere mulieres non poſſint; merito eis ejuſmodi inceſtus, cujus turpitudinem indita divinitus ac impreſſa ratione notam habent, pœna irrogatur. Atque hoc dubium faciebat in ſpecie à Papiniano tractata. Videbatur enim pecunia à muliere, illiciti matrimonii nomine data, repeti non poſſe, quaſi contra jus gentium ac naturalem honeſtatem (cujus ignoratione excuſari nequit) data eſſet. Sed alia ratione repetitionem competere Papiniano ſubtiliter placet, quia ſcilicet, matrimonii effectu non ſecuto, quod nec jure ſequi poſſit, nulla magis cauſa dotis dandæ quam turpis interceſſerit.

Porro nec patris quoque ſponſam uxorem ducere filio conceditur: non magis quam patri filii ſponſam: quamvis nec illa noverca, nec hæc nurus proprie dici poſſit. Ab earum quoque, quæ in parentum concubinatu fuerint, nuptiis abſtinendum, pie Imp. Alexander conſtituit *b*. Contra religionem quippe ac pudorem eſt, cum ea

 matri-

a l. ſi adulterium cum inceſtu. 38. D. ad l. Jul. de adult. *b* l. liberi. 4. C. de nupt.

matrimonium coire filium, quæ pudicitiam patri proſtraverit. Sed & per adoptionem quæſitarum cognationum rationem hic habendam, prudentes cenſuere. Etenim matrimonio inter ſe jungi eæ perſonæ non poterant, quæ per adoptionem, parentum liberorumve loco ſibi eſſe cœpiſſent: in tantum, ut etiam diſſoluta adoptione idem juris maneret *a*. Itaque eam, quæ per adoptionem filia neptiſve facta eſſet, ne poſt emancipationem quidem uxorem ducere, qui quandoque adoptaſſet, poterat *b*.

Hæc de adſcendentium deſcendentiumque gradu. Jam, ex tranſverſo etiam cognationis gradu quaſdam illicitas eſſe nuptias, non eſt obſcurum. Ac primum, inter fratrem ſororemque prohibitas eſſe nuptias, nemini dubium eſt, ſive ab eodem patre eademque matre progeniti fuerint, ſive ab altero eorum *c*. Æmilius Probus, in prooemio lib. De vit. excellent. imperatorum: *Neque enim Cimoni fuit turpe, Athenienſium ſummo viro, ſororem germanam in matrimonio habere. At id quidem noſtris moribus nefas habetur*. Cujus tamen Cimonis facti Herodianus aut inſcius, aut immemor, *lib.* I. *hiſtoriarum*, Πτολεμαῖος μὲν, ait, καὶ μέχρι ἀδελφῆς ἰδίας, ἔρωτος προχωρήσας, παρά

τε

a §. ergo. Inſtit. de nupt. *b* l. 14. in pr. & §. 1. l. 55. D. de ritu nupt. *c* §. inter. Inſtit. de nupt.

τε τοὺς Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων νόμους. At Dio, apud Ægyptios patrio id more receptum fuiſſe, ita ſcribit *a*, de Cæſare agens: Καὶ μετὰ τοῦτο εἰς ἐκκλησίαν εἰσελθὼν, τόν τε Πτολεμαῖον, καὶ τὴν Κλεοπάτραν, παρεστήσατο, καὶ τὰς διαθήκας τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἀνέγνω, ἐν αἷς, ἐκείνους μετὰ συνοικῆσαι ἀλλήλοις, κατὰ τῶν Αἰγυπτίων τὰ πάτρια, καὶ βασιλεύειν, ἐγέγραπτο. Romanis utique ſemper deteſtabilis & execranda talis conjunctio viſa eſt. Ideoque inter ea, quæ de Caligula, non ut principe, ſed ut monſtro, Suetonius narrat, hoc refert *b*, quod cum omnibus ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinem fecerit: quem etiam Druſillam germanam, Caſſio Longino conſulari collocatam, abduxiſſe, & in modum juſtæ uxoris propalam habuiſſe ſcribit. Quam ejus turpitudinem nec Dio, *lib.* 59, ſilentio prætermiſit. Eademque ſe ac famam ſuam turpitudine fœdaſſe Othonem, Xiphilinus memorat. Plutarchus autem *in Parallelis, ex Chryſippi lib.* 1. *rerum Italicarum*, auctor eſt, Papyrium quendam Romanum, amoris impatientia & ardore victum, Camiliam ſororem gravidam feciſſe. Quod ubi Papyrius Tolucer, communis eorum pater, reſcivit, enſem filiæ miſit, quo puella pectus transfodit: eodemque leti genere ſceleſtum ac nefarium facinus ſuum Pa-

a lib. 42. *b* cap. 24.

pyrius deinde expiavit. Plane, per adoptionem factam ſororem, adoptione ſoluta, uxorem ducere, nihil vetabat *a*. Adoptione enim quæſita fraternitas, eo uſque demum impediebat nuptias, quoad maneret adoptio *b*. Similiterque adoptivi patris matrem, materteram, aut neptem ex filio, ducere uxorem, poſt emancipationem nemo impediebatur; cum in extranei cauſam emancipatione redactus eſſet. Adoptivæ utique ſororis filia, uxor duci, vel conſtante adhuc adoptione, licito jure poterat, quod ea cognata non eſſet, cum avunculus nemo fiat per adoptionem. Hæ enim demum cognationes per adoptionem contrahuntur, quæ adgnatorum jus adjunctum habent *c*. Pari ratione alio patre natam, patris ſui ſororem adoptivam, ducere quis poterat, quoniam inter eos nulla cognatio intercedebat, quippe cum ea patri adgnata non eſſet. Sed & Maximianus Conſtantino, per adoptionem nepoti, filiam in matrimonium tradidit. Quod Panegyrici, Maximiano & Conſtantino AA. dicti, auctor tantum abeſt ut vituperet, ut ſummis contra laudibus efferat; *O divinum*, inquiens, *tuum*, *Maximiane*, *judicium*, *qui hunc tibi jure adoptionis nepotem*,

a l. quinetiam. 55. §. 1. D. de ritu nupt. *b* l. per adoptionem. 17. D. de ritu nuptiarum. *c* l. 2. §. parvi. D. de ſuis & legit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

potem, majeſtatis ordine filium, etiam generum eſſe voluiſti; divi, inquam, Conſtantii filium, in quem ſe prima illius juventa transfudit. Quinetiam Claudius Neronem, à ſe in locum filii adoptatum, cum filia ſua Octavia matrimonio junxiſſe legitur *a*; filia tamen prius in adoptionem tradita, ut in alienam familiam eo modo transferretur, ne ſoror fratri nubere videretur. Agrippina enim Claudio perſuaſit, Domitium Neronem privignum, filii loco adoptare, quem non filium modo, ſed & generum habere voluit: verum, ne frater ſororem ducere videretur, adoptionis commento, neceſſitudinis ſpecies diſſoluta eſt. Inde Junoni Octavia à Seneca comparatur: ſic enim in Tragœdia ejus nominis ſcriptum eſt:

Tu quoque terris
Altera Iuno, ſoror Auguſti,
Conjunxque, graveis vince dolores.

Et alias:

Fratris thalamos ſortita tenet
Maxima Iuno, ſoror Auguſti,
Sociata toris.

Alio etiam loco:

Mœret infelix ſoror,
Eademque conjunx.

Simili joco etiam Cicero Clodium, inceſtus cum ſorore ſuſpicione laborantem,

a Dio, lib. 59.

in Oratione pro domo ſua, proſcindit; *Sed tamen*, inquiens, *ego mihi ſororem virginem adſciſco: tu ſororem tuam virginem eſſe non ſiviſti. Sed vide, ne tu te debeas Iovem dicere, quod tu jure eandem ſororem & uxorem appellare poſſis.*

Enimvero fratrum ſororumve filias uxores ducere non licebat *a*: tametſi talium conjugiorum uſum in rempub. invehere Claudium imperatorem, Agrippinæ Germanici fratris ſui filiæ amore incenſum, tentaſſe, literis proditum eſt; ut publici juris velamento, ejus matrimonii à ſe cum ea contrahendi turpitudo tegeretur. Sic enim de hoc ejus incepto Tacitus, *lib.* 12, ſcribit: *Claudius, ſenatum ingreſſus, decretum poſtulat, quo juſtæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur: neque tamen repertus, niſi unus, talis matrimonii cupitor, Taledius Severus, eques Romanus.* Tranquillus, *in Claudio*, de ejus nuptiis agens: *Verum*, ait, *illecebris Agrippinæ, Germanici fratris ſui filiæ, per jus oſculi & blanditiarum occaſiones allectus in amorem, ſubornavit proximo ſenatu qui cogerent ſe ad ducendum eam uxorem, quaſi reip. intereſſet; dandamque ceteris veniam talium conjugiorum, quæ ad id tempus injuſta habeban-*

a l. nemini. 17. C. de nupt. l. ultim. C. de inceſt. nupt. §. fratris. Inſtit. de nuptiis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

bebantur. Ac vix uno interpoſito die confecit nuptias, non repertis qui ſequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari. Zonoras, *in Claudio*, etiam ſenatusconſulto hujuſmodi nuptiarum jus ſancitum fuiſſe in ejus principis gratiam, tradit; auctoreque Vitellio ſenatum Claudium ad Agrippinam uxorem ducendam adegiſſe. Ἐντεῦθεν, ait, ὁρμηθέντες οἱ βουλευταὶ πρὸς τὸν Κλαύδιον, ἦλθον καὶ ἠνάγκασαν δῆθεν αὐτὸν γῆμαι, καὶ ψήφισμα ἐποιήσαντο, ἐξεῖναι Ῥωμαίοις ἀδελφιδᾶς ἄγεσθαι. Inde Seneca, in libro joculari de ejus imperatoris morte, *Ut Romæ*, ait, *ſacra eſſent, quibus ipſe, cum ſibi Agrippina nuberet, 30 ſenatoribus, innumeris equitibus Romanis, mactatis, principium dedit.* Huc pertinent & hi, quos ſubjungam, Senecæ *ex Octavia* verſus, quibus nutrix Octaviam Claudii filiam ita adfatur:

Fruſtra parentis invocas manes tui,
Miſeranda, fruſtra: nulla cui prolis ſuæ
Manet inter umbras cura: qui nato ſuo
Præferre potuit ſanguine alieno ſatum,
Genitamque fratris conjugem captus ſibi
Toris nefandis flebili junxit face.

Ne tamen tam mali exempli nuptiæ in poſterum frequentarentur, Nerva vetuit, ne fratrum filiæ ducerentur. Id quod Xiphilinus *in Nerva* tradit, his verbis: Ἐνομοθέτησε δὲ ἄλλα, καὶ περὶ τοῦ μὴ εὐνουχίζεσθαί τινα,

τινα, μήτε ἀδελφιδῆν γαμεῖν. Etenim ne de nominis vi ac poteſtate dubitetur, quod idem auctor de Hadriano, Τραϊανοῦ, ait, ἀδελφιδῆν ἐγεγαμήκει· Ælius Spartianus ait, *Trajani per ſororem neptem eum uxorem accepiſſe.* Et Pollux *lib.* 8. *Onomaſtici*, & Heſychius, & Moſchopulus ἐν συλλογῇ Ἀττικῶν ὀνομάτων· Ἀδελφιδοῦς, aiunt, ὁ ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς υἱὸς, καὶ θυγάτηρ αὐτῶν ἀδελφιδῆ. Porro illam Nervæ conſtitutionem Zonaras, *tomo* 2. *Annalium*, ita refert: Οὗτος ἐνομοθέτησε καὶ τὸ μή τινα παιδόγονα μόρια παρὰ Ῥωμαίοις ἐκτέμνεσθαι, μήτε μὴν ἄγεσθαι πρὸς γάμον ἀδελφιδῆν. Domitianum tamen non puduiſſe cum Julia fratris filia, tanquam cum uxore, palam verſari, Suetonius & Xiphilinus memoriæ prodiderunt. Eadem tam perdita ac flagitioſa libidine incitatum Heraclium imperatorem ferunt: cui non aliunde id morbi vitiique, quo laboravit, quam ob illicitam cum fratris filia conjunctionem accidiſſe, vulgo creditum Zonaras his verbis ſcribit: Λέγεται δὲ καὶ τὸ αἰδοῖον αὐτοῦ στρεφόμενον ἄνω τὸ οὖρον πέμπειν· καὶ εἰ μὴ σανὶς ἐν τῷ ἴτρῳ αὐτοῦ ἐτίθετο, κατὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὸ ἐκκρινόμενον ἀνεδίδοτο. ὃ συμβαίνειν ἐδόκει διὰ τὴν ἔκθεσμον μῖξιν τῆς ἀδελφόπαιδος. Acerbiſſime vero hujus generis nuptias, ut inceſtas & nefarias, Impp. Anaſtaſius & Zeno Conſtitutionibus

ſuis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſuis damnarunt. In quas etiam B. Ambroſius *lib.* 8. *Epiſtol.* ita invehitur : *Tu copulare paras filium tuum & neptem ex filia : hoc eſt, ut accipiat ſororis ſuæ filiam, diverſa licet matre, quam ſocrus, editus ? Interroga nominum religionem. Nempe avunculus iſte illius, illa hujus neptis vocatur : nec ipſe te revocat ſonus nominum, cum hic avum reſonet, illa hoc nomen ad avunculum, quod ad avum, referat ?* Et mox : *Quid eſt, quod dubitari queat, cum lex divina etiam patrueles fratres prohibeat convenire, qui ſibi quarto ſociantur gradu ? Hujuſmodi autem gradus tertius eſt, qui etiam jure civili à conſortio conjugii exceptus videtur.* Sed nec in concubinatu quidem haberi ſororis filia, licet libertina, abſque inceſti crimine potuit *a*. Non modo autem fratris aut ſororis filiam, verum etiam neptem proneptemve ducere non licet *b*.

An autem mortuorum fratrum conjuges, fratribus ſuperſtitibus ducere licuerit, quæri poteſt. Sane eam quæ in manum fratris convenerit, diſſolutis ſeu morte ſeu repudio nuptiis duci citra inceſti crimen non poſſe, imperatorum conſtitutionibus cavetur *c*. Quamquam non deſunt aliquot in

a l. etiam. 56. D. de ritu nupt. *b* §. fratris. Inſtit. de nupt. l. ſororis. 39. D. de ritu nupt. *c* l. nemini. C. de nupt. l. fratris. C. de inceſt. nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

in Romana hiſtoria ejuſmodi matrimoniorum exempla. Lucius enim Tarquinius, cui poſt regnum ſcelere partum Superbi cognomen facta indiderunt, Tulliam minorem natu, quæ Arunti fratri nupſerat, Arunte veneno ab ea ſublato, cum ipſe conjugem quoque ſuam eodem genere interemiſſet, duxit. Quod nefarium ejus factum Dionyſ. Halicarnaſ. *lib.* 4. duobus locis refert: quorum utrumque, vel ea præcipue de cauſa, ut, ſi qua ineſt in verbis aut obſcuritas, aut depravatio, adhibita explanatione, emendationeve, tollatur, ſubjungam. Prior ſic habet: Τοιαῦτα τῆς Τυλλίας λεγούσης ἀσμένως δέχεται τὰς αἱρέσεις ὁ Ταρκύνιος, καὶ αὐτίκα δοὺς αὐτῇ πίστεις, καὶ λαβὼν τὰ πρωτόλεια τῶν ἀνοσίων γάμων, καὶ διαπραξάμενος, ἀπέρχεται. διελθόντος δὲ οὐ πολλοῦ μετὰ ταῦτα χρόνου: τοῖς αὐτοῖς πάθεσιν ἀποθνήσκουσιν ἥ τε πρεσβυτέρα τῶν Τυλλίου θυγατέρων, καὶ ὁ νεώτερος τῶν Ταρκυνίων. Et mox: Μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον, οὐδὲν ἔτι διαμελλήσας, ὁ Ταρκύνιος ἀπάγεται γυναῖκα τὴν Τυλλίαν. In quibus verbis obſcuritas nulla eſt quæ lectorem vel mediocriter literis Græcis tinctum morari poſſit, præterquam in voce πρωτόλεια. Cujus ſcripturam corruptam eſſe forte ſuſpicabitur qui apud Suidam leget προτέλεια à Lycurgo, ἐν τῇ περὶ τῆς ἱερείας, appellari τὰ πρὸ τοῦ τελεσθῆναι τι τῶν εἰς τὸ θεῖον ἀναφερομένων γινόμενα ἢ

διδό-

διδόμενα. Προτέλεια inſuper, ut & Pollux *lib.* 3. *Onomaſtic.* ſcribit, appellatum eum diem, ἐν ᾗ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὴν γαμουμένην παρθένον ἄγουσιν οἱ γονεῖς εἰς τὴν θεὸν, καὶ θυσίας ἐπιτελοῦσιν. Et certe pro quolibet auſpicio, initio, primordio, verbum hoc Græci uſurpant. Lucianus *in Dialogo* περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνιόντων· Ἄρξομαι δ᾽ ἀπὸ τοῦ πρώτου δείπνου, ἣν δοκῇ, ὡς εἰκὸς, δειπνίζειν τὰ προτέλεια τῆς μελλούσης συνουσίας. Gregorius etiam Nyſſenus Lazari à mortuis excitationem οἱονεὶ τὰ προτέλεια τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως vocat. Cum vero verbum hoc *primitias* ſignificet, nemo dubitabit, erratum eſſe in Heſychii codicibus, in quibus legitur, προτέλειον ὑπάρχον. Eſt enim emendandum, προτελείων, ἀπαρχῶν. Verum in eodem ſignificato vocem quoque πρωτέλειον à Græcis uſurpari obſervavi. Suidas: Πρωτέλεια, ἡ πρώτη λεία, τὰ περὶ τῶν ληΐων ἐξαίρετα. Idem πρωτέλειον, ἀπαρχὴν, interpretatur. Heſychius etiam, πρωτέλεια ἁρπάγματα, πρωτέλειον ἀπαρχή. In Etymologico quoque πρωτέλεια exponuntur eſſe τὰ πρῶτα τῶν ληΐων καὶ τῶν τοῦ πολέμου λαφύρων ἐξαίρετα, καὶ πρώτιστα, ἅπερ εἰώθασιν οἱ πρώτιστοι λαμβάνειν, οἷον ἡ Χρυσηὶς ἐδόθη τῷ Ἀγαμέμνονι, καὶ ἡ Βρυσηὶς τῷ Ἀχιλλεῖ. δηλοῖ δὲ τὰς ἀπαρχάς. Utramvis ergo lectionem ſequare, ſenſus conſtabit; cumque locum ſic fidus interpres Gelenius red-

reddidit, *Delibato inceſtarum nuptiarum fructu abiit.* Alter ejuſdem Halicarnaſſei, in quo de inceſtis Tarquinii & Tulliæ nuptiis ſit mentio, locus ita habet: Ἀλλ᾽ εὐθὺς ἅμα τῷ αὐτὰ διαπράξασθαι τὰ θαυμαστὰ ἔργα, πρὶν ἡμέραν θεῖναι τὰς ὑποδεξαμένας τὰ δύστηνα σώματα πυρὰς, φίλους εἱστία, καὶ γάμους ἐπετέλει, καὶ τὴν ἀνδροφόνον νύμφην ἐπὶ τὸν τῆς ἀδελφῆς θάλαμον ἦγεν, τὰς ἀπορρήτους πρὸς αὐτὴν ἐμποδῶν ὁμολογίας, ἀνόσια καὶ ἐξάγιστα, καὶ οὔτε Ἑλλάδος οὔτε βαρβάρου γῆς οὐδαμόθι γινόμενα, πρῶτος εἰς τὴν Ῥωμαίων πόλιν εἰσαγαγὼν, καὶ μόνος. Quem totum locum ſic Gelenius Latino ſermoni tradidit: *Hic eſt ille Tarquinius, Quirites, qui, nondum princeps, fratrem germanum, quia malus eſſe nolebat, veneno ſuſtulit, aſſumta ipſius uxore in ſocietatem ejus ſceleris, ſuæ conjugis germana, quam diis inviſus adulterio jam ante corruperat. Hic uxorem, pudicam matronam, & communium liberorum parentem, eodem veneno, eodem tempore, necavit: ac ne paululum quidem lugubri ſpecie diſſimulavit utrumque veneficium, ſed confeſtim poſt perpetrata hæc egregia facinora, fumantibus etiam tum rogis, qui miſera illa corpora exceperant, ipſe amicos excipiebat nuptiali epulo, ducens viricidam ſponſam in ſororis thalamum ex pacto nefario, primus ac ſolus inducens in hanc urbem morem impium & apud omnes Græcos ſimul atque barbaras*

barbaras nationes abominabilem. Sed quid ea, quæſo, verba ſignificant, πρὶν ἡμέραν θεῖναι τὰς πυράς? Equidem, ne diutius lectorem teneam, adfirmare non dubitabo, legendum eſſe, πρὶν ἢ μαρανθῆναι, quod idem valet atque παύσασθαι καὶ σβέσασθαι· id eſt, *ante extinctas pyræ flammas*. Quo loquendi genere Homerus uſus eſt, *Iliad. lib.* 10.

Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ πῦρ ἐκάη, καὶ φλὸξ ἐμαράνθη.

ubi Euſtathius, *Obſerva*, ait, τὸ ἐμαράνθη λεχθὲν ἐπὶ σβέσεως φλογός. Et mox, Φλογὸς, inquit ille, μαρανθείσης ὑπομένει ἀνθρακιά. Ariſtoteles vero, *in libro* περὶ νεότητος καὶ γήρως, inter μάρανσιν & σβέσιν differentiam facit. Ἀλλὰ μὴν, ait, πυρός γε δύο ὁρῶμεν φθορὰς, μάρανσίν τε, καὶ σβέσιν· τὴν μὲν γῆρας, τὴν δὲ βίαιον. Rurſus, quis eſt ſenſus horum Halicarnaſſei verborum, ἐμποδὼν ὁμολογίας? Et hic quoque, ut breve id faciam, mendum eſt, legendumque, ἐμπεδῶν, id eſt, *firmans, ſtabiliens*; ut ſit ſenſus, *illicitas nefandaſque cum ea jungens pactiones.* Heſychius enim ἐμπεδοῖ interpretatur βεβαιοῖ, πιστοῦται, ἀσφαλίζεται. Ut autem ad ipſam hiſtoriam redeam, Livius, *lib.* I. *ab V. C.* eaſdem nuptias breviter, nec, niſi adhibita fuſiori Halicarnaſſei narratione, perſpicue ita perſtringit: *Aruns*, inquit, *Tarquinius, & Tullia major*, (ſic enim ex Halicarnaſſeo emendo,) *prope*

conti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

continuatis funeribus, cum domos vacuas nc
vo matrimonio feciſſent, junguntur nuptiis
magis non prohibente Servio quam approban
te. Nam verbum hoc *junguntur*, non ad A
runtem & Tulliam majorem, ſed ad L.Tar
quinium & Tulliam minorem, de quibus an
te egerat, referri placet. Ceterum, etiar
Marcum Craſſum fratris defuncti uxorer
duxiſſe, & quos habuit liberos, ex ea ſuſce
piſſe eum, nec in aliquam factum hoc repre
henſionem incurriſſe, Plutarchus in eju
vitæ initio ſcribit. Quod cum mirum qui
buſdam videatur; verbum συνοικεῖν, qu
Plutarchus in ea hiſtoria referenda utitur, in
terpretatione, quæ menti plane auctoris re
pugnat, ad nudam cohabitationem, ut &
τὸ, παῖδας ἔσχεν, ad puerorum ejus educa
tionem, deflectere nituntur. Sed, quan
aliam Craſſus, quem minime cælibem vi
tam duxiſſe, imo vero juſtos liberos ſuſtuliſ
ſe, ex lib.5. Epiſtolar. familiarium Cicero
nis, & ex eodem Plutarcho *in Cicerone*, con
ſtat, uxorem duxerit, legere non memini.
Nam alterius Plutarchus, cui uſitatum eſt
in ipſo limine cujuſque genus, familiam,
conjugium narrare, non meminit; & ver-
bum συνοικεῖν de nuptiali conjunctione paſ-
ſim, non apud Plutarchum modo, ſed & re-
liquos Græcos auctores, accipi, tam cer-
tum eſt quam quod certiſſimum, ut teſtimo-

nia

ia proferre putidæ ſit futurum diligentiæ. Atque adeo, vetuſtum & antiquitate ipſa ſpectabilem, ex inſigni reginæ bibliotheca, manuſcriptum Plutarchi codicem exhibuit mihi egregius ille antiſtes, qui nobis incredibili felicitate Plutarchum Gallice loquentem reddidit; in cujus margine ad eum locum fugientibus jam literis adnotatum eſt, Craſſum uxorem fratris duxiſſe: ut proinde temere mutanda non ſint quæ certam ſemper & conſtantem interpretationem habuere. His accedere & Apuleii, *ex Apologia pro ſe ipſo ſecunda*, aliud exemplum velim, quo cum viri mortui fratre Pudentillam tabulas nuptiales feciſſe narrat. Quod non poſſet aptius quam ipſimet auctoris verbis referri. Sic autem habent: *Æmilia Pudentilla, quæ nunc mihi uxor eſt, ex quodam Sicinio Amico, quicum antea nupta fuerat, Pontianum & Pudentem filios genuit; eoſque pupillos in poteſtate avi relictos paterni (nam ſuperſtite patre Amicus deceſſerat) per annos ferme quatuordecim memorabili pietate ſedulo aluit. Non tamen libenter in ipſo ætatis ſuæ flore tamdiu vidua, ſed puerorum avus invitam eam conciliare ſtudebat alteri filio ſuo Sicinio Claro, eoque ceteros procos abſterrebat; & præterea minabatur, ſi extrario nupſiſſet, nihil ſe filiis ejus ex paternis*

paternis eorum bonis teſtamento relicturum. Quam conditionem cum obſtinate propoſitam videret mulier ſapiens, & egregie pia, ne quia filiis ſuis eo nomine incommodaret, facit quidem tabulas nuptiales, cum quo videbatur, cum Sicinio Claro; verum enimvero variis fruſtrationibus nuptias eludit, eo ad, dum puerorum avus fato conceſſit, relictis filiis ejus heredibus, ita ut Pontianus, qui major natu erat, fratri ſuo tutor eſſet. Hæc ille. Utcunque ſit, hujuſmodi matrimonia, aliquot ſunt Impp. Conſtitutionibus, ut & Concilii Neocæſarienſis Canone ſecundo, interdicta *a*. Quinetiam, cum quidam Ægyptiorum, mortuorum fratrum conjuges matrimonio ſibi copularent hoc colore, quod virgines manſiſſe dicerentur; forte profecto à Judæis inſtituto, apud quos fratri mortuo fratrem ſuperſtitem ſobolem excitare invaluerat: Zeno eas nuptias, & qui eas contraxiſſet, & inde ſuſceptos liberos, inceſtarum nuptiarum pœnis ſubjacere voluit *b*. Titum plane imperatorem, animam agentem, unius duntaxat peccati pœnitere ſe teſtatum eſſe, Xiphilinus refert. Conjeciſſe autem quoſdam, id eſſe, quod Domitiani fratris uxorem in deliciis habuiſſet.

Uxoris

a l. fratris. & l. ult. C. de inceſt. nupt. l. nemini. C. de nupt. l. 1. & l. 3. de inceſt. nupt. in C. Th. *b* l. licet. C. de inceſt. nuptiis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Uxoris etiam ſororem ducendi & ſic duabus ſororibus conjungendi licentiam, diſſoluto quoquomodo conjugio, Impp. Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius ſubmoverunt *a*. Honorius tamen Imp. duas Stiliconis filias unam poſt alteram in matrimonio habuiſſe fertur. Sed quam infelix fuerit utriuſque matrimonii exitus, hiſtoriarum monumenta teſtantur. Ex neutra enim liberos ſuſcepit, morteque immatura utraque obiit, ut Zonaras *tomo* 3. *Annalium* his verbis narrat: Ἄγεται, ait, de Honorio loquens, τοίνυν τὴν Στηλικῶνος θυγατέρα Μαρίαν εἰς γαμετήν· ἧς θανούσης λέγεται τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς Θερμαντίαν γῆμαι ἐν ἀτελεῖ τυγχάνουσαν ἡλικίᾳ. κἀκείνη δὲ ταχὺ ἐτελεύτησεν. Marcellinus Comes, in Chronico: *Stilico comes, cujus duæ filiæ, Maria & Tharmantia, ſingulæ uxores Honorii principis fuere, utraque tamen virgo defuncta, ſpreto Honorii regno, regnum inhians*, & quæ ſequuntur. Paul. Diaconus, lib. 14. appendicis ad Eutropium, *Ei*, ait, *ſoboles nulla fuit: nam duæ Stiliconis filiæ, id eſt, Maria & Tharmantia*, (ſic enim lege,) *una poſt alteram ei conjugio ſociatæ, utraque Dei judicio inopinata morte præventæ, ex hac luce virgines migravere.*

Verum enimvero duorum fratrum liberi invicem recte matrimonio jungebantur *a*,

K tur *a*,

a l. fratris. C. de inceſt. nuptiis.

tur *a*, conſobrinæque uxoris ductæ ſit in pleriſque Pandectarum locis mentio *b*. Sic Tullias duas regis Servii Tullii filias, Lucio & Arunti Tarquiniis, Priſci Tarquinii nepotibus, conſobrinis ſuis, matrimonio junctas fuiſſe, Dionyſ. Halicarn. *libro* 4. *Antiquitatum* refert. Sed manifeſtum eſt, eo loci in Græco codice erratum. Ita quippe ſcriptum eſt: Ἦσαν δὲ Τυλλίῳ δύο θυγατέρες ἐκ γυναικὸς γενόμεναι Ταρκυνίας, ἣν ἐνεγγύησεν αὐτῷ βασιλεὺς Ταρκύνιος. ταύτας τὰς κόρας ἐπιγάμους γενομένας ἐκδίδοται τοῖς ἀδελφοῖς τῆς μητρὸς αὐτῶν, υἱωνοῖς τε Ταρκυνίου. Secundum quam ſcripturam hoc Halicarnaſ. ait: *Erant Servio Tullio filiæ duæ, ex uxore Tarquinia, quam ei rex Tarquinius Priſcus deſpondit. Has puellas viro maturas, & nubiles, nuptum dedit fratribus matris earum, nepotibus Tarquinii.* Quod utique conſiſtere non poteſt. Nam Tarquiniam, Tullii conjugem, filiam fuiſſe Tarquinii Priſci, in confeſſo eſt: Lucium vero & Aruntem Tarquinios, non Tarquinii Priſci filios, ſed nepotes, fuiſſe, omni adſeveratione contendit Halicarnaſſeus, & eorum, qui contra ſentiebant, opinionem accuratiſſime refutat: pugnantque inter ſe, nepo-

a §. duorum. Inſtitut. de nupt. l. 3. & l. non ſolum. 67. §. 1. D. de ritu nupt. l. 2. C. de inſtit. & ſubſtitut.

nepotes fuiſſe Tarquinii, & fratres Tarquiniæ Tullii conjugis: & hoc modo non conſobrinis, ſed avunculis junctæ fuiſſent Tulliæ. Itaque procul dubio legendum eſt, ἀδελφιδοῖς, id eſt, *nepotibus per fratrem*, ſeu υἱοῖς ἀδελφοῦ τῆς Ταρκυνίας. Nam, ut ille exiſtimat, ex Tarquinii Priſci filio, qui in juvenili ætate mortem obierat, nati erant. Quamquam Livio probabilius videtur, Tulliarum non conſobrinos eos, ſed avunculos fuiſſe. Verba ejus hæc ſunt, lib. 1. ab U. C. *Hic Lucius Tarquinius, Priſci Tarquinii regis filius nepoſve fuerit, parum liquet: pluribus tamen auctoribus, filium crediderim. Fratrem habuerat Aruntem Tarquinium, mitis ingenii juvenem. His duobus, ut ante dictum eſt, duæ Tulliæ filiæ nupſerant.* Hæc lle. Sunt & alia complura ejuſmodi marimoniorum in hiſtoriis exempla. Namque Auguſtum filiam ſuam Juliam Marcello, Octaviæ ſororis ſuæ filio, nuptum dediſe, à Dione *a* & Suetonio *b* relatum eſt. Et ilium ſuum immatura morte præreptum Quintilianus lugens, avunculo eum generum deſtinatum ſignificat *c*. Sed & Conſtanius Imp. ſororem ſuam, quam in Græcis ocratis codicibus Helenam; in Latinis Caſ-

K 2 ſiodori,

a lib. 53. *b* in Auguſto. cap. 63. *c* lib. 6. rat. inſtit. cap. 1

ſiodori, Conſtantiam nominari invenio, Juliano in matrimonium tradidit, atque ita patruelis patrueli juncta eſt: Julianus enim ex Conſtantio, Conſtantini magni conſanguineo fratre, ortus erat. Quamquam ſobrinarum diu Romæ ignorata conjugia Tacitus *lib.* 12. memorat, poſteaque tempore addito ea percrebuiſſe. Id quod & Plutarchus ἐν Αἰτίοις confirmat, has nuptias plebiſcito permiſſas ſignificans. Πρότερον γὰρ, inquit, οὐκ ἔγημαν τὰς ἀφ' αἵματος, ὥσπερ οὐδὲ νῦν τηθίδας οὐδὲ ἀδελφὰς γαμοῦσιν, ἀλλὰ ὀψὲ συνεχώρησαν ἀνεψιαῖς συνοικεῖν ἐκ τοιαύτης αἰτίας. Ἀνὴρ, χρημάτων ἐνδεὴς, τὰ δὲ ἄλλα χρηστὸς, καὶ παρ' ὁντινοῦν τῷ δήμῳ τῶν πολιτευομένων ἀρέσκων, ἐπίκληρον ἀνεψιὰν ἔχειν ἔδεξε, καὶ πλουτεῖν ἐπ' αὐτῆς. ἐπὶ τούτῳ δὲ γενομένης αὐτοῦ κατηγορίας, ὁ δῆμος ἀφεὶς τὴν αἰτίαν ἐλέγχειν, ἔλυσε τὸ ἔγκλημα, ψηφισάμενος, πᾶσιν ἐξεῖναι γαμεῖν ἄχρις ἀνεψιῶν, τὰ δὲ ἀνωτέρω κεκωλῦσθαι. In cujus loci verſione interpres non contemnendo error lapſus eſt. Vocem enim ἀνεψιαῖς, de neptibus interpretatur, qua tamen appellatione illi ſobrinas exaudiendas conſtat. Duorum enim fratrum ſororumve filii, filiæ, ἀνεψιοὶ & ἀνεψιαὶ inter ſe ſunt. Cujus rei vel locuples teſtis eſt Pollux, *lib.* 4. *Onomaſt. cap.* 4. At religioſiſſimus princeps, pudoriſque, continentiæ ac pietatis diligentiſſimus, Theodoſiu

majo

major, etiam has nuptias prohibuit, quemadmodum Ambroſ. *lib. 8. Epiſt.* indicat *a. Nam & Theodoſius*, inquit, *imperator etiam fratres patrueles & conſobrinos vetuit inter ſe conjugio convenire, & ſeveriſſimam pœnam ſtatuit, ſi quis temerare auſus eſſet fratrum pia pignora. Et tamen illi invicem ſibi æquales ſunt. Tantummodo, quia propinquitatis neceſſitudine & fraternæ ſocietatis ligantur vinculo, pietati eos voluit habere quod nati ſunt.* Meminit & hujus Theodoſii conſtitutionis Sextus Aurelius Victor. apud quem ita eſt: *Illa tamen, quibus Trajanus adſperſus eſt, vinolentiam ſcilicet, & cupiditatem triumphandi, uſque eo deteſtatus eſt, ut bella non moverit, ſed invenerit, prohibueritque lege, miniſteria laſciva pſaltriaſque comeſſationibus adhiberi; tantum pudori & continentiæ tribuens, ut conſobrinarum nuptias vetuerit tanquam ſororum.* Quæ poſteriora verba ab eo ſumſit Paul. Diaconus, *lib. 12. appendicis ad Eutrop.* apud quem tamen *myſteria* pro *miniſteria* in nonnullis codicibus male legitur. Atque ad hanc Theodoſii conſtitutionem referendum eſt quod B. Auguſtin. *lib. 15. de Civitate Dei, cap. 16.* ſcribit: *Experti autem ſumus de connubiis conſobrinarum etiam noſtris temporibus, propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per*

a Epiſt. 66.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

per mores fiebat, quod fieri per leges licebat; quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti; &, quod fiebat cum conſobrina, pene cum ſorore fieri videbatur, quia & ipſi inter ſe propter tam propinquam conſanguinitatem fratres vocabantur, & pene germani ſunt. Et mox: *Veruntamen, quis dubitet, honeſtius hoc tempore etiam conſobrinarum prohibita eſſe conjugia, nec ſolum ſecundum ea quæ diſputavimus, propter multiplicandas difficultates, ne habeat duas neceſſitudines una perſona, cum duæ poſſint eas habere, & numerus propinquitatis augeri, ſed etiam quia neſcio quo modo ineſt humanæ verecundiæ quiddam naturale atque laudabile, ut, cui debet cauſa propinquitatis verecundum honorem, ab ea contineat quamvis generatricem tamen libidinem, de qua erubeſcere videmus etiam ipſam pudicitiam conjugalem.* Verum illam Theodoſii conſtitutionem Arcadius & Honorius ejus filii poſtea abrogaverunt. quorum de ea conſtitutio in Codice Juſtiniani exſtat in hæc verba [a]: *Celebrandis inter conſobrinos matrimoniis licentia legis hujus ſalubritate indulta eſt, ut, revocata priſci juris auctoritate, reſtinctiſque calumniarum fomentis,*

[a] l. celebrandis. C. de nupt.

mentis, matrimonium inter conſobrinos habeatur legitimum, ſive ex duobus fratribus, ſive ex duabus ſororibus, ſive ex fratre & ſorore nati ſint. Refragari tamen duæ eorundem imperatorum, Conſtitutiones videntur, quæ in Cod. Theodoſ. referuntur. Una *a* ſub tit. *Si nuptiæ ex reſcripto petantur.* Altera *b* ſub tit. *De inceſtis nuptiis.* Sed ego Anianum illis Conſtitutionibus violentas manus attuliſſe ſuſpicor; cum, ad Gothorum ſuorum, in quorum gratiam ex Alarici Regis præcepto breviarium Codicis conſcripſit, uſum, Conſtitutiones illas accommodare ſtuderet. Quod ex collatione earundem Conſtitutionum, cum iis quæ ſub iiſdem Rubricis in Codice Juſtiniani collocatæ ſunt, deprehendi poteſt. Neutro enim loco in Juſtiniani Codice de conſobrinarum nuptiis fit mentio. Sed & Conſtitutioni Arcadii & Honorii inceſtarum nuptiarum pœnam idem Anianus, ex gentis ſuæ moribus, ignis & proſcriptionis, ab eorum imperatorum ſententia abhorrentem, inſeruit: ac, ut ſemel dicam quod ſentio, quod Tribonianus in Pandectas & Codicem pro imperio auſus eſt, idem Anianus in breviarium Codicis Theodoſiani, & Caii Inſtitutiones, admittere non dubitavit. Itaque illis in libris

 plerum-

a l. un. ſi nupt. ex reſcript. pet. in C. Th.
b l. 2. de inceſt. nupt. in C. Th.

plerumque Tribonianus & Anianus pro antiquis Juriſconſultis atque Imperatoribus leguntur. Quale illud eſt, quod apud Caium legitur, cives Romanos effici ſervos tribus modis; id eſt, teſtamento, aut in eccleſia, aut ante conſulem manumiſſos. Nec enim dubium eſt, Caium, cum Cicerone *Topicis*, & Ulpiano *in Inſtit.*, ſcripſiſſe, libertos eos cives Romanos eſſe, qui teſtamento, cenſu, vindicta, manumiſſi eſſent. Manumiſſiones quippe in eccleſia Caius ignorabat, quibus vires atque robur Conſtantinus magnus primus tribuit. Et, ne longius à propoſito recedam, in earundem Caii Inſtitutionum epitome, cujus Anianus, aut ejuſdem farinæ alius, auctor eſt, fratres amitinos vel conſobrinos in matrimonio jungi nulla ratione permitti, ſcriptum eſt: quod tamen civili juris antiqui definitioni adverſatur. Similiter Theophilus, ad ſuorum quoque temporum rationem jus antiquum detorquens, contra Juſtiniani mentem ſcripſit, δύο ἀδελφῶν ἀῤῥένων ἢ θηλέων παῖδες οὐ δύνασθαι πρὸς γάμον συνάπτεσθαι. Nam earum nuptiarum prohibitio ex recentiorum imperatorum Conſtitutionibus, quibus & conciliorum eccleſiaſticorum Canones acceſſerunt, deſcendit; ut ex concilio Romano, quod imperante Leone ſub urbis Romanæ epiſcopo Grego-

rio

rio III celebratum eſt, patet. Gothorum utique, ut & Alemanorum legibus, conſobrinorum conſobrinarumque interdictæ fuere nuptiæ. In Alemanorum enim legibus, quas eis Clotharius rex deſcripſit, ita legitur, tit.40: *Nuptias prohibemus inceſtas. Itaque uxorem habere non liceat ſocrum, nurum, privignam, novercam, filiam fratris, filiam ſororis, fratris uxorem, uxoris ſororem. Filii fratrum, filii ſororum, inter ſe nulla præſumtione jungantur. Si quis contra hoc fecerit, à loci judicibus ſeparetur, & omnes facultates amittat, quas fiſcus adquirat. Si minores perſonæ ſunt, quæ ſe illicita conjunctione polluerunt, careant libertate, ſervis fiſcalibus adgregandæ.*

Nunc ad reliqua pergamus. Amitam quoque & materteram uxorem ducere non conceditur, quoniam, ut Juſtinianus ait *a*, parentum loco habentur. Unde apud Halicarn. Brutus inter cetera, quæ Tarquinio Superbo vitio dat, hoc, ut probrum, objicit, quod Servii Tullii uxorem Tarquiniam, ἣν, ait, προσῆκεν αὐτῷ τιμᾶν ὥσπερ μητέρα, πατρὸς ἀδελφὴν οὖσαν, antequam viro juſta feciſſet, laqueo necaſſet. Itaque exterminandi Syllani ſibi inviſi cauſa, Nero accuſatores, Tacito *b* teſte, ſummiſit, qui cum Lepida, amita ejus, Caſſii uxore, inceſti eum poſtularent.

a §. item amitam. Inſtit. de nupt. *b* lib. 16.

Illæ etiam ſunt injuſtæ nuptiæ, quæ legitimo conſenſu carent. Nuptiæ enim conſenſu ſolo contrahentium fiunt. Quare cum furioſo furioſave matrimonium contrahi nequit *a*. Nec enim voluntatem, ſenſum, intellectumve habent. Diſſimilis mutorum ſurdorumque cauſa eſt, quibus, utpote conſenſus compotibus, valetudo vitiumque corporis, quo minus matrimonium contrahant, non obeſt *b*. Quamquam autem matrimonium contrahi furor non ſinit, rite tamen contractum non diſſolvit *c*: ſimiliterque, qui ſponſalibus contrahendis ab initio impedimento fuiſſet furor, idem, poſtea ſuperveniens, jam contracta ea non dirimit *d*. Ceterum, non conſenſum duntaxat eorum, qui coeunt, ſed & eorum, quorum in poteſtate ſunt, exigimus *e*. Idque naturali ratione, ex qua parentibus debita reverentia atque obſervantia deſcendit *f*, & civili jure, quo patriæ poteſtatis jus receptum eſt *g*, deſiderari, belle Juſtinianus ſcribit *h*. Filiis ergo familias abſque parentum volun-

a l. furor. 8. D. de ſponſalib. l. oratione. 16. in fin. D. de ritu nupt. *b* l. ubi non voce. 124. D. de regul. jur. l. in quibuſcunque. 48. D. de obl. & act. *c* l. patre furioſo. D. de his qui ſunt ſui vel al. jur. d. l. oratione. in fin. D. de ritu nupt. *d* d. l. furor. *e* l. 2. D. de ritu nupt. *f* l. veluti. D. de juſt. & jure. *g* d. l. patre furioſo. *h* Inſtit. de nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

voluntate juſtas nuptias contrahere non licet. Qui locus à tam multis jam tractatus eſt, ut nobis non ſit hæc diſputationis materia attentanda. Quid enim, ut de noſtris taceam, ad D. Claudii Eſpencæi, eruditiſſimi celeberrimique theologi, qui hanc quæſtionem accuratiſſime perſecutus eſt, copiam addi poſſit? Itaque ea demum, quæ inſtituti Operis ratio neceſſario poſtulat, attingam. Conſequens eſt autem, cum juſtæ ac legitimæ non ſint nuptiæ patre minime conſentiente factæ, juſtos ac legitimos non haberi inde ſuſceptos liberos, ac per hoc, ut recte Apuleius infert *a*, ſpurios naſci. Nec refert, vivone avo, an poſt ejus mortem, in lucem edantur; cum patris morte, quæ ab initio injuſtæ ſunt, non eo magis convaleſcant nuptiæ *b*. Infamiæ quoque notam non evadere eum, qui ſciens uxorem non juſſu ejus, cujus in poteſtate eſt, duxerit, ipſa prætoris de infamibus edicti verba declarant *c*. Nepoti autem uxorem ducenti tam avum quam patrem conſentire debere, Paulus teſtatur *d*. Aliter atque ſi neptis nubat, cui ſolius avi auctoritatem ſufficere tradit.

a lib. 5. de Aſino aureo. *b* l. Paulus. 11. D. de ſtat. hominum. *c* l. 1. D. de his qui not. infam. *d* l. oratione. 16. §. 1. D. de ritu nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Cum tamen pater furit, avus ſapit, avi ſolius auctoritas ſufficit *a*. Qua in ſpecie, aut etiam, ſi morte vel emancipatione pater de medio ſit ſubductus, procedere poſſe, Accurſius monet, quod Paulus ex Pomponio ſcribit *b*, Si nepotem ex filio, neptem ex altero filio in poteſtate habeam, nuptias inter eos me ſolo auctore contrahi poſſe. Verſa vice, ſi avus furore teneatur, nepoti patris ſolius voluntas exquirenda eſt. Is plane, cujus pater ab hoſtibus captus eſt, ſi non intra triennium revertatur, uxorem ducere poteſt *c*. Pari modo, ſi ita pater abſit, ut, ubi gentium ac locorum ſit, ignoretur, poſt triennium, ex quo apertiſſime fuerit ignotus ubi degat & an ſuperſtes ſit, non prohibentur *d* liberi ejus utriusque ſexus nuptias abſque ejus auctoritate contrahere. Sed & ſi ante triennium nuptias contraxerint, dummodo eam filius uxorem duxerit, vel filia hujuſmodi homini nupſerit, ut certum ſit, patrem, ſi adeſſet, ejus conditionem non repudiaturum, nuptiæ valebunt *e*. Enimvero conſenſus patris non ita accipiendus eſt, ut ſatis ſit, mandatum filiæ mariti quærendi dediſſe: nam & per-

a l. ſi nepos. 9. D. de ritu nuptiar. *b* l. ſi nepotem. 3. D. de rit. nupt. *c* d. l. ſi nepos. §. ult. D. de ritu nupt. *d* l. ſi ita. 10. D. de ritu nupt. *e* l. ſi filius. 11. D. eod. titulo.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

& perſonam patri demonſtrari oportet *a*. Patris autem ad nuptias conſtituendas juſſum præcedere oportere Juſtinianus tradit *b*. Ubi juſſum pro voluntate accipiendum eſſe conſtat. Velle porro intelligitur, ſi, quod agitur, ſciat, nec evidenter diſſentiat *c*. Contrariam quippe voluntatem conteſtari neceſſe eſt. Alioquin, ſi taceat, nec contradicat, pro juſſu & conſenſu ſilentium ejus interpretamur *d*. Itaque, nutu, & literis, & per nuncium, patris conſenſum interponi poſſe, dubium non eſt *e*. Conſenſus porro, qui in aliis cauſis exigitur, vel ex intervallo & negotio jam perfecto, cum effectu interponitur. Quod & in hac quæſtione probare videtur, Juſtiniano prima fronte contrarius, Papinianus, cum ita ſcribit *f*: *Dotis promiſſio non ideo minus valebit, quod ignorante initio patre nuptiæ factæ fuerint, ſi poſtea conſenſerit: cum omnis dotis promiſſio futuri matrimonii conditionem accipiat*. Verum ea, meo quidem judicio, verba ſic accipienda ſunt, ut ex die accommodati conſenſus incipiant nuptiæ eſſe, exindeque

a l. generali. 34. D. eod. tit. *b* Inſtit. de nuptiis. *c* l. in ſponſalibus. in fine. D. de ſponſal. arg. l. 2. §. velle. D. ſol. matr. *d* l. ſi, ut proponis. C. de nupt. *e* arg. l. pater. §. 1. D. de acq. hered. l. conſenſu. D. de oblig. & act. l. 2. D. de pact. *f* l. dotis promiſſio. 68. D. de jure dot.

dos peti poſſit. Quod ita cenſuiſſe Papinianum, indicio ſunt ſequentia ejus verba, quibus objicit, maritum à petitione dotis, cujus promiſſio ad primas tantum, non etiam ad ſecundas nuptias extenditur, repellendum videri. Cui objectioni locum non eſſe in ſpecie propoſita ſignificat, quoniam, accedente demum patris conſenſu, nuptiæ eſſe cœperint. Plane conſenſus ſui qualemqualem, dum tamen apertam, ſignificationem dare patrem ſufficit, nec tabulis nuptialibus ac dotalibus ſubſcribere eum neceſſe eſt.

Hæc ita in filiorumfa. matrimoniis ſervantur. Emancipati vero filii citra parentum conſenſum juſtas nuptias contrahunt *a*: nec intereſſe exiſtimo, juſtæne ætatis ſint, an minores 25 annis, cum hujus diſtinctionis nullum conſultorum imperatorumve auctorem habeamus. Quamquam Accurſio aliter videri ſcio. qui, quod de feminis propter infirmitatem ac fragilitatem ſexus ab Impp. conſtitutum eſt *b*, ad mares porrigere, nulla probabili ductus ratione, conatur *c*. Proinde minime dubium eſt, juſte quæſitos filios videri, & ſuos heredes patri adnaſci, quos emancipatus ex uxore, non ex patris voluntate ducta, ſuſceperit. Atque

a l. filius. 25. D. de ritu nuptiar. *b* l. viduæ. & l. in conjunctione. C. de nupt. *c* in gloſ. d. l. filius.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

que adeo, ad bonorum quoque poſſeſſionem avi, cujus teſtamento præteriti ſunt, eos patre mortuo admitti, Ulpianus ſcribit *a*. *Non enim*, ait, *per reſciſſionem, qui filius juſtus eſt, efficitur non filius, cum reſciſſio, quo magis admittatur, non quo minus, adhibeatur.* Quæ verba obſcurum ſenſum habent. & licet iis facem jam eruditiſſimi aliquot viri prætulerint, quia tamen, ut eſt in proverbio, καὶ τρὶς τὰ καλὰ, deciesque repetita placent, non pigebit familiarem eorum verborum interpretationem facere. Sciendum eſt igitur, prætorem, qui juris civilis cuſtodiendi magis, quam convellendi atque infringendi cauſa, conſtitutus erat, ne aperte contra juris civilis auctoritatem emancipatis præteritis ſubvenire videretur (quibus tamen naturali ratione ſuccurri æquum erat) eorum capitis diminutionem reſcindere conſueviſſe *b*; ut, eo facto quaſi poteſtati patris redditi, contra tabulas bonorum poſſeſſionem peterent. Hac ratione, dixiſſet aliquis, nepotem, quem emancipatus ex matrimonio citra conſenſum patris contracto ſuſtulit, avitum teſtamentum per bonorum poſſeſſionem expugnare non poſſe: quoniam, ut ad bonorum

a l. 3. §. ſi emancipatus. D. de bon. poſſ. contra tab. *b* l. ſed cum patrono. §. ult. D. de bon. poſſeſſionibus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

norum poſſeſſionem admittatur, reſcindi patris ejus emancipationem neceſſe ſit; qua reſciſſa, videbitur non ex juſtis nuptiis nepos hic conceptus, quæ parentis conſenſu (in cujus poteſtatem, per reſciſſionem emancipationis, patrem ejus redigimus) non fuerint firmatæ. Huic tacitæ objectioni Ulpianus occurrens, reſciſſionem emancipationis (ſic enim interpretari convenit), quæ à prætore fit, eo comparatam eſſe ſcribit, ut aditum ad bonorum poſſeſſionem emancipatis patefaciat. Proinde, quæ admittendorum eorum cauſa inducta eſt, excludere & repellere eos non debet; ne, quod pro eis favorabiliter conſtitutum eſt, in eorum incommodum atque odium retorqueatur. Ut enim ſcite Quintilianus in Declamationibus argumentatur, Quæ pro aliquo ſcripta eſt lex, contra eum valere non debet. Itaque reſciſſio hæc, quominus juſtus patris filius nepos intelligatur, non efficit; ſed contra, viam ſternit ad bonorum poſſeſſionem petendam. Nam etiamſi, ut ſubjicit Ulpianus, tam turpem & ignominioſam uxorem duxiſſet filius, ut toti familiæ, ejus adfinitas dedecori eſſet, nihilominus tamen ex ea natus filius ad bonorum poſſeſſionem admitteretur. Potuit enim avus in eum ſuo jure uti, & eum pro imperio exheredare. Parentibus

rentibus ſiquidem liberos exheredare licet *a*; quos & occidere licebat. Quodſi eum exheredaſſet, de inofficioſo teſtamento queri nepos hic neceſſe habuiſſet. In quo judicio & patris delicta, & nepotis merita, centumviri examinaſſent; perpendiſſentque, an ob patris vitium nepotem plecti, alienumque à ſubſtantia avita fieri; & contra, an liberos vili, abjecta, famoſaque nuru ſuſceptos, ad bona avi, cujus familia labe hac aſpergitur, admitti æquum eſſet. Hæc per tranſennam interlocutum me non pœnitet, cum locus hic, adhibita noſtra interpretatione, planior poſthac legentibus futurus, occurret.

Ut autem eo redeat, unde exiit, oratio, admonendi ſumus, non idem filiabus, quod filiis emancipatis, juris eſſe. Filiæ namque emancipatæ, quoad viceſimum quintum annum attigerint, non modo primas, ſed ne ſecundas quidem nuptias ſine patris voluntate recte contrahunt *b*. Quinetiam morte patris, ſui juris factæ, donec ad legitimam ætatem pervenerint, matris, & propinquorum, & curatoris, ſub cujus poteſtate conſtitutæ ſunt, ſententiam explorare neceſſe habent *c*. Quodſi inter tutorem, matrem,

a l. in ſuis. 11. in fin. D. de lib. & poſt. *b* l. viduæ. 18. & l. in conjunctione. 20. C de nuptiis. *c* l. 1. & d. l. in conjunctione. C. de nupt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

trem, & propinquos, de electione futuri mariti minus conveniat, ad arbitrium magiſtratus erit recurrendum *a*. Hujuſmodi quondam diſcordiam inter matrem & tutores, M. Gegano Macerino, iterum, & T. Quinctio Capitolino, V. Coſſ., ortam Livius memorat *b*. Virginem ſiquidem, maxime forma notam, tum temporis duo juvenes petiere. Unus plebeii generis, tutoribus fretus; qui & ipſi ejuſdem ordinis erant: nobilis alter, nulla re præterquam forma captus; cui mater, ſplendidiſſimis nuptiis jungi filiam cupiens, favebat. Quod certamen cum domi & intra privatos parietes componi nequiſſet, ventum in jus eſt: poſtulatuque matris & tutorum utrimque audito, magiſtratus ſecùndum matris arbitrium jus nuptiarum dedêre. At quæ viceſimum quintum annum egreſſæ ſunt filiæ, inconſultis parentibus impune pro arbitrio nubunt, nec pœnam exheredationis ob eam rem timent *c*. An vero abducendæ filiæ, quæ ſine ejus voluntate nupſiſſet, jus patri olim competeret, quæri poteſt. Ulpianus quidem, certe bene, concordantia matrimonia jure patriæ poteſtatis turbari non poſſe; patrique, interdicto ſibi filiam exhi-

a l. 1. C. de nuptiis. *b* lib. 4. ab U. C.
c §. cauſas. Nov. ut cum de appellat. cognoſcitur.

exhiberi deſideranti, perſuadendum, ne acerbe patriam exerceat poteſtatem, ſcribit *a*. Imo vero, de uxore exhibenda, ac ducenda, patrem, etiam qui in poteſtate eam habeat, à marito recte conveniri poſſe, Venuleius auctor eſt *b*. Interdicto quoque ſuccurri marito, cujus uxor invita à parentibus detinetur, Impp. reſcripſere *c*. Ex illo vero generali Ulpiani axiomate, quo bene concordantia matrimonia jure patriæ poteſtatis non eſſe turbanda definit, interpretationem, meo quidem judicio, accipit, quod Paulus *in lib. Sententiarum* ſcribit *d*, Eorum, qui in patris poteſtate ſunt, ſine voluntate ejus matrimonia jure non contrahi, ſed contracta non ſolvi.

Porro duas eodem tempore uxores habere, Romæ non licuit *e*. Binarum vero eodem tempore contractarum nuptiarum crimen, infamiæ pœna vindicatum, notum eſt. Edicto enim prætoris, qui vel bina ſponſalia eodem tempore conſtituta habebat, infamia notabatur *f*. Unde Impp. Valerian. & Galien., *Eum*, inquiunt *g*, *qui duas ſimul habuit uxores, ſine dubitatione*

a l. 1. §. ult. D. de liber. exhib. *b* l. 2. D. de lib. exhib. *c* l. ſi invita. 11. C. de nupt. l. 3. C. de lib. exhib. *d* lib. 2. tit. 19. *e* §. adfinitatis. Inſtit. de nupt. *f* l. 1. in fin. l. quid ergo. 13. §. 1. D. de his qui not. infam. *g* l. eum qui. 18. C. ad l. Jul. de adulter.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tione comitatur infamia. In ea namque re non juris effectus, quo cives noſtri plura contrahere matrimonia prohibentur, ſed animi deſtinatio cogitatur. Quibus poſtremis verbis, ut eorum vim poteſtatemque breviter explanemus, tacitæ objectioni reſpondet. Dixiſſet enim aliquis, non poſſe quem duas uxores habere: nam, manente prioris non repudiatæ conjugio, alteram additam conjugem, uxorem eſſe non poſſe. Sed voluntatem contrahendi matrimonii, non juris effectum & conjunctionis validitatem, ſpectari debere, Impp. aiunt: quemadmodum & Ulpianus factum notari tradit *a*. Ideoque, ſi vel cum ea quis nuptias faciat, vel ſponſalia conſtituat, quam uxorem ducere non liceat, infamiam non eo tamen effugere. Illius vero Galieni & Valeriani conſtitutionis ultimam partem, ut hoc obiter admoneam, Tribonianus *in tit. De donationib. ante nuptias*, junctis & additis aliquot, prout ſenſus deſiderabat, verbis, retulit *b*. Impp. etiam Diocletian. & Maximianus *c*, *Neminem*, inquiunt, *qui ſub ditione ſit Romani nominis, binas uxores habere poſſe, vulgo patet: cum etiam in edicto prætoris hujuſmodi viri infamia notati ſint.*

Quam

a d. l. quid ergo. §. cum autem factum. D. de his qui not. infam. *b* l. ea quæ. C. de donationib. ante nupt. *c* l. 2. C. de inceſt. nupt.

Quam rem competens judex inultam eſſe non patietur. Utique enim, ſtupri crimen in poſteriorem uxorem committi, non dubium eſt. Ex quo ſequitur, capitalem pœnam ei, qui tale facinus admiſerit, ex Conſtantini conſtitutionibus, quæ ſtupra & adulteria capite plectunt, imminere: quod & Conſtantini quædam conſtitutio non obſcure indicat, qua capitali pœnæ non eſſe obnoxias eas mulieres ſtatuit *a*, quæ, vivis maritis militibus, nullo accepto de eorum ſoſpitate nuncio, poſt quatuor annorum ſpatium alteri nupſerint. Incidiſſe autem aliquando Romæ de duabus uxoribus ſimul ductis controverſiam, Craſſus, apud Ciceronem *lib.* 1. *de Oratore*, ita ſcribit: *Quid? quod uſu memoria patrum venit, ut paterfamilias, qui ex Hiſpania Romam veniſſet, cum uxorem prægnantem in provincia reliquiſſet, Romæque alteram duxiſſet, neque nuncium priori remiſiſſet, mortuuſque eſſet inteſtato, & ex utraque filius natus eſſet; mediocriſne res in controverſiam adducta eſt, cum quæreretur de duobus civium capitibus, & de puero qui ex poſteriore natus erat, & de ejus matre? quæ, ſi judicaretur, certis quibuſdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum ſuperiore divortium, in concubinæ locum duceretur.* Ac neque hic omittendum cenſeo, Papyrii non minus lepidum

a l. uxor. C. de repudiis.

lepidum atque feſtivum, quam prudens figmentum, quo matrem, inſtantius percunctantem quid in ſenatu egiſſent patres, eluſit *a*. Actum enim in ſenatu dixit, utrum utilius videretur, magiſque ex republica eſſe, unuſne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta eſſet. Quod ubi illa audivit, domo trepidans egreſſa, ad ceteras matronas retulit; poſtridieque ad ſenatum copioſæ matrumfamilias catervæ confluxerunt, deprecantes, una potius ut duobus nupta fieret, quam uni duæ. Senatoribus vero, quæ illa mulierum intemperies, & quid ſibi poſtulatio iſtæc vellet, mirantibus, &, non ut parvæ rei prodigium, illam verecundi ſexus impudicam inſaniam paveſcentibus, puer Papyrius publicum metum demit. Nam in medium curiæ progreſſus, quid ipſi mater audire inſtitiſſet, quid matri ipſe ſimulaſſet, ſicuti fuerat, enarravit. Nec clam me eſt, memoriæ proditum *b*, Helium Cæcinam, tribun. plebis, legem habuiſſe ſcriptam, paratamque, quam Julius Cæſar ſe abſente ferre juſſiſſet, ut uxores, liberorum quærendorum cauſa, quas & quot vellent, ducere Quiritibus liceret. Sed ea lex promulgata non fuit: primumque ex Romanis Antonium

a *Gell.* lib. 10. noct. Attic. cap. 23. *Macrob.* lib. 1. cap. 6. *b* *Sueton.* in Julio, cap. 52.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nium duas in matrimonio mulieres habuiſſe, Plutarchus ſcriptum reliquit, *in collatione Demetrii & Antonii*, his verbis: Ἀντώνιος δὲ πρῶτον μὲν ὁμοῦ δύο γυναῖκας ἠγάγετο, πρᾶγμα μηδενὶ Ῥωμαίων τετολμημένον. Va-entinianus quoque, Severæ conjugis præ-licatione in Juſtinæ amorem pellectus, :um neque ſubnixum jam liberis matrimo-nium ſolvere, & uxori, ex qua Gratianum uſceperat, repudium mittere ſuſtineret, neque frenis amorem, quo puellam tanto-pere ſibi laudatam deperibat, cohibere poſ-ſet, alteram Severæ Juſtinam uxorem ſu-perduxit, ex qua Valentinianum juniorem uſtulit. Ac, ut facti ejus turpitudinem moliretur, lege ſanxit, ut cuilibet duas imul uxores habere liceret: quemadmo-dum Socrates *a*, Paul. Diacon. *b* & Nice-phorus *c* ſcribunt. Sed nec ea lex accepta uit. Nam & Judæos, qui forte hoc colo-e, quod primis generis humani ſatoribus olygamia propagandæ ac multiplicandæ bolis neceſſitate permiſſa fuiſſet, quaſi najorum veſtigiis inſiſtentes, plures ſibi xores habere licere exiſtimabant, Impp. Theodoſius, Arcad. & Honorius, pro-ibuere in diverſa ſub uno tempore con-jugia

a lib. 4. hiſt. eccleſiaſtic. cap. 30. *b* lib. 11. ppend. ad Eutrop. *c* lib. 11. hiſtor. eccleſiaſt. ap. 33.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

jugia convenire *a*. Necnon Juſtinianus, *Novella* 79, quæ de naturalibus liberis tractat, Εἴ τις, ait, *νομίμως συνοικήσῃ γυναικὶ, ἄλλας ἐπεισάγειν οὐκ ἂν δύναιτο, τοῦ συνοικεσίου συνεστῶτος, καὶ ἐξ αὐτῶν νομίμως παιδοποιεῖσθαι.*

An autem concubina uxori jure Quiritium adjungi poſſet, dubitari ſcio. Hoc certe nec jura antiqua, nec ſua, concedere Juſtinianus ſcribit *b*. Nam, nec prudentes hoc probaſſe, indicio eſt quod Ulpianus ait *c*, Si patronus, qui libertam duxerat, ei concubinam adhibuiſſet, inde conjecturam capi, nolle eam nuptam habere; quoniam cum uxore concubina haberi non poſſet. Idem ipſum Conſtantini magni conſtitutio prohibuit, quæ ita habet *d*: *Nemini licentia concedatur, conſtante matrimonio, concubinam penes ſe habere.* Quamobrem Gellius, eam, quæ juncta conſuetaque eſſet cum eo, in cujus manu mancipioque alia matrimonii cauſa foret, probroſam habitam lege Numæ, oſtendit *e*; ejuſmodique mulieres, quæ cum eo, cui uxor eſſet, corpus miſcerent, *pellices* appellatas, ibidem tradit. Quod & Caium Flaccum, *lib. de*

a l. nemo. 7. C. de Judæis. *b* l. ult. C. commun. de manumiſſionibus. *c* l. ult. in fin. D. de divort. *d* l. un. C. de concub. *e* lib. 4. cap. 3.

de jure Papyriano, ſcripſiſſe, Paulus *lib.* 10. *ad l. Iuliam. & Pap.* notaverat *a*.

Ceterum, ſunt & illæ injuſtæ nuptiæ, quæ à mulieribus intra luctus tempus contrahuntur. Luctus autem tempus, regia lege definitum, decem menſium erat: per quos mulier abſtinere à nuptiis jubebatur: duplici, ut Harmenopulus explicat *b*, ratione: διὰ τὸ μὴ σύγχυσιν γίνεσθαι τῆς γονῆς, καὶ διὰ τὴν ὀφειλομένην αἰδῶ καὶ τιμὴν τῷ ἀνδρί. Cujus rei Plutarchus *in Numa* teſtis eſt: Ἀλλὰ τὸ, τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον, ἐφ' ὅσον καὶ χηρεύουσιν αἱ τῶν ἀποθανόντων γυναῖκες, ἡ δὲ πρότερον γαμηθεῖσα, βοῦν ἐγκύμονα κατέθυσεν, ἐκείνου νομοθετήσαντος. Ovid. lib. 1. Faſtorum:

Quod ſatis eſt, utero matris dum prodeat infans,
Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.
Per totidem menſes à funere conjugis uxor
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.

Idem lib. 3:

Annus erat, decimum cum Luna receperat orbem:
Hic numerus magno tunc in honore fuit.

Et mox:

Aſſuetos igitur numeros ſervavit in anno.
Hoc luget ſpatio femina mœſta virum.

L Quam-

a in l. Maſſurius, 144. D. de verb. ſign.
b lib. 4. tit. 6.

Quamobrem, cum, federis inter Octavium Cæſarem & Antonium ſanciendi cauſa, Octaviam illius ſororem huic nuptum dari placuiſſet, & ea legibus prohiberetur nuptias contrahere, quod M. Marcellum paulo ante mortuum lugeret, necdum decem menſes à viri morte effluxiſſent, per ſenatum legibus ſolvi eam, gratiamque ei legitimi luctus temporis fieri, neceſſe fuit; ut Plutarch. *in Antonio* his verbis narrat: Ὡς οὖν ἔδοξεν ἀμφοτέροις, ἀναβάντες εἰς Ῥώμην, ἐπετέλουν τὸν Ὀκταβίας γάμον. οὐκ ἐῶντος μὲν νόμου πρὸ δέκα μηνῶν ἀνδρὸς τελευτήσαντος γαμεῖσθαι, τῆς δὲ συγκλήτου δόγματι τὸν χρόνον ἐκείνης ἀνείσης, & quæ ſequuntur. Itaque, quod apud Senecam, *epiſt.* 65. *ad Lucilium*, legitur, annum feminis ad lugendum conſtituiſſe majores, de anno utique Romuli, qui decem duntaxat menſibus conſtabat, ut fuſe à Macrobio *a* tractatur, non de anni ſuis temporibus ordinata dimenſione, accipiendum eſt. Eodemque modo legitimum luctus tempus in jureconſultorum ſcriptis interpretandum adfirmo. Primi namque Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius Impp, luctus tempus, duobus menſibus auctum, anno definiere; ut ex eorum Conſtitutione, in C. Theodoſ. relata, conſtat. quæ ita habet *b*: *Si qua ex feminis, perdito*

a lib. 2. cap. 12. *b* l. 1. de ſecund. nupt. Cod. Theod. l. 2. C. de ſec. nupt.

perdito marito, intra anni ſpatium alteri feſtinarit nubere (parum enim temporis poſt decem menſes ſervandum adjicimus) , tametſi id exiguum putemus , probroſis inuſta notis , honeſtioris nobiliſque perſonæ & decore & jure privetur , &c. Indeque colligi poteſt, Apuleium *a* , qui annui luctus temporis mentionem faciat , aut poſt eorum imperatorum ætatem, aut eorum ſeculo vixiſſe. Apud eum enim Charite Lepolemum, nuptias ejus ambientem , hac excuſatione repellit , quod nondum annum luctus complevisſet. At Caligula die ſuo natali, quo & Auguſti templum conſecravit, ut ad ſpectacula, quæ edebat, omnes convenirent, luctus inhibuiſſe, & præterea viduis, intra conſtitutum legitimum tempus , nubere, niſi prægnantes eſſent, conceſſiſſe fertur. Verba Dionis *b*, quæ hoc comprobant, hæc ſunt : Καὶ τὰ πένθη πάντα ἐπέσχεν, ὥστε καὶ ταῖς γυναιξὶ, ταῖς τῶν ἀνδρῶν ἐστερημέναις, γαμεῖσθαι, καὶ πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου, ἄν γε μὴ ἐν γαστρὶ ἔχωσιν, ἐξεῖναι. Plane Heliogabalus, quemadmodum Xiphilin. narrat, Pomponio Baſſo è vivis ſublato , quem vel ea præcipue de cauſa reum poſtulari curavit, ut ab uxore, cujus ipſe amore flagrabat , divelleret , eam protinus duxit, nullo ad lugendum virum ſpatio dato.

 Eadem

a lib. 8. de aſino aur. *b* lib. 59.

Eadem obſervatione ſpreta, Ariadna, Zenonis Iſaurici uxor, quadrageſimo à viri obitu die Anaſtaſio nupſit, ut à Zonara *a* refertur. Qua autem ratione intra annum luctus nubere mulier prohibebatur, eadem, poſt miſſum ex juſta cauſa repudium, alii nubendi poteſtatem, ex Impp. Theodoſ. & Valentin. conſtitutione, non habebat *b*: ne, ut ipſi aiunt, de prole dubitandi occaſio daretur. Idemque tempus, etiam bona gratia & communi conſenſu diſſoluto matrimonio, exſpectandum mulieri eſſe, antequam in alterius manum conveniret, Imp. Anaſtaſius conſtituit *c*. Cum vero ſine probabili ac legitima cauſa mulier à viro diverterat, connubium ei cum alio ante tranſactum quinquennium non erat *d*.

Illud conſequenter tractandum occurrit an cum ea, quæ ex alio prægnans & gravida eſſet, matrimonium jure contrahi potuerit. Quam quæſtionem ex facto olim accidiſſe, memini me apud Dionem *e* legere. Nam cum ardenti Liviæ ducendæ amore flagraret Auguſtus, ejuſque deſiderio mora inde afferri videretur, quod ea ex Nerone ſextum jam menſem gravida eſſet; pontifices conſuluiſſe dicitur, an fas eſſet, prægnantem

a in Anaſtaſio. *b* l. conſenſu. 8. §. 4. verſ. vero cauſam. C. de repud. *c* l. ſi conſtante. C. eod. tit. *d* d. l. conſenſu. §. hæc niſi. *e* lib. 48.

tem ducere. Quod illi hac diſtinctione diſſolverunt: ut, ſiquidem, ex quo gravida foret, dubium atque incertum eſſet, nuptiæ differendæ eſſent: ſin autem conſtaret, ex quo concepiſſet, nihil prohibere quin duceretur. Itaque, licere ſibi quod libebat, Auguſtus videns, Liviam protinus duxit. Id quod etiam Suetonius ita paucis narrat *a*: *Cum Scribonia divortium fecit, pertæſus morum perverſitatem ejus; ac ſtatim Liviam Druſillam matrimonio Tiberii Neronis, & quidem prægnantem, abduxit, dilexitque ac probavit unice & perſeveranter.* Idem *in Tiberio b*, de ejus patre agens: *Vxorem Liviam Druſillam, & tunc gravidam, & jam apud ſe Tiberium enixam, petenti Auguſto conceſſit.* Non abs re igitur feſtinatas has Liviæ nuptias, quæ nec maxima ſuſpicione carerent *c*, Antonius probri loco Auguſto objecit *d*. Quas etiam eleganter Prudentius ita exagitat, libr. 1. contra Symmachum:

Adjecere ſacrum, fieret quo Livia Iuno,
Non minus infamis thalami ſortita cubile,
Quam quum fraterno caluit Saturnia lecto.
Nondum maternam partu vacuaverat alvũ,
Conceptamque viri ſobolem paritura gerebat
Pronuba; jam gravida fulcrum geniale paratur;

 Iam

a in Auguſto. cap. 62. *b* cap. 4. *c* *Sueton.* in Claud. cap. 1. *d* *Suet.* in Aug. cap. 69.

Iam ſponſus, ſaliente utero nubentis, amicos
Advocat, haud ſterilem certus fore jam ſibi pactam.
Vitricus ante venit tardum præfervidus ortum
Privigni nondum geniti: mox editur inter
Feſcennina novo proles aliena marito.
Idque deûm ſortes & Apollinis antra dederunt
Conſilium: nunquam melius nam cedere tædas
Reſponſum eſt, quam cum prægnans nova nupta jugatur.

Quinetiam Octaviam, Auguſti ſororem, poſt Marcelli, viri ejus, mortem, adhuc gravidam, ventreque pleno, Antonio deſponſam, Dio, *lib.* 48, ita ſcribit: Καὶ τὴν Ὀκταβίαν, τὴν τοῦ Καίσαρος ἀδελφὴν γυναῖκα, τῷ Ἀντωνίῳ, ἐπειδὴ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐτετελευτήκει, καὶ κύουσαν, προμνηστευσάμενοι, τοιαύτῃ μεταβολῇ ἐχρήσαντο. Martiam quoque uxorem, tum ex ſe gravidam, petenti Q. Hortenſio Catonem Uticenſem conceſſiſſe, Plutarchus refert *a*. Ceterum Livia, apud Auguſtum, Claudium Druſum Neronem intra trium menſium ſpatium peperit. Quem natum Auguſtus patri Tiberio reddidit. Ea res joci materiam, ut Dio auctor eſt *b*, præbuit; indeque pervulgatus fuit ſenarius

a in Catone Uticenſi. *b* lib. 48.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſenarius Græcus, quo ſignificatur, fortunatis vel trimeſtres naſci liberos. Quod deinde in vulgi ſermone tritum proverbium abiit. Qua de re, pro Græcis Dionis, Suetonii Latina verba ſubjungam *a*. *Patrem*, ait, *Claudii Cæſaris, Druſum, olim Decimum, mox Neronem prænomine, Livia, cum Auguſto gravida nupſiſſet, intra menſem tertium peperit: fuitque ſuſpicio, ex vitrico per adulterii conſuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus eſt verſus,*

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

At vel triceſimo die pater fieri ex uxore, Caligulaglorioſum duxit. Eaque gratia Miloniam Cæſoniam, adulterio ſibi ante cognitam, & jam tum partui propinquam, duxiſſe eum Dio narrat *b*. Qua de re ita Suetonius *c*: *Cæſoniam neque facie inſigni, neque ætate integra, matremque jam ex alio viro trium filiarum, ſed luxuriæ ac laſciviæ perditæ, & ardentius & conſtantius amavit: ut ſæpe chlamyde peltaque & galea armatam, & juxta adequitantem, militibus oſtenderit: amicis vero etiam nudam. Quam enixam uxorio nomine dignatus eſt: uno atque eodem die profeſſus, & maritum ſe ejus, & patrem infantis ex ea natæ.* Auguſtum porro ex Livia liberorum nihil quicquam ſuſtuliſſe, in-

a in Claud. cap. 1. *b* lib. 59. *c* in Calig. cap. 25.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

fantemque unicum, qui conceptus fuerat, abortivum & immaturum editum, Suetonius teſtis eſt *a*. Ex quo interpretandum eſt, quod ait Plinius *b*: *Eſt quædam privatim diſſociatio corporum, & inter ſe ſterilis; at, ubi cum aliis junxere, gignunt: ſicut Auguſtus & Livia.* Nam Auguſtus ex priore uxore Scribonia liberos ſuſcepit: viciſſim & Livia ex priore viro Druſo. Juncti tamen inter ſe nihil liberorum procrearunt.

Jam, non niſi inceſtas ac nefarias nuptias cum virginibus Veſtalibus contrahi potuiſſe, certiſſimum eſt. Heliogabalum tamen, humani generis portentum, Aquiliam Severam, Veſtalem, duxiſſe, narrat Xiphilinus *in Heliogabalo*: Εἶτα, inquiens, τὴν Παύλαν, ὡς καὶ κηλῖδα τινὰ περὶ τὸ σῶμα ἔχουσαν, ἀποπέμψας, Ἀκυλίᾳ Σεβήρᾳ συνῴκησεν, ἐκφανέστατα παρανομήσας. ἱερωμένην γὰρ αὐτὴν τῇ Ἑστίᾳ ἀσεβέστατα ᾔσχυνε. Quod ita perſtrinxit Lampridius in ejus vita: *In virginem Veſtalem inceſtum admiſit*. Atque hæc habui, quæ de legitimis inceſtiſque Quiritium conjugiis dicerem. quæ, ut ſunt, utinam brevia videantur!

a in Auguſto. cap. 63. *b* lib. 7. cap. 13.

F I N I S.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ANTONII HOTMANI, J.C.,

DE

VETERI RITU NUPTIARUM

OBSERVATIO.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ANTONII HOTMANI, J.C., DE VETERI RITU NUPTIARUM OBSERVATIO.

CAPUT I.

De ſperata, pacta, & ſponſa.

IN Matrimoniis contrahendis juriſconſultos duo præcipue, ad ritus pertinentia, vocabula uſurpaſſe conſtat: Sponſalia & Nuptias. Sponſaliorum nomine non tantum ſtipulationum ſponſionumque contractum intelligi, ſignificat Florent. *in l. 1. D. de ſponſal.* Nam & ſponſalia futurarum nuptiarum mentionem fuiſſe ſcribit: ut nimirum ad ſponſaliorum ritus pertinerent etiam præcedentes apparatus, quibus conditiones expediuntur, ut eſt *in l. ult. ejuſd. tit.* At hoc proprie non ſponſalia, ſed ſpes nuptiarum dicitur. Cujus rei meminit Ulp. *in l. 6. eod. t. Non ſuffecturum*;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

inquit, *putarem ad diſſolvendam ſponſaliorum ſpem hunc nuncium.* Sic *in l. ſi uxor, D. ad l. Iul. de adulter. l.* 11. *C. de repud.* Philo Judæus adpellat τὰ προτέλεια τῶν γάμων· ἐλπίδα καὶ τὴν φύσιν τοὺς γάμους παρασχοῦσα. *lib.* Περὶ τῆς εἰς τὰ προπ. συνόδου. D. Dionyſius Areop. hoc vocabulo uſus eſt *epiſt.* 7. ubi Maximus Scholiaſtes ſic adnotavit: Προτελείας μὲν ἐκάλουν Ἀθηναῖοι τὰς τῶν γάμων μετὰ τῶν θυσιῶν ἀρχάς. τῶν γὰρ γάμων τέλος ἐκάλουν, ὡς τελοῦν τὰ πρὸς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων. Μυστήριον γοῦν εἶχον τὸν γάμον. ἔλεγον δὲ προτελίζεσθαι καὶ τὸ προμυεῖσθαι, καὶ ὡσανεὶ προκαθαίρεσθαι εἰς ἑτοιμασίαν μυστηρίων. Itaque *ſperatæ nuptiæ* dicebantur. *l. mulier, C. de ſponſal. & l. ſi legibus, C. de epiſc. aud.* & *puella ſperata* dicebatur. quod hoc verſu ſignificaſſe Plautum, retulit Varr. lib. 5. de ling. Lat. *Sequor hercle quidem: nam libenter te, mea ſperata, conſequor.* Et Afranius, in Fratriis: *Speratam non odi tuam.* Is etiam dicebatur *ſperatus*, ut eodem loco Afranius indicat: *Curre, & nuncia venire, & mecum ſperatam adducere videat puellam.*

Hi verſus apud Nonium exſtant. Inter hos autem diſceptabatur, cujus quis eſſet juris, conditionis, gentis: & potiſſimum de bonis erat quæſtio. Quum vero conventa eſſet conditio, ut eſt apud Feſtum, id eſt, inter ſe conveniſſent, pacta quædam nuda inter-

intervenire ſolebant, puellaque non jam ſperata, ſed *pacta* dicebatur. *l. 2. C. de ſponſal. l. ſi cum ante, C. de donat. ant. nupt.* Virgil.

—— Et gremiis abducere pactas.

Inde etiam Lavinia *pacta* Turno dicebatur à Livio lib. 1. *pactæque nuptiæ*. Tacit. lib. 12. *pactum inter Claudium & Agrippinam matrimonium*. Symmach. epiſt. 40. lib. 9: *Nolo exiſtimes, culpabiliter ad me delatum, quod pactas filiæ tuæ nuptias ſuſpendas.* Tum demum ſponſalia fiebant, incipiebatque *ſponſa* nuncupari. *l. 3. D. de ſponſal.* Quod Nonius his verbis adfirmat: *Inter ſperatam, dictam, & pactam, hoc intereſt; quod virgo, priuſquam petitur, ſperata dicitur: dehinc promiſſa, vel pacta, vel ſponſa dici poteſt.* Quapropter alludit hoc modo Arnobius lib. 4. contra gentes: *Habent ſperatas, habent pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas.*

Caput II.

De proxenetis, auſpicibus, & pronubis.

Ad hanc rem perſonas interponi ſolitum fuiſſe, apparet ex Ulpiano, *in l. ult. D. de ſponſ.* Qui *proxenetæ* dicebantur, id eſt, conciliatores, interpretes, & internuncii: non tamen quod ſponſores aut fide-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

juſſores eſſent. Ait enim Juriſconſultus: *Si proxeneta intervenerit faciendi nominis cauſa, ut multi ſolent, videamus an poſſit quaſi mandator teneri. Et non puto teneri, quia hic magis monſtrat nomen quam mandat.* l. 2. D. de proxen. Hos etiam *auſpices* dictos fuiſſe puto. Quum enim auſpices adeundi mos deſiiſſet qui auſpicia peterent, hi proxenetæ veteris conſuetudinis veſtigia ipſo nomine uſurparunt. quemadmodum licet colligere ex Valer. *lib.* 2. *cap.* 1. Hinc etiam ſcribit Cic. lib. 2. de divin. *Nihil fere quondam majoris rei, niſi auſpicato, nec privatim quidem, gerebatur. quod etiam nunc auſpices nuptiarum declarant, qui re omiſſa nomen tantum tenent.* Notum eſt iſtud Ciceronis pro Cluent. *Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus.* Qui igitur ad hanc rem adhibebantur proxenetæ, Latine *pronubi*, & καταρχηστικῶς *auſpices* dicebantur, incipientes & felici omine inchoantes. Qua de cauſa in veteri Gloſſario, nuper in publicum edito, auſpices, *pronubi*, παρανύμφοι, adpellantur. & hi, quod conventum erat, ut rite fieret, tabuliſque mandaretur, curabant. Juvenal.

— Veniet cum ſignatoribus auſpex.

Lucan. de nuptiis Catonis & Martiæ:

Iunguntur taciti, contentique auſpice Bruto.

Tum unus horum, quod erat conventum, profere-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

proferebat, ceteris audientibus, &, ut ita fieret, poſtulantibus. Cujus conſuetudinis hoc Martianus Capella *lib.* 2. *in fin.* reliquit veſtigium: *Tunc exurgens*, inquit, *virginis mater poſcit de Iove, ſuperiſque cunctis, uti ſub adſpectu omnium, quidquid ſponſalium nomine præparaverat Majugena, traderetur, ac demum dos à virgine non deeſſet: tuncque tabulas ac Papiam Popæam legem ſinerent recitari.* Ideo Tacitus de Meſſalina ſcribit, *atque illam audiiſſe auſpicum verba.* Quod confirmat Servius, *lib.* 4. *Æneid.* Si quæ vero feminæ ad nuptias conciliandas adhibebantur, non *auſpices* quidem, cum hoc ſit muneris virilis, ſed *pronubæ* tantum dicebantur. Ovidius, epiſt. 6:

Non ego ſum furtim tibi cognita: pronuba Iunò
Adfuit. —

Hæcque pronuba univira eſſe debebat, ut ait Tertullianus *in exhortatione ad caſtitatem.* Catullus:

Vos unis ſenibus bonæ cognitæ.

Caput III.

De matrimoniis contrahendis liberorum cauſa.

Auspicum etiam curæ erat, nubentes profiteri, ſe liberorum procreandorum cauſa convenire. Quem morem notat Ta-

citus,

citus, his verbis: *Cum uxore principis prædicta die, adhibitis, qui obſignarent, ſe velut ſuſcipiendorum liberorum cauſa convenire.* Idque confirmat Ulpianus, *tit.4.regul.* dicens, Latinum libertum jus conſequi liberis, cum lege Junia uxorem ducebat teſtatione interpoſita, quod liberorum quærendorum cauſa uxorem duxerit. Nam, matrimonia contraxiſſe Romanos quærendorum liberorum cauſa, vulgare eſt. *l. ſi vicinis, C. de nupt.* adeo ut id eſſet in ore muliercularum: ut ait Ennius hoc verſu, quem prodidit Feſtus in verbo *Quæſo*:

Ducit me uxorem ſibi liberûm quærendûm (gratia.

Huc etiam pertinet, quod ex Varrone retulit Macrob. lib. 1. ſat. cap. 16. *Mundus cum patet, deorum triſtium atque inferûm quaſi janua patet: propterea, uxorem liberorum quærendorum cauſa ducere, religioſum eſt.* Et Plautus in Capt.

Liberorum quærendorum cauſa ei, credo, uxor (data eſt.

Atque id notat D. Auguſtinus, *lib. 3. contra Iulianum, & ſerm. 324. & lib. 1. de Nuptiis, ad Valerium Comitem.* Legimuſque, Auguſtum ideo teſtamentum improbaſſe cujuſdam, cujus non procreandorum liberorum cauſa conjugium interceſſerat: Valer. Max. lib. 7. cap. 7. *Eſt enim*, inquit Quintilianus, declam. 2., *uxor, quam jungit, quam diducit utilitas: cujus hæc reverentia eſt,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

eſt, quod videtur inventa cauſa liberorum. Ὁ οὖν κωμικὸς Μένανδρος, inquit Clem. Alex. *lib. 2. Strom.* Παίδων, φασὶ, ἐπ' ἀρότῳ τῶν γνησίων δίδωμί σοί γε τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα. His intelligitur, quod ait Calliſtratus, *l. liberorum, D. de verbor. ſignificat.* parentes pios liberorum quærendorum cauſa uxores ducere.

Caput IV.

De dote.

Apud auſpices etiam de dote conventiones fiebant, ut maritus aliquid haberet ab uxore ad ſuſtinenda onera matrimonii. *l. 7. D. de jur. dot.* quamvis (ut apud Martianum Capellam *lib.* 9. priſci juris adſertor Arcanus reſpondit) regulariter, etiam matrimonio copulato, dotem dicere femina nullis legibus prohibeatur. l, cum multæ, C. de donat. ante nupt. *Eaque dos,* ait Ulp. tit. 7. regular., *aut dabatur, aut dicebatur, aut promittebatur.* Dabatur, cum præſens erat dos. non quod ea ſtatim traderetur viro, quamvis & hoc fieri potuiſſe conſtet, *l. 1. D. pro dote*; ſed pridie nuptiarum, aut circiter, apud auſpices deponebatur, ut in craſtinum nuptiarum viro ſolveretur: quod in Meſſalinæ cum filio nuptiis Suetonius, Tacitus & Juvenalis factum fuiſſe commemorant. at, ſi

dos

dos præſens non fuiſſet, ea, ut eodem loco ſcribit Ulpianus, aut dicebatur, aut promittebatur.

Caput V.

Quid ſit, dicere *aut* promittere dotem.

Dicere, eſt ultro aliquid polliceri. Plautus, in Pſeudolo: *Quin tibi hanc operam dico*, id eſt, ultro polliceor. *Dictum* enim accipimus, quod verbo tenus pronunciatum eſt. *l. ſciendum*, 19. *D. de ædil. edict.* Inde dicimus, *dicere dotem* eum, qui nulla ſtipulatione pollicetur. Cicero, pro Flacco: *Doti omnem ſuam pecuniam dixerat.* Et Afranius, in Fratriis, ut refert Nonius: *Dat ruſtico neſcio cui, vicino ſuo pauperi, cui dicat dotis paululum.* Jus autem erat ut mulier, ejuſque debitor aut parens, dicerent dotem, eodemque modo obligaretur acſi conceptis verbis promiſiſſet. *Hæ tres perſonæ*, inquit Caius lib. 2. Inſtit. tit. 9, *nulla interrogatione præcedente poſſunt dictione dotis legitime obligari.* Promittere vero dotem omnes poſſunt; & ex ſtipulatu ab eis peti poteſt. *l. promittendo*, 41. *D. de jur. dot.* Licet enim promiſſio & pollicitatio eandem plerumque vim habeant, tamen pollicitatio majoris eſt adſeverationis, inquit Donatus in Andriam Terentii.

Polliceri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Polliceri enim ſignificat ultro promittere, deducto vocabulo à verbo *liceor*, quo utuntur qui in auctione facienda ultro pretium ſuum deferunt. *l. 3. D. de pollic.* At *promittere* ſæpius ad ſtipulationem. quod notat Donat. in Heautont. Terent. *Pollicemur*, inquit, *magis ſponte, promittimus rogati.* Ideo ſcribit Ulpianus, *Promiſſum poteſt referri, & ad nudam promiſſionem ſive pollicitationem, vel ad ſponſionem: ſecundum quod incipiet is qui de hujuſmodi cauſa ſtipulari ſpopondit, ex ſtipulatu poſſe conveniri.* l. ſciendum, 15. D. de ædil. edict.

Caput VI.

De donatione propter nuptias.

Huic vero doti ſolebat antiquitus pignus vel hypotheca ſubjungi. *l. 1. D. qui pot. in pign. hab.* Hoc Græci ἀποτίμημα vocabant. ut eſt apud Heſychium & Pollucem: Αἱ πρὸς τὰς φερνὰς ὑποθῆκαι. Nam, ut Harpocration ſcribit, εἰώθεσαν καὶ οἱ τότε, εἰ γυναικὶ γαμουμένῃ προῖκα διδοῖεν οἱ προσήκοντες, αἰτεῖν παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ὥσπερ ἐνέχυρόν τι τοῦ προικὸς, οἷον οἰκίαν ἢ χωρίον. Et, quia ſucceſſu temporis pacta ſæpe interveniebant, ut mulier ex illo pignore aliquid lucraretur; factum eſt, ut illud pignus nomen donationis adſumeret, diceretur que *donatio propter nuptias*, quæ à viro dabatur ad proſpiciendum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

dum uxori de dote conſequenda, ſi forte matrimonium dirimeretur. *l. ex morte*, 9. *C. de pact. conv.* indeque ἀντιφέρνη dicta eſt: à Latinis autem prius *antenuptialis donatio*, (quod ante efficiebatur, & nunquam poſt nuptias.) ſed poſtea, quia conſtitutum eſt, ut etiam poſt nuptias fierent tales donationes, voluit Juſtinianus, eas, *donationes propter nuptias*, adpellari. *l. cum multæ*, *C. de donat. ante nupt.* Ut facile appareat, hanc donationem propter nuptias, præter illam hypothecam, quæ jam Juſtiniani conſtitutione in omnibus mariti bonis tacite ineſt, nihil aliud eſſe, quam cautionem diuturni conjugii, vel donationem ſub conditione, ſi vel dos à marito conſumta ſit, vel ſine cauſa matrimonium diremtum fuerit. Ejus enim hic eſt tantum uſus, ut dos mulieris ſit tutior: & ut, quemadmodum mulier, ſine cauſa divertens, dote; ſic etiam maritus rebus donatis multetur: aut ut pactis conventis morte viri mulier aliquid lucretur; aliter nimirum nec proprietas, nec uſusfructus ad uxorem pertinet. Itaque (ut ex Synopſi Βασιλικῶν didicimus) erat quaſi dotis compenſatio, ἀντισήκωσις. quam Scholiaſtes tacite ſemper contrahi aſſerit: Φησὶ γὰρ ὁ κανών· Τῇ προικὶ σιωπηρῶς ἡ πρὸ γάμου δωρεὰ ἕπεται. Cæſ. lib. 6. de bell. Gall. *Viri, quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine*

mine acceperunt, tantas ex ſuis bonis æſtimatione facta cum dotibus communicant. hujus omnis pecuniæ conjunctim ratio habetur, fructuſque ſervantur: uter eorum vita ſuperarit, ad eum pars utriuſque cum fructibus ſuperiorum temporum pervenit.

Caput VII.

De Hypobolo.

Donationem vero propter nuptias ὑπόβολον à Græcis adpellatam fuiſſe ut exiſtimem, moveor auctoritate Harmenopuli, qui, *lib.* 4. *cap.* 4, ita ſcriptum reliquit: Ἔτι τὴν περὶ γάμου δωρεὰν ἤτοι τὸ ὑπόβολον. nimirum videlicet, quia doti ſubjungitur ac ſupponitur. Nec me movet, quod ait, *ejuſdem libri capite* 10, aliquid eſſe minus ipſa dote. Nam ſolum Juſtiniani tempore obſervatum eſt, ut æquales eſſent donationes propter nuptias & dotes. Quod nec Accurſium latuit *in Auth. æqualitas*, *C. de pact. conv.* Exſtatque hac de re expreſſa conſtitutio Leonis imperatoris qui dictus eſt Philoſophus, *Novell.* 20. qua ſancivit, ut major donatione propter nuptias dos eſſet. Sicque interpretatus eſt Theodorus Balſamo, Græci juris non ignarus, *titul.* 13. *Nomoc. Photii*, *cap.* 6. & ad illa verba *Novellæ Juſtiniani* 117: Καὶ ὑπὲρ τοιαύτης ὕβρεως

τέστον

τρίτον μέρος τῆς διατιμήσεως ἣν ἡ προγαμιαία ποιεῖ δωρεά. Scholiaſtes, *in Synop. Baſil. lib. 39. tit. 2.*, addit: Σημειῶσαι, ὅτι λαμβάνει ἡ γυνὴ καὶ τὸ τρίτον τοῦ ὑποβόλου ἀπὸ ὕβρεως ἰδίας. id eſt, ut interpretatur Julianus Patricius, *Mulier tertiam partem æſtimationis, quam propter nuptias donatio facit, ex alia mariti ſubſtantia capere poteſt.* Et paulo ante ſic ſcribit: Οὐκ ἀπαιτεῖται ἡ πρὸ γάμου δωρεὰ τὸ γυναικὸς ὑπόβολον, καὶ, οἶμαι, αἰνίσσεται. Sane enim, id quod modo dicebam à Græcis ἀπότιμημα vocari, id videmus etiam ὑπόβολον nuncupari. Unde apud Pollucem ὑπόχρεων χωρίον & ὑπόβολον pro eodem ponuntur, *libro tertio*, *capite* 10. Euſtath. Ὀδ. α. citat Pherecratis verſum: Οὐκ ὁρᾷς τὴν οἰκίαν τὴν Πολυκτίονος κειμένην ὑπόβολον; Multa tamen de jure hypoboli fuiſſe à Græcis Impp. immutata, in confeſſo eſt. veluti, ut ex bonis mariti, quæ hypoboli nomine doti ſubjecta ſunt, tantum retineatur, quantum pacto conventum fuerit: aut, ſi nulla de eo pactio facta ſit, triens retineatur: imo, ſæpiſſime συνεκδοχικῶς trientem illum adpellari hypobolum, ſatis conſtat ex Harmenopulo, ceteriſque ſimilibus probatis auctoribus: quod etiam teſtatur Balſamo. deinde hypoboli nomine nihil retentum fuiſſe, ſi nihil conventum eſſet. Videturque fuiſſe portio dotis, quæ additamenti

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

cauſa data dicebatur. *in l. inter ſocerum, 26. §. cum inter, 2. D. de pact. dot. l. etiamſi non dotem, C. de jur. dot.* ſicque hodie in Gallia Lugdunenſi vulgo loquuntur. Hoc à Longobardis, & Neapolitanis, *doarium, dotarium, & dotalitium* nuncupatur. *lib. 2. de feud. tit. 8. §. ult. lib. 3. Conſt. Neapol. tit. 13. 16. & 17. cap. plerumque, de donat. inter vir. & uxor.* Hæc ſunt quæ de dote ejuſque cautione dicenda videbantur.

CAPUT VIII.

De bonis paraphernis & receptitiis: tum de theoretro.

CETERA bona mulieris dicebantur παρά-φερνα. *l. ſi ego, 9. §. 3. D. de jur. dot.* Latine *receptitia*, id eſt, extra dotem. *l. maritus, D. ad leg. Falcid.* Græci poſteriores adpellarunt ἐξώπροικα, quod extra dotem eſſent uſibus puellæ tradita, *l. donationes, 31. §. ſpecies, D. de donat.* ad ſuſtentationem mulieris inſtrumento dotali recepta, quaſique peculium. *l. ult. C. de pact. convent. l. 3. C. ne uxor pro mar. d. l. ſi ego.* In his bonis, invita muliere, nullum jus erat marito ſe immiſcendi, quia quæ præter jus dotis excipiebantur, ea *receptitia* adpellabant. Unde *ſervus receptitius* apud Nonium Marcellum, & Agellium, *libro 17. cap. 6.* & *receptitia dos*

apud

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

apud Ulpianum, *tit.de dote*, quam ſibi ſolu
to matrimonio extraneus contra commun
juris regulam reddi ſtipulatur. *l.mortis cau*
ſa, 31. §. 2. *verſ. ſed & dos*, *D. de mor.*
cauſa donat. Erant & alia quædam muner
quæ novæ nuptæ à parentibus & amicis o
ferebantur die ſponſaliorum, aut poſtea, u
eſt *in l. die ſponſaliorum*, 25. *D. depoſiti. l. ſ*
cum ante nuptias munera darentur, *C. d*
donat. ante nupt. tum etiam craſtino di
nuptiarum, cum primum depoſito flamme
vi ſendam ſe præbebat, ut ait Harmenopu
quæ ideo θεώρητρα vocat Harpocratior
Suid. vero ἀνακαλυπτήρια & ἐπαύλια. Ju
Pollux, ὀπτήρια καὶ προσφθεγκτήρια vetere
adpellaſſe, ait. Dicuntur in jure Munera nu
ptialia. *l. tutor ſecundum*, 13. §. *ult. D. de ad*
miniſt. tut. l. 1. §. *præterea*, *D. de tutel. & ra*
diſtr. Sed hæc munera non ſunt ſolennia, u
ibidem dicitur. nam ea tantum ſolennia ſun
quæ ad ritus pertinent.

CAPUT IX.

De ſponſalibus.

SPONSALIA autem fiebant aut inter præ
ſentes, aut inter abſentes. Nam, ut ai
Ulpianus, *l. fin. D. de ſponſal.*, parvi refert an
per ſe, an coram, an per internuncium, ve
per epiſtolam, an per alium, hoc factum ſit.

Hic

Hic autem erat ſponſaliorum ritus: Adoleſcens (aut ejus nomine pater) filiam pactam ſtipulabatur à patre, vel ab eo in cujus erat tutela: vel, ſi illa ſui juris fuiſſet, à quocunque alio. Ejuſque ſtipulationis hæc erat formula, quam tradit Plautus in Aulularia:

M. *Quid nunc? etiam mihi deſpondes filiam?*
E. *Illis legibus,*
Cum illa dote quam tibi dixi. M. *Sponden ergo?* E. *Spondeo.*

Indeque *ſponſa* dicebatur, non quod ſponderet, ſed quod, ut ait Servius, *lib.* 10. *Æneidos*, ſponderetur, à patre videlicet, vel à quocunque alio: veluti tutore. &, ſi tutor furioſus eſſet, aut abſens, alter dabatur in ejus locum tutor, non curator, ad nuptias contrahendas, dotemque dicendam. Ulp. *tit. regul.* 11. Lege enim cautum fuerat, ne quis uxorem duceret, priuſquam aliquis eam ſibi deſpondiſſet. Quod ex Dione licet probare, qui *lib.* 58. ita ſcribit: Ἔγημε Λολλίαν Παυλίναν, αὐτὸν τὸν ἄνδρα αὐτῆς Μέμμιον Ῥήγουλον ἐγγυῆσαί οἱ τὴν γυναῖκα ἀναγκάσας, μὴ καὶ ἀνέγγυον αὐτὴν παρὰ τοὺς νόμους λάβῃ. Ex eodemque auctore refert Xiphilinus, Neronem Sporum, quem exſecari juſſerat, veluti uxorem duxiſſe, ἐκδόντος αὐτὸν τοῦ γε Τιγελλίνου, ὥσπερ ὁ νόμος ἐκέλευε. Unde Agellius, *lib.* 4. *c.* 4. ex Servii Sulpicii verbis, ait,

obſervatum fuiſſe, ut, qui uxorem ducturus erat, ab eo, unde ducenda erat, ſtipularetur, eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, item ſpondebat. iſque contractus ſtipulationum ſponſionumque, dicebatur *ſponſalia*: & quæ promiſſa erat, *ſponſa* adpellabatur: qui ſtipulabatur ducendam, *ſponſus*. Hactenus ille. Quibus conſentiunt juriſconſulti, *in l.* 1. 2. *&* 3. *D. de ſponſal.* Indeque apparet, non ſatis verum eſſe quod Donatus & Servius aſſerunt, ſponſam non ſpondere, ſed à patre deſponderi. Quorum ſententiæ conſcriptæ ſunt *in Andria Terent. act.* 1. *ſcen.* 1. *Heaut. act.* 4. *ſc.* 5. *Ad. act.* 4. *ſc.* 7. *In Virg. lib.* 10. *Æneid.* ubi Servius addit, ante uſum tabularum cautiones ſibi invicem emiſiſſe, in quibus ſpondebant, ſe conſentire in jura matrimonii; & fidejuſſores dediſſe. Tabularum vero, quas Servius ait interveniſſe, mentio fit in Apuleii Metamorph. lib. 4. *Tabulis*, inquit, *maritus nuncupatus ad nuptias.* Et in Apolog. 2. *Habes, Æmiliane, cauſam totam cur tabulæ nuptiales inter me & Pudentillam non in oppido ſint, ſed in villa urbana conſignatæ.* nam eæ conſignabantur. Suetonius: *Illud omnem fidem excedit, quod nuptiis, quas Meſſalina cum adultero filio fecerat, tabellas dotis & ipſe conſignaverat.* Tamen nihil oberat, quominus juſtum matrimo-

trimo-

trimonium eſſet, ſi ſignatæ tabulæ non eſſent. *l. 4. D. de fid. inſtrum.* Quod & auctoritate Quintiliani, *lib. 5. cap. 11.*, & juriſconſultorum, patet. *l. donationes*, *D. de donat. l. 1. l. 7. D. de ſponſal.*

Caput X.

De arrhis & ſponſalitiis largitatibus.

His ita peractis, ſolebant arrhæ quædam intervenire, quæ à ſponſo ſponſæ dabantur, in teſtimonium, & quaſi pignus, de futuris inter eos nuptiis, factæ ſponſionis: eæque aut ſponſæ dabantur, aut apud proxenetas deponebantur: quo fiebat, ut hoc modo *proxeneticæ*, illo vero *ſponſalitiæ* nuncuparentur. *C. de ſponſal. & arrhis ſponſal. & proxenet.* Fiebant etiam donationes quædam à ſponſo; vel etiam, ſed raro, à ſponſa ſponſo: quæ ideo *largitates* adpellabantur, quia gratuito conferebantur. *l. cum veterum, & ſeq. C. de donat. ante nupt. l. 1. C. ſi adverſ. donat.* Arrhæ autem nomine ſæpius non nummi, ſed pronubus anulus dabatur. Juven. ſatyr. 6:

— Et digito pignus fortaſſe dediſti.

Eum vero anulum ferreum fuiſſe, refert Plin. lib. 33. capite 1. *Qui legationem acceperant*, inquit, *aureo anulo tantum utebantur; intra domos, ferreis: quo argumento etiam*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nunc ſponſæ anulus ferreus mittitur, iſque ſine gemma. Aureos tamen anulos etiam dediſſe feminaſque domi geſtaſſe, ſatis conſtat ex Tertulliani apologet. ſic enim ſcriptum eſt: *Circa feminas illa majorum inſtituta ceciderunt, quæ modeſtiæ, quæ ſocietati patrocinabantur: quum aurum nulla membra norant, præter unicum digitum, quem ſponſus oppigneraſſet pronubo anulo.* Clem. Alex. *lib.* 3. *pædag. cap.* 11: Δίδωσιν οὖν αὐταῖς δακτυλίοις ἐκ χρυσίου, οὐδὲ τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνεσθαι τὰ οἴκοι φυλακῆς ἄξια, διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκουρίας. Aitque Iſidorus, *lib.* 20. *etym.*, mulieres binos aureos anulos in digitis habuiſſe, ac præſertim in quarto digito, quod in eo vena quædam ſanguinis ad cor uſque proveniat, ut idem auctor ſcribit, *lib.* 2. *de div. offic.*, *ex Agellii lib.* 10. *cap.* 10. *& Macrobii lib.* 7. *c.* 13. Solere & alia multa arrhæ nomine dari, indicat hic locus Capitolini de Maximino juniore: *Deſponſa illi erat Iunia Fadilla, proneptis Antonini, quam poſtea accepit Toxotius, ejuſdem familiæ ſenator. manſerunt autem apud eam arrhæ regiæ; quæ tales fuerunt: monolium de albis novem, reticulum de praſinis decem, dextrocherium cum caſtula de hyacinthis quatuor, præter veſtes auratas & omnes regias, ceteraque inſignia ſponſaliorum.* Sed & claves domus uxori tradi, ſolenne fuiſſe, Feſtus

Feſtus ait: ad ſignificandam partus facilitatem. licet veriſimilius ſit, has communionem denotaſſe. ſcribit enim Tertul. *lib. de exhort. ad caſtit.* ad claves cuſtodiendas uxores pleroſque domum duxiſſe. &, has in divortiis adimi, Ciceronis Philip. 2., & B. Ambroſii epiſt. 65. ad Syagrium, auctoritates vulgares ſunt. Solinus, cap. 16. de Thracum moribus: *Nupturas, quæ præ aliis ſpecie valent, ſubarrhari volunt.* alii, *ſubhaſtari.* Ubi M. Ant. ſcribit, *ſubarrhandi* verbum apud antiquos auctores ſe non legiſſe. Julianus Pontifex: *Si quis deſponſaverit uxorem, vel ſubarrhaverit.* Innoc. 3. in cap. 16. de deſponſ. impub. *Subarrhavit eandem.* & cap. 14. & 34. leg. Burgund. Xenophon, *lib.* 3. ἀναβ., ait, Thraces ſolitos uxores futuras emere.

Caput XI.

De oſculo.

Accedebat & plerumque oſculum. Quod religionis erat. l. ſi à ſponſo, 16. C. de donat. ant. nupt. *Oſculum*, inquit Servius, Æneide, *religionis erat; ſuavium, voluptatis.* Et Donatus *in Eunuchum Ter.* ſic ſcribit: *Oſcula, officiorum ſunt; baſia, pudicorum adfectuum; ſuavia, libidinum vel amorum.* Neque vero tam frequens erat apud antiquos, quam eſt apud nos, oſculum.

 Nam,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Nam, ut apud Perſas teſtantur Xenophon *lib.* 1. *pæd.* & Herodot. *lib.* 1.; ſic apud Romanos nulli jus erat præter cognatos cognataſque oſculari, ut eſt in problemate Plutarchi. Cujus rei erga feminas rationem reddit Plinius, ex Catone, *lib.* 14. *cap.* 13.; ut ſcirent, an temetum bibiſſent. Aliam recitat Plutarchus, *in Romulo.* Eucher. Lugd. epiſc. lib. 3. in Geneſ. cap. 29: *Oſculatus eſt Iacob Rachel. conſuetudinis fuit in illa ſimplicitate antiquorum, ut propinqui propinquas ſuas oſcularentur. Et hoc hodie fit in multis locis.* Adeoque rara erat ea communicatio, ut & Cato cenſor Manlium ſenatu ejecerit, quod coram filia ſua impenſe uxorem ſuam oſculatus eſſet, ut refert Plutarchus in ejus vita. Scribit etiam Valerius, *lib.* 6. *cap.* 1., P. Mævium in libertum (quamvis gratum admodum ſibi) animadvertiſſe, quia eum nubilis jam ætatis filiæ ſuæ oſculum dediſſe cognoverat; præſertim cum non libidine, ſed errore lapſus videri poſſet. Ceterum, amaritudine pœnæ, teneris adhuc puellæ ſenſibus, caſtitatis diſciplinam ingenerari, magni æſtimavit; eique tam triſti exemplo præcepit, ut non ſolum virginitatem illibatam, ſed etiam oſcula ad virum perferret. Qua de cauſa non ſine ratione quæſitum eſt à noſtris doctoribus, utrum ea, quæ oſculum præbuit,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

buit, dotem amittat. Bald. *in cap. tuæ, de procurat.*

Ἔϛι καὶ ἐν κενοῖσι φιλήμασιν ἁδεῖα τέρψις,
ut ait Theocritus ἰδ. κη. Unde illud Plauti in Curculione:

Qui è nuce nucleum eſſe vult, frangit nucem:
Qui vult cubare, pangit ſaltem ſuavium.

Ovid. lib. 1. amor.

Oſcula qui ſumſit, ſi non & cetera ſumſit,
Hoc quoque, quod ſumſit, perdere dignus erat.

Erant tamen quædam venuſtatis blanditiæ, quæ quidem fiebant oſculo, ſed non eo modo. Nam alii dextram ad oſculum referebant, totumque corpus circumagebant, ut ſcribit Plinius *lib.* 28. *cap.* 2. vel caput ſubmittebant: quod in adorando frequentiſſimum fuiſſe probat Petrus Pithœus, vir ſingularis doctrinæ ac præſtantiſſimi ingenii. Labiorum etenim ad ſolis ortum projectionem cum manus deoſculatione fieri hic, locus Luciani περὶ ὀρχήσεως confirmat: Καὶ ἀνδρὶ, ἐπειδὰν ἕωθεν ἀναστάντες προσκύνωσι τὸν ἥλιον, οὐχ ὥσπερ ἡμεῖς τὴν χεῖρα κύσαντες ἡγούμεθα ἐντελῆ ἡμῶν εἶναι τὴν εὐχὴν, ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι &c. Eodemque modo alludit Apuleius, lib. 4. μεταμορφ. *Et admoventes oribus ſuis dextram priorem, digito in erectum pollicem reſidente, ut ipſam prorſus deam Venerem, religioſis adorationibus*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

venerabantur. Alii non ſuam, ſed ejus, quem ſalutabant, manum deoſculabantur. quod Priamum feciſſe, Achillem ſalutando, ait Homerus, Ἰλ. ω.

Τοὺς δ' ἔλαθ' εἰσελθὼν Πρίαμος μέγας, ἄγχι δ' ἄρα
Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα, καὶ κύσε χεῖρας
Δεινὰς ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας.

Plutarchus, *in Catone Vticenſi*: Ὑποδεχθέντων ταῖς ἱματίοις, καὶ καταφιλόντων τὰς χεῖρας. Cornelius Tacitus, lib. 15: *Et dextram oſculis fatigare.* Item, lib. 17: *Exoſculari Othonis manum.* Ad illaque pertinent hæc verba Macrobii, Saturnal. 1: *Invenies dominum ſpe lucri oſcula alienorum ſervorum manibus infigentem.* Seneca, epiſt. 47: *Hos ego eoſdem deprehendam alienorum ſervorum oſculantes manum.* Et Apul. apol. 2: *Pontianus ante pedes noſtros advolutus, flens, & manus noſtras oſculabundus.* Suetonius, in Tiberio: *Chariclem medicum, quod è convivio egrediens manum ſibi oſculandi cauſa adprehendiſſet*, &c. Alii, ut eſt apud Arrianum, *de Epicteto, lib. 1. cap. 19.*, oculos deoſculabantur, alii collum ceteraſque corporis partes, quas phyſici conſecratas numinibus prædicabant, ut aurem memoriæ, frontem genio, dextram fidei, genua miſericordiæ, quemadmodum notat Serv. *lib. 3. Æneidos.* Plautus, in Pœnulo:

Sine

Sine te exorem, ſine te prendam auriculis, ſine dem ſuavium.

Mentum etiam miſericordiæ gratia oſculari, aſſerit Plinius, *lib.* 11. *cap.* 45. Et hæc ſolita oſcula & quotidiana, ut vocat Suetonius *in Octavio*, perfunctorias ſalutationes adpellavit Optatus Millevitanus, *libro* 4. *contra Donatiſtas.* Quinetiam genua, ac interdum pedes, exoſculari moris erat. quod de Caio Cæſare notat Seneca, lib. 2. de benefic. cap. 12. *Invenit*, inquit, *aliquid infra genua, quo libertatem detruderet.* Et, hoc edictis vetuiſſe C. Caligulam & Diocletianum, teſtatur Pomp. Lætus. Julius Capitolin. de Maximino juniore ita ſcribit: *In ſalutationibus ſuperbiſſimus, adeo ut manum porrigeret, & genua ſibi pateretur oſculari, nonnunquam etiam pedes.* quod nunquam paſſus eſt ſenior Maximinus. qui dicebat, *Dii prohibeant, ut quiſquam ingenuorum pedibus meis oſculum figat.* Hæ ſalutationes erant quotidianæ. Labellis vero labella jungere, φιλεῖν τῷ στόματι, aut impudicum erat, aut ſane religioſum. Nec omittenda ſunt verba epiſtolæ Salviani Trapio conſcriptæ: *Oſculare ſaltem obſecratione pedes parentum tuorum quaſi ancilla, manus quaſi alumna, ora quaſi filia.* Tunc itaque aliquid neceſſitatis interveniſſe putabant, cum ſponſi, non contenti ſtri-

ctiſſima ſtipulationis formula, utrimque oſculo delibato ad omnem comitatem amicitiamque procliviores ſe reddebant: & ideo ſponſas velari dixit Tertullianus, lib. de veland. virgin. *Atquin*, inquit, *apud ethnicos velatæ ad virum ducuntur.* Sic autem ad deſponſationem velantur, quia & corpore, & ſpiritu, maſculo mixtæ ſunt per oſculum & dexteras, per quæ primum reſignarunt pudorem: ſpiritu, per commune conſcientiæ pignus, quo totam condixerunt confuſionem. Quintil. declamat. 279: *Nec ſatis eſt, maritum tantum oſculo putari.*

CAPUT XII.

De multa repudii.

QUOD ſi à pactione ſponſus & ſponſa diſcederent, repudiumque fieret, (eſt enim hoc verbum huic rei proprium, *l. inter divortium*, 119. *l. inter ſtuprum*, 101. §. 1. *D. de verb. ſignif.*) multabatur is qui cauſam præbuerat: ſi ſponſa, arrhas in duplum reddere debebat: ſi ſponſus, non repetebat. *l. pen. C. de ſponſ.* Antiquitus, in id quod intererat, condemnationem fieri, retulit Agell. *lib.* 4. *cap.* 4. Quod ſi neuter præbuiſſet cauſam diſſolvendorum ſponſaliorum, ceſſabat hujuſmodi pœna. ut, ſi mors interveniſſet, *l.* 3. *C. de ſponſal.* aut aliud impedimen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

pedimentum, *l. 5. C. eod. tit.* niſi oſculum interveniſſet. Sponſalitias enim largitates in partem tunc tantum ſponſus repetebat. *l. ſi à ſponſo, C. de donat. ant. nupt.* Cujus juris ratio eſt, ſingularis mulierum favor, quæ ſæpiſſime ſpe futuri conjugii, ſolitæ ſuæ verecundiæ tantillum terminos egreſſæ, aliquid de ſua pudicitia delibaſſe videntur.

Caput XIII.

De die nuptiarum.

SI vero promiſſis ſtaretur, dies nuptiis dici ſolebat. Pacuvius apud Nonium, cap. de doct. indag. *Gnatam deſpondit, nuptiis hanc dicit diem.* Et Terent. in Andria: *Hic nuptiis dictus eſt dies.* Προθεσμίαν τῶν γάμων adpellat Baſilius, ὁμιλ. ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ. Eratque diligentiſſime obſervandum, quis is futurus eſſet dies. Neque enim menſe Maio fiebant; quemadmodum teſtatur Ovid. *lib. 6. Faſt.* & Plutarch. *in probl.* Nec menſis Februarii iis diebus quibus parentalia celebrabantur; ut idem Ovid. refert *lib. 2. Faſt.* Ac, ex ejuſdem auctoris lib. 3., Martii triduum, quo Saliorum feſta celebrabantur, infauſtum fuiſſe conſtat, donec nimirum eſſent recondita arma in templo Martis. Ex omnibus autem men-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſibus Junium aptiſſimum fuiſſe, ex ejuſdem lib. 7. monemur. Macrobius etiam, *lib.* 1. *Saturn. cap.* 15, ait, calendas, nonas, idus, omneſque ferias, præterquam viduis, religioſas fuiſſe. Cujus rei diverſas rationes reddit Plutarch. *in probl.* Eoque pertinet illud Varronis à Macrobio ex Augurum libris relatum, lib. 1. Saturn. cap. 16: *Viros vocare feriis non oportet.* Denique cavebatur, ne ullus eſſet motus cæli, aut terræ, neve turbatiore cælo fedus inirent. quam ad rem antiqui auſpices adhibebant.

CAPUT XIV.

De tribus diebus nuptiarum.

AT, non unum tantum, ſed tres dies, in nuptiis peragendis rituales fuiſſe, ſciendum eſt, ut recte intelligatur Scævolæ reſponſum, *in l. pen. D. de donat. int. vir. & uxor.* dum ait: *Vxori, cum in ſeparata diæta ab eo eſſet, die nuptiarum, priuſquam ad eam tranſiret*, &c. Nam primo die ſponſus viſitabat ſponſam apud ejus patrem. Et hic dies προαύλια dicebatur. Diem intelligo non naturalem, ſed civilem; ut is incipiat à media nocte. *l. more, D. de feriis.* Serv. 6. *lib. Æneid.* Nocte vero ſequente apud ſocerum manebat ſponſus. Quo fit, ut dies ſecundus ἀπαύλια dictus ſit: quia eo die pernoctaverat

noctaverat ſponſus apud ſocerum. Non tamen ſponſæ conditione uſus erat, ſed in ſeparata diæta fuerat. Luce itaque oriente, circiter primam aut ſecundam horam diei, (hæc enim horæ, inquit Feſtus, ſponſalibus dedicatæ erant,) ſponſa domo patris egrediebatur. Et hic proprie nuptiarum dies dictus eſt. Tertius vero dies, quia vir maritus factus erat, ἐπαύλια nuncupabatur, & *poſtridie nuptiarum* dicebatur. Sic Nonnus interpretari videtur cap. 2. D. Joan. *Et die tertiæ nuptiæ factæ ſunt:*

— Ἀλλ' ὅτε πίτρας
Πορφυρέας τριτάτη θαλαμηπόλος ἔγραφεν ἠώς.

i. *tertia nuptiarum aurora.* Jul. Pollux: Προαύλια, ἡ πρὸ τῶν γάμων ἡμέρα. ἐπαύλια δὲ, ἡ μετ' αὐτὴν, intelligo, τῶν γάμων ἡμέραν. ἀπαύλια δὲ, ἐν ᾗ ὁ νυμφίος εἰς τὸ πενθεροῦ ἀπὸ τῆς νύμφης ἀπαυλίζεται. Et, quam Heſychius notat ἀνακαλυπτήριον ἡμέραν vocari, ea eſt ἡ δευτέρα μετὰ τοὺς γάμους, *craſtinus dies nuptiarum:* quo, teſte Feſto, repotia fiebant. Erat enim dies ille in quo primum ſponſa in ædibus ſponſi pernoctaverat. Euſtath. Ἰλ. ω. ſic refert ex Pauſania: Καθ' ἣν ἐν τῇ τοῦ νυμφίου οἰκίᾳ ἡ νύμφη πρῶτον ἐπηύλισατο. Neque vero prætereundum eſt, tertio die, qui poſtridie nuptiarum ſive craſtinus erat, novam nuptam ad patris domum redire: ubi repotia fiebant, & dona ab amicis offerebantur, quæ ἀνακαλυπτή-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ρια, ὀπτήρια, καὶ θεώρητρα, diximus adpellari. Suidas: Καλεῖται δ᾽ ἐπαύλια καὶ μετὰ τὴν ἐχομένην ἡμέραν τῶν γάμων, παρὰ τοῦ, τοῦ νύμφης πατρὸς δῶρα φερόμενα τῷ νυμφίῳ καὶ τῇ νύμφῃ ἐν πομπῆς σχήματι. Παῖς ἄρ᾽ ἡγεῖται, χλανίδα λευκὴν ἔχων, καὶ λαμπάδα καιομένην. ἔπειτα μετὰ τοῦτον καννηφόρος. εἶθ᾽ αἱ λοιπαὶ ἀκολουθοῦσιν ἐφεξῆς τῷ νυμφίῳ, φέρουσαι χρυσία, λευκανίδας, σμήγματα. &c. καὶ τὴν προῖκα ἅμα τῷ νυμφίῳ φέρουσιν. quæ verba Pauſaniæ ſunt, ut ea protulit eadem Euſtath. Ι᾽λ. ω, & Apoſtolius *in parœm.*

CAPUT XV.

De nuptiis, connubio, & matrimonio.

His igitur diebus nuptiæ celebrabantur. Dicendum autem eſt, quid ſint nuptiæ. Nam plerumque matrimonii & nuptiarum vocabula confunduntur. ut *in l. heres, D. de negotiis geſt.* Itaque inquit Juſtinianus, *Nuptiæ, ſive matrimonium, eſt viri & mulieris conjunctio.* Longe tamen aliud eſt matrimonium, aliud nuptiæ, aliud connubium. *Connubium* enim, ut definit Ulpianus, tit. *6*. regul., *eſt uxoris jure ducendæ facultas.* Et Servius ait, lib. I. Æneid. *Connubium eſt jus legitimi matrimonii.* Matrimonium vero eſt individua illa conſuetudo vivendi, quæ, ut ait Columella

lib. 12.

lib. 12. *cap.* 1., ita à natura inſtituta eſt, ut non ſolum jucundiſſima, verum etiam utiliſſima vitæ ſocietas iniretur. At nuptiæ proprie ſunt illæ celebritates, quæ in copulandis nuptiis obſervantur. Clemens Alex. *lib.* 2. *ſtrom.* Γάμος οὖν ἐστι σύνοδος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἡ πρώτη κατὰ νόμον ἐπὶ γνησίων τέκνων σπορᾷ. Quintil. declam. 3 : *Vis*, inquit, *ſcire quid ſint nuptiæ ? Aſpice illam virginem, quam pater tradidit, euntem die celebri, comitante populo.* Quod vero Modeſtinus definit nuptias, maris & feminæ communicationem, *l.* 1. *D. de rit. nupt.* magis ad matrimonium pertinet. Sed, ut ſolent juriſconſulti, non proprietatem verborum ſecutus, animi deſtinationem ſignificare voluit. Ex eo autem, quod cooperta & velata ſponſa erat flammeo, *nuptiæ* dicuntur adpellatæ. *Nubere* enim apud priſcos, *operire* & *tegere* ſignificat. Unde & *nubes* dictas Varro aſſerit, quod cælum tegant. Sic etiam *nuptias*, quod ſponſa flammeo operiatur. Ejuſdem fuit ſententiæ Feſtus : quamvis etiam putet, *nuptias* dictas eſſe à verbo νύμφη, contrario nimirum ſenſu: ait enim Cornutus in Neptuno, Τὰς γαμουμένας νύμφας καλοῦσιν ἀπὸ τοῦ νῦν πρῶτον φαίνεσθαι κρυπτομένας τέως.

CA-

CAPUT XVI.

De pompa nuptiali.

QUis vero fuerit ſponſæ ornatus, obiter quædam adnotabo: quia de eo fit mentio *in l.* 5. §. *interdum*, *D. commodat.* Ubi dicitur, uxori maritum commodare, quo honeſtius culta ad ſe deduceretur. Igitur ſparſis capillis, ſeniſque crinibus ornabatur. tum corona de floribus herbiſque, ut ait Feſtus, & gemmis flammeoque, teſte Plinio, *lib.* 21. *cap.* 8., tegebatur: veſte lanea induebatur, ut idem Plinius teſtatur, *lib.* 8. *cap.* 48.; cinguloque præcingebatur, quod erat factum ex lana ovis, Herculeanoque nodo vinciebatur, quemadmodum ſcribit Feſtus; quem ſolvere maritus debebat: quo fiebat, ut *zonam* dicerentur virgines *ſolviſſe*, quæ virorum coitum admiſerant, ut ex Homero, Catullo, Pauſania, & Suida, ceteriſque, patet; tum etiam eæ, quæ primum pepererant, quod explicat Commentarius Græcus, *lib.* 1. *Argon.* Nec intereſſe puto in his celebritatibus, an Græcorum, an Latinorum nitar auctoritate. Hæc enim ab omnibus etiam aliis gentibus obſervabantur. Velatam item fuiſſe, ſatis notum eſt, maxime Tertulliani teſtimoniis, *lib. de veland. virginib.* Domoque patris egrediebatur,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

diebatur, ducente eam matre ac ceteris parentibus & amicis. Et quædam vehebatur, cujus conductor πάροχος dicebatur: quædam pedibus iter peragebat, & qui eam comitabatur, χαμαίπους adpellabatur. utroſque communi nomine νυμφαγωγοὺς Jul. Pollux, *lib.* 3, nominat, οἱ τὴν νύμφην ἐκ τοῦ πατρὸς οἰκίας ἦγον. Eam vero frequenti adfinium & amicorum officio ſtipatam præcedebant tibicines: & alius qui Thalaſſium invocabat; cujus nominis varias recenſet cauſas Plutarch. *in probl.* Inter eos celebres pueri erant patrimi & matrimi, ut refert Feſtus, qui ſponſam ducebant: tum & tertius, qui anteibat, facem præferens ex ſpina vel ſpinu alba confectam, de qua Feſtus & plerique auctores meminerunt. Puer enim ingenuus eam ferebat, quod Nonius ex Varrone probat. Quinque & aliis facibus, quæ omnino cereæ erant, utebantur; teſte Plutarcho *in probl.*: atque, has præferre faces ominoſum fuiſſe, ex Plauti Caſina doctiſſimus Muretus putat; ubi Chalino conſervo ſuo Olympio minitatur his verbis:

Primum omnium huic lucebis nova nupta facem.
Poſt illa, ut ſemper improbus nihilique ſis.

Servis itaque has faces præferendas dari, ſuſpicari quis poterit ex Ennii verſu, quem

quem obiter citat Feſtus in verbo *Prodinunt*:

Prodinunt famuli, tum candida lumina lucent.

Præferebat & alius puer vas quoddam opertum, quod *cumeram* Feſtus nominat, in quo erant nubentis utenſilia: tum colum onuſtam lana, quemadmodum refert Plutarchus *in Romulo*, ut ſignificarent, uxoris officium eſſe nere: qua ratione etiam vinculum laneum debebat eſſe ad utrumque poſtem januæ, per quem ſponſa colum geſtans tranſiret, ut ſcriptum reliquit Donatus *in Hecyram Terentii*: atque ideo, die nuptiarum in pelle lanata ſedere nuptam debere, teſtatur Feſtus. Cum vero nova nupta domum viri accederet, maritus, aut alius ejus nomine, (vir enim abſens, inquit Paulus, uxorem ducere poteſt, *lib. 2. ſentent. tit.* 19.) in limine domus ſtabat, eam ad ſe vocans. Catullus:

Ac domum dominam voca.

Quæ vero virgines comitabantur, more Græcorum canere ſolebant, *Hymen, ô hymenæe.* Catul.

Voſque item ſimul integræ
Virgines, quibus advenit
Par dies, agite in modum.
Dicite, O hymenæe, hymen:
Hymen, ô hymenæe.

Quod

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Quod etiam deſcribit Homerus, I'λ. ρ. & Statius, *in epith. Stellæ*, *lib.* 1. *Sylv.* Propius vero accedens (inquit ille qui reliquias decimi libri Valerii Maximi collegit), ante januam mariti interrogata quænam eſſet, Caiam ſe dicebat: ac, ut teſtis eſt Plutarchus *in Probl.*, clamare alta voce ſolebat, *Cai Cæcili*: viro interim clamante, *Caia Cæcilia*: quia cum viro ita paciſcitur, ut omnia communia ſint, & pariter imperent: acſi dicerent, Ubi tu dominus ac familiæ princeps, ego quoque domina & hera: ſi tu dives, ego dives: omnis denique tuæ fortunæ particeps. *Nihil*, inquit Ulp., *tam humanum eſt*, *quam*, *fortuitis caſibus*, *mulieris maritum*, *& uxorem viri*, *participem eſſe.* l. ſi cum dotem, §. ſi maritus, D. ſolut. matrim. Idque fiebat in memoriam Caiæ Cæciliæ, honeſtæ feminæ, quæ uni ex Tarquinii liberis collocata erat, ut teſtantur Plinius *lib.* 8, *cap.* 48, & Feſtus: cujus rei etiam meminit Cicero *in orat. pro Muræna*, & Velius Longus. Ideoque *aſſem Caianum* dictum exiſtimavit doctiſſimus Adrian. Turneb. *in Adverſ.* quem ſic notatum ɔc fuiſſe, argumento eſt hic Quintiliani locus lib. 1. Inſt. cap. 12. *Nam & Caius C litera notatur*; *quæ inverſa mulierem declarat*: *quia tam Caios eſſe vocitatos quam Caias*, *etiam ex nuptialibus ſacris apparet.* Quum vero proximi eſſent,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

eſſent, more Sabinorum, ridicula quædam dicteria depromi ſolebant à circumſtantibus. Lucanus:

Non ſoliti luſere ſales, nec more Sabino
Excepit triſtis convitia feſta maritus.

Ad hanc rem Feſcenninos verſus proprios fuiſſe, Feſtus narrat. Idque à pueris fieri, argumento eſt locus Varronis, quem citat Nonius: *Pueri obſcœnis verbis novæ nuptæ aures redurant.* Quod quia depoſitis prætextis fiebat, ideo *prætextatus ſermo* dicebatur, ut inquit Feſtus. Indeque factum eſt, ut prætextatus ſermo pro obſcœnis verbis acciperetur. Suet. in Veſp. *Erat*, inquit, *dicacitatis plurimæ, & ſic ſcurrilis ac ſordidæ, ut nec prætextatis verbis abſtineret.*

CAPUT XVII.

De coma tonſa.

ORnatus autem ſponſi in eo præcipue notabatur, quod tonderetur. Juvenal. Satyr. 6:

—Iamque à tonſore magiſtro
Pecteris.—

Quod etiam à ceteris adſtantibus obſervatum fuiſſe ſuſpicor, præſertim ab iis qui ad celebrationem nuptiarum adhibebantur. Auſonius:

Et juvenes quatuor, totidem innuptæque puellæ.

Omnibus

Omnibus in morem tonſa eſt coma: pectine ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.

Nam id fiebat ornatus cauſa, non quod capilli omnino amoverentur, ſed comebantur potius, ac, qui ſuperflui erant, tondebantur. *Quid*, inquit Seneca, lib. de brev. vitæ, *illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum decerpitur, ſi quid proxima nocte ſuccreverit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur*, &c. Ac liberorum hominum erat, eſſe comatos, id eſt, comam adornare; & his ſolis cæſariem habere licebat. *cæſaries* enim dicta eſt à *cædendo*, ut notat Servius, *lib.* I. *Æneid.* id eſt, ferro ſæpius adornando. quia coma vulgo ferro colitur. Et *lib.* 10. admonet, antiquo more viros, ſicut mulieres, compoſuiſſe capillos. quod verum eſſe, ſtatuæ antiquorum docent, & perſonæ, quas tragœdiis videmus eſſe ſimiles in utroque ſexu, quantum ad ornatum pertinet. Græci βόστρυχον & πλόκαμον hujuſmodi cæſariem adpellabant. Qualem Euphorbum geſtaſſe cecinit Homerus, auro videlicet religatam, Ι'λ. ρ.

Πλόχμοι θ' οἳ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφήκωντο.

Et ita liber habere dicebatur cæſariem, τὴν κεφαλὴν κεκοσμημένος τῇ συνθέσει τῆς κόμης, ut ait Joſeph. *l.* 14. *antiq. c.* 17 ſervi vero non tondebantur. horum enim dicebatur Græce ἀνδραποδώ-

ποδώδης θρὶξ, teſte Suida, *ſervilis & abjectiſſimus pilus ſive tonſura.* Quo fit, ut apud Ariſtophanem, *in avibus*, objiciatur poetæ, qui ſe θεράποντα dixerat, Δοῦλος ὢν, κόμην ἔχεις. Et hic procul dubio eſt ſenſus hujus loci, quem plerique adſecuti non ſunt. Cum vero ſervi manumitterentur, hunc vilem capillum abjiciebant, & non modo tondebantur, ſed etiam radebantur. Cujus moris hanc fuiſſe rationem ſcribit Nonius, quod tempeſtatem ſervitutis tunc ſervi effugiſſe viderentur, quaſi naufragio liberati. Sane enim teſtis eſt Petronius Arbiter, non licuiſſe cuiquam mortalium in nave neque ungues neque capillos deponere, niſi cum pelago ventus iraſcitur. Cujus conſuetudinis meminit etiam Artemidorus, *lib.* 1. *cap.* 13. Ναυαγήσαντες μὲν γὰρ, ἢ ἐκ μεγάλης σωθέντες νόσου, ξυρῶνται οἱ ἄνθρωποι. Alludit itaque Lucianus hoc modo, *in fine Hermotini:* Δοκῶ δέ μοι οὐκ ἀλόγως ἂν καὶ ξυρήσασθαι τὴν κεφαλὴν, ὥσπερ οἱ ἐκ τῶν ναυαγίων ἀποσωθέντες ἐλεύθεροι, ἅτε καὶ σωτήρια τήμερον ἄξειν. Sidonius Apollinaris, illius antiqui ritus memor, ſic ſcribit ad Fauſtum, lib. 9. ep. 9: *Philoſophia, quæ violenter è numero ſacrilegarum artium exemta, raſo capillo ſuperfluæ religionis ac ſupercilio ſcientiæ ſecularis, amputatiſque pervenuſtarum veſtium rugis, myſtico amplexu, jam defæcata,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

facata, tecum conjunxit. Sed hæc alterius erunt otii. Redeo unde diverteram: modo tamen hoc addidero, his, quibus aliquid acciderat quo triſtiores fierent, aut radi ſolitum fuiſſe, ut notat Plutarch. *de ſuperſt.*, & Senec. *lib. 5. de benef. cap. 6*: dicebaturque *tonſura lugubris*, quaſi ἐν χρῷ κουρά. aut vero crinem ſubmittere, ſordidoque capillo & promiſſo ſive demiſſo prodire, ut narrat Plinius *lib. 7. cap. 27.* Unde Seneca, in Troa. act. 1:

Solvite crinem,
Per colla fluant
Mæſta capilli.

Hoc pluribus exemplis, quæ paſſim leguntur, probare, facile eſt. Maritus itaque, & qui cum eo erant, ornatus cauſa tondebantur: quo pertinet illud Martialis, lib. 11:

Tondebit pueros jam nova nupta tuos.

Quod à Catone neglectum fuiſſe, notavit Lucanus his verſibus:

Intonſas rigidam in frontem deſcendere comas
Paſſus erat, mœſtamque genis increſcere barbam.

CAPUT XVIII.

De oleo, aqua, & igne.

CUM vero in mariti domum pervenerant, poſtes domus inveniebant ornatos

tos laneis vittis, & oleo unctos: & ideo *uxores*, inquit Servius, *lib.* 5. *Æneid.*, dictæ ſunt, quaſi *unxores*. Hujus rei meminit Donat. in Terentii Hecyram: *Vxor vel ab ungendis poſtibus & figenda lana. id eſt, quod, cum puellæ nuberent, maritorum poſtes ungebant, ibique lanam figebant. vel quod maritos ipſæ ungebant.* Cujus rei teſtem adfert Ennium:

Exin Tarquinium bona femina lavit & unxit.

Quamvis Servius, *lib.* 6. *Æneid.*, hunc verſum ad funus referat. Quem imitatus eſt Virgilius, dicens,

—Corpuſque lavant frigentis, & ungunt.

Aquam item & ignem in limine adpoſitum utrimque tangebant; quaſi eo federe inexplicabili & mutuo nexu forent copulati.

His nova fit conjunx. hæc duo magna putant.

inquit Ovid. *lib.* 4. *Faſt.* Hæc enim duæ res, aiunt Feſtus, in verbo *Aqua*, & Lactantius *lib.* 2. *cap.* 18., humanam maxime vitam continent. Alterum enim quaſi maſculinum elementum eſt, alterum quaſi femininum. Alterum activum, alterum patibile. Ideoque ab ipſis inſtitutum erat, ut ſacramento ignis & aquæ nuptiarum federa ſancirentur, quod fetus animantium calore & humore corporentur atque animentur ad vitam;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tam; ſive, ut deinde ait Feſtus in verbo *Facem*, ut caſta puraque ad virum perveniret. Nævius apud Nonium, in verbo *Puriter*: *Sequere me; puriter volo facias*. id eſt, ſacrifices. *igni & aqua volo hunc accipere*. Ignis enim, quemadmodum ait Plutarchus *in probl.*, purgat; aqua vero luſtrat. τὸ πῦρ καθαίρει, καὶ τὸ ὕδωρ ἁγνίζει. Et refert Servius, *lib.* 4. *Æneid.*, hac aqua nubentium pedes lavari ſolitum fuiſſe. Quod & in Græcia ſignificavit Euripides, *in Phœniſſis*:

Ἐγὼ δ' οὔτε σοι πυρὸς ἀνῆψα φῶς νόμιμον,
Ἐν γάμοις ὡς πρέπει ματρὶ μακαρίᾳ,
Ἀνυμέναια δ' Ἰσμηνὸς ἐκηδεύθη λουτροφόρου
χλιδᾶς.

Hoc Harpocration explicat in verbo λουτροφόρος. Ἔθος ἦν τοῖς γαμοῦσι, λουτρὰ μεταπέμπεσθαι ἑαυταῖς κατὰ τὴν τοῦ γάμου ἡμέραν. ἔπεμπον δ' ἐπὶ ταῦτα τὸν ἐγγύτατα γένους παῖδα ἄρρενα. καὶ οὗτοι ἐλουτροφόρουν. Hiſque poſſunt intelligi verba Scævol. in l. pen. D de donat. inter vir. & ux. *Et priuſquam*, inquit, *igni & aqua acciperetur*, id eſt, nuptiæ celebrarentur. Qui mos fuit loquendi, omnium rerum communicationem ſignificare volentibus. Dionyſius Halicarnaſſeus, *lib.* 11. de Romulo erga Sabinas ſic ſcribit: Ἐπὶ κοινωνίᾳ πυρὸς καὶ ὕδατος ἐγγυῶν τοὺς γάμους. Sane enim ſæpiſſime ignem pro domo, ſicut & hodie moris eſt, accipi, notat Porphy-

N rius,

rius, *lib.* ζητημάτων Ὁμηρικῶν, τί Ὅσαι μὲν Τρώων πυρὸς ἐσχάραι δηλοῖ; Ὅσαι μὲν Τρώων ἐσχάραι, δηλοῖ, Ὅσαι ἑστίαι, τόσοι Τρώων ἐφέστιοι καὶ πολῖται. Eurip. *in Oreſt.* Ἔδοξε δ᾽ Ἄργει τῷδε, μηδὲ ἡμᾶς στέγαις, μηδὲ πυρὶ δέχεσθ᾽, μήτε προσφωνεῖν τινα.

CAPUT XIX.

De ingreſſu ſponſæ in domum mariti.

SPonſa ſolebat in limine domus quaſi obſtinata ſtare, ut ſignificaret, ſe invitam duci in eum locum, ubi virginitatem perditura eſſet. Catullus:

Tardat ingenuus pudor,
Quod tamen, magis audiens,
Flet, quod ire neceſſe ſit.

Alia etiam additur ratio, quod hoc modo ſponſam ſuperſtitem fore putabant. Sic enim ſcribit Plaut. in Caſina:

Senſim ſuperadtolle pedem, nova nupta: ſoſpes
Iter incipe hoc, ac viro tuo ſemper ſis ſuperſtes.

Itaque ſponſi amici eam in altum ferebant, in memoriam Sabinarum, quæ raptæ ſunt, ut ſcribit Plutarch. *in Romulo.* Cujus rei meminit Optatus, lib. 7: *Non in altum tollitur,*&c. Hocque fieri dicunt nonnulli, ne ſponſæ tererent limen pedibus. Id enim prohibebant matronæ, quia illud contra majeſtatem Veſtæ eſſe exiſtimabatur. Lucanus:

Turrita-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Turritaque premens frontem matrona corona,
Tranſlata vitat contingere limina planta.
Deinde rapi ſolebat fax nuptialis, qua prælucente nova nupta deducta fuerat ab utriſque amicis, ut ait Feſtus, ne aut uxor ſub lecto viri, aut vir in ſepulcro comburendam curaret. quo utroque mors propinqua alterius captari putabatur. Poſtea matri ſponſam tradebant, aut alicui ex proxima neceſſitudine, à qua, Feſtus ait, vi maritum debere evellere, in memoriam Sabinarum: quia hic raptus ſummi boni cauſa fuerat, ut refert Plutarch. *in probl.* Unde Virg. lib. 10. Æneid.
Qui ſocios legere, & gremiis abducere pactas.
Illico autem, quo ſponſa ingreſſa ſic eſſet domum ſponſi, uxor dicebatur, & vir maritus. *l. cum te*, C. *de donat. ant. nupt. l. genera*, D, *de rit. nupt.* & ex eo dicitur uxor duci. *l. cum fuerit*, D. *de condition. & demonſtrat.* & is dicitur uxorem habere qui eam duxerit in domum. *l. aufertur*, D. *de his quæ ut indign. l. hæc conditio*, D. *de condit. & demonſtr.* Plaut. in Aulularia:
Poſt mediam ætatem qui uxorem duxit domum.
Hoc explicatius declarat Sid. Apoll. epiſt. quinta, lib. 1. *Iam quidem*, inquit, *virgo tradita eſt, & nondum tamen cuncta thalamorum pompa defremuit, quia nondum ad*

mariti domum nova nupta migravit. Aliud vero erat ſi vir deductus fuiſſet in domum mulieris. quia, ut ait Pomponius, deductione opus erat in mariti, non uxoris, domum, quaſi domicilium matrimonii. *l. mulierem, 5. D. de rit. nupt.* Si tamen in villa fierent nuptiæ, nihil intererat. Apul. apol. 2: *Lex Iulia de maritand. ordinib.*, inquit, *nunquam ſcilicet ad hunc modum interdixit, Vxorem in villa ne ducito.* Quod ita intelligendum eſt, ſi ibi dicis cauſa maritus domicilium figat, (domicilium enim etiam in villa eſſe poteſt, *l. 1. §. 2. D. de lib. adgnoſc.*) non ut clam & contra jus duceret. quo fit, ut Apuleius ſic finxerit, *lib. 6. Metam.*, Venerem conquerentem impuberes nuptias, & præterea in villa ſine teſtibus & patre non conſentiente factas. quæ legitimæ non poſſunt videri.

CAPUT XX.

De nuptiis quæ farre contrahebantur.

JAM vero, ſic ducta uxore, diſcrimen erat, quo jure eam maritus acciperet. Nam tribus modis Romani uxores habebant; farre, coemtione, & uſu: quemadmodum, poſt Arnobium *libro 4. contra gentes*, meminit Boethius *in Topicis*. Confarreatio fiebat, cum, certis verbis, & decem teſtibus præ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

præſentibus, ſolenniqne ſacrificio facto, in quo panis farreus adhibebatur, mulier in manum viri conveniebat: ut aſſerit Ulp. *tit. 9. regul.* Profertur hac de re Servii auctoritas ex libro manuſcripto *lib.* 1. *Georg.* His verbis farre nuptiæ fiebant per pontificem maximum & dialem flaminem: per fruges & molam ſalſam conjungebantur; unde confarreatio adpellatur. ex quibus patrimi & matrimi naſcebantur. Et hic modus in ſponſalibus religioſiſſimus fuit. In cujus ſignum præferebatur far toſtum. quod ſacrificiis ſæpe adhibebatur. inde enim panis farreus prohibebatur ſceleratis. Indeque *nefarios* dictos fuiſſe, aſſerit Nonius. Et ait Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib.* 3, priſcos legitima ſacraque matrimonia, Romana adpellatione, *farreacea* dixiſſe, à communione *farris*, quod Græci ζέαν vocant. Plinius tamen, *lib.* 18. *cap.* 8., far, quod à farina deducit, aliud eſſe vult quam ζέαν. Ex eo autem confarreandi modo, *confarreari matrimonium*, dicebant. Apul. lib. 10. Metam.: *Talis mulieris matrimonium confarreaturus.* Inde etiam in veteri gloſſario, *confarreatus*, dicitur συμβιώσεως χάριν ζευχθείς. Et, quæ hoc modo nubebant, ſtatim è patris poteſtate in viri manum tranſibant. Quod his verbis indicat Tacitus, lib. 4: *Et quando exiret è patrio jure, qui in flaminium adſciſce-*

retur, quæque in manum flaminis conveniret. Sed hic modus confarreationis in deſuetudinem abiit. Tiberius enim Cæſar, apud Tacitum, *lib.* 4., de flamine diali in locum Servii Maluginenſis defuncti legendo, ita diſſeruit: *Nam patricios, confarreatis parentibus genitos, tres ſimul numerari: ex quibus unus legeretur, vetuſto more: neque adeſſe, ut olim, eam copiam, omiſſa confarreandi aſſuetudine, aut inter paucos retenta. Pluresque ejus cauſas adferebat; potiſſimum, penes incuriam virorum feminarumque. Accedere ipſius cerimoniæ difficultates, quæ conſulto vitarentur.* Et infra: *Sed lata lex, qua flaminica dialis, ſacrorum cauſa, in poteſtate viri, cetera promiſcuo feminarum jure ageret.*

CAPUT XXI.

De coemtione.

QUOD ad alios modos attinet, ſcribit Cic. in Topicis: *Vxoris duæ ſunt formæ: una matrumfamilias; altera earum, quæ tantum uſu uxores habentur. Matresfamilias*, inquit Boethius, *erant, quæ ducebantur per coemtionem: quæ vero uſu, minime. Coemtio fiebat, cum ſeſe in communicando* (vel, ſi mavis, *coemendo*) *invicem interrogabant: Vir, an ſibi materfamilias eſſe*

eſſe vellet; ubi illa reſpondebat, Velle: item mulier, an vir ſibi paterfam. eſſe vellet; ille reſpondebat, Velle. Itaque ſic mulier viri conveniebat in manum: & vocabantur hæ nuptiæ per coemtionem. quod, ut Varro ſcriptum reliquit, (ejus verba Nonio referente, *cap. de doct. ind.*) nubens mulier tres ad virum aſſes ferebat: atque unum quidem, quem in manu tenebat, tanquam emendi cauſa, marito dare ſolebat; alium, quem in pede habebat, in foco larium familiarium ponere; tertium, in ſacciperio, cum condidiſſet, reſignare ſolebat: & ita dicebatur matrimonium *per as & libram* contractum. Sed abs re non eſt, hic addere, coemtionem non in nuptiis tantum celebrari, ſed in omnibus legis actionibus, in quibus mancipatio interveniebat: videlicet, ut, præter jus naturale, jus Quiritium accederet: ut cum Ulp. ait, quoſdam præponi frumento coemendo; *l. cuicunque, 5. §. 1. D. de inſt. act.* & Pomponius, venales novicios coemendo. *l. ſi negotia, D. de negot. geſt.* Symmachus, epiſt. 80. lib. 5: *Ad equorum coemtionem cum pretiis commeabunt.* Theodoſius, l. 2. C. de frum. urb. Conſt.: *Auri ſtatuta quantitas ad coemtionem frumenti.* Cic. in quadam Verrina: *Non modo non vendebant, ſed etiam coemebant.* Horat. Od 29. lib. 1:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Quin tu coemtos undique nobiles
Libros Panæti, Socraticam & domum, &c.

Et poſtea, lib. 2. Od. 3:

Cedes coemtis ſaltibus, & domo.

CAPUT XXII.

De uſu, ac legis Miſcellæ interpretatione.

USu uxor habebatur, cum mulier ita collocabatur viro, ut is nullum jus præter uſum in eam haberet. Quemadmodum ſervus jure Quiritium domini non erat, ſed tantum in ejus bonis, id eſt, in uſu, ſi is neque mancipatus eſſet, neque in jure ceſſus, neque ipſo anno poſſeſſus, ut Theoph. *tit. de libert.* poſt Ulp. *tit.* 2. *regul.* interpretatur. Sic etiam, ſi nulla mancipatio in nuptiarum celebratione intervenisſet, mulier ſane jure Quiritium uxor non erat, nec materfamilias, ſed tantum jure naturali uxor. Et ideo Boethius ait, eas quæ uſu ducebantur, non fuiſſe matresfamilias. Nulla etenim in re jus Quiritium inerat, niſi fictitia venditio, quæ mancipatio dicebatur, acceſſiſſet. Aliter vero uſus tantum in re haberi dicebatur. Cic. lib. 7. epiſt. *Cujus quando proprium te eſſe dicis mancipio & nexu, meum autem uſu.* Et Lucretius, lib. 3:

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus uſu.

Et is, qui rem jure gentium tantum habebat,

bat, non proprie dominus dici poterat, ſed poſſeſſor : & res ipſa, non dominium, ſed uſus vel poſſeſſio nuncupabatur. Ut quando ait Feſtus, *Poſſeſſiones adpellantur agri late patentes, publici privatique, qui non mancipatione, ſed uſu, tenentur.* Quo pertinent & illa Javoleni, l. quæſtio, 115. D. de verb. ſign. *Quod ad nos non pertinet, aut non poteſt pertinere, hoc poſſeſſionem adpellamus. poſſeſſio igitur uſus eſt.* &c. Loquitur ibi de fundis qui extra Italicum ſolum erant, & ideo mancipari non poterant. Sic etiam mulier in uſu tantum eſſe dicebatur, ſi nulla mancipatio facta fuiſſet. Non quod pellex eſſet, aut concubina, ut quidam voluerunt, *ex l. Maſurius, 144. D. de verb. ſign.* Intererat enim, quo animo eam apud ſe vir haberet, uxoris, an concubinæ loco. Solo enim delectu concubina ab uxore ſeparatur, inquit Paulus, *lib. 2. ſent.* Et Ulpianus ait, concubinam ſola animi deſtinatione æſtimari : *l. pen. D. de concub.* cum teſtatione tamen, non uxoris, ſed concubinæ loco eſſe : *l. in concubinatu, eod. tit.* aliter enim uxor dicebatur ; præſertim ſi eſſet ingenua mulier, & honeſtæ vitæ, pleno ac maritali honore dilecta : *l. cum tabulis, §. quoniam, de his quæ ut indign.* cum dignitate, *l. item legato, §. parvi, de legat.* 3. vicinis aut aliis ſcientibus eam liberorum procreandorum cauſa domi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

habitam fuiſſe: *l. ſi vicinis*, *C. de nuptiis*, & ſine mendacio, *l. Titia*, *D. de aur. & arg. leg.* non conſortio ſororiæ adpellationis decolorata. *l. eum qui*, *C. de Epiſcop. & Cler.* Nam, ut Hieronymus ad Ruſticum monachum teſtis eſt, plerique ſub nominibus pietatis quærunt ſuſpecta conſortia, ac ficto matrum nomine erumpunt in licentiam maritalem. Ideo Papinianus inſpiciendum ait, an maritalis honor & adfectio pridem præceſſerit, perſonis comparatis, vitæ conjunctione conſiderata: *l. donationes*, 31. *D. de donat.* Concubina igitur nunquam uſucapiebatur, uxor ſæpiſſime. illa pellex dicebatur, hæc uxor. in illis concubinatus, in his nuptiæ eſſe dicebantur. *l. in libera*, *D. de rit. nupt.* Itaque uxor, quæ uſu tantum habebatur, differebat ab ea quæ materfamilias erat, quod hæc in mariti poteſtatem & familiam tranſibat, eratque illi loco filiæ; hæc vero ad uſum, & liberorum tantum quærendorum cauſa, ducebatur. ut, quando viduæ, cui maritus viduitatem indixerat, per legem Juliam Miſcellam licebat nihilominus nubere, modo ſobolis tantum gratia ad ſecundas nuptias migrare ſe adfirmaret, & cautionem Mutianam præſtaret, non etiam coemtionem faceret. Hoc enim modo minus videbatur defunctus lædi, cum mulier nec confarreatione nec coemtione, in alte-

rius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

rius familiam non tranſiens, bona, quæ tanquam ſua heres ab primo marito acceperat, in ſecundum non transferret, nec ſuis liberis ſpem ſuccedendi auferret. Atque hanc legis Miſcellæ veram exiſtimo interpretationem. Nam, ut prius dictum eſt, ſolenne quidem erat, in omnibus nuptiis adjicere, ſe liberorum quærendorum cauſa nuptias contrahere. Sed hoc in his nuptiis erat ſingulare, quando mulier uſu tantum ducebatur. ut adjecta particula, *tantum*, deſignaret, ſe non nubere ut eſſet ſecundo marito loco filiæ: ne videretur domum primi mariti in partes diſtrahere; quod Agrippinam in Liviæ ſecundo matrimonio metuiſſe ſcribit Tacitus *libro* 4. Quorſum enim hoc juſſiſſet lex Miſcella, cum idem fuiſſet ſi mulieri ſimpliciter nubere permiſiſſet? Et hoc modo quæ nupſerat, non tam firmo vinculo haberi dicebatur. Itaque Julius Cæſar, inquit Suetonius, paratam legem habebat, ut uxores liberorum quærendorum cauſa, & quas, & quot ducere vellent, liceret. Et moris fuiſſe refert Strab. *lib.* 11. Romanos uxores ſuas aliis viris elocare, cum duos treſve filios ex eis ſuſcepiſſent. Cujus rei vulgatiſſimum eſt Catonis minoris exemplum (quod male vulgo intelligi ſuſpicor) à Plutarcho relatum. Non enim, ut adultera eſſet, ſed ut uxor haberetur,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Martiam deſpondit Hortenſio Philippus pater, præſente Catone, & ſponſalia comprobante. Ideo tamen hoc improbatum eſt à Chriſtianis, quod vivente marito non poſſit uxor alteri nubere. Auguſt. *lib. de bon. conjug.* & Salvian. *lib.* 8. *de jud. Dei.* De hoc genere uxorum mihi videor non abſurde hunc locum interpretari. Ac de Romanorum connubio verecundius judicandum exiſtimo, quam à pleriſque audio, Strabonis, Appiani, & Plutarchi auctoritate, fieri. Athenienſes hujuſmodi uxoribus utebantur; cum, ut ait Laert. in Socrate, licebat eis γαμεῖν μὲν ἀστὴν μίαν, παιδοποιεῖσθαι δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας. Hanc enim Philoſtr., *in Sclopiano*, ἡμίγαμον καὶ κατὰ νόμους nuncupat. De utraque, Socratis & Catonis, uxore ſic meminit Tertullianus in Apologet. *Ex illa, credo, majorum & ſapientiſſimorum diſciplina Græci, & Romani Catonis; qui uxores ſuas amicis concedebant, quas in matrimonium duxerant liberorum cauſa.* Sed plerumque, eodem modo, quo ſervus, qui in bonis tantum erat, ſi per annum poſſeſſus eſſet, in dominio eſſe dicebatur; ſic mulier, quæ uſu tantum habebatur, materfamilias fiebat, ſi, uſu illo per annum ſine uſurpatione continuato, uſucapta eſſet. quod & in omnibus poſſeſſionibus, quæ uſu tenebantur, eveniebat, in quorum adquiſitione nullus nexus intervenerat.

venerat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

venerat. Nam, ut cum Horatio juris noſtri regulas complectar, lib. 2. epiſt. 2.,

Si proprium eſt quod quis libra mercatur
& ære.
Quædam, ſi credis conſultis, mancipat uſus.

Illoque uſu in manum convenire dicebatur, materque familias fiebat, nimirum uſucapta. Cic. pro Flacco: *In manum*, inquit, *convenerat. Nunc audio. Sed quæro, utrum uſu, an coemtione*. Valdeque mihi ſuſpectus eſt locus Servii, qui nuper ex libro manuſcripto prodiit, ubi nuptiæ fieri dicuntur uſu, ſi mulier anno uno cum viro, licet ſine legibus, fuiſſet. Nam & ante annum uxor & nuptiæ fuerant. Sed uxor fiebat uſu materfamilias, ſi mulier anno uno cum viro fuiſſet tanquam uſucapta. Quodſi uſus ille ab uxore intra annum trinoctio interrumperetur, illa uſucapi non poterat. Eratque hac de re lex 12 tab. lata, quam refert Agellius, *lib.* 3. *cap.* 2. ut mulier, quæ ſui juris eſſet, ſi annum unum apud virum matrimonii cauſa fuiſſet, ni trinoctium uſurpatum iſſet, pro uſucapta haberetur.

Caput XXIII.

An uxor ſit in poteſtate mariti.

Est autem exagitanda quæſtio, an uxor ſit in poteſtate mariti. Et non erit in-

conveniens, hic conſcribere verba Philonis *lib.* 2. *alog.* de Adamo, qui, uxorem accuſans, dicebat, *Mulier, quam mecum eſſe conceſſiſti*; non, *quam mihi dediſti*. Εὖ τὸ μὴ φάναι, Ἡ γυνὴ ἣν ἔδωκας ἐμοὶ, ἀλλὰ, μετ' ἐμοῦ. οὐ γὰρ ἐμοὶ, ὡς κτῆμα, τὴν αἴσθησιν ἔδωκας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀφῆκας ἄνετον καὶ ἐλεύθερον. Conſtat tamen, receptæ reverentiæ eſſe, quemadmodum ait Ulpianus, ſi mulier viro ſubſit. *l. alia, D. ſolut. matr.* Mart. lib. 8:

Inferior matrona ſuo ſit, Priſce, marito:
Non aliter fiunt femina virque pares.

Eleganter itaque Plaut. in Sticho:

——Pudicitia eſt, pater,
Eos magnificare, qui nos ſocias ſumſerunt ſibi.

Et Sophocles, *in Antigone*:

Ἀλλ' ἐννοεῖν χρὴ τοῦτο μὲν, γυναῖχ' ὅτι
Ἔφυμεν ὡς πρὸς ἄνδρας οὐ μαχουμένα,
Ἔπειτα δ' οὕνεκ' ἀρχόμεσθ' ἐκ κρεισσόνων.

Quam ob cauſam Medea Euripidis ſic conquerebatur:

Πάντων δ' ὅσ' ἐστ' ἔμψυχα, καὶ γνώμην ἔχει,
Γυναῖκές ἐσμεν, ἀθλιώτατον φυτόν,
Ἃς πρῶτα μὲν δεῖ χρημάτων ὑπερβολῇ
Πόσιν πρίασθαι, δεσπότην τε σώματος λαβεῖν.

Quod Latine ſic expreſſit Ambroſius, in exhortatione ad virgines: *Quoniam*, inquit, *quæ nupſerit, ad ſervitutem pecunia ſua venditur*:

ditur: meliori conditione mancipia, quam conjugia, comparantur. in illis meritum ſervitutis emitur, in iſtis pretium ad ſervitutem additur. Apud Romanos tamen aliter. Et quidem de confarreati matrimonii jure hactenus dictum ſit. De duobus vero reliquis hæc erat differentia. Nam, ſi uxor eſſet tantum uſu ducta; omnes conſentiunt, non fuiſſe in dominio mariti: ſi vero coemtione; aiunt, fuiſſe in dominio viri, quia in ejus manum convenit. Quid ergo? Si mancipatione jus dominii ſibi adquirebat maritus, cur non etiam mulieri idem jus erat in virum, quem eadem mancipatione ſibi patremfam. coemebat? cui in limine domus dicere ſolebat, *Si tu Caius, ego Caia.* id eſt, Si tu dominus, ego domina. Si ideo putamus uxores viros ſuos adpellaſſe dominos, quod hæ in eorum dominio eſſent, ut videtur aſſeruiſſe Servius, *lib.* 4. *Æneid.*, & pleriſque in jure locis confirmatur, *l. ea quæ,* 57. *D. de donat. int. vir. & uxor. l. Lucius, §. quæ marito, D. de legat.* 2.; cur non idem conjicimus de marito, quem videmus etiam aliquando uxorem ſuam dominam adpellaſſe? *l. uxorem, D. de legat.* 2. *l. Titia, §. marito, D. de ann. leg. l. final. §. uxori, D. de aur. & argent. leg.* cum & ipſemet Virgilius, *lib.* 6. *Æneidos*, dicat,

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Catul-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Catullus: *Ac domum dominam voca.* Salvianus, *lib.* 7., habuiſſe ait Romæ matresfamilias jus ſuum, & dominarum honorem poteſtatemque habuiſſe. Verum eſt: habuerunt quidem multæ integrum jus dominii; ſed nulla fertur impollutum jus matrimonii. Quid etiam voluit Verrius Flaccus, juris Pontificii peritiſſimus, quem Macrobius, *lib.* 5. *Sat. cap.* 16., refert dixiſſe, mulierem poſtera die nuptiarum libertatem auſpicari uxoriam, & ad hanc rem ſacra celebrare? Hoc Servius, *lib.* 6. *Æneid.*, ait, Græcorum more fieri, qui uxorem δέσποιναν dicunt. Epictetus vero mitiori vocabulo κυρίαν dicit adpellari mulierem quæ duodecim annos adepta erat. Ariſtotel. *lib.* 2. *Rhetor. cap.* 24: Οἷον ὅτι δικαίως Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν Ἑλένην· αἵρεσις γὰρ αὐτῇ ἐδόθη παρὰ τοῦ πατρός. οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσως, ἀλλὰ τὸ πρῶτον. καὶ γὰρ ὁ πατὴρ μέχρι τούτου κύριος. Hanc hiſtoriam accurate narrat Euripid. *in Iphigen. Aulide.* Catullus:

Qui genero ſua jura ſimul cum dote dederunt.

Rectius tamen dicemus, mulierem, quæ propter ſexus imbecillitatem antiquitus erat in perpetua tutela, (ideo quod coemtione recedebat à tutoris poteſtate) in viri poteſtatem recedere, & ei eſſe loco filiæ, auctore Boethio: qui ideo aſſerit, priorem ſtatum

mutari,

mutari, & eſſe capite deminutam. Cujus etiam juris teſtimonium exſtat apud Ulpianum, *tit.* 21. *regul.* Sic enim ſcriptum eſt: *Minima capitis deminutio eſt, per quam, libertate & civitate ſalva, ſtatus duntaxat hominis mutatur. quod fit adoptione & in manum conventione.* Non tamen ea erat poteſtas qualis apud Barbaros, inquit Spartian. *in Carac.* apud quos feminæ & ſervi eodem gradu habentur. Neque enim in eam maritus jus vitæ & necis habebat; quamvis ex priſco inſtituto referat Cornelius Tacitus, *lib.* 13, Pomponiam Græcinam, ſuperſtitionis externæ ream, Plautii mariti judicio permiſſam, ut coram propinquis de capite famaque conjugis cognoſceret. Cujus veteris inſtituti his verbis meminit Dionyſ. Halicar. *in Romulo*: Ἁμαρτανούσης δέ τι, δικαστὴν τὸν ἀδικούμενον ἐλάμβανε, καὶ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας κύριον. Ταῦτα δὲ οἱ συγγενεῖς μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐδίκαζον. Idque perſpicuum eſt indicare voluiſſe Valerium, de Sacello deæ Viriplacæ ſcribentem, *lib.* 2. *cap.* 1. Non tamen habebat jus vitæ & necis maritus, ſed nihilominus dominus dicebatur. Cicero, lib. 4. de Rep. *Nec vero mulieribus præfectus reponatur, qui apud Græcos creari ſolet; ſed ſit cenſor, qui viros doceat moderari uxoribus.* Nonius: *Nec enim ſemper dominii vocabulum ad eam rem, quæ pleno jure ad nos*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nos pertinet, refertur. at etiam domini adpel lantur qui cuicunque rei quomodocunque præ ſunt, ut & δεσπότην *&* κύριον *ſignificet.* Inter quæ nomina hanc differentiam refer Philo Judæus, *lib.* Τίς ὁ τῶν θείων κληρονόμος; Και Τί τὸ, Συνώνυμα ταῦτα λέγεται, κύριος κ δεσπότης; Ἀλλ' εἰ καὶ τὸ ὑποκείμενον ἓν καὶ ταυ τόν ἐστιν, ἐπινοίαις αἱ κλήσεις διαφέρουσι. κύ ριος μὲν γὰρ παρὰ τὸ κῦρος, ὃ δὴ βέβαιόν ἐστι εἴρηται, κατ' ἐναντιότητα ἀβεβαίου καὶ ἀκύρου δεσπότης δὲ, παρὰ τὸ δεσμὸν, ἀφ' οὗ δ', ὡς οἶμαι ὥστε τὸν δεσπότην κύριον εἶναι. Maritus itaqu decentiori ac mitiori vocabulo κύριος ad pellabitur, quam δεσπότης. Sane enim, ut eſ in Livio à Valerio dictum, *Et vos in manu & tutèla, non in ſervitio, debetis habere eas; & malle patres vos, & viros, quam dominos dici.* Bruti verba, *ex libro de Officiis,* cita Priſcianus, *lib. 6.* quæ ſunt hujuſmodi : *Itaque patresfamiliæ domini ſumus.* Seneca epiſt. 47 : *Ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam majores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis, detraxerint; dominum patremfamilias adpellaverint; ſervos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares.* De qua differentia ampliſſime diſputat Lactantius, *lib. 4. div. inſt.* Atque, ut eſt in prædicto Servii loco manuſcripto, *lib. 4. Æneid.*, mulier ſuſtinet conditionem liberæ ſervitutis, quod videlicet tantum jure Quiritium

tium in dominio mariti eſſet, jure vero gentium dominium non transferebatur: & ſic (ut utar Theophili ſupra dicta diſtinctione) non erat maritus pleno jure dominus, ſed tantum jure Quiritium. Quemadmodum enim prius dictum eſt, hæc mancipatio eo tantum interveniebat, ut eſſet matrimonium jure Quiritium contractum, atque ideo ſtabilior & ſanctior ſocietas. tam enim vir in mulieris, quam mulier in viri manum convenerat. ſed receptæ reverentiæ eſt, mulierem eſſe in viri poteſtate, aut ejus in cujus eſſet poteſtate maritus, ut docet Agellius, *lib.* 18. nam, ut ait Feſtus, ea quæ in manum viri convenerat, materfamilias non erat proprie, antequam maritus ſui juris factus fuiſſet.

Caput XXIV.

An coemtione filia è patris poteſtate ſit emancipata.

Sed quæritur, an hoc modo filia patris poteſtate ſoluta eſſet, ſi illa, antequam nupſiſſet, in poteſtate patris erat. Et ſane Labeo aſſerit, uxorem in mariti familiam tranſgredi: ut tradit Agellius, *lib.* 13. *cap.* 10. Et Ulpianus ſcribit, viri & uxoris commixtam familiam eſſe, & unam domum: *l.* 1. §. *ſi vir,* 15. *D. ad Senatuſc. Syllan.*

Et

Et Quintil., *declam.* 239, ait: *Vt virgo pertinebat ad patrem, ita nupta pertinet ad maritum.* Sed hoc primum objicio: Cur no idem jus putatur in uxore quæ uſu tantum habetur, cum hi auctores indefinite d omnibus uxoribus mentionem faciant Tum etiam mirum eſt, quid ſibi velint apu Plautum filiæ Antiphonis. quarum altera i Sticho ita ſororem alloquitur:

Neque eſt cur nunc ſtudeam has nuptias mutarier.
Verum poſtremo in patris poteſtate eſt ſitum.
Faciendum id nobis quod parentes imperant.

Et poſtea:

Pati nos oportet quod ille faciat cujus poteſta plus poteſt.

Eas enim in manum virorum coemtione conveniſſe, hæc verba, ſtatim ſubjecta, argumento ſunt:

Nunquam enim nimis curare poſſunt ſuum parentem filiæ,
Quem æquius eſt, nos potiorem habere quam te, poſtea
Viros noſtros, quibus voluiſti nos eſſe matresfamilias.

Deinde, nullo auctore, qui quidem exſtet, aut ſaltem in publicum exierit, poteſt aliquis probare, patriam poteſtatem matrimonio ſolvi: cum etiam Hermogenianus, *l.2.D.de liber.*

liber. exh., det viro interdictum de uxore deducenda & exhibenda, non etiam dominium, quod patris eſſe fatetur; & infinitis auctoritatibus probari poſſit, mulierem, quæ alteri nupſit, eſſe in poteſtate patris: *l. 1. C. de bon. quæ liber. l. 4. C. ſolut. matrimon.* ita ut eam occidere poſſit, ſi in adulterio deprehenderit: *l. patris, D. ad l. Iul. de adult.* modo moderata eſſet ea patris poteſtas, ne, inquit Ulp., bene concordantia matrimonia jure poteſtatis turbentur. *l. 1. D. de lib. exhib.* quod conſtitutum fuiſſe à Numa, refert Dionyſ. Halicar. *lib. 2.* His, dum ab alio meliora adferentur, reſponderi poſſe puto, raro nuptias fuiſſe coemtione contractas; & ideo juriſconſultos, generaliter de uxoribus reſpondentes, ad eas tantum proſpexiſſe, quæ jure gentium, id eſt, uſu tantum, erant uxores. Quod videtur notatum à Tacito, *l. 4. Ann.*, dicente, Flaminicam dialem ſacrorum cauſa in poteſtate viri tantum fuiſſe, cetera promiſcuo feminarum jure agere. Cum & verum ſit, pleraque juriſconſultorum reſponſa, aliquid ſæpe addendo, ſæpe etiam detrahendo, Tribonianum ſuo tempori adcommodaſſe. Nam & illo fragmento, nuper à doctiſſimo P. Pithœo edito *ſub titulo De adulteriis*, apparet, diſtinctius Papinianum & Paulum reſpondiſſe, occidendi facultatem legem

patri

patri tribuiſſe, eam, quam in poteſtate habe
ret, & eam, quæ eo auctore in manum con
venerat. Qua diſtinctione plane conſtat
eam, quæ patre auctore in manum viri con
venerat, non fuiſſe in patris poteſtate
Quod vero ad Plauti verba pertinet, long
virorum abſentia, qui triennio jam aberant
divortii legitimam cauſam præſtitiſſe vide-
batur. Et ſane veriſimile eſt, ante Conſtan-
tinum non quadriennium mulieres exſpe-
ctaſſe. *l. vel ſenectutem*, *D. de donat. int*
vir. & ux. & l. ult. C. de divort. At quid
moror? Non eſt tanta comicis fides haben-
da, ut eos putemus juris civilis regulas
ἀκριβῶς obſervaſſe. Sed ad rem. Fieri non
poterat, ut, quæ per æs & libram in viri
manum patris conſenſu convenerat, in ejus
eſſet poteſtate. Conſequeretur enim, ut
una eademque mulier eſſet materf. & filia-
familias: & ita fieret, ut eſſet duarum fa-
miliarum mulier. quod juris regulis adver-
ſari nemo dubitat, *§. at hi, Inſt. de hered.*
quæ ab inteſt.

CAPUT XXV.

*De communione ſacrorum inter vi-
rum & uxorem.*

VIR & uxor divini & humani juris com-
municationem habere dicebantur. *l. 1.*

D. de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

D. de rit. nupt. l. adverſus, C. de crim. expil. hered. Ob eamque cauſam tradi anulos & claves uxoribus, ſolenne fuiſſe, ſuperius dictum eſt, & igni & aqua illam accipere. Communicatio ſacrorum, inquam, non quidem publicorum, ſed privatorum erat; quæ, ut ait Feſtus, pro ſingulis familiis gentibuſque fiebant. quæ jura (inquit Cicero, *lib. 2. de leg.*) pontificum auctoritatem conſecuta ſunt, ut ne morte patrisf. ſacrorum memoria occideret, & iis eſſent ea adjuncta, ad quos ejuſdem morte pecunia venerit. Itaque ait, non tantum heredes ſacris adſtringi, ſed & legatarios, qui tantundem caperent, quantum omnes heredes, aut iis deficientibus omnes quicunque ex bonis defuncti locupletiores erant. Juriſconſultos vero inveniſſe rationem, cur pecunia ſacrorum moleſtia liberaretur. Primo, ſi is, cui tantum legatum erat quantum uni ex heredibus, minus centum cepiſſet quam legatum erat. Secundo, ſi ſtipularetur is, cui teſtamento relictum erat, id ipſum quod relictum eſt; ut non ex teſtamento, ſed ex ſtipulatione deberetur. Et hunc modum putarem Ciceronem intellexiſſe *in Oratione pro Murana*; cum ait, juriſconſultorum ingenio ſenes ad coemtiones faciendas, interimendorum ſacrorum cauſa, repertos fuiſſe. Nam antiquiori juriſprudentia, cum teſtamen-

teſtamentum per æs & libram fiebat, is tan-
tum heres erat, qui familiæ emtor adhibe-
batur, ut teſtatur Theophilus *Inſtit. de teſ*
Et dicebatur *heres teſtamenti per æs & li-*
bram à Cicerone eodem loco, licet ſæpiſſim
id fieret νόμου χάριν, vel dicis cauſa: cum
plerumque nihil aut parum apud eum d
bonis defuncti remaneret. ceteris enim
quod relinquebatur, non inſtituendi, ſed au
dandi, aut legandi modo, relinquebatur
Ait enim Ulpianus, *titul.* 20. *reg.*, his te-
ſtamentis duas res tantum agi, familiæ man-
cipationem, & nuncupationem. nuncu-
pationem vero in hunc modum fieri: *It*
hæc, uti in his tabulis cerisve ſcripta ſunt, it
do, ita lego, ita teſtor: vos, Quirites, teſtimo-
nium præbitote. Itaque quod Plutarchus *a*
ſera numinis vindicta ait: Ῥωμαῖοι, ὅτα
διαθήκας γράφωσιν, ἑτέρους μὲν ἀπολείπουσι
κληρονόμους, ἑτέροις δὲ πωλοῦσιν τὰς οὐσίας· aut e
media juriſprudentia intelligendum eſt, quan
explicat Theophilus, aut diverſa teſtamen-
torum genera notat: quandoque enim here-
des inſtituebant, quandoque vero tantum fa-
miliæ emtores: aut etiam improprie κληρονό-
μους adpellavit, etiam eos, ad quos morte ali-
cujus pecunia jure pervenerat, licet legata eſ-
ſet. Teſtator itaque, cum nollet, eum, ad quem
ejus pecunia perveniebat, ſacris alligari; ca-
pularem ſenem, id eſt, inquit Servius *Æn.* 6.
qui

qui capulo eſt vicinus, & proximus morti, hominem nihili, capite cenſum, nedum proletarium, ſed nullius ob ætatem ſenilem ſpei, adhibebat familiæ emtorem, à quo is, cui relicta pecunia erat, poſt teſtatoris mortem ſtipularetur, ut hæc pecunia non ex teſtamento, ſed ex ſtipulatione, deberetur. Nam, nec reſtituta hereditate jura ſepulcrorum apud heredem remanſiſſe, Paulus refert: *l. quia perinde, ad S.C. Tertull.* Sunt enim hæc jura in heredibus perpetua: adeo, ut, ſi ab eo bona tanquam indigno auferantur, tamen jura ſepulcrorum retineret: *l. ſi quis fuit,* 33. *D. de relig.* excepto crimine perduellionis. *l.* 1. *§. interdum,* 3. *D. de ſuis & legit.* Et ita fiebat, ut, herede illo ſene coemtionali mortuo, etiam ſacra interirent. Qua de cauſa, qui viliſſimæ conditionis erant, uſurpata loquendi formula dicebantur *ſenes coemtionales.* Plaut. in Bacch.

Nunc Priamo noſtro, ſi eſt quis emtor, coemtionalem ſenem
Vendam ego, venalem quem habeo. ——

Et quia fortaſſe illi otioſi, & inertiæ dediti, ſolebant in illo adſtare lapide, ubi res mancipi venire ſolebant, ſi forte quem invenirent, cui nomen ſuum adcommodarent; quaſi in proverbium abiit, ut diceretur, *inter ſenes coemtionales mancipationem fieri.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ut Curius ad Ciceronem: *Quod quidem ſi inter ſenes coemtionales venale proſcripſerit, egerit non multum.* Conſules etiam Scaptium plebeium, coemtionalem ſenem, ad contumeliæ notam, adpellaſſe, Livius, ut eſt nuper reſtitutus, indicat, *lib.*3. licet & in prædictis locis, bona venia virorum doctorum dixerim, non male fortaſſis *ſenes comitiales* legeretur. quales ſunt illi de quibus ſic Plautus in Pœnulo:

Non potuiſti adducere homines magis ad hanc rem idoneos.
Nam iſtorum nullus nefaſtu'ſt. comitiales ſunt meri.
Ibi habitant, ibi eos conſpicias, quam prætorem, ſæpius.

Quemadmodum itaque, qui adoptabatur, particeps ſacrorum & bonorum fiebat; ſic etiam mulier, in familiam mariti transiens, fiebat ſacrorum particeps. Quod à Romulo inſtitutum fuiſſe, his verbis teſtatur Dionyſ. Hal. *lib.* 2: Γυναῖκα γαμετὴν κατὰ νόμους ἱεροὺς συνελθοῦσαν ἀνδρὶ, κοινωνὸν ἁπάντων εἶναι, χρημάτων τε, καὶ ἱερῶν.

C A-

CAPUT XXVI.

De communione bonorum inter virum & uxorem.

SED humani juris communicatio non facile perſpicua eſt: cum mulier ſeparata à marito bona haberet, quæ rei uxoriæ nomine continebantur: cum plerumque non omnia, ſed ea tantum, quæ doti dicta erant, ad maritum tranſirent; cetera eſſent παράφερνα, quorum ne quidem adminiſtrationem haberet maritus: *l. hac lege, C. de pact. conv.* cum quæ debebantur mulieri, maritus exigere non poſſet: *l. cum maritum*, 11. *C. de ſolut.* earum etiam rerum, quæ dotis nomine præſtabantur, maritus plenum dominium non haberet; ſed ea in bonis ejus tantum eſſe dicerentur, *l. quamvis, C. de jur. dot.* in dominio vero mulieris: *l. in reb. eod. titul.* cum etiam ſuos homines familiamque domeſticam haberet mulier. *l. ſed ſi vir*, 31. *§. ult. D. de don. int. vir. & ux.* Denique, quare mulier dicebat bona ſua in dotem viro, ſi ad eum ſolo matrimonii jure tranſirent? Solet ſic diſtingui. Aut coemtione, aut farre ducta eſt mulier: & tunc, teſte Cicerone, *in Topicis*, omnia quæ mulieris fuerant, viri fiebant dotis nomine. Adluditque ad hoc jus Lucianus, *in dialo-*

go, qui Ῥητόρων διδάσκαλος inſcribitur, his verbis: Πρόσει δὲ σύ, ὁ ἐραστὴς, ἐπιθυμῶν δηλαδὴ ὅτι τάχιστα γενέσθαι ἐπὶ τῆς ἄκρας, ὡς γαμήσειάς τε αὐτὴν, ἀνελθὼν, καὶ ἵνα καὶ πάντα ἐκεῖνα ἔχεις, τὸν πλοῦτον, τὴν δόξαν, τοὺς ἐπαίνους. νόμῳ γὰρ ἅπαντα γίγνεται τοῦ γεγαμηκότος. Macarius, *homil.* 32: Ὥσπερ γὰρ γυνὴ, μεμνηστευμένη ἀνδρὶ, πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῆς καὶ ὅλην τὴν προῖκα ἀποφέρει. ἐκ πολλῆς ἀγάπης εἰς τὰς χεῖρας ῥίψασα τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τοῦτο λέγει, Ἐμὸν οὐδὲν ἔχω, τὰ ἐμοὶ ὑπάρχοντα σά ἐστι, καὶ ἡ προὶξ σή ἐστι, καὶ ἡ ἐμὴ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα τὸ ἐμὸν, σόν ἐστιν· οὕτω &c. Cic. lib. 1. Offic. *Prima ſocietas in ipſo conjugio eſt: proxima in liberis: deinde una domus, communia omnia.* Aut erat uſu tantum ducta: & tunc eorum fiebat tantum dominus bonitarius maritus, quæ doti dicta erant; ceterorum minime: nec rerum quidem uxoris uſum habebat, niſi promiſcuus eſſet uſus, veluti habitationis cauſa: *l. ſi mulieri, D. quemadmod. uſusfruct. amitt.* ne ei carendum matrimonio aliter foret: *l. 4. D. de uſu & habit. l. ſed neque, D. eod. tit.* ut & ceterarum rerum, quarum uſus promiſcuus eſſe debet. *l. ceterarum, D. eod. tit.* Columell. *lib.* 12. Nihil conſpiciebatur in domo dividuum, nihil quod aut maritus aut femina proprium eſſe diceret; ſed in commune conſecrabatur ab utroque, ut cum forenſibus negotiis matro-

nalis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nalis ſedulitas induſtriæ rationem parem faceret. At ſi non eſſet promiſcuus uſus, nulla fit communicatio marito. *l. Lucius Titius, §. filiam, D. ad Senat. Trebell.* Materfamilias itaque ſola, non etiam uxor ſimplex, erat humani juris particeps. Sane enim huic legi, quæ à Romulo lata eſt de hujuſmodi ſocietate, additum eſt, cum fuit in duodecim tabulas relata, ſi in manum viri conveniſſet, ut refert Dionyſ. Halicarn. *lib.* 2. At, num ea ſocietas leonina dicetur, quæ maritum, coemtione facta, non etiam mulierem, dominam facit? Ego vero, etiam mulierem dominam bonorum mariti fuiſſe, dico. Ait enim Macrobius, *lib.* 1. *Saturn. cap.* 15. *ex Verrio Flacco,* poſtera die nuptiarum mulierem dominium rerum mariti incipere adipiſci. Et exiſtimavit Plutarchus, *libro de præceptis connubialibus*, ideo donationes inter virum & uxorem prohibitas fuiſſe à Romanis, quod omnia communia judicarent: ob eamque cauſam anulos & claves domus ab initio tradi, ex ſupradictis notum eſt. Sed in eo hæc erat differentia, quod maritus, tanquam pater, adminiſtrationem habebat: mulier vero, quæ loco filiæ erat, non niſi κατὰ ἐλπίδα dominium adipiſcebatur, ut poſt mortem viri in ejus familia jus bonorum haberet, & in ſui heredis locum veniret. ut aſſerit Agellius

 lib. 18.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

lib. 18. *cap.* 6. Quod Paulus, *in l.* 1. *D. rer. amotar.*, ſic notat : Quia ſocietas vitæ quodammodo dominam eam faceret. ideo furtum tantum facere, ſicuti filia patri faciat. quia, inquit Caius, *lib.* 3. *Inſt.*, marito filiæ, filio vero ſororis loco erat. & eſt illis in conſanguineorum numero. adgnaſcitur enim heres ſuus, in manum conveniendo, ut ait Ulp. *tit.* 22. *&* 23. *reg.* ita ut in illis evidentius appareat continuatio dominii. *l. in ſuis, D. de lib. & poſt.* Et id eleganter ex Romulo retulit Dion. Hal. Σωφρονοῦσα μὲν γὰρ, καὶ πάντα τῷ γεγαμηκότι πειθομένη γυνὴ, κυρία τοῦ οἴκου τὸν αὐτὸν τρόπον ἦν, ὅνπερ καὶ ὁ ἀνὴρ, καὶ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρὸς κληρονόμος ἐγίνετο τῶν χρημάτων, ὡς θυγάτηρ πατρὸς, εἰ ἄπαις τε καὶ περὶ μηδενὸς διαθέμενος ἀποθάνοι, πάντων οὖσα κυρία τῶν ἀπολειφθέντων. εἰ δὲ γενεὰν ἔχοι, τοῖς παισὶν ἰσόμοιρος γινομένη. Sic è contrario, ſi prior decederet mulier, habebat maritus, tanquam pater, jus ſucceſſionis. quemadmodum innuit Cicero *pro Flacco* : argumento ſumto à contrario ſenſu: cum ait, jure Flaccum hereditatem Valeriæ petere, quamvis in manum Sextilii conveniſſet ; quia ea conventio, & dotis dictio ſine ejus, qui tutor erat, auctoritate facta erat. Itaque non eſt Boethius reprehendendus , cum aſſerit , uxore, quæ in manum viri convenerat, defuncta , bona ad virum pertinere.

Verum

Verum eſt tamen, ſucceſſu temporis patres ſibi caviſſe, ac filias ſpondendo contraxiſſe fiduciam, §. *ult. Inſt. de leg. adgn. ſucceſſ.* ut, ſi ſine liberis eæ morerentur, ad eos rediret hereditas, *l. 3. C. Th. de leg. hered.* aliter enim maritus erat heres, ut notat Servius, *lib. 7. Æneid.* ad hæc verba:

— Externuſque in regnum quæritur heres.

De Iure, inquit, *traxit, ut non generum, ſed heredem diceret. nam per coemtionem facto matrimonio ſibi invicem ſuccedebant.* Sed non puto, *ex l. nulla, D. de ſuis & legit.* induci poſſe, poſteriori juriſprudentia hoc jus ſucceſſionis mutatum fuiſſe: imo, ſucceſſiones, quæ ex S.C. Tertulliano & Orficiano deferebantur, ad eas tantum, quæ uſu ductæ erant, pertinuiſſe, exiſtimo.

Caput XXVII.

Qualis eſſet communio cum uxore uſu ducta.

Quodsi uſu tantum eſſet ducta uxor, nullam fuiſſe inter eos ſocietatem, veriſimile eſt; niſi in quantum inter eos conventum erat. Itaque mulier doti dicebat, vel omnia ſua bona, vel eorum tantum partem, prout libitum erat: *l. nulla lege, C. de jur. dot. l. mulier bona, D. eod. tit.* Dotis vero hæc erat natura, qualis pacto conventa eſſet. Pacta enim dotalia, quæ dotis con-

ditionem deteriorem non reddunt, ſervanda conſtituerunt. *l.* 1. *D. de pact. dot.* Quodſi pacto nihil conventum fuiſſet, jura dotium conſtituta erant. Quæ, ut in pauca conferam, talia erant, ut nimirum dos proprium patrimonium ſit uxoris, *l.* 3. §. *ego etiam, D. de minorib.* & ea dote maritus utatur ad onera matrimonii ſuſtinenda. Aliter enim, dote non præſtita, inter virum & uxorem de alimentis pactio fiebat. *l. fin. D. de in rem verſ. l. creditor, §. ſi inter, D. mandat.* idque conſtante matrimonio. Quamvis enim dotis cauſa perpetua eſſet, & cum voto ejus, qui dabat, ita contraheretur, ut ſemper apud maritum eſſet; *l.* 1. *D. de jur. dot.* tamen, ut ait Cic. *in Topicis*, maritus ea bona dotis nomine, id eſt, in bonis ſuis ea tantum habebat. *l. quamvis, D. de jur. dot.* Nam licet dos à veteribus inter donationum ſpecies adnumeretur; *l. ult. C. de donat.* tamen verius eſt, eſſe contractum. *l. contractus*, 23. *D. de regul. jur.* Et ideo ſervum dotalem, heredem inſtitutum, poteſt quidem maritus jubere, ut is vel adeat vel repudiet, modo nihil deminuat ex dote: eaque in re conſultum erat, uxorem coram teſtibus interrogari. *l. ſervus dotalis*, 58. *D. ſol. matrim.* Soluto itaque matrimonio intererat, an mulier eſſet ſui juris, an in patris poteſtate, ſi divortio ſolveretur matrimonium:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

trimonium: quia mulier, niſi cauſam divortio præbuiſſet, ea, quæ ſui juris erat, repetebat dotem, ſive adventitia eſſet dos, ſive profectitia. Ulp. *tit. 6. regul. l. qui hominem, 34. §. ſi gener, D. de ſolut. l. ſi alienam, C. ſolut. matrim.* Si vero in patris eſſet poteſtate, pater agere poterat, adjuncta tamen filiæ perſona. *l. 2. 3. & 4. D. ſol. matr.* Idemque jus erat, ſi morte mariti diſſolveretur matrimonium. *l. ult. C. de jur. dot. l. ult. C. ſolut. matr.* Si vero uxor prior mortua fuiſſet, nihil intererat, an filiaf. uxor, an ſui juris deceſſiſſet. Quamvis aliter poſſet colligi ex reſcripto Alexandri Imp. *in l. 4. C. ſolut. matr.* Sed differentia erat, an eſſet dos profectitia, an adventitia. Profectitia ad patrem redibat, vel ad ejus heredes: *l. 4. C. de falſ. cauſ. adject.* quintis in ſingulos filios in infinitum penes virum relictis. Ulp. *tit. 6.* Poſteriori tamen jure aliter liberis proſpectum fuiſſe, conſtat *ex l. unica, §. accedit, C. de rei uxor. act.* Dos vero adventitia ſemper, inquit *prædicto titul.* Ulp., apud maritum remanebat; niſi is, qui eam dederat, ſtipulatus fuiſſet eam ſibi reddi. *l. mortis cauſa, 31. §. 2. verſ. ſed & dos, D. de donat. mort. cauſ.* Liberis tamen deinde etiam aliter proſpectum eſt. *C. de bon. quæ lib.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

CAPUT XXVIII.

Quis uxoris uſurariæ tutor eſſet.

SED cum mulier ſui juris in perpetua tutela eſſet, dubitatur quis ei mulieri uſu ductæ tutor eſſet, an extraneus, an maritus. Loquimur de ceſſico tutore. Nam de pupillæ tutore, quæ nubere non poterat, nulla poteſt eſſe dubitatio. Et, cum ille ceſſicus tutor idem ac curator eſſet, maritum non fuiſſe, veriſimile eſt, cum curator eſſe non poſſet. *l. 2. C. qui dari tutor. l. virum, D. de curat. fur. l. 4. C. de excuſat. tut.* Sed & nec mariti pater, ne labem pudoris contrahat. *l. licet, C. de excuſ. tut.* Nam & Ulp. *tit. 22. regul.* ait, ex l. Julia de maritandis ordinibus, ei mulieri, quam ex hac lege nubere oportet, tutorem dari, ſi legitimum tutorem non habeat, ad dotem dandam, dicendam, promittendamve. Sed & non tantum ad dotem dandam nupturæ, verum etiam ei quoque quæ jam nupta eſt: ſed & ad dotem augendam datur, & mutandæ quoque dotis gratia curator dari poteſt. *l. non tantum, D. de tut. & curat. dat.* Et hic dicebatur ſpecialis curator. *l. mulier, C. de jur. dot. ut & in l. ſive generali, D. de jur. dot.* Imo & furioſæ uxori non maritus, ſed alter datur. *l. ſi cum dotem, §. ſin autem, D. ſol. matrim.*

l. 2. C.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

l.2. C. ſi ſæp. in integr. Et tutor ejus, quæ nupſit, admonetur, ut ei curatorem petat, quo maturius poſſit rationem reddere adminiſtrationis. *l. admone, 7. C. qui pet. tut. vel curat.* At poſſet objici his verbis Ulpiani, tutorem dari ad dotis conſtitutionem, ne maritus in rem ſuam auctoritatem præberet;non etiam ad cetera bona adminiſtranda, cum nupſerit. quo fit, ut, cum mulier ſui juris ſine tutore eſſe non poſſet, maritus videatur ei tutoris, vel, poſterioribus temporibus, curatoris loco fuiſſe: cum etiam Juſt. *in §. pen. Inſt. de excuſat. tut.* dicat, *maritum, uxori ſuæ curatorem datum, excuſare ſe poſſe, licet ſe immiſceat.* Ego puto, tutorem quidem ceſſicum, ſive curatorem, maritum non fuiſſe; nihilominus tamen res uxoris adminiſtraſſe, niſi aliter conveniſſet. Quod ſignificare mihi videntur hæc verba Juſtiniani, *licet ſe immiſceat*: cum præſertim, qui tutor erat ceſſicus, ſive curator, non negotia gerere, ſed auctoritatem tantum mulieri jam adultæ præſtare debeat. Cic. in Top. *Non, quemadmodum, quod mulieri debeas, recte ipſi mulieri ſine tutore auctore ſolvas; ita, quod aut pupillæ aut pupillo debeas, recte poſſis eodem modo ſolvere.* Quibus verbis conſtat, longe alia ratione mulierem eſſe in tutoris poteſtate quam pupillum, ut ait Ulp. tit. 11. *Hi*, inquit

Cicero, pro Mur., *invenerunt genera tutorum, qui poteſtate mulierum continerentur.* Et ſane, niſi in rebus, quæ παράφερνα dicebantur, tutoris nulla poterat eſſe auctoritas. At hæc vel viro ſic dabantur, ut ejus eſſent quamdiu matrimonium duraret; vel horum cuſtodia per libellum ei trádebatur, ut uxor ad ſuſtentationem ſui, quaſique peculium, eo uteretur. *l. ſi ego Seia, D. de jur. dot. l. 3. C. ne ux. pro mar.* Quo caſu etſi prohibente muliere nullum ſit jus marito in his ſe immiſcere: *l. hac lege, C. de pact. conv.* tamen veriſimile eſt, non prohibente adminiſtraſſe; *l. ult. C. de pact. conv. l. maritus, C. de procurat. l. pen. D. ad l. Falcid.* aut ſaltem auctoritatem adminiſtranti mulieri præſtitiſſe. Itaque videmus, apud maritum duplicis juris peculium plerumque fuiſſe. Utputa, ſi ſervus eſt dotalis, poteſt habere peculium, quod ad virum reſpicit, & quód ad mulierem. *l. hinc quæritur, §. 1. D. de pecul.* Et hoc eo cautius obſervandum erat, ne, ſi quid ad eam ex hujuſmodi contractibus inſcio marito perveniſſet, turpis quæſtus æſtimaretur. *l. Quintus Mutius, D. de donat. int. vir. & ux.* Quod eſt eleganter à Plauto dictum *in Caſina*, his verbis:

—Nam peculi probam nihil habere addecet
Clam viro: & quod habet partum, ei haud
commodi eſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Quin viro aut ſubtrahat, aut ſtupro invenerit.

Et eſt quod Dion. Hal. *in prœmio* περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων πραγματείας ait. Ἐν οἰκείαις ἡ μὲν ἐλευθέρα καὶ σώφρων γαμετὴ κάθηται, μηδενὸς οὖσα τῶν αὐτῆς κυρία. ἑτέρα δέ τις ἄφρων, ἐπ᾽ ὀλέθρῳ τοῦ βίου παροῦσα, πάσης ἀξιοῖ τῆς οὐσίας ἄρχειν. Et tamen apertiſſimi juris eſt, uxorem, inſcio marito, & donare & hypothecam conſtituere potuiſſe. *l. velles, C. de revoc. don. l. ſi uxor, C. de pign.*

CAPUT XXIX.

De ſacrificiis nuptialibus.

NE quid vero eorum, quæ ad ritus nuptiales pertinent, prætermiſiſſe conqueri quis poſſit, pauca hic addere operæpretium viſum eſt, quæ ad jus noſtrum minus pertinere videntur: quæ ſi etiam eruditioni, judicio, ac doctrinæ B. Briſſonii omnes accepta referant, non invidebo. Nam & in iſtis, ut in ceteris, ſi quæ ſunt à nobis fortaſſis ſuperaddita, manum lucemque præbuiſſe profiteor. Sponſa igitur domum viri ingreſſa, tota dies nuptiarum in ſacrificiis, conviviis & ſaltationibus tranſigebatur. Quapropter ea die vir, & ea quæ nubebat, in jus vocari non poterat. *l. 2. D. de in jus voc.* Debebant enim hac die litibus ac mole-

moleſtiis ſuperſedere. Sacrificia autem ſilentio prætermittenda non ſunt. Haud enim aliter fauſtum felixque matrimonium putabant Romani, niſi more ſolenni antea libaſſent. Sed, quia multa ſunt & varia, præcipua ſi enumeraverimus, huic nos operi ſatisfeciſſe, exiſtimabimus. Primum itaque, teſte Varr. *lib.* 2. *De re ruſtica*, porca immolabatur, quaſi eo ſacrificio, diis teſtibus, fedus matrimonii bene ceſſurum, & inviolabile futurum, promitterent conjuges. *Nam & mulieres*, inquit Varro, *maxime nutrices, naturam, qua feminæ ſunt, in virginibus adpellant porcam, & Græci* χοῖρον· *ſignificantes, eſſe dignam nuptiarum.* Ariſtoph. itaque *in Acharn.* ſic ludit in ambiguo χοίρου vocabulo: cum, pro porcis juvencis Magareus ſublatis puellæ veſtibus, oſtenſo pudendo, ait, ἢ οὐ χοῖρος ἔσθ' ἅδε, Ἑλλάνων νόμῳ; Nam porca δέλφαξ dicebatur, inquit Athen. *lib.* 9: Αἱ θήλειαι οὔπω λεχθεῖεν ἄν, αἱ δελφύας ἔχουσαι· οὕτω δὲ αἱ μῆτραι καλοῦνται. καὶ οἱ ἀδελφοὶ ἔνθεν ἐτυμολογοῦνται. Inde etiam Heſych. δελφάκιον pudendum muliebre eſſe ait. Quod, cum nondum pene adolevit, ſed eſt adhuc tenerum & delicatum, eſt tamen ὡραῖον γάμου, χοῖρον adpellant; ſignificantes, puellas dignas eſſe nuptiarum, licet nondum ſint δελφύας ἤγουν μήτρας ἔχουσαι, μηδὲ συμπεπηγυῖαι τοῖς σώμασι. Quod Euſtath.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſtath. *in Hom.* Ὀδ. ξ. latius explicat. Ideo autem porca immolabatur, quod nullum ſit animal adeo libidini deditum. Euſtath. *in Hom. Iliad.* τ. Καὶ γὰρ ὁ χοῖρος καταφερὴς εἰς ἀφροδίσια. ὅθεν καὶ κάπραινα, γυνὴ ἡ ἐργῶσα πρὸς μίξεις. καὶ καπρᾶν, κυρίως, τὸ ὀρέγεσθαι κάπρου τὴν ὗν. Sic *in Il.* λ. ait: Ὅθεν, ἡ γυνὴ καπρῶσα, ἡ ἀσελγὴς, δηλοῦσιν οἱ παλαιοί. διὸ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ ὗς ἐθύετο, καὶ μάλιστα παρ᾽ Ἀργείοις. παρ᾽ οἷς καὶ ἑορτὴ Ἀφροδίτης, τὰ ὑστήρια. Ea item ratione fieri id ſacrificium Varro paulo ante declarat: *Ab ſuillo,* inquit, *pecoris genere immolandi initium primum ſumtum videtur: quod initiis Cereris porci immolarentur: & quod initiis pacis, fedus cum feritur, pecus occiditur: & quod nuptiarum initio antiqui reges ac ſublimes viri in Hetruria, in conjunctione nuptiali, nova nupta & novus maritus, primum porcam immolabant: priſci quoque Latini, & etiam Græci. In Italia idem factitatum videtur.* &c. His ego lubens addidero, fortaſſe porcam immolari initio nuptiarum, ut in ſuſcipiendis liberis adeo fecunda eſſet nupta, ut ſcropha quæ porcos triginta pepererat. Æneid. 8:

— Ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fetus enixa. —

Hinc enim *grundiles lares* dictos eſſe teſtantur, apud Diomedem Claudius *Annal. lib.* 15. & Caſſius *in ſecundo hiſtoriarum.* Junoni

noni etiam ſacrificabatur, cum cingulo nova nupta præcingebatur. Unde Juno dicta *Cinxia*, Virgil. lib. 4. Æneid.

Iunoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

Et Statius:

— Dat Iuno verenda Vincula. —

Dianæ etiam ſacrificaſſe virgines, eique zonam dedicaſſe, refert Suidas: quod primum parturientibus adtribuit Græcus commentarius, *lib.* 1. *Argon.* Deo item Eutino, aut, ſi mavis, Mutino, ſacrificabant. de quo facit mentionem Lactant. *lib.* 1. *cap.* 20. ferturque, eam, quæ nuptura erat, in ejus ſinu ſedere debuiſſe.

CAPUT XXX.

De ſacris nycteliis.

ERANT etiam antiquitus ſacra nyctelia, quæ nocte celebrabantur. Quæ tamen pop. Romanus, inquit Serv. *lib.* 4. *Æneid.*, excluſit, cauſa turpitudinis. Ea fortaſſis erant quæ ab Auguſtino enumerantur, *lib.* 6. *de Civ. Dei, cap.* 9. Quorum quatuor extra cubiculum, omnibus adſtantibus, peragi ſolebant. ſc. deo Jugatino; ut mas & femina conjungerentur: Domiduco; ut ſponſa domum ſine læſione duceretur: Domicio; ut ſponſus in domo libenter eſſet: deæ Maturnæ; ut cum viro libenter ſponſa maneret.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

neret. In cubiculo autem quinque dii ſecreto, ne paranymphis quidem præſentibus, colebantur. Una erat Virginenſis dea; ut libenter ſupponeretur. tum Prema dea; ut ſubacta ſe non male moveret, & recte comprimeretur. tertia dea Pertunda; ut ſponſus concuteret, & penetraret. quarta dea Venus; ut utrique creandæ prolis fervor adeſſet. poſtremus erat Priapus; ut viri vena virilius inſurgeret: ſupra cujus ingens ſimulacrum, in ſublimi loco poſitum, ſponſa, priuſquam cubitum iret, ſedere jubebatur; ut illius virtutem jam tum in ſe reciperet. Et hi, *jugales dii* dicebantur. Symmach. epiſt. 24. lib. 3: *Cum tibi comperi jugales deos matremfam. copulaſſe.* Ergo iis & aliis modis dies nuptiarum tranſigebatur, adhibitis etiam ſaltationibus, compotationibus, & ceteris, quæ ex more, inquit Apul. *Apol.* 2., maritis obeunda erant. Sponſus enim, cum quibuſdam amicis (quos Fulgentius *de priſc. ſerm.* ait *ſimplones* vel *ſimpulones* adpellatos fuiſſe, à *ſimpulo*, id eſt, vaſe quo vinum porrigebatur, quemadmodum retulit Feſtus) per convivia ambulabant, ut convivis vinum porrigerent, venientes ſalutarent, ad cœnam invitarent, adventum gratularentur. ſane enim, licet multæ leges ſumtuariæ Romæ latæ fuerint, conſtat tamen ex Agellio, aliquid ultro his diebus conceſſum fuiſſe, *lib.* 2. *cap.* 24.

C A-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

CAPUT XXXI.

De deductione in cubiculum mariti.

CUM igitur nox adveniſſet, in cubiculum mariti deducebatur; quemadmodum ex Varr. refert Servius *in* 8. *ecl. Virg.* Et hujus rei ſit mentio *in l. cui fuerit*, *D. de cond. & dem.* Et hoc patrimorum munus fuiſſe, declarat Plutarch. *in Romulo* ubi maritus, ejus comam haſtæ cuſpide diſtinguebat. Cujus rei cauſas varias, idem auctor, *in probl.*, & Feſt., referunt. Unde Ovid. in Faſt.

Comat virgineas haſta recurva comas.

Tum prætextati patrimi & matrimi eam dimittebant, & pronubæ in lecto collocabant quod notat ſic Catullus:

Mitte brachiolum teres,
Prætextate, puellulæ.
Iam cubile adeat viri.
Vos unis ſenibus bonæ
Cognitæ bene feminæ
Collocate puellulam.

Lectus autem roſis contextus erat, *genialiſque* adpellabatur, *à generandis liberis*, inquit Servius, *lib.* 6. *Æneid.* & nuptiis ſternebatur in honorem Genii, ut eſt apud Feſtum, & Arnob. *lib.* 4. *contra gentes.* Ejuſque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

que meminit Cicer. *pro Cluentio*, & Juven. *Sat.* 10. Cum vero nova nupta in lecto collocata eſſet, ac ad eam maritus acceſſiſſet; ut clamor, qui nonnunquam à virginibus in primo conflictu edi ſolet, exaudiri non poſſet, epithalamia à ſuis ſociis virginibus canebantur. Quorum quidem duo erant genera: alterum enim accinere ſolebant veſpere; quod κατακοιμητικὸν Græci vocabant: alterum vero ſub aurora; quod ideo διεγερτικὸν dicebatur, ut explicat ſcholiaſtes Theocr. εἰδ. 3. In eumque uſum etiam nuces pueris ſpargi ſolitum fuiſſe, teſtatur Feſtus; ut illis intenti tumultu ac ſtrepitu omnia implerent. Varro tamen, *lib.* 1. *de ling. Lat.*, ait, ſpargendarum nucum hanc fuiſſe rationem, ut Jovis omine matrimonium celebraretur, ut nova nupta matrona ſit ſicut Juno. (quæ nunc ſorore dulcior eſt, inquit Capella *lib.* 9.) nam nuces ſunt in tutela Jovis. Unde *juglandes* vocantur, quaſi *Iovis glandes*, inquit Serv. *ecl.* 8. Sed hæc mihi videtur probabilior ratio, quod videbatur maritus puerilia omnia relinquere. Virg. ecl. 8:

Sparge, marite, nuces. —

Et Catullus:

Da nuces pueris, iners
Concubine: ſatis diu
Luſiſti nucibus: lubet

Iam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Iam ſervire Thalaſſio.

Concubine, nuces dato.

Hæc ſunt quæ putavi non omittenda in de-ſcribendis nuptiarum ritibus. Si quis plur ex Auſonii Feſcenninis verſibus, aut aliorum poetarum jocis, adjecerit, non invidebo. Interim liceat mihi cum Statio dicere:

Hic fuit ille dies: noctem canat ipſe maritu

Quantum noſſe licet. —

F I N I S.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

FRANCISCUS HOTMANUS, J.C.,

DE

SPONSALIBUS,

DE

VETERI RITU NUPTIARUM

ET

JURE MATRIMONIORUM,

ITEM

DE SPURIIS & LEGITIMATIONE.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

FRANCISCUS HOTMANUS, J.C.
DE
SPONSALIBUS.

CAPUT I.

Notatio nominis, & definitio ſponſaliorum, proponitur & explicatur.

SPONSALIA à *ſpondendo* dicta eſſe, video inter omnes convenire: propterea quod veteribus plerumque moris fuit, ſtipulari & ſpondere ſibi uxores futuras. Unde *ſponſorum* & *ſponſarum* nomina: ut ait *l.1. l.2. l.3. D. h.t.* Quod idem Ser. Sulpicius tradit apud Agell. *lib. 4. cap. 4.* Ejuſque conſuetudinis exſtant exempla *in l. Si ſtipuler, 35. §. 1. D. de verb. obl.* & apud Plautum in Pœnulo:

A. Audin' tu patrue? dico, ne dictum neges,
Quam mihi majorem filiam deſpondeas.
P. Pactam rem habeto. A. Spondeſne igitur?
P. Spondeo.

A. Mi

A. *Mi patrue, ſalve. nam nunc es plane meus*
Item in Trinummo:

Lyſ. *Sponden' ergo tuam gnatam uxorem mihi?*

Char. *Spondeo, & mille auri Philippûm dotis.*

Lyſ. *Iſtac lege filiam tuam ſponden' mihi uxorem dari?*

Char. *Spondeo.* Lyſ. *Et ego ſpondeo idem hoc.*

Dixi autem, *plerumque* interponi ſtipulationes. Nam interdum, etiam antiquiſſimis temporibus, ſola pactione, & conſenſu nudo, ea conventio fiebat. Unde *pactæ* puellæ dicebantur. ut *l.2. l.4. C. h. t. l. 4. l.5. l.ult. D. eod. l.7. C. de donat. ant. nupt.* Tametſi nulla ſtipulatio ſine præcedente pacto contrahatur. *l. 1. §. pen. D. de pact.* Qua de re poſterius, ubi de ſponſaliorum forma diſſeremus, planius exponetur. Definiuntur autem à Modeſtino Sponſalia hoc modo: *Mentio & repromiſſio futurarum nuptiarum. l. 1 D. eod.* Ubi jampridem docuimus, Græcum hominem *mentionem* dixiſſe, pro eo quod Græci dicunt μνηστὼ vel μνηστείαν. Quod cum Orientales vel non viderent, vel fortaſſe ne idem per idem explicarent, locum illum ſic converterunt: Μνηστεία ἐστὶ μνήμη καὶ ἐπαγγελία τῶν μελλόντων γάμων. Quod adverſatur conſtitutioni Juſtiniani, qua ſanxit,

xit, ne mentio, id eſt, commemoratio nuptiarum, ſine matrimonio ſubſecuto ullius momenti habeatur. *l. ſancimus*, 24. *C. de nupt.* non magis ſcilicet, quam mentio & collocutio de vendendo, vel locando, vel ſocietate contrahenda. Quare, cum iſtarum collocutionum & (ſi loqui ſic volumus) mentionum jus nullum ſit; abſurdum eſſet, quidquam illis obligationis tribuere. Definiri etiam poſſunt, *Mutua repromiſſio*: item, *Pactio vel conventio futurarum nuptiarum.* Ulpianus *ſpem matrimonii* adpellat, *in l. ſi uxor*, 13. §. 1. *D. ad leg. Iul. de adult. l.* 6. *D. h. tit.* Vetuſtiſſimo jure definiri poterunt, *contractus.* Atque ita nominatim adpellantur à Ser. Sulpicio, eo, quem diximus, loco: propterea quod civilis obligatio ex ſponſione mutua contrahebatur: ex eaque actio ex ſponſu antiqua lege (opinor 12 tabul.) comparata erat. Poſteriore jure definiri contractus non poſſunt, quoniam efficax nulla ex iis contrahitur obligatio; tantaque perditis reip. temporibus repudiorum libertas inducta eſt, ut ne ex ſubjecta quidem pœnæ ſtipulatione actio concederetur: quemadmodum poſterius ſuo loco demonſtrabimus. Feſtus *conventam conditionem* adpellat. *Cum primus ſermo*, inquit, *de nuptiis & earum conditione habetur.* Quod de mentione intelligi non poteſt, cujus nul-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

lum, ut dixi, jus fuit: ſed potius de pacto ſponſaliorum. Nam in ſponſalibus nuptiarum pactiones fiebant, & de dote, donationibus, & promiſſionibus, & conditionibus quibuſdam conveniebat. Qua de cauſa paſſim *conditiones* vocantur. velut *in l. capite, 19. D. de rit. nupt. l. ult. D. h. tit. l. 3. D. de proxenet. l. 2. D. de repud.* Arnob. adverſ. gent. *Vxores dii habent, atque in conjugalia fœdera conditionibus veniunt ante quæſitis.* Ea denique de cauſa ſponſaliorum nomine interdum donationes propter nuptias ſignificantur. ut *in l. 2. C. de ſecund. nupt.* interdum arrhæ ſponſalitiæ. de quibus poſterius ſuo loco diſſeretur. ut *in Rub. C. ſi rect. provinc. vel ad eum pertin. ſponſalia dederint.* itemque *in l. 6. C. Th. de ſponſal. l. 1. C. Th. ſi nupt. ex reſcript. pet.*

CAPUT II.

De perſonis quæ ſponſalia contrahere poſſunt.

PORRO, cum unica ſit ſponſaliorum ſpecies, atque idcirco eorum nulla diviſio ſit; nunc jam ad partitionem, inſtituto noſtro accedemus. Quam tripertitam eſſe oportet: ut primo loco de perſonis, inter quas ſponſalia jure contrahuntur; ſecundo de forma ſponſaliorum; ad extremum de eorundem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

eorundem jure, diſſeramus. De perſonis regula hæc traditur: ut, cum qua nuptiæ contrahi non poſſunt, plerumque nec eam deſponderi liceat. *l. ſi quis tutor, 60. §. 5. D. de rit. nupt.* Cur autem *plerumque* dictum ſit, ſub finem hujus capitis exponemus. Nam illi regulæ hæc ſubjicienda eſt: Cum ſponſalia conſenſu conſtent, removeri ab illis eas perſonas, quarum conſenſus, voluntas, intellectus nullus eſt. Quo in numero primi referuntur *infantes*, hoc eſt, ſeptem annis minores; qui, quod agitur, non intelligunt. *l. in ſponſal.* 14. *D. h. tit.* Quod etiam Leo Philoſophus confirmavit, *Novell.* 109. Poſt eam ætatem recte ſponſalia, parentibus auctoribus, contrahuntur: ita tamen ut puberum factorum voluntas in contrahendis nuptiis accedat. *l. 2. D. de rit. nupt. l.* 134. *D. de V. O.* Ex quo intelligitur, non ſervatum jus ab Auguſto Imperat. inſtitutum. Nam, cum lege Papia Popæa maritis præmia conſtituta eſſent, nonnulli (ut Dio, *lib.* 54, ſcribit) infantes ſibi puellas deſpondebant, ut illius legis præmiis fruerentur. Itaque Auguſtus, cum, immaturitate ſponſarum, & matrimoniorum crebra mutatione, vim legis eludi ſentiret; tempus ſponſas habendi coarctavit. Vetuit enim, ne quam habere ſponſam liceret, niſi quam biennio poſt uxorem habere per ætatem

 liceret;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

liceret; ut Sueton. teſtatur: hoc eſt, non niſi jam annos 10 natam. Quam Auguſti legem etiam Zonaras commemorat. Ad eundem numerum referendi quoque ſunt *furioſi* & mente capti; qui plerumque, propter eandem conſenſus & voluntatis penuriam, infantibus comparantur. *l.* 1. §. *ult. D. de obl. & act. l. furor*, 8. *D. h. tit.* ubi, cum Paulus ait, furorem poſt ſponſalia ſupervenientem non infirmare ſponſalia, ſignificare videtur, jus ſponſaliorum durare: quaſi pœna, repudiis ſine cauſa factis impoſita, ſponſalia propter furoris cauſam repudianti infligatur: dum tamen dilucida intervalla furor habeat: quo tempore contrahi etiam ſponſalia atque alia negotia licere, ſatis conſtat *ex l.* 2. *C. de contr. emt.* Nunc de *liberis*, qui in poteſtate parentum ſunt, videamus. Ergo filii filiæque fa., neque ſine ſuo, neque ſine parentum conſenſu, obligari ſponſalibus poſſunt. De ſuo, hæc ratio eſt, quoniam etſi antiquo jure vendi emancipariquc patris arbitratu poterant; tamen, quoniam jus matrimoniorum non mere civile, ſed magna ex parte pontificium erat, & ſanctum habebatur (ut ſuo loco docebimus), propter ſanctitatem matrimonii, etiam filiorum filiarumque fa. conſenſus requiſitus eſt: adeo ut conſponſiones parentum ſine liberorum adſtipulatione, quamvis adjecta pœna fuiſſet,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

fuiſſet, nullius momenti haberentur. *l. Titia,* 134. *D. de verb. obl. l. ſponſalia,* 11. *& l. filioſ.* 13. *D. h. t. l.* 2. *D. de rit. nupt.* quamquam non tam requiritur ut conſentiant, quam ne juſta ex cauſa contradicant; veluti ſi turpem aut alioqui indignam adfinem pater elegerit. *l. ſed quæ,* 12. *D. h. tit.* qua de cauſa etiam liberorum taciturnitas hoc caſu pro conſenſu numeratur: *d. l. ſed quæ.* contra quam in procuratore conſtituendo. quod ſumme notandum eſt. *l. filius*, 8. §. *invitus, D. de procur.* De parentibus, civilis, civilis, inquam, non naturalis, hæc cauſa eſt; ne cui invito ſuus heres adgnaſcatur. *l. ſi ut proponis,* 5. *C. de nupt.* pontificalis, illa; ne ſacrorum ſocia patriſa. invito adſciſceretur. Nam propria & privata cujuſque familiæ ſacra fuerunt: uxor autem in ſacrorum viri communionem admittebatur. Mixta igitur hæc cauſa fuit, ne qua patreſa. invito in divini atque humani juris communionem admitteretur. *arg. l.* 1. *D. de rit. nupt.* Parentis igitur, cujus in poteſtate is, eave, cujus de ſponſalibus agitur, conſenſus requiritur, vel potius adprobatio, ſive expreſſa, ſive tacita. Nam & ratihabitio, & taciturnitas parentis, pro conſenſu habetur. *l.* 7. *in fin. D. h. t.* Atque hæc quidem de liberis, qui ſub parentum manu ac poteſtate ſunt. Nam emancipati, jure civili parentum auctoritatem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

non deſiderant. *l. in poteſtate*, 10. *D. h.t.* Qua de cauſa, ne matris quidem, aut ejus parentis, cujus in poteſtate non ſunt, auctoritatem filii filiæve exſpectant. *l.* 2. *l.* 25. *D. de rit. nupt.* Quamquam honeſtas, quæ in conciliandis nuptiis maxime ſpectatur, matris & propinquorum arbitrium deſiderat. Quodſi inter illos non conveniat, præſidis arbitrium deſideratur. *l.* 1. *C. de nupt.* Deinceps de iis, qui ſub tutela ſunt, videamus. De *pupillis* igitur hoc jus eſt, ut eorum conſenſus omnino requiratur, neque à tutoribus, niſi conſentientes, obligari promiſſione nuptiarum futurarum poſſint: *l.* 6. *in fin. D. h. tit.* non magis quam ipſi ſeſe inter ſe ſine tutorum auctoritate obligare. ut paulo poſt intelligetur. Jam vero, tutorum auctoritatem in pupillorum ſponſalibus requiri, vel hinc exiſtimari poteſt, quod pupillus ſine tutore auctore non modo civiliter obligari non poteſt, ſed ne naturaliter quidem: *l. pupillus*, 59. *D. de oblig. & act. l. quod pupillus*, 41. *D. de condict. indeb.* præſertim ſi locupletior ea obligatione non fiat. *l. naturaliter*, 13. §. *ultim. & l. ſeq. D. d. tit.* Cum autem tutor, aut curator, auctor in rem ſuam eſſe non poſſit; ſequitur, ut neque tutori neque curatori liceat ſponſalia cum ea vel ſibi vel filio ſuo contrahere, cujus tutelam curationemve gerit geſſitve: ne ra-
tionum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tionum reddendarum obligatio conturbetur. *l. tutor*, 15. *in fin. D. h. t. l. ſi quis tutor*, 60. §. 5. *D. de rit. nupt. l.* 5. *C. de int. matr.* Cum autem bonis, non perſonæ, curatores dentur; conſentaneum eſt, ne illorum in ſponſalibus aut nuptiis contrahendis auctoritas requiratur, non magis quam propinquorum aut adfinium. *l. in copulandis*, 8. *C. de nupt. l. ſciendum*, 20. *D. de rit. nupt.* Ad hunc locum pertinet earum perſonarum conditio, quæ in provinciis domicilium habent, & eorum poteſtati, qui officium aliquod in iis adminiſtrant, quodammodo ſubjectæ ſunt. Ergo iis, qui officium gerunt, ita ſibi deſpondere mulierem licet, ne tamen in ea provincia uxorem ducant; ſed ut, depoſito officio, cum poteſtate privati erunt, novus mulieris conſenſus requiratur. *l. ſi quis*, 38. *D. de rit. nupt.* Quin ne filio quidem ſuo uxorem ducenti conſentire poteſt. *l. qui in provincia*, 57. *D. eod.* Quod etiam ad ipſorum propinquos & domeſticos productum eſt. *l.* 1. *C. ſi rect. provinc. l.* 1. *C. ſi nupt. ex reſcr. pet.* Quid? de filia quid juris? Sane illo jure collocare filias ſuas in matrimonium poterant. *d. l. ſi quis, in fin.* At Leo Philoſophus etiam filiabus præſidum provinciæ à ſponſalibus interdixit. *Novel.* 23. Ad eundem hunc de perſonis locum, illud pertinet edicti caput, quo vetitum eſt, ne

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

quis ſuo ejuſve nomine, quem quamve in poteſtate habet, bina eodem tempore ſponſalia habeat; aut qui filium filiamve conſtituere patitur, etiamſi nuptiæ injuſtæ aut nefariæ ac proinde nullæ futuræ eſſent. qui contra fecerit, infamia notetur. *l. 1. in fin. l. quid ergo, 13. §. 1. & ſeq. D. de his qui not. inf.* Supereſt tractatio de perſonis *abſentibus, mutis* & *ſurdis*. Ergo, ſiquidem ſtipulatio in ſponſalibus adhibeatur; certum eſt, & præſentiam & ſermonem requiri. *l. 1. D. de verb. obl.* ſin minus; æque per internuncium, aut per epiſtolam, aut nutum ac ſignificationem conſtitui ſponſalia, ut alii omnes contractus, poſſunt. *l. 4. l. 5. l. ult. D. h. tit. l. mutus, 73. D. de jur. dot.* Ex quibus, ita diſputatis, concludi poteſt, veriſſimam eſſe Pauli regulam, quam ſupra tradidimus, tantam eſſe inter ſponſalia & nuptias communionem, ut, cum qua perſona conſtitui nuptiæ poſſunt, etiam cum ea conſtitui ſponſalia liceat: viciſſimque, cum qua contrahere nuptias non licet, cum eadem contrahere ſponſalia plerumque non liceat. *l. ſi quis tutor, 60. §. 5. D. h. t. Plerumque* autem idcirco additum eſt, quia contrahi ſponſalia inter impuberes poſſunt, nuptiæ non poſſunt. *l. in ſponſalibus, 14. D. h. tit.* Qui officium in provincia gerit, contrahere ſponſalia poteſt, nuptias non poteſt: ut ſupra dictum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ctum eſt. Quæ virum eluget, nubere non poteſt, deſponderi poteſt. *l. ſolet,* 10. §. 1. *D. de his qui not. infam.*

CAPUT III.

De ſeptuplici ſponſaliorum forma, ritu & ſolennitate.

SEQUITUR nunc, ut de ſponſaliorum forma videamus: nam prima & potiſſima hæc videtur, ut ea conventio non clam, non furtim, & remotis arbitris, ſed teſtatione adhibita fieret. *arg. l. 7. D. h. t. l. 3. D. de concub. & l. uxor, 7. C. de repud. l. inſtrumenta, 5. C. de probat.* Etſi autem legitimus teſtium numerus nuſquam in libris noſtris prodatur; tamen probabile eſt, non minus decem adhiberi ſolitos, cum etiam in divortiis ſeptem adhiberentur. *l. nullam, 9. D. de divort.* Idque video D. Ambroſium non obſcure ſignificaſſe, *ad virg. lapſ. cap.* 5. Nam, *Si inter decem teſtes*, inquit, *confectis ſponſalitiis, & nuptiis conſummatis, quævis viro fœmina conjuncta mortali, non ſine magno periculo adulterium perpetrat; quid putas fore*, &c. Quinetiam Romano more convivio amicorum hæc conventio celebrabatur; quod idcirco *ſponſalia* dicebatur. Tull. ad Q. frat. lib. epiſt. 2: *Ad 8. idus April. ſponſalia Craſſipedi præbui. Huic convivio puer o-*

ptimus Quintus tuus, meuſque, quod perleviter commotus erat, defuit. Quod eo magis notandum eſt, quia Decretaliſtæ concubitum, poſt verba de præſenti furtim pronunciata ſecutum, matrimonii jure cenſendum putant, *c.* 15. *c.* 30. *de ſponſ. & matr. c.* 3. *c.* 5. *& ſeq. de condit. adpoſ.* Atque antiquiſſimo quidem more ſcriptura plerumque adhiberi ſolebat. Ut ex illo Juvenalis verſu, quem mox proferemus, cognoſci poteſt. Itemque ex illo Tertull. loco in lib. de virg. veland. *Hæ ſunt tabellæ priores naturalium ſponſaliorum & nuptiarum.* eæque à teſtibus obſignari ſolebant: ut apud Juvenal.,

—— *Veniet cum ſignatoribus auſpex.*

Dixi autem, *plerumque*; quoniam interdum nullum ea de re inſtrumentum conficiebatur, & nuda teſtatio ſufficiebat. *l.* 7. *D. h. t.* quippe cum ne in nuptiis quidem ſcriptura deſideretur. *l.* 4. *D. de fid. inſtr.* Secundum in forma ſponſaliorum locum obtinet ſtipulationis & ſponſionis formula. Quod ut intelligatur, illud ſciri oportet, moris apud Rom. fuiſſe, ut pactis conventiſque ſtipulationem plerumque adhiberent. *l.* 7. §. *quod fere,* 12. *D. de pact. l. Titia,* 134. *D. de verb. obl.* eaque verborum formula, quaſi ritu aut certo aliquo carmine, ſuas conventiones ſtiparent, id eſt, munirent, & confirmarent. *l.* 1. *D. de præt. ſtip.* §. 1. *Inſt. de verb. obl.*

Primum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Primum igitur inter eos, de quorum nuptiis agebatur, de nuptiarum conditionibus & legibus conveniebat, hoc eſt, de dote, de donatione propter nuptias, & de arrhis ſponſalitiis. Hæc conventio ſi ſine ſtipulatione fiebat, modo *pacta*, modo *deſtinata* mulier dicebatur; ſin eo amplius ſtipulatio addebatur, *ſponſa*: quemadmodum ex illo Arnobii loco, ſupra à nobis citato, videre licet. Juvenal. Sat. 6:

Si tibi legitimis pactam junctamque tabellis
Non es amaturus. —

Cicero ad Att. 5: *Nec dubitat Dejotarus, cujus filio pacta eſt Arthanaſdis filia, quin Euphratem tranſiturus ſit.* Quapropter haud ſcio, an vere Ser. Honoratus in illum Virg. locum, *Et gremiis abducere pactas*, ita ſcripſerit, *Id eſt, ſponſas.* melius dixiſſet, *deſtinatas*: quod verbum fuit in his conventionibus uſitatiſſimum. Sueton. Julio: *Sibique filiam ejus in matrimonium petiit, Fauſto Syllæ deſtinatam.* Quod apud eundem, & Vopiſcum, Capitolinum, Spartianum, innumeris locis animadverti. Plin. epiſt. 3: *Iam deſtinata erat egregio juveni, jam electus nuptiarum dies.* Arnob. adverſ. gent. *Rex Midas matrimonio ejus ſuam filiam deſtinat.* Item: *Alienas virgines, jam deſtinatas, jam deſponſatas, rapuit.* Neque mihi abſurdum videtur, exſtimare, verbum hoc ex coemtionum con-

ſuetudine manaſſe, cum arrhæ ſponſalitiæ dabantur. nam *deſtinare* video veteres dixiſſe, pro, *arrham dare*. Plautus, Rudente:

Minis triginta ſibi puellam deſtinat;
Datque arrhabonem.

Idem in Perſa:

— Dii deæque te agitant irati, ſcelus,
Qui hanc non properes deſtinare. —

Sed, ut in aliis compluribus, re ſublata, nomen tamen retinetur; *l. inſula, 56. in fin. D. de adq. rer. dom.* ſic coemtionum formulis ſublatis, *deſtinandi* tamen verbum retentum eſt, in iis potiſſimum, quæ jam pactæ fuerant. Quamquam Juriſconſulti ſubtilius etiam pactas à deſtinatis diſtinxerunt. Nam *deſtinatarum* verbum proprie ad eas, quæ non inter vivos pactæ, ſed teſtamento patris deſignatæ & nominatæ fuerunt, reſtrinxerunt. Veluti in l. non eſt, 66. D. de rit. nupt. *Non deſponſam à patre, nec teſtamento deſtinatam.* Cujus conſuetudinis exemplum exſtat *in l. ſi patris, 6. C. de interd. matr. & l. pater, 101. D. de cond. & demonſt.* Qua de cauſa credo equidem, gloſſematario accepto ferendum verbum *denominatam. in l. qui pupillam, 7. D. ad l. Iul. de adult. & l. tutor, 36. D. de rit. nupt.* cujus in fine non dubito, quin *conditionem nuptiarum* ſit reſtituendum. Quemadmodum autem deſtinatarum nomen, etiam poſt

ſubla-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſublatam coemtionum conſuetudinem in uſu manſit; eodem modo deſponſæ dici ſolitæ ſunt, etiam quæ nuda tantum conventione pactæ fuerant. poſtquam videlicet inſtitutum fuit, ut ſponſalia etiam ſine ſtipulatione, ac proinde etiam per internuncium aut epiſtolam, inter abſentes contraherentur. *l.* 4. *l.* 5. *l. ult. D. h. tit.* Itaque Imp. in l. 2. C. eod. *Qui puellam*, inquit, *ſuis nuptiis pactus eſt.* & l. 4: *Si pater pactum de filiæ nuptiis injecit.* Quodſi præter pactum addi ſtipulationem placeret, utrumque adhibebatur. ut Ser. Sulpicius apud Agell. demonſtrat, *lib.* 4. *cap.* 4. Terentius:

Sponden' tuam gnatam filio uxorem meo?

Et alio loco:

Vltro ad me venit, unicam gnatam ſuam
Cum dote ſumma filio uxorem ut daret.
Placuit, deſpondi: hic nuptiis dictus eſt dies.

Ubi Donatus, *Proprie*, inquit, *deſpondi. nam de ſponſo dicitur. quia ſpondet puellæ pater: deſpondet, adoleſcentis.* Et ſic in Adelph.:

Quin jam virginem deſpondi.

Ubi Micio ſponſi pater loquitur. Item Servius, lib. Æneid. 10: *Veteres ſpondebant, ſe conſentire in jura matrimonii, & fidejuſſores dabant: unde vir à ſpondendo ſponſus. Ceterum proprie ſponderi puellæ eſt. Ergo ſponſus, non quia promittitur, ſed quia ſpondet, & ſponſores dat.* Sed futilis hæc grammaticorum ob-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſervatio eſt: nam *deſpondendi* verbum, videmus paſſim, promiſcue, tum in adoleſcentis, tum in puellæ patre, tum etiam matre & fratre, atque ipſo adoleſcente, uſurpari. Cic. ad Att. 2: *Tulliolam C. Piſoni Frugi deſpondimus.* Pro Cluent. *Tum illa deſpondit ei filiam ſuam.* Paulus, l. Titia, 134. D. de verb. obligat. *Tempore matrimonii conſenſerunt, ut filia C. Seii filio Titiæ deſponderetur.* Cicer. de Oratore: *Cum Ser. Galba Craſſi filiam Caio filio ſuo deſpondiſſet.* Plaut. Trinummo:

—— Voſtrum herilem filium
Lesbonicum ſuam ſororem deſpondiſſe?
Cui homini deſpondit?

Ulp. in l. cum hic ſtatus, 32. §. ult. D. de donat. int. vir. *Si ſenator libertinam deſponderit, vel tutor pupillam.* Atque ita Paul. *in l. ſi quis inter, 60. §. 5. D. de rit. nupt. l. 4. D. de ſponſal.* Supereſt, ut de ſperatæ, pactæ, & ſponſæ nominibus huc addamus ex Arnobii lib. adverſus gent. 4: *Habent ſperatas, habent pactas, habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas.* Ut ſperata eſſe videatur, quæ jam petita, ſed nondum promiſſa eſt: pacta, quæ nuda conventione promiſſa eſt: ſponſa, quæ interpoſita ſtipulatione. Sed Nonius hanc differentiam abſurdiſſime ſic explanat: *Inter ſperatam, dictam, & pactam, & ſponſam, hoc intereſt: quod virgo, priuſquam*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

quam petatur, ſperata dicitur. Plaut. Amph.

Amphitruo uxorem ſalutat lætus ſperatam ſuam.

Inepte Nonius, & ridicule, uxorem jam gravidam, & ad pariendum vicinam, ſponſam ſperatam dici putat. nam *ſperatam ſuam* Amphitruo dicit, pro *eam quam totam ex animo ſuam eſſe ſperat.* Tum illud Virgilii abſurde huc retorquet:

Cui pater, & conjunx quondam tua dicta relinquor?

quaſi *dictam*, pro *ſponſam* Pub. Virgilius uſurpaſſet. cum ordo & ſenſus hic ſit: *Dicta quondam tua uxor.* Tertio loco ad ritum & formam ſponſaliorum pertinent verba, quibus ſponſalia concipiebantur. Nam in filiabus quidem fam. docuimus, ex Plauti comœdiis, uſitatam hanc formulam fuiſſe: *Sponden' Caiam filiam tuam uxorem mihi dari?* Cum autem mulieres innuptæ in perpetua tutela eſſent, probabile eſt, hanc in illis deſpondendis formulam adhibitam: *Sponden' Caiam, quæ in tua poteſtate eſt, uxorem mihi dari?* quod ex orat. pro Flacco exiſtimare licet. Quinetiam, cum plerumque certis legibus ac conditionibus ſponſalia contraherentur; probabile eſt, conditiones pronunciari ſolitas. ut in illa Plauti:

Iſtac lege ſponden' mihi filiam tuam uxorem dari?

Quod

Quod vero diſputari à nonnullis video, multum intereſſe, utrum ſponſalia verbis in futurum aut in præſens tempus conceptis conſtituerentur; de eo commodius, ubi de ſponſaliorum jure diſſeremus, tractaturi videmur. Quarto loco in ſponſalibus anulus pronubus plerumque adhiberi ſolebat. Nam moris fuit, ut ſponſus ſponſæ anulum, quaſi pignoris loco, donaret; qui *pronubus* dicebatur. Cujus moris etiam veſtigium exſtat in noſtris libris. apud Paul. *in l. ſi donata, 36. §. ult. D. de donat. int. vir. & ux.* Juvenal. Satyr. 6:

Conventum tamen, & pactum, & ſponſalia, noſtra
Tempeſtate paras, jamque à tonſore magiſtro
Pecteris, & digito pignus fortaſſe dediſti.

Plin. autem, *lib.* 36, ſcribit, ætate ſua anulum illum fuiſſe ferreum. Poſt vero aureus donari cœptus eſt. Tertul. in apol. adv. gent. *Aurum nulla mulier norat, præter uno digito, quem ſponſus oppigneraſſet pronubo anulo.* Ubi tamen conſidera Iſidor. de divin. off. *Quod in primis nuptiis anulus à ſponſo ſponſæ datur, fit nimirum vel propter mutuæ dilectionis ſignum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. unde & quarto anulus ingeritur, quia in eo vena quædam ſanguinis ad cor pervenit.* Idem, Etymol.

Etymol. 20: *Feminæ non uſæ ſunt anulis, niſi quos virgini ſponſus miſerat: neque amplius quam binos aureos in digitis habere ſolebant.* Sic Nicolaus Papa, ad conſultationem Bulgarorum 30. quæſtion. 5. cap. 3: *Et poſtquam arrhis ſponſam ſibi ſponſus per digitum fidei anulo inſignitum deſponderit.* Quintam ritus & ſolennitatis partem plerumque oſculum obtinebat. Quod tamen arbitrarium fuiſſe, patet *ex l. cum veterum,* 15. *C. de don. ant. nupt.* Ad ſextum locum munera ſponſalitia, referenda ſunt. de quibus mentio fit *l.* 1. §. 1. *D. de donat. l. die ſponſaliorum,* 25. *D. depoſ. l. cum ſponſus,* 12. *D. de Publ. act. l.* 1. *C. ſi adverſ. donat. l. ſi ſponſus,* 5. *l. inter eos,* 27. *l. cum hic ſtatus,* 32. §. *ſi quis ſponſam, D. de donat. int. vir.* Quæ tamen interdum ea lege fiebant, ut, nuptiis non ſecutis, revocarentur. *l.* 2. *l. ſi cum ante,* 7. *C. de don. ant. nupt. l.* 2. *C. Gr. ſi adverſ. don. ſponſ.* Quodſi nil nominatim convenerat, ratæ donationes manebant. *l. ſi tibi,* 11. *& d. l. cum veterum,* 15. *C. eod.* Poſtea vero Conſtantinus jus earum eſſe hoc voluit, ut, ſi per donatorem ſtetiſſet quo minus nuptiæ ſequerentur, donum penes donatarium maneret: ſi per eum qui acceperat, reſtitueretur. Quodſi mors nuptias impediſſet, tum, ſiquidem oſculum interveniſſet, quod ſponſus donaſ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

donaſſet, dimidia tantum ex parte repetere-
tur: quod autem ſponſa donaſſet, ſive cum
oſculo, ſive ſine oſculo, totum reſtitueretur.
d. l. cum veterum, & l. ſeq. C. eod. Septi-
mum ſponſalitii ritus locum obtinent arrha
ſponſalitiæ, quas videlicet ſponſus, quaſ
pignoris & arrhæ loco, dat, fore, ut eam
uxorem ducat: nam illæ tantum à ſponſo
ejuſve nomine dabantur: à ſponſa vero non
dabantur. *l. 3. & l. 5. C. de ſponſ. & arrh.*
*ſponſ. l. ult. C. de epiſc. & cler. l. ſi quis offi-
cium, 38. D. de rit. nupt.* Itaque triplex in-
ter arrhas & donationes ſponſalitias diffe-
rentia perſpicitur. Prima, quod illæ tan-
tum à ſponſi parte conferuntur: hæ vero
utrimque. Illæ, ſi per ſponſum fiat quo mi-
nus nuptiæ ſequantur, amittuntur: ſi per
ſponſam, tunc, ſi minor 25 annis ceperit,
ſimplum reddit; ſin major, duplum. *d. l. 5.*
C. de ſponſal. at in donationibus nulla dupli
ratio habetur. Poſtremo, arrhæ, morte al-
terutrius, repetuntur. *l. 3. C. de ſponſal.* do-
nationes ſponſalitiæ non repetuntur.

CAPUT IV.

*De multiplici jure ſponſaliorum, eorumque
cum nuptiis differentia vel communione.*

SUPEREST ut de jure ſponſaliorum diſſe-
ramus. Ac primum illud videamus, cu-
ju

jus juris ſponſalia ſint. Quod uno verbo ita definiendum eſt: ut, ſi ſtipulatione & ſponſione contrahuntur, juris civilis ſint, ſicuti ceteræ omnes obligationes, quæ certis verborum formulis & contrahuntur & diſſolvuntur: *l. quoties*, 14. *D. de novat. l.* 2. *D. de divort.* ſin nudo conſenſu & conventione; ſint juris gentium. *arg. l.* 1. *in fin. D. de contr. emt. l.* 1. *D. locat.* Secundo videndum eſt, an, & qualis obligatio per ſponſalia contrahatur. Ergo antiquiſſimo jure, ex ſponſalibus civilis naſcebatur obligatio, ex eaque dabatur actio, quæ *ex ſponſu* dicebatur, adverſus eum eamve, per quem quamve factum eſſet quo minus nuptiæ ſequerentur: fiebatque condemnatio in id quod alterius intererat; quemadmodum ſup. ex Ser. Sulpicio demonſtratum eſt. Video etiam, moris fuiſſe, ut certa ſumma, pœnæ nomine, in ſtipulationem deduceretur, ſicuti paulo ante ex Varrone docuimus. Nam, cum ejus, quod intereſt, æſtimatio in cauſis omnibus difficilis eſt, tum vero in conjugali adfectione difficillima: quam ipſam ob cauſam pœnæ ſtipulationes interponi ſolitas, conſtat *ex l. ultim. D. de præt. ſtip.* Poſt vero, corruptis ac perditis civitatis Romanæ moribus, cum flagitioſa & deteſtanda repudiorum libertas increbuiſſet, inſtitutum fuit, ne ulla ex ſponſalibus civilis obligatio naſceretur,

ſceretur, ſed libera renunciatio eſſet; neque ulla eo nomine actio, petitio, daretur: *l.* 1. *C. h. t. l.* 2. *C. de repud.* adeo ut, ſi pœna deducta in ſtipulationem fuiſſet, ne ipſius quidem nomine actio daretur. *l. Titio*, 71. §. 1. *D. de cond. & dem. l.* 2. *C. de inutil. ſtip. l. Titia*, 134. *D. de verb. obl.* idque etiam Imp. Leo Philoſophus teſtatur, *Novell.* 74. Hæc fuit temporum illorum ratio, perditis, ut dixi, civitatis moribus; cum populus R. non modo promiſcuos concubitus, pecudum ritu, ſectaretur, verum etiam à conjugiis abhorreret. Qua de cauſa legem illam omnium celeberrimam ferri oportuit, Papiam Popæam de maritandis ordinibus. Qua lege & maritis præmia, & cælibibus pœnæ impoſitæ fuere. His igitur profligatis civitatis moribus, ſenſim contra juris directi regulas inductum fuit, ut libera eſſet ſponſaliorum renunciatio. Quæ renunciatio proprie *repudium* dicebatur: cum eo verbo promiſcue etiam in divortiis uterentur. *l. inter ſtuprum*, 101. §. 1. *D. de verb. ſign.* Quinetiam repudii formula, vetuſtis, ut credi par eſt, temporibus inſtituta, obligationis vi tamen retenta eſt: *Conditione tua non utor*. l. 2. §. 2. D. de divort. ejuſque perditæ & flagitioſæ repudiorum libertatis teſtimonio eſt, quod Papinianus cum ſponſum irridet, qui mulierem ſibi

ſibi à patre deſponſam idcirco adulterii accuſare volebat, quod alteri à patre in matrimonium deſponſa fuiſſet. *l. miles*, 11. §. *quærebatur*, 7. *D. ad l. Iul. de adult.* Quæ cum ita ſint, perſpicuum eſt, primum ſponſalia iſto Digeſtorum jure non fuiſſe in contractuum numero, quoniam nulla ex iis efficax naſcebatur obligatio: deinde, iſtius ſtipulationis (quod jus ſingulare ac novum eſt) non majorem hoc caſu quam pacti nudi vim eſſe; quo, ut ait Paulus, cives R. non obligantur. *lib. ſent.* 2. *tit.* 14. Sed quæri poteſt, an non ex illo ſponſaliorum pacto naturalis tamen contraheretur obligatio; quæ, quoties naturalis ſubeſt æquitas, contrahi dicitur. *l. Stichum*, 95. §. *naturalis*, *D. de ſolut.* Quod certe probabilius videtur. Primum, quia in ſtipulationis formula vitium nullum fuit, ſicut accidit in ſpecie *l.* 1. §. *ſi ita quis*, *D. de verb. obl.* *l.* 1. §. *eum qui*, *D. de conſt. pec.* Deinde, quia ne liquido quidem adfirmari poteſt, nullam naſci civilem ex ſponſalibus obligationem, cum in iis diſſolvendis præſcripta repudii formula utendum eſſet. *d. l.* 2. §. 2. *D. de divort.* Ex quo, ut jam dixi, intelligitur, quamvis propter perditos civitatis mores nulla efficax ex ſponſalibus naſceretur obligatio, tamen in rei veritate, & directo jure, aliquam contrahi: præſertim, cum alioqui ſtipulatio, ut jam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

dictum eſt, in qua vitii nihil eſt, ne pacti quidem vim haberet; quod valde abſurdum eſſet. Secundum ſponſaliorum jus eſt, ut per ea æque fere, ut per nuptias, adfinitas contrahatur. Nam & generi & nurus adpellatione ſponſus & ſponſa; item ſoceri & ſocrus adpellatione, ſponſorum parentes continentur. *l.* 6. §. 1. *& l.* 8. *D. de grad.* Qua de cauſa, quæ lex vetat genero vel ſocero invito teſtimonium denunciari, ea & ad ſponſum & ſponſæ patrem producitur. *l.* 4. *& l.* 5. *D. de teſt.* Sic lex, quæ novercæ & nurus nuptias prohibet, etiam ad patris & filii ſponſam perducitur. *l. ſi qua mihi,* 12. §. 1. *D. de rit. nupt.* &, quæ ſocerorum ac generorum necem parricidii crimine comprehendit, eadem etiam ad ſponſos ſponſaſque porrigitur. *l.* 4. *D. de parricid.* Quod vero Neratius ait, inter ſponſum & ſponſam adfinitatem contrahi; non quaſi proprie dictum accipiendum eſt, ſed improprie: quaſi dixiſſet, neceſſitudinem. *l. quod Servius,* 8. *D. de cond. cauſ. dat.* Tertium jus ex eo intelligitur, quod ſponſalia multis caſibus nuptiarum fere vim obtinent. Qua de cauſa Imp. teſtatur, multas ea de re controverſias exſtitiſſe. *l.* 5. *C. de bon. quæ liber.* Itaque, quemadmodum qui binas uxores, ſic etiam qui binas eodem tempore ſponſas habet, ignominia notatur. *l.* 1. *D. de his qui not. infam.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

infam. Quod lege Julia cautum eſt, ne marito uxoris fundum alienare vel obligare liceat, idem etiam in ſponſæ fundo valere reſponſum eſt. *l.4. D. de fund. dot.* Sicut pro illata uxori injuria, marito injuriarum conceditur actio, *l. 1. in fin. D. de injur.* ita ſponſo pro injuria ſponſæ illata. *l. item apud Labeonem,* 15. *§. ſponſum,* 24. *D. eod.* Et, quod lege cavetur, ne dotalem uxoris fundum alienare liceat, etiam ad ſponſæ fundum productum eſt. *l.* 4. *D. de fund. dot.* Quod conſtitutum eſt, ne quaſdam uxores ſenatoribus ducere liceat, id ad ſponſalia productum eſt. *l. oratio,* 16. *D. h. t. l. cum hic ſtatus,* 32. *§. ult. D. de don. int. vir.* Sicuti à marito quæſita, uxor non adquirit, niſi quoad uſumfructum; ita nec à ſponſo quæſita, patri ſponſæ aliter adquiruntur. *l.* 5. *C. de bon. quæ lib.* Eo accedit, quod privilegium, uxori competens, etiam ſponſæ conceditur: veluti, ſi dotem dederit, & ſponſalibus renunciatum fuerit, in exigenda dote ceteris creditoribus præferatur. *l. quæſitum,* 17. *§. ſi ſponſa, D. de reb. auct. jud. poſſ. l. ſi ſponſa,* 74. *D. de jur. dot.* Item, quod dicitur, parricidii teneri eum qui uxorem occiderit, etiam adverſus eum valeat qui ſponſam interfecerit. *l. ſed ſciendum,* 3. *D. ad leg. Pomp. de parricid.* Quod conſtitutum eſt, ne tutor pupillam ſuam ſibi filiove ſuo

uxorem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

uxorem adſciſcat, id etiam ad ſponſalia productum eſt. *l. tutor*, 15. *D. h. t. l. ſi quis tutor*, 60. §. 5. *D. de rit. nupt.* Poſtremo, jus accuſandæ uxoris adulterii, quod lex Julia marito, jure quodam præcipuo, & ante extraneos, conceſſerat, Impp. Severi & Antonini reſcripto etiam ad ſponſum productum eſt, ut ſponſus intra dies 60 extraneis præferatur. *l. ſi uxor*, 13. §. *divi*, 3. & §. *ſi minor*, 8. *l. miles*, 11. §. *quærebatur*, 7. *D. ad l. Iul. de adult. l. propter*, 9. *C. eod.* Ac mihi non alienum videtur, inſignem Philonis locum, & ad hoc inſtitutum magnopere pertinentem, adſcribere. eſt autem *in illius lib. de certis legib. ad Decal. pertinentibus.* Μέτριον ὑπολαμβάνουσί τινες ἀδίκημα εἶναι, φθορᾶς καὶ μοιχείας, ὑπογάμιον, ὅταν ὁμολογίας μὲν ὑπερεγγυήσωσι, μήπω δὲ τῶν γάμων ἐπιτελεσθέντων, ἕτερος ἀπαντήσας, ἢ καὶ βιασάμενος, εἰς ὁμιλίαν ἔλθῃ. παρ' ἐμοὶ δὲ κἀν τῇ μοιχείας καὶ τοῦτ' ἔστιν εἶδος. αἱ γὰρ ὁμολογίαι γάμοις ἰσοδυναμοῦσιν, αἷς ἀνδρὸς ὄνομα καὶ γυναικὸς, καὶ τἄλλα τὰ ἐπὶ συνόδεις, ἐγγράφεται. id eſt: *Sunt, qui medium quoddam crimen eſſe cenſent, inter ſtuprum & adulterium, interceptum concubitum; cum poſt contracta ſponſalia, nondum celebratis nuptiis, alter intervenit, qui vi, aut dolo, puellam comprimit. at, me judice, hæc quoque adulterii ſpecies eſt: ſponſaliorum enim eadem quæ nuptiarum vis eſt: cum viri & uxoris nomina,*

atque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

atque alia quædam, in conventu & frequentia propinquorum perſcripta ſunt. Et in eandem ſententiam Tertullianus, lib. de virg. vel. *Deſponſata enim quodammodo nupta.* Tamen inter *quodammodo* & *vere* ſatis intereſt, duntaxat in hoc loco. Atque his quidem caſibus magna inter ſponſalia & nuptias communio eſt. In aliis autem quibuſdam hæ notari differentiæ poſſunt. Nam inter impuberes contrahi ſponſalia poſſunt; nuptiæ non poſſunt. *l. 7. l. 9. D. h. t.* Sponſalia promiſſione conſtant, ac proinde nec præſenti traditione & acceptione, nec niſi verbis futuri temporis contrahuntur: *l. 1. l. quæſitum, 9. D. eod.* nuptiæ vero verbis præſentis temporis, & præſenti puraque traditione & acceptione, conſtituuntur. *l. pen. D. de don. int. vir.* Itaque in ſponſalibus deductio in domum nullius momenti eſt; in nuptiis neceſſaria eſt. *d. l. pen.* Præterea, uxor in mariti familia eſſe dicitur, *l. quicunque, 10. C. de re milit. lib. 12. l. pen. §. Iulianus, D. quod falſ. tut. auct.* & in ejus domo domicilium habere: *l. exigere, 65. D. de jud.* ſponſa, ante nuptias contractas, non habet. *l. ea quæ, 32. D. ad munic.* Donatio inter virum & uxorem non valet; inter ſponſum & ſponſam valet. *l. cum hic ſtatus, 32. §. pen. D. de don. int. vir.* Uxor virum lugere jubetur; ſponſa

Q ſpon-

ſponſum non jubetur. *l. uxores, 9. D. de his qui not. infam.* Quæ luget, nubere ſine infamia non poteſt; ſponſalia vero, quia futuri temporis ſunt, contrahere poteſt. *l. ſeq. eod.* Quod lex vetat, ne liberta, patrono nupta, ei invito nuncium mittat, ad ſponſam non porrigitur. *l. in eo jure, 45. §. 4. D. de rit. nupt.* Supereſt poſtremum jus ſponſaliorum, ut certis caſibus impune ac ſine fraude repudium mittere liceret. Quod etiam argumento illo confirmatur, quod ſuperius dicebamus, Jus, ne pœnæ metu ſponſalia adſtringere liceret, perditis reip. temporib. inductum fuiſſe. Nam contrarii juris veſtigia hæc remanſere: quorum tamen quædam ad pœnam arrharum ſponſalitiarum pertinere conſtat: Si ſponſus, qui in eadem eſſet provincia, nuptiis moram biennio longiorem faceret: *l. 2. C. h. t.* Si ſponſus extra provinciam triennio amplius cunctetur, atque illa ſua cunctatione ſponſam ſua ſpe fruſtretur: *l. 2. C. de repud.* Si qua turpitudo ſponſi ſponſæve detecta eſſet: ſi nova ipſius religio, vel ſuperſtitio potius, detecta vel ſuſcepta fuiſſet: ſi quod in ſponſo vitium appareat virilis impotentiæ, quod liberorum ſpem adimat. *l. 5. §. his illud, C. h. tit.* Atque hæc de ſponſalibus juris civilis & Juſtinianici ratio fuit.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Caput V.

De jure ſponſaliorum, ex lege Moſaica, & Chriſtianorum, tam Græcorum, quam Latinorum, inſtitutis.

Porro, quid de ſponſalibus pie & ad noſtram religionem adcommodate dici poſſit, conſiderandum eſt. Primum autem ex lege Dei totius diſputationis fundamentum hoc conſtituendum eſt, Deut. 22: *Si quis cum ea puella, quæ viro alicui, deſponſa eſt, concubuerit; producitote & illum & illam ad portam urbis, eoſque lapidibus obruitote: puellam, quia in urbe vociferata non eſt; virum, quia cum uxore propinqui ſui concubuit.* Quibus ex verbis multa, quæ ad ſponſaliorum jus pertinent, notari poſſunt. Primum, quod ſponſalia non humana, ſed divina lege inſtituta, atque à nuptiis diſtincta ſunt; tempuſque aliquod inter ſponſionem & traditionem, inter ſponſaliorum & nuptiarum diem, interpoſitum. Quod etiam Joſephi & Mariæ exemplo, itemque *Deut. cap.* 20., aperte confirmatur: ubi Moſes vetat eos, qui ſponſalia contraxerint, prælium inire; &, cum omnes in procinctu erunt, ſic pronunciari jubet: *Quis eſt, qui uxorem deſponſavit, nec dum eam duxit? revertatur domum, ne in hoc prælio moriatur, & alius illam*

ducat. Item, *cap. ſeq.* ubi Moſes certis in
cauſis ſpatium illud intermedium luctus fe-
minarum adſignat. Quod cum ita ſit, con-
ſentaneum eſt, nuptias inter Chriſtianos non
ſatis pie, ſine præcedentibus ſponſalibus, co-
pulari. Alterum eſt, quod eodem divino in-
ſtituto ſuum cuique eorum jus proprium
ac peculiare adtributum fuit : ut videli-
cet aliud ſponſi & ſponſæ, aliud mariti &
uxoris jus eſſet: velut in concubitu, quem
inter conjuges apoſtolus honeſtum adpellat,
1. *Cor*. 7. *v*. 3., inter ſponſum & ſponſam di-
vina lege improbatur, *Deut*. 20. 7. Hinc il-
lud Ambroſii, lib. epiſt., ep. 66 : *Si quis de-
ſponſata ſibi & tradita utatur, conjugium vo-
cat: qui aliena expugnat pudorem, adulte-
rium facit*. ubi ſine dubio ad illud Virg
alludit :

*Conjugium vocat ; hoc prætexit nomine
culpam*.

Tertium eſt, ut, quantum ad perpetuam vi
tæ ſocietatem, par eademque ſponſi & ſpon
ſæ, quæ conjugum, ratio haberetur, niſ
quid ante nuptias vitii detectum eſſet, quo
juſtum nuptiis impedimentum adferret
Nam mulier ſponſa ita proprie ſponſo de
vota, deſtinata ac decreta eſt, ut jam pro de
ſignata uxore numeretur. Quod etiam locu
ille Matth. demonſtrat, *cap*. 1. 20: Μὴ φο
βηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου

N

Ne metue Mariam uxorem tuam capere. id eſt, adſciſcere & abducere. Quamquam haud ſcio, an non æque commode ita converti poſſet: *Ne metue Mariam tibi uxorem adſciſcere*: quaſi σοῦ pro σοὶ uſurpatum eſſet. Sic ex contrario ſponſus filiæ diſerte nominatur gener, *Geneſ.* 19. ubi adoleſcentes, qui Lothi filias propediem uxores ducturi erant, ipſius generi vocantur. Itaque priſcis eccleſiæ Chriſtianæ temporibus ſynodus ſexta in Trullo habita, *cap.* 98, in eandem ſententiam ita decrevit: Ὁ τὴν ἑτέρῳ μνηστευθεῖσαν, ἔτι τοῦ ἀνδρὸς ζῶντος εἰς γάμον ἀναγόμενος, τῷ τῆς μοιχείας ὑποκείσθω ἐγκλήματι. id eſt: *Qui deſponſam alteri mulierem, vivo ipſius ſponſo, in ſocietatem nuptiarum adſciverit, criminis adulterii reus eſto.* Quod decretum Imp. Leo Philoſophus, religionis, ut apparet, ſtudioſiſſimus, ratum in ſuo imperio juſſit eſſe. *Novell.* 18. *&* *Novell.* 74. ubi etiam jus Romanorum antiquiſſimum reſtituit, ut pœnæ adjectione ſponſaliorum vinculum adſtringere liceret. Ejus autem decreti rationem Imp. Alexius Comnenus hanc profert, quam Leo quoque prius indicarat; quia, Chriſtianorum inſtituto, ab Iſraëliis, ut credi par eſt, ſumto, ſponſalia certa precationis formula, quam εὐλογίαν adpellant, ita conſecrabantur, *ut Deus illorum auctor, arbiter & conciliator adgnoſceretur.* Nefas

igitur piis illius ætatis hominibus videbatur, quod Deo auctore conſtitutum erat, levium hominum arbitrio diſſolvere; ut Chriſtus dixit, *Quos Deus conjunxit, homo ne diſjungat.* Verba Comneni, propter illorum auctoritatem, adſcribemus: Οὐκ ὀλίγον ἐνταῦθα τὸ ἄτοπον ἐπισύρεται, τὰς προεισοδίους τῶν γάμων εὐχὰς ἐπὶ μνηστείᾳ συντελεσθείσας ὡσεί τι τῶν εἰκαίων καὶ συμπεφορημένων λογίσασθαι, καὶ ἀδιαφόρως ἐκλαβέσθαι τόδε τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ Θεὸς μέσον τῶν συναπτομένων προσώπων διὰ τῆς μνηστείας εἰσήγετο. id eſt: *Non exiguum hic incommodum atque abſurdum conſequetur, precationem in nuptiis fieri ſolitam, in ſponſalibus pronunciatam, pro vano quodam & inani additamento cenſeri, & pro ſupervacanea numerari: quaſi Deus inter perſonas per ſponſalia conjungendas mediator ſive arbiter adhibitus non fuiſſet.* Et hac de cauſa Leo Philoſophus, ut jus civile cum illo ſextæ ſynodi decreto conciliaret, ac violandæ religionis occaſionem præcideret, ſuperſtitioſe conſtituerat, ne uſitata in ſponſalibus precatio ſive benedictio deinceps pronunciaretur, ſed in diem & ad tempus nuptiarum differretur: *Quoniam*, inquit, *tum demum vere diſſoluta ſponſalia videntur, cum poſt eam conſecrationem pronunciatam repudium mittitur*: Novell. Leon. 74. Commodius igitur

tur

tur Alexius, & ad ſynodi ſententiam aptius, conſtituit, ut ea conſecratio ſponſalibus reſtitueretur: & ea demum ſponſalia juſta, id eſt, legitima, perfecta & abſoluta haberentur, quæ inter puberes contracta, Dei precatione conſecrata eſſent, atque ita non minus indiſſolubilia, quam ipſæ nuptiæ, haberentur. Τὰς τοιαύτας μνηστείας ἀμετακινήτους τε διαμένειν, καὶ ἀδιασπάστους, καὶ τὸ ὅλον ἀλύτους, ἅτε Θεοῦ μέσον τῶν συναπτομένων εἰσαγομένου, καὶ τὴν πρώτην προσεμπεδοῦντός τε καὶ κρατύνοντος τοῦ βίου συναρμογὴν, διὰ τῶν ἱεροτελουμένων εὐχῶν. id eſt: *Talia ſponſalia firma, inconcuſſa, indiſſolubilia maneant: quippe cum Deus arbitrum ſe atque auctorem, ſive mediatorem inter eos qui conjunguntur, interponat, & primam hanc vitæ conjunctionem per ſacrarum precum initiationem confirmet.* Ac magnopere notandum eſt, cum illis Orientalibus Impp. etiam Occidentales in ſummo ſponſaliorum jure conſenſiſſe. Nam Carolus Magnus, lib. Franc. leg. 1. cap. 163., *De conjugali*, inquit, *velatione requiſiſti, Si deſponſatam alii puellam alter in matrimonium poſſit accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus: quia illa benedictio, quam nupturæ ſacerdos imponit, apud fideles ſacrilegii cujuſdam inſtar eſt, ſi ulla tranſgreſſione violetur.* Quatuor igitur hæc ſponſaliorum jura à Chriſtianis Impp. conſtituta

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſunt. Primum, Ne nuptiæ ſine præcedentibus ſponſalibus conſtituerentur: quod juri quidem divino conſentaneum eſt, Romanorum autem juri contrarium, *l.quæſitum*, 9. *& ſimil. D.h.t.* Alterum, Ne juſta ſponſalia ante pubertatem contraherentur: contra *l.ſponſalia*, 14. *D.h.t.* quæ vero ante pubertatem, poſt annum tamen ſeptimum, contractæ eſſent, nihil ad religionem pertinerent, ſed eodem loco haberentur, quo ceteri contractus omnes; & ex juris civilis diſpoſitione permitterentur, ut, quidquid de arrhis ſponſalitiis & aliis rebus convenerat, ſervaretur. Tertium jus eſt, Ut ſponſalia non minus rata, fixa, firma eſſent, quam nuptiæ; quæ individuæ nominantur, *l.* 1. *D.de rit.nupt.*; ac proinde, ſecundum ſynodi ſextæ ſanctionem, qui quæve cum alia perſona conſtitutas nuptias habuerit, adulterii reus haberetur, contra *l.* 1. *& alias conſimil. C.h.t.* Atque hoc quidem & Orientalium & Occidentalium eccleſiarum inſtitutum fuit. quod non modo cum antiquiſſima ſynodo, verum etiam cum ſcriptura ſacra congruere apparet: ut, meo judicio, non incommode dicere poſſimus, in Chriſtianorum nuptiis tres quaſi gradus conſtitui. Primum, ut ante ſponſalia, de nuptiarum conditionibus, de parentum, propinquorum amicorumque ſententia, intra privatos parietes

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tes conveniat: hoc eſt, de dote, de donatione propter nuptias, de dotis incremento, & arrhis ſponſalitiis: quemadmodum Romanorum inſtituto videmus ante ſponſalia dotis conventiones fieri ſolitas. *l. ſi ſponſalib.* 58. *D. de jur. dot.* Secundus gradus eſt, ut, iiſdem præſentibus, certe non paucioribus quam ſeptem teſtibus convocatis, iiſque maribus, & præterea paſtore eccleſiæ, ſponſus vel ſponſa, vel eorum nomine octavus aliquis, palam pronunciet, ac Deum teſtetur, utrumque ab omni aliarum nuptiarum obligatione liberum eſſe, neque ſibi eſſe conſcium, quam ob cauſam ejus rei controverſia ſibi moveri poſſit: habere autem in animo, Titium quidem Caiam in uxorem ducere, Caiam vero Titio nubere. Ac tum Titius ita mulierem roget: Spondes, te mihi uxorem fore? Viciſſimque mulier virum: Spondes, te mihi maritum fore? neque per te futurum, quo minus primo quoque tempore nuptiæ in eccleſia Dei celebrentur, ut eo auctore perpetuam vitæ ſocietatem ineamus? Cum uterque reſponderit, Spondeo; tum, ut paſtor eccleſiæ totius cœtus nomine precationem pronunciet, & quaſi conſecrationis formula Deo ſponſalia commendet, eumque oret, ut ea res utrique fauſte, feliciter, proſpereque eveniat. Quibus peractis, paſtor illa ſponſalia in

 eccle-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

eccleſia promulget, palamque pronunciet, ut, ſi quid forte legitimi impedimenti adferre aliquis poſſit, cum fide id faciat, & ſenatui eccleſiaſtico denunciet; ut omnia, quemadmodum Paulus ſtatuit, recte atque ordine in eccleſia Dei gerantur. Nam hoc inſtitutum non ab aliquo papa manaſſe, ſed ex vetuſtiſſima eccleſiæ Chriſtianæ conſuetudine fluxiſſe, papa ipſe Innocentius III fatetur. *in c. ult. ext. de clandeſt. deſp.* ubi ſic loquitur: *Quare ſecundum ſpecialem quorundam locorum conſuetudinem ſtatuimus, ut, cum matrimonia fuerint contrahenda, in eccleſiis per presbyteros publice proponantur competenti termino præfinito, ut intra illum terminum, qui valuerit & voluerit, legitimum impedimentum opponat,* &c. Eaque promulgatio *bannum* Langobardico vocabulo vocatur, *in c. cum in tua, 26. ext. de ſponſal.* & ex veteri conſuetudine fluxiſſe dicitur, *in c. cum de tua, 6. ext. qui matrim. accuſ. poſſ.* Neque vero abſurdum cuiquam videri oportet, quod tum demum ſponſalia promulgantur, & eorum impedimenta exquiruntur, cum, jam conſecrata precatione, ex Chriſtianorum Impp. inſtituto, individua & indiſſolubilia ſunt. Quæ cauſa Imp. Leonem Philoſophum impulerat, ut adhiberi precationem vetaret. Nam, cum vir & mulier in contrahendis ſponſalibus adfir-

adfirmarint, nullius ſe juſti impedimenti ſibi eſſe conſcios; ſi quid poſtea compertum ſit, eadem illis pœna, quæ nuptiarum contractarum violatoribus, à magiſtratu impendebat. Poſtremus nuptiarum gradus erit, ut præſtituta die nuptiæ eo ritu celebrentur. qua de re ſuo loco diſſerendum erit.

CAPUT VI.

An recte ſponſalia inter impuberes contrahi poſſint: itemque inter abſentes. ex jure Chriſtiano.

NUNC etiam ſupereſt, ut quæſtiones aliquot ad ſponſalia pie contrahenda pertinentes proponamus. Quarum prima hæc eſt: An ſponſalia inter impuberes pie contrahi liceat. Nam, jure civili poſt annos ſeptem (intra quam ætatem infantes adpellantur) contrahi ſponſalia licuiſſe, patet *ex l. in ſponſal.* 14. *D. hoc titul.* & Paul. *lib. ſent.* 2. *titul. de nupt.* Eorumque hæc vis erat, ut parentes tutoreſve, qui ſpoponderant, ſi repudium mitterent, pœnis ſponſalitiis tenerentur, quas ſup. expoſuimus. Sed videamus, num ſatis ad normam religionis adcommodatum hoc jus ſit. Primum, quia durum eſt, ætatem illam improvidam gravi obligatione in perpetuum vitæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſuæ tempus adſtringi: cum jure civili nulla obligatione, ac ne naturali quidem, niſi quatenus locupletiores ſunt, adſtringantur. Utrum autem melior, an deterior, ipſorum conditio per illud immaturum matrimonium fiat, valde incertum eſt. Deinde, quia ne jure quidem civili impuberes parentum ſponſalibus obligantur, niſi puberes facti conditionem ratam habeant. Itaque conſultius facturi parentes videntur, ſi gravem illam ſponſaliorum obligationem in id tempus differant: præſertim cum jure divino ſponſalia deſignati matrimonii vim habeant: jure autem civili, mulier impubes, ſi in domum quaſi mariti deducta ſit, non tamen prius nupta cenſeatur, quam apud eundem pubertatem adepta ſit. *l. 2. in fin. D. de privil. cred. l. ſi uxor, §. ſi minor, D. ad leg. Iul. de adult. l. minorem,* 4. *D. de rit. nupt. l. pen. D. quando dies leg. ced. l. quod vir, D. de donat. int. vir.* Eo accedit, quod, ſi impubes parentis morte ſui juris eſſe cœperit, impune patris ſponſalibus renunciare poterit: certe quidem poſt adeptam pubertatem, qua ætate liberum arbitrium conſecutus erit: atque ita ſponſaliorum paternorum obligatio inanis erit. Itaque Imp. Alexius Comnenus lege lata ſanxit, ne ſponſalia, ante duodecimum aut decimum quartum annum contracta, juſta & per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

& perfecta haberentur. Leo Philoſophus, quamvis ſponſalia poſt annum ſeptimum permiſerat, tamen ea conſecrari ante illam ætatem vetuerat, *Novell.* 174. & *Novell.* 109. adductus illa Sapientis ſententia, *Eccleſ.* 3. ſuam cuique rei maturitatem eſſe: *cui nulla in re*, inquit, *tam commode locus eſt, quam in nuptiis contrahendis, quæ perpetuam vitæ obligationem inducunt.* Sequitur ſecunda quæſtio: An ſponſalia jure Chriſtiano conſtitui inter abſentes poſſint. Dubitandi cauſam adfert Alexii conſtitutio, quæ jubet ſponſalia, non niſi adhibito paſtore eccleſiæ, & verba precationis præeunte, interpoſitaque conſecratione, celebrari. Et profecto ita eſt, ut rite conſecrari ſponſalia, niſi utroque præſente, non videantur. Jure civili non modo ſponſalia, ſi modo ſine ſtipulatione fuerant, verum etiam nuptias inter abſentes contrahi, ſatis conſtat. *l.* 4. *l.* 5. *l. ult. D. h. t. l. mulierem,* 5. *D. de rit. nupt.* Sed, cum jure divino conſecratio in utriſque requiratur; ea non rite, niſi utroque præſente, fieri poſſe videbatur. Quodſi eccleſiaſtico jure certa verborum formula, hoc eſt, interrogatio reſponſioque, exigitur; non dubium eſt, quin præſentia etiam requiratur. *l.* 1. *D. de verb. obl.* Ex contrario pugnat, quod jure divino quantumvis gravium & magnarum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

confederationum pactiones etiam per legatos & internuncios fiunt. Item jure civili præter legis actiones nullum negotium eſt, quin per internuncios expediri poſſit: adeo ut etiam repudium & divortium per internuncios, non modo jure civili, verum etiam divino, fieri ſoleat. Unde uſitata locutio, *nuncium mittere*. Et apud Hebræos, *libellum repudii mittere*. Quare probabilius videtur, ſponſalia etiam inter abſentes contrahi: dum tamen utraque pars ſeparatim precatione & conſecratione fungatur; hoc eſt, ut ſinguli teſtibus non minus ſeptem convocatis, adhibito præterea eccleſiæ paſtore, pronuncient, ſibi eſſe in animo matrimonii ſocietatem cum abſente, quo de agitur, contrahere; voluntatemque abſentis cum ſua congruentis, non modo ipſius, verum etiam parentum atque idoneorum auctorum manibus ſubſcriptam, edant; atque ad extremum paſtor ei conventioni bene in nomine Jeſu Chriſti precetur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

CAPUT II.

De formulis ſponſaliorum, quæ vulgo dicun-tur verba de futuro, *&* verba de præ-ſenti, *adverſus Canoniſtas inſti-tuta diſputatio.*

SEQUITUR altera quæſtio, Quibus verbis ſponſalia contrahenda ſint. hoc eſt, utrum verbis in futurum, an in præſens tempus conceptis. Quæ Decretaliſtarum diſputatio eſt, non modo in ſcholis, verum etiam in uſum vitæ recepta: cum illam formulam, *Ego te in meam accipio*; &, *Ego te in meum*; adpellant verba de præſenti: at illam; *Ego te recipiam in meam*; &, *Ego te in meum*; verba de futuro. Per illa, matrimonii obligationem contrahi dicunt: per hæc, nudam fieri pactionem, & quaſi quandam de nuptiis deliberationem. *c. commiſſum*, 16. *c. tua*, 15. *c. pen. & c. ult. ext. de ſponſal. c. licet*, 3. *ext. de ſponſ. duor.* Primum, quia verba *ſpondendi*, *promittendi*, *repromittendi*, vi ac natura ſua futuri temporis demonſtrationem continent; repugnantque, deſponſam eſſe alicui aliquam, &, eandem illi traditam in manum fuiſſe, atque (ut more Romano loquamur) in manum ipſius convenіſſe. Quapropter ſponſalia definiuntur *repromiſſio futurarum nuptiarum*; quemadmodum

dum ſupra diximus, *ex l.* 1. *D. h. t.* &, alio loco, *ſpes futurarum nuptiarum*, *l. ſi uxor*, 13. §. 3. *D. ad l. Iul. de adult.* Sponſus item definitur, qui nuptias quidem promiſit, ſed nondum maritus eſt. *l.* 1. §. 2. *D. pro dot.* Præterea, ſatis conſtat, inter ſponſalia & nuptias non modo in re diſcrimen, verum etiam in tempore intervallum eſſe. Nam ſponſalia verbis tantum & promiſſione conſtant: *d. l.* 1. *h. tit.* neque ſola in mariti domum deductione conſtitui intelliguntur. *l. quæſitum*, 9. *D. h. t. l. cum hic ſtatus*, 32. §. *pen. D. de donat. int. vir. l. dotis*, 68. *D. de jur. dot.* at nuptiæ traditione & acceptione conſtant, hoc eſt, datione in manum, & ductione in mariti domum, ut ſupra dictum eſt, *ex l. pen. D. de don. int. vir. l.* 6. *C. de don. ant. nupt.* Per ſponſalia contrahitur adfinitas: *l.* 8. *D. de cond. cauſ. dat.* per nuptias juſtum conjugium. Per ſponſalia contrahitur obligatio, ſive naturalis, ſive etiam ex parte civilis, ut ſupra demonſtravimus: at per nuptias diſſolvitur. Per ſponſalia vir & mulier, ſponſi & ſponſæ nomine adpellantur: per nuptias mariti & uxoris nomen adſequuntur. *d. l.* 6. *C. de don. ant. nupt. l.* 5. *C. de bon. quæ lib.* Quæ deſponſa eſt, in patris & adgnatorum familia eſt, vetuſque domicilium retinet: *l. ea quæ*, 32. *D. ad municip.* quæ jam uxor eſt, in domici-

lium

lium & familiam viri tranſlata eſt. *l. quæcunque*, 10. *C. de re milit. l. pen.* §. *Iul. D. quod falſ. tut. auct. l.* 1. §. 15. *D. de ſenat. Silanian.* Itaque ſponderi & deſponderi dicitur mulier, quæ promittitur fore ut in manum detur. Datur vero, cum in viri manum ducenda traditur. Denique, quemadmodum promittere & dare, vendere & tradere diverſa ſunt, neque in idem momentum cadunt; ita ſponſalia & matrimonium cadere in unum idemque temporis punctum non poſſunt. Ex quibus intelligi poteſt, ſponſalia per illa, quæ dicuntur verba de præſenti, conſtitui non poſſe, ne in unum idemque temporis punctum & promiſſio & datio, hoc eſt, obligatio & ſolutio, cadere dicantur: alioqui donatio inter ſponſos nihilo magis quam inter conjuges valeret; contra *l.* 6. *C. de donat. ant. nupt. l. cum hic ſtatus*, 32. §. *penult. D. de donat. int. vir.* ſponſa ſponſum lugere cogeretur; neque ante legitimum tempus luctus nubere, propter infamiæ pœnam, auderet. contra *l.* 10. *D. de his qui not. infam.* Concludendum eſt igitur, cum ſponſalia ſint promiſſio futuræ præſtationis, cum per ea futurarum nuptiarum obligatio contrahatur, ea non niſi per verba futuri temporis recte conſtitui: *Spondeo, me tibi maritum fore: Spondeo, me tibi uxorem fore.* Quodſi verba præſen-
tis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tis temporis uſurpantur, *Accipio te in uxorem*, *Accipio te in maritum*; tum per ea verba neque ſponſalia contrahi (quia datur & accipitur, non promittitur: ut cum pontifex virgini Veſtali dicebat, *Te, Amata, capio*, apud Agellium) neque matrimonium: quia jure civili matrimonium non verbis, ſed ſolenni in domum deductione contrahitur. *d. l. 6. C. de donat. ant. nupt.* Jure autem divino matrimonium ſine præcedentibus ſponſalibus contrahi non poteſt, ut ſuperius docuimus: quamvis Romano jure nonnunquam nuptiæ ſine ſponſalibus contrahebantur; ut ex Plauti, & Terentii, & pleriſque Juriſconſultorum locis intelligitur. quippe cum, perditis reipublicæ temporibus & profligatis civitatis moribus, etiam tacite & re ipſa, matrimonia ſine ullo ritu, ſolo uſu & conſuetudine annua, contraherentur; fœdo certe & turpi atque improbato more, ut inter omnes bonos conſtat. Nequaquam igitur probanda eſt illa Petri Lombardi argutia, qui, cum juris civilis minus quam theologiæ peritus eſſet, *lib. 4. diſt. 28.* ita loquitur: *Aliud eſt promittere, aliud facere. qui promittit, nondum facit. Qui ergo promittit, ſe aliquam in uxorem ducturum, nondum eam in uxorem duxit; &, quæ ſpopondit, ſe nupturam, nondum nupſit.* Quid tum poſtea, juriſconſulte noſter? *Ergo*, inquit,

aliud

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

aliud eſt per verba de futuro, aliud per verba de præſenti ſponſalia contrahere. Quippini? nam per illa, vera & juſta ſponſalia contrahuntur: per hæc, neque ſponſalia contrahuntur; quæ ſua natura in futurum tempus conferuntur: neque nuptiæ; quæ nudis verbis ſine ſolenni ritu & deductione non contrahuntur. Sed tamen non idcirco dicendum eſt, Quemadmodum aliud eſt promiſſio de vendendo, aliud venditio; ſic aliud eſt promiſſio matrimonii, aliud matrimonium. Multo etiam minus hoc modo: Quantum intereſt inter pactionem de futuro contractu, & ipſum contractum; tantum fere diſtant ſponſalia de futuro, à ſponſalibus de præſenti, quæ ſunt ipſe contractus conjugii. Hæc atque hujuſmodi multa dici video à bonis theologis, ſed non bonis juriſconſultis. Nam jure civili promiſſio de vendendo aut locando nullius momenti eſt. nudi enim pacti nulla obligatio eſt. *l. ſi tibi*, 27. *C. de loc. & cond. l. nuda*, 5. *C. de contr. ſtip.* Nudæ pollicitationis, ait Paulus, obligatio nulla eſt: *lib. ſent.* 2. *tit.* 14. *& lib.* 5. *tit.* 12. Sic promiſſio de donando, jure Digeſtorum non erat obligatoria, & perſpicue à donatione ſeparatur, *l.* 1. *D. de tranſaction. l. cum donationi*, 34. *C. eod. l. in ædibus*, 9. *D. de donation. l. ex conducto*, 13. §. *Papinian. D locat. l.* 3. *C. de repud. hered.* Conventio

ventio de redhibendo non eſt redhibitio. *l. quodſi nolit*, 31. *§. illud plane*, 18. *D. de ædil. edict.* At promiſſio de contrahendo matrimonio certam obligationem, ſi minus jure Digeſtorum efficacem, at certe naturalem & jure divino firmiſſimam parit. Sic igitur apte & cum jure civili congruenter dictum fuit, Quantum intereſt inter contractum emtionis, venditionis, & traditionem rei venditæ; tantum fere intereſt inter ſponſalia & nuptias. nam per illam obligatio contrahitur. cujus vis non ea eſt, ut rem emtoris faciat; ſed ut venditorem ad rem tradendam obliget, aut id, quod intereſt, præſtandum. *l.* 3. *D. de obl. & act. l.* 1. *& paſſ. D. de act. emt.* Per hanc vero rei venditæ dominium, quod penes venditorem fuit, in emtorem transfertur. Quodſi quis roget, qualis per ſponſalia obligatio contrahatur; ita reſpondendum eſt: Si quidem dies nuptiis dictus eſt, eſſe obligationem in diem; ſin autem dictus non eſt, puram eſſe. Dies autem aut certa eſt, veluti, *kal. Maii*; aut incerta, veluti, *cum utrique noſtrum erit commodum.* Hoc caſu, ſicuti ex ſtipulationibus in diem, ita ex ſponſalibus præſens obligatio contrahitur, ſed præſtatio in diem differtur; ac peti res, prius quam dies venerit, non poteſt. *l. obligationum*, 44. §. 1. *D. de obl. & act. l. centeſimis*, 46. *D. de verb. obl.* Sin autem diei

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

diei mentio facta nulla eſt, præſens quidem obligatio naſcitur; ac ſtatim ſponſa ſponſo debetur. *l. ei qui kalendis*, 41. *D. de verb. obl.* peti tamen prius non poteſt, quam tantum temporis præterierit, quo & commode & honeſte fieri præſtatio poſſit. *l. quod dicitur*, 105. *l. liber homo*, 118. *D. de verb. obl.* §. *ult. Inſt. de inut. ſtipul.* Addidi autem, *honeſte*; partim propter regulam juris civilis antiquam, Ut in matrimoniis non tantum, quod licet, conſideretur, ſed etiam quod honeſtum eſt. *l. ſemper, D. de reg. jur.* partim propter apoſtoli præceptum, qui jubet, omnia in eccleſia recte atque ordine adminiſtrari. Sed quæ tandem iſtius novi & antea inauditi juris in uſum Chriſtianorum inducendi cauſa fuerit, pauliſper conſiderandum eſt. Nam mihi quidem ſic videtur: Cum animadverſum eſſet, nonnullos è Chriſtianorum numero libertatem illam in repudiis mittendis amplecti, & ſponſalia de futuro contracta pro nihilo ducere; commodius viſum eſt, ea per verba de præſenti conſtituere, ut eo modo pura & præſens obligatio contraheretur. Verum intelligere debebant, primum, iſto modo, Dei inſtitutum in eccleſia & moribus Chriſtianorum abrogari. Nam, cum Deus ſponſalia nuptiis antecedere, primumque illum ad nuptias gradum eſſe voluerit; ſi ſponſalia eodem, quo nuptias,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ptias, modo contrahimus, an non ſponſaliorum uſum ex eccleſia tollimus, & res inter ſe disjunctas confundimus? Deinde, illi levitatis & repudiorum malo Deus ſatis pro ſua ſapientia occurrerat; cum ei, qui ſine cauſa repudium mitteret, adulterii crimen impoſuerat. Atque hæc quidem de ſponſalitiorum verborum formulis & conceptionibus, à Decretaliſtis inſtitutis, dicta ſint. Proximum eſt, ut, quod jus illarum formularum eſſe voluerint, conſideremus. Primum autem hoc fuit, ut ſponſalibus de futuro impune ac ſine fraude renunciare liceret: quemadmodum ſocietati, negotiationis cauſa contractæ, libere ab uno ex ſociis renunciatur. *c. 2. & c. requiſivit,* 17. *ext. de ſponſal.* quod apertiſſime cum jure divino pugnare, ſupra multis locis demonſtratum eſt. Secundum, hoc fuit, ut, qui cum muliere ſponſalia per verba de futuro contraxit, idem cum altera per verba de præſenti contrahere ſponſalia, atque adeo matrimonium, poſſit. *c. commiſſum,* 19. *c. pen. ext. eod.* Quod cum idem juri divino perſpicue adverſatur, tum etiam civili æquitati, ut, quemadmodum qui binas uxores habet, ſic & qui binas eodem tempore ſponſas habet, infamia notetur. *l.* 1. *D. de his qui not. infam. l. eum qui,* 18. *C. ad leg. Iul. de adult.* Quin etiam mulier, quæ ipſi nubet, ex civili æquitate,
ſtupri

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſtupri tenebitur. *l. pen. D. ad leg. Iul. de adult.* Tertium eſt, ut ſponſalia, de futuro facta, per inſequentia verba de præſenti contracta, ipſo jure evaneſcant. *c. ſicut ex literis,* 22. *ext. eod.* contra naturalem & civilem æquitatem: qua conſtitutum eſt, ut, quo quidque modo contractum eſt, contrario modo diſſolvatur; ac propterea certa in repudiis verborum ſolennitas uſurparetur: *Conditione tua non utor.* l. 2. D. de divort. quippe cum æquitas, honeſtas, humanitas denique, poſtulet, ut mulieri honeſtæ, cui vir fidem dedit, ſi eam fallat, mature & teſtato, ut ſibi conſilium capiat, denunciet: neve minor ſanctiſſimæ ſocietatis inter virum & mulierem initæ, quam ejus quæ negotiationis cauſa contracta eſt, religio eſſe videatur, quæ ſine renunciatione tacite pro ſocii libidine atque arbitrio diſſolvi non poteſt. Quid multa? cum eodem civili jure, qui ſciens, non rite atque ut oportet, repudiatam à marito uxorem ducit, adulterii teneatur. *l. pen. D. ad leg. Iul. de adult.* tantumque in obſervanda repudiorum forma momentum poſitum eſt, ut repudium, non rite, &, ut Ulp. ait, non ſecundum legitimam obſervationem factum, pro infecto habeatur. *d. l. pen. & l. ſi non ſecundum*, 35. *D. de don. int. vir. & ux. l. un. in fin. D. und. vir & ux. l. nullum*, 9. *D. de divort.* Quartum jus eſt,

eſt, ut concubitus, ſponſalia per verba c
futuro ſecutus, pro juſto & connubiali h
beatur. *c. veniens,* 15. *c. cum is, qui fidem*
31. *ext. de ſponſal. c. de illis,* 3. *& c. per tua*
6. *ext. de cond. adpoſ.* Quod non modo div
no & humano, verum etiam huic ipſi Decre
talitio repugnat. Divino juri; quoniam nu
lus eo jure concubitus, niſi inter maritum
& uxorem, juſtus & legitimus habetur. Ma
ritus autem & uxor, ante nuptias & dedu
ctionem in domum, non dicuntur. *l. 6. C.*
de don. ant. nupt. l. pen. D. eod. Civili juri
quia nuptiæ contra leges contractæ, hoc eſ
concubitus falſarum nuptiarum nomine ad
miſſus, pro ſtupro numeratur. *l. qui pupi*
lam, 7. D. ad leg. Iul. de adult. l. præfectu
D. de rit. nupt. l. 3. §. 1. D. de don. int. vi
l. 4. C. de nupt. Quintum eſt, ut concub
tus ſponſalia per verba de præſenti contract
ſecutus, pro legitimo & matrimoniali con
cubitu cenſeatur. *c. ſicut,* 22. *ext. eod.* Quo
à ſanctiſſimo Dei inſtituto plane alienum e
qui, cum à nuptiis ſponſalia diſtinxerit, ſi
dubio diverſa illarum & horum jura inſt
tuit: quæ ſcelerate ac nefarie ab iſtis ſacril
gis confunduntur.

CA

Caput VIII.

Altera contra Canoniſtas diſputatio de ſponſalibus, quæ vel pure vel ſub conditione & in diem contrahi dicuntur.

ALIA quæſtio eſt, utrum pure, an ſub conditione, & in diem, contrahi ſponſalia poſſint. Nam eodem Decretaliſtico jure receptum eſt, ut ſponſalia quandoque pure quandoque ſub conditione contrahantur. *c.* 1. & *c. per tuas, & paſſ. ext. de cond. adpoſ.* In eandemque ſententiam & Petrus Lombardus, & plerique alii Sorboniſtæ, multa diſputant. Sed haud ſatis perite, meo quidem judicio. Sponſalia enim neque pure, neque ſub conditione contrahi poſſunt. Pure idcirco non poſſunt, quia pure promiſſum ſtatim peti poteſt. Sponſa autem peti jure divino, ut ſuperius demonſtratum eſt, niſi poſt tempus aliquod, non poteſt. Sub conditione non contrahuntur, quia promiſſio conditionalis obligationem ſuſpendit; incertumque relinquit, utrum res debeatur, an non, quoniam in incerti caſus eventum obligatio collata eſt. *l. conditionales*, 64. *D. de verb. obl.* §. 4. *Inſtit. eod.* At ſponſalia jure divino obligationem pariunt: ut ſine adulterii crimine ſponſus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

alteram ducere, ſponſa alteri nubere, non poſſit: quemadmodum ſuperius expoſitum eſt. Quid ergo eſt? Dicendum ſcilicet fuerat, ſponſalia in diem contrahi: vel certam; veluti, *kal. Maiis proximis:* vel incertam; veluti, *cum utriſque commodum videbitur*, ut in manum conveniant, & nuptias celebrent. Nam, ſicut ex ſtipulationibus in diem præſens naſcitur obligatio, ſed ſolutio in diem differtur: ac peti res prius quam dies venerit, non poteſt: *l. obligationum*, 44. *D. de obl. & act. l. centeſimis*, 46. *D. de verb. oblig.* ita ex ſponſalibus quidem confeſtim obligatio naſcitur; ſponſuſque & ſponſa debentur: ſed petere alter alterum ante diem conſtitutum non poteſt: quemadmodum paulo ante dictum eſt.

FRAN

FRANCISCUS HOTMANUS, J.C., DE RITU NUPTIARUM ET JURE MATRIMONIORUM.

CAPUT I.

Matrimonium inter, & nuptias, differentia, & utriuſque definitio propoſita.

PRIMUM illud obſervandum eſt, quamvis matrimonii & nuptiarum nomina interdum promiſcue uſurpentur; velut *in* §. 1. *Inſtit. de pat. poteſt. & l. ſi ita,* 10. *l. eos qui,* 65. §. 1. *D. h. tit.* hanc inter illa differentiam obſervari poſſe: quod matrimonium eſt conventio inter virum & uxorem, de perpetua vitæ ſocietate; nuptiæ vero, celebratio matrimonii, quæ certo ritu, pro variis cujuſque civitatis legibus, inſtituta eſt. *l. pen. D. de don. int. vir. & ux.* Similiterque matrimonium à nuptiis diſtinguitur *in d. l. ſi ita, & l. ſeq. D. h. tit.* §. *ſi adverſus, Inſt. de nuptiis. l. inter eos,* 27. *D. de don. int. vir. & ux. l. neque,* 13. *C. de*

nupt. Sed facilioris diſciplinæ cauſa conjugium pro generis nomine ſtatui poterit ejuſque duæ ſpecies ſubſtitui: matrimonium & nuptiæ. *Matrimonium* autem ita definiemus, ut ſit *juſta viri & mulieris conventi de individua vita ſocietate, liberorum quarendorum cauſa inſtituta.* Dixi, *juſtam* quoniam conventio, quæ contra legun præcepta contracta eſt, neque nuptiarum neque matrimonii jure cenſetur. §. *ſi adv Inſtit. de nupt. l.* 4. §. 8. *D. de grad. l.* 3 *D. de jur. dot. l.* 6. *C. de inceſt.* Dixi, *d perpetua vita ſocietate*; ut apud Juſtin. *tit de patr. pot. l.* 1. *D. rer. amot. l. ſi rerum,* 52 *D. de re jud.* nam etſi quodam tempore libera divortia fuerunt; tamen Dionyſiu Halic., *lib.* 2., teſtatur, eam libertatem pri mis & antiquis reip. R. temporibus no fuiſſe: ac propterea divortium Romæ pe annos 520 nullum fuiſſe: quod Agelliu confirmat, *lib.* 4. *c.* 5., & Plinius *lib.* 7 *c.* 9., & Tertull. *in Apologet.* Quinetian quamvis Romano jure libertas illa retent ſit, tamen vel ominis cauſa non fuit hæc ad jectio in definitione prætermittenda: cur eo animo matrimonia contraherentur, u perpetua manerent. *l. ſi, cum dotem,* 22. § *maritus,* 7. *D. ſol. matr.* Dixi, *liberorum quærendorum cauſa*; quoniam id demum jur noſtro legitimum matrimonium eſt, quo

ea cauſa eſt inſtitutum. Ulp. tit. reg. 4: *Si uxorem duxerit, teſtatione interpoſita, quod liberorum quærendorum cauſa uxorem duxerit.* Quapropter inter eos, qui vel ætatis vitio generare liberos non poſſunt, contrahi legitimum matrimonium non poteſt, ut alibi jam dictum eſt.

Caput II.

De perſonis, quæ contrahere nuptias poſſunt: ubi de ætate, ſtatu, patria, & conditione earum diſſeritur.

Deinceps ad partitionem accedamus. Ac de perſonis primum videndum eſt. Quarum jus in his octo verſatur: ætate, ſtatu, patria, conditione, poteſtate, cognatione, adſinitate, & adoptione. Ergo de ætate ſic habendum eſt: Quantum ætatis tempus ad procreandos liberos idoneum fuit, tantum ad contrahendas nuptias legitimum fuiſſe: itaque, ut primum idoneum eſſe cœpit, legitimum eſſe cœpiſſe; ſimul atque deſiit, ſimul etiam deſiiſſe. Idoneum autem eſſe incipit à pubertate. Sed, cum de pubertate lex vetus (opinor 12 tab.) ſcripta eſſet, quæſitum eſt inter juriſconſultos, quodo ex anno pubertas æſtimaretur. Caſſiani ex habitu corporis æſtimabant. quod Juſtinianus interpretatur de pube à judi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

cibus inſpecta: ſed in maribus duntaxat: cum in feminis anni 12. exitus ſpectaretur. *pr. Inſt. quib. mod. tut. l. ult. C. quando tut. vel cur.* Proculiani vero decimi quarti anni finem tantummodo requirebant. Priſcus Javolenus utrumque; hoc eſt, & corporis habitum, & annorum numerum: ut Ulp. *reg. tit.* 11. teſtatur. Proculianorum ſententia recepta eſt: qui, quod ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidit, ſpectabant. Nam Macrobius, Saturn. lib. 7. cap. 7., *Secundum jura publica*, inquit, *duodecimus annus in femina, & quartus decimus in puero, definit pubertatis ætatem.* Tertull. de virg. vel. *Tempus etiam ethnici obſervant, ut ex lege naturæ jura ſua ætatibus reddant: nam feminas quidem à duodecim annis, maſculos vero à duobus amplius, ad negotia mittunt: pubertatem in annis, non in ſponſalibus aut nuptiis, decernentes.* hoc eſt, non quo tempore contrahere nuptias poſſunt. Quod idem Plutarchus *in Numa*, & Dio *lib.* 54. teſtantur. Legis autem hujus ſanctio hæc fuit, ut, ſi nuptiæ ante id tempus celebratæ eſſent, hoc eſt, ſi puella ante id tempus in viri domum ſolenniter, adhibita pompa nuptiali, deducta fuiſſet; non ante juſta legitimaque uxor haberetur, hoc eſt, non ante uxorium ei jus competeret, quam apud virum 12. annum impleſſet: *l. minorem*, 4. *D. h. t.* veluti, ut dos ei debe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

retur. *l. dotis promiſſio*, 68. *D. de jur. dot.* Fuit autem inter veteres quæſtio, Si nuptiæ ante mulieris pubertatem celebratæ eſſent, id eſt, ſi mulier impubes in viri domum deducta eſſet, cum vere proprieque nuptiæ non eſſent, an hæc tamen ſponſalia dici poſſent. Qua in ſententia Julianus fuit, opinor, ut, quod actum erat, aliquatenus valeret potius quam periret. ſicuti acceptilatio per ſe inutilis, tamen pro pactione valet. *l. ſi unus*, 27. §. *pen. D. de pact.* Contrariam tamen ſententiam Labeo, Papin. & Ulp. amplexi ſunt: propterea quod ſponſalia, non in domum deductio facit; *l. quæſitum*, *D. h. t. l. cum hic ſtatus*, 32. §. *pen. D. de don. int. vir. & uxor. l. dotis*, 68. *D. de jur. dot.* ſed expreſſa promiſſio futurarum nuptiarum. *l.* 1. *D. h. t.* Quod etiam valet ad refutandum inveteratum errorem, ex colluvie Canoniſtarum in uſum vitæ importatum, ut verba præſentis temporis, in accipienda uxore pronunciata, ſponſaliorum nuptiarumque vim habeant. Nam neque ſponſalia hæc dici poſſunt, cum futurarum nuptiarum promiſſio nominatim facta nulla ſit: neque nuptiæ, quia in pubere deductio fuit; in impubere, præter deductionem, eadem promiſſio. Atque hæc quidem de ætate dicta ſint. Deinceps de ſtatu videamus. Ergo de ſtatu perſonarum hoc jus fuit, ut inter libe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ros & ſervos connubium non eſſet. *l. Proculus*, 67. *D. de jure dotium.* ubi contractum inter liberum & ancillam matrimonium pro nullo haberi traditur. Itaque ex eo concubitu concepti, ſervi naſcuntur. *l.* 3. *C. de inceſt. nupt.* & apud Ulp. *in regulis.* Quodſi mulier libera ſervo ſe alieno junxerat, jure antiquo, ex S. C. Claudiano, ſi denunciante domino non deſiſtebat, ei domino cum ſuis bonis omnibus in ſervitutem addicebatur. Quod tamen à Juſtiniano abrogatum eſt. *l.* 1. *C. de ſenat. Claud.* & apud eund. Ulp. *reg. tit.* 11. Præterea, nec adſcriptitio cum libera muliere connubium eſt, quamvis dominus conſenſerit. Qui tamen ex eo concepti ſunt, liberi naſcuntur, ex Juſtiniani conſtitutione. *l. ult. C. de agric. & cenſit. lib.* 11. *& Novell.* 22. *& Novell.* 54. Adſcriptitiæ tamen cum homine libero connubium eſt: ex eoque concepti, adſcriptitii naſcuntur. *l. mulier*, 16. *& d. l. ult. C. de agric. & cenſ.* De patria jus hoc conſtitutum eſt, ut, qui cives R. non ſunt, niſi civitate impetrata, connubii jus non habeant. *pr. Inſt. de nupt.* adeo ut ex peregrino & cive R. natus, peregrinus eſſet, ex lege Menſia. de qua Ulpian. *tit. regul.* 5. Seneca lib. de benef. 4: *Promiſi tibi filiam in matrimonium: poſtea peregrinus apparuiſti: non eſt mihi cum extraneo connubium.* Itaque Livius, *lib.* 37., ſcribit,

ſcribit, Campanos non niſi civitate impetrata jus connubii cum Romanis mulieribus habuiſſe. Poſt, cum Antonini conſtitutione omnes, qui in orbe Romano erant, cives Romani effecti eſſent, *l. in orbe*, 17. *D. de ſtat. hom.* barbaris tantum jus connubii denegatum eſt. *l. un. C. Th. de nupt. gent.* Porro, conditio perſonarum partim in dignitatis gradu, partim in familiæ jure conſiſtit. In dignitate, veluti utrum quis patricius ſit, an plebeius. nam lege 12 ſancitum fuerat, ut ne inter patricios & plebeios connubii jus eſſet. quam abrogatam fuiſſe Livius, *lib.* 4., & Dionyſ., *lib.* 11., teſtantur. Item, utrum quis ingenuus ſit, an libertinus. Nam antiquo jure inter eos connubium non fuiſſe, patet *ex l. lege Papia*, 23. *D. h. t.* Ubi Celſus ait, lege Papia nominatim cautum fuiſſe, ut id deinceps extra Senatorum ordinem liceret. Sed & Dio, *lib.* 54., ſcribit, cum major eſſet ingenuorum marium numerus quam mulierum, Auguſtum illa lege permiſiſſe omnibus, præter ſenatores, ex libertino genere uxores ducere; juſtoſque ex eo matrimonio liberos naſci ſtatuit. Eadem tamen lege interdicta ingenuis matrimonia fuerunt cum infamibus feminis: veluti, lena; item à lenone lenave manumiſſa; item ea quæ palam corpore quæſtum faceret, feciſſetve; item quæ

 in

in adulterio deprehenſa, judiciove publico damnata; vel quæ artem ludicram exercuiſſet, ut ait Ulp. *reg. tit.* 13. Eoque varii juriſconſultorum loci referendi ſunt, ex eorum in leg. Juliam & Papiam commentariis ſub hoc Digeſt. tit. deſcripti. veluti, *l. palam*, 43. *l. generali*, 34. *§. ream. l. reas*, 29. *eod.* Ad dignitatem præterea pertinet ſenatorii ordinis gradus: de quo lege Julia ſancitum eſt, ne quis ſenator ſenatoriſve filius, nepos, pronepos, libertinam aut infamem uxorem duceret: neve ſenatoris filia, neptis proneptiſve ex filio, libertino infamive viro nuberet. *l. oratione*, 16. *D. h. t.*

Caput III.

De patria poteſtate, patrumque in nuptiis conſenſu, & auctoritate tutorum: ſed primo de rectoribus provinciarum.

Sequitur poteſtatis conſideratio. Quæ tripartita eſt. Nam prima in provinciarum rectoribus, altera in parentibus, tertia in tutoribus & curatoribus verſatur. Nam provinciarum rectoribus, eorumque officialibus, itemque filiis, interdictum eſt, ne inde oriundam, vel ibi domicilium habentem, uxorem ducant. *l. ſi quis officium*, 38. *D. h. t.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

D. h. t. Quod propter potentatus rationem inſtitutum Papinianus ſcribit: ne videlicet non ducere, ſed potius trahere, extorquere, eripere uxores viderentur. *l. præfectus*, 63. *D. eod.* Idque jus mandatis principum introductum fuiſſe, patet *ex l. eos qui*, 65. *D. eod. l.* 6. *C. de nupt.* quibus ſtatuitur, ut, ſi poſt depoſitum officium ambo in eadem voluntate maneant, nuptiæ convaleſcant, liberique poſtea ſuſcepti juſti habeantur. Hoc autem etiam ad illorum propinquos, comites, & domeſticos poſterius productum eſt. *l.* 1. *C. ſi rect. prov.* De filiabus diverſa ratio eſt: nam eas in matrimonium collocare ſuo arbitratu poſſunt. *d. l. ſi quis officium*, §. *ult. D. h. t.* Cujus diverſitatis ratio ſummo labore à multis inveſtigata eſt. Ego hanc expeditiſſimam & certiſſimam arbitror, quia filia depoſito officio ſic relinquitur in provincia, ut eam maritus ſuo arbitrio vel male ob patris injuriam multare poſſit, vel repudiare, & ad ſuos remittere. Utcunque ſit, Leonis Philoſophi conſtitutione etiam hæc familiarum matrimonia interdicta ſunt. *Novell.* 23. Sequitur parentum poteſtatis conſideratio. De qua ita ſtatuendum eſt, Nuptias à filiis filiabuſve fam., non juſſu ejus, cujus in poteſtate ſunt, contractas, injuſtas eſſe. *l.* 2. *D. h. t. pr. Inſt. de nupt.* adeo ut nec diſtractæ reconciliari, ſine

eorundem conſenſu, poſſint. *l. nuptiæ*, 18. *D.h.t. l.ſi, ut proponis*, 7. *C. de nupt.* Legis æquitatem Juſtinianus partim civilem eſſe ſcribit, hoc eſt, patriam poteſtatem; partim naturalem, quam juriſconſulti æque propemodum, ut illam, obſervant; nimirum honorem & reverentiam, quæ naturæ jure parentibus æque omnibus debetur. *l.* 2. *D. de juſt. & jur. l.* 6. *D. de in jus voc.* Itaque Plutarchus, cum *in vita Numæ* ſcribit, eum Romuli legi, de patria liberorum vendendorum poteſtate, derogaſſe, ſi modo uxorem auctoritate & juſſu patrum duxiſſent: εἰ τοῦ πατρὸς ἐπαινοῦντος καὶ κελεύοντος ὁ γάμος γένοιτο· perſpicue ſignificat, ſi contra ipſorum voluntatem duxiſſent, integram legem reliquiſſe. Verum ex illa regula multiplex naſcitur diſputatio. Prima eſt de perſonis parentum. Quid enim, ſi de nuptiis nepotis aut neptis ex filio in poteſtate retento quæratur, utrum & avi & filii conſenſus requiratur, an avi ſolius ſufficiat? De qua quæſtione, ut ingenue fatear, non puto ſatis inter juriſconſultos conveniſſe. Nam Paulus, *in l.* 3. *D. h. t.* ſolius avi conſenſum ſufficere adfirmat: at idem, *in l. oratione*, 16. §. 1. etiam filii conſenſum requirit. Ulpianus autem, cum *in l. ſi nepos*, 9. *eod. tit.* ſcribit, ubi pater furit, avus ſapit; ſi nepos velit uxorem ducere, ſolius avi voluntatem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

luntatem ſufficere: an non aperte oſtendit, ſi uterque ſapiat, utriuſque voluntatem exquiri? Neque me recepta & uſitata ſolutio movet, quod in priore loco nepos ex uno filio, neptem ex altero, id eſt, frater patruelis ſororem patruelem, ducebat: in altero vero nepos extraneam ducebat: ac proinde invito ſuus heres adgnaſcebatur, contra juris regulam *in l. 6. D. de adopt.* §. 7. *Inſt. eod.* Nam, cum inter omnes conſtet, ſuum heredem eum demum dici, qui primum in teſtatoris familia heredis locum obtinet; pronepos ex illis nuptiis vivo filio naſciturus, filio ſuus heres adgnaturus non erat: nepos autem, qui volens nuptias contrahebat, dici invitus non poterat. Mihi autem probabilior Pauli ſententia poſterior ideo videtur, quia videmus, etiam in nuptiis nepotis ex filio emancipato, avi, qui in poteſtate non habet, conſenſum, ſi minus civili, at certe naturali jure, hoc eſt, honeſtatis ratione, requiri. *l.* 3. §. *ſi emancipatus, D. contr. tab.* Utcunque ſit, illud conſtat, per illa regulæ ſuperioris verba, *quorum in poteſtate ſunt*, excludi primùm matrem & avum maternum, deinde patrem emancipati filii filiæve. Verum id civili tantum ratione. Nam honeſtatis cauſa, quæ in conjunctionibus dominatur, *l. ſemper,* 42. *D. h. tit.* non modo matris, ſed etiam

propinquorum conſenſus requiritur: quippe cum jure naturæ omnibus æque parentibus honos & reverentia debeatur. *l. 2. D. de juſt. & jur. l. 1. & 2. D. de obſeq. parent. l. 6. D. de in jus voc.* Pietas parentibus, etſi inæqualis eſt eorum poteſtas, æqua tamen debetur. *l. 4. D. de curat. furioſ.* Eademque ratione, patris etiam, aut avi, qui filiam emancipavit, conſenſus requiritur. *d. l. 3. D. contr. tab.* Quamquam jure civili, quo per emancipationem patria poteſtas diſſoluta eſt, natus ex eo matrimonio uſque adeo juſtus filius habetur, ut nepos natus ex eo filio emancipato, qui non juſſu patris uxorem duxerat, patri ſuus heres adgnaſcatur. *l. filius, 23. D. h. t.* Atque hæc quidem de filiis ita ſe habent. Filiarum enim diverſa cauſa eſt. Nam filia, quamvis vel emancipatione, vel patris morte ſui juris ſit; tamen, ſi minor ſit ann. 25, non modo primas, ſed ne ſecundas quidem nuptias, ſine parentum & propinquorum curatorumve ſuorum conſenſu contrahere poteſt: inter quos ſi de marito eligendo minus conveniat, ejus rei arbitrium judici tribuitur. *d. l. 1. l. vidua, 18. l. in conjunctione, 20. C. de nupt.* Cujus rei exemplum exſtat apud Livium, *lib. 14.* ubi ſcribit, magiſtratum ſecundum matris arbitrium nuptiarum jus dediſſe. Major autem ea ætate filia, ſine patris conſenſu nubens,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

bens, exheredari non poteſt: ſed minor poteſt. *arg. l. cum te*, 18. *& l. filia*, 20. *C. de inoff. teſtam. & Novell.* 115. Sequitur altera de parentum perſona diſputatio. Quid enim, ſi pater aut abſit, aut furioſus exſiſtat? De abſente hoc jus eſt, ut, ſi vel apud hoſtes ſit, vel, ubi ſit, ignoretur, triennium ei exſpectando præfinitum ſit; cum eo tamen moderamine, ut, ſi filius eas nuptias contraxerit quas improbaturus non eſſet, ratæ haberentur. *l. ſi nepos*, 9. §.1. *& ll. ſeqq. D. h. t.* De furioſo vero Juſtinianus ſcribit, antiquo jure in filia patris conſenſum non deſideratum fuiſſe. de filio, dubitatum. neque dubitandi cauſam exponit. Parem tamen ex Paulo utriuſque rationem habitam fuiſſe, patet *ex l. quoties*, 8. *D. de pact. dotal.* quippe cum à furioſo exſpectari conſenſus non poſſit. qua de cauſa contrahere matrimonium non poteſt. *l. oratione*, 16. *in fin. D. h. t.* Neque, opinor, illa fingi poteſt ratio, ne illi invito ſuus heres adgnaſcatur: cum, ſi ad ſanitatem revertatur, idem, quod de abſente domum reverſo, dici poſſit: nimirum, ut, ſi honeſtæ nuptiæ ſint, & quales ſanus pater non improbaturus fuiſſet, pro legitimis habeantur. Itaque Juſtinianus idem in filio, quod in filia, jus conſtituit. *l. ſi furioſi*, 25. *C. de nupt. pr. Inſt. eod.* Ubi autem de nepotis nuptiis agitur, & vel avus vel pater

ſolus

ſolus furit; ejus ſolius, ut jam diximus, qui ſapit, auctoritas ſufficit. *l. ſi nepos*, 9. *D. h. t.* Sequitur ſecunda diſputatio, quæ ex verbo *juſſus* oritur: Utrum ſcilicet conſenſus & adprobatio ſufficiat: an vero juſſus ex antefacto ſit neceſſarius: cum illo verbo & prætor & ceteri utantur, *in l.* 1. *D. de his qui not. infam. pr. Inſt. de nupt.* Sed intelligendum eſt, *juſſus* verbum in patrefam. uſitatum eſſe pro voluntate, conſenſu, adprobatione. *l.* 2. *D. ſol. matrim.* Itaque non modo conſenſus poſt nuptias expreſſus, non juſtas nuptias juſtas efficit, *l. dotis promiſſio*, 68. *D. de jur. dot.* ſed etiam tacitus conſenſus ſufficit. qui vel ex eo ſolo æſtimatur, quod pater non aperte factum improbat. *l. in ſponſalib.* 7. *D. de ſponſalibus. l. ſi, ut proponis*, 5. *C. de nupt.* Supereſt illa ex fine regulæ diſputatio, Ecqua illius, ſive regulæ, ſive legis, ſanctio ſit. id eſt, utrum nuptiæ, injuſſu patris factæ, ipſo jure non conſiſtant quidem, ſed vel à patre, vel à magiſtratu reſcindi poſſint; aut qui contraxerunt, aliqua pœna, veluti exheredationis, multari poſſint. Quam etiam quæſtionem retulimus *Illuſtr. quæſt. cap.* 9. Nam quod nuptiæ omnino nullæ ſint, videtur ex illis verbis diſputari poſſe: Nuptias hujuſmodi non conſiſtere: *l.* 2. *D. h. tit.* jure contractas non eſſe: Paulus, *lib. ſent.* 2. juſtos ex iis liberos non naſci:

naſci: *l.* 11. *D. de ſtat. hom.* denique, ut Papin. ait, *nuptias non eſſe*: ſic enim Florentiæ ſcriptum eſt, *in l. dotis, 68. D. de jur. dot.* Quid verbis opus eſt? Nam Apuleius, *lib. 6.*, ita ſcribit: *Nuptiæ in villa, & patre non conſentiente, factæ, legitimæ non poſſunt videri: ac per hoc ſpurius iſte naſcetur.* Quod ſi verum eſt, ſane difficile dictu eſt, magiſtratum filiis ex iſtiuſmodi ſive injuſtis, ſive nullis nuptiis ſuſceptis, jus redditurum; ſive bonorum poſſeſſionem poſtulent, *l.* 1. *D. und. vir & ux.* ſive inofficioſi agere inſtituant. Ne multis morer; credo, in hac quæſtione idem dici poſſe, quod de falſo teſtamento & falſo modio dicitur *in l. Paulus, 221. D. de verb. ſign. l. 2. D. teſt. quemad. aper.* nimirum, eſſe quidem teſtamentum & modium, ſed ὁμωνύμως tantum. ut de magiſtratu Varro ſcribit: *Magiſtratus vitio creatus, nihilo ſecius magiſtratus eſt.* Et ſervus nefaſto die à prætore liberatus, liber eſt, ſed vitio liber. Atque has eſſe nuptias, quæ injuſtæ adpellantur *in l. ſi uxor, 13. §. plane, 1. D. ad leg. Iul. de adult.* totamque hanc quæſtionem judicis prudentiæ committendam, qui filii merita expendat, dicitur *in l. capite, 19. D. de rit. nupt.* Nam, etſi juſtæ nuptiæ non dicantur, quantum ad patrem aut avum; tamen videntur, quantum ad conjuges, ex perſe-

verantia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

verantia eorum in matrimonio, nuptiæ convaleſcere. *argum. l. ſi quis in ſenatorio, 27. & l. eos qui, 65. D. h. tit. l. ſi contra, C. de nupt. d. l. dotis, D. de jur. dot.* Verum, ut ſingulas iſtius quæſtionis partes accuratius explicemus, quantum ad primam attinet, qua quæritur, An pater filiam, quæ ſine ipſius conſenſu nupſerat, abducere à marito poſſit; ita ſtatuendum arbitror, Legem illam Numæ, de qua paulo ante diximus, non videri ad filias productam; ſed civili jure, multis poſt Numam ætatibus, licuiſſe patrifa. filiam, etiam quam nuptum collocaverat, vi patriæ poteſtatis abducere: verum, ejus juris acerbitatem imperatorum conſtitutionibus mitigatam fuiſſe, & non modo matrimonium conſervatum, verum etiam, niſi gravis & magna repudii à patre mittendi cauſa interveniſſet, concedi ſolitam marito non modo exceptionem adverſus patrem, interdicto de liberis exhibendis utentem, verum etiam interdictum de uxore exhibenda, & ducenda, ad illius exemplum inſtitutum. *l. cum hic ſtatus, 32. §. ſi ſocer, 19. D. de don. int. vir. l. 1. in fin. l. 2. D. de lib. exhib. l. ult. C. eod. l. diſſentientis, 5. C. de repud. Nov. 22. & l. 11. C. de nupt.* Et ſecundum hoc jus poſtremum, imperatorum conſtitutionibus inductum, illud accipiendum eſt quod ait Paulus lib. ſent. 2. tit. 19.

filiorum-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

filiorumfa. matrimonia, ſine parentum voluntate contracta, injuſta quidem eſſe, ſed tamen vi patriæ poteſtatis non diſſolvi: propterea quod publicæ utilitatis ratio privatorum commodis præfertur. Nam illas ſententias Paulus ad jus, quo tum utebatur plerumque, adcommodavit. Non igitur juſta erat uxor, non juſti liberi, neque iis de inofficioſo patris teſtamento querentibus jus dicebatur. Præterea, cum dicit, *privatorum commodis*, non obſcure oſtendit, graviorem ejus dirimendi matrimonii cauſam non fuiſſe; ſed patri tantum ita fuiſſe commodum, & ſine alia graviore cauſa ita placuiſſe: ſicuti de matre dicitur *in d.l. filia, 20. C. de inoff. teſt.* Eoque illi Enniani verſus pertinent, ex lib. ad Heren. 2.:

Injuria abs te adficior indigna, pater.
Nam ſi improbum eſſe Creſphontem exiſtimaveras,
Cur me huic locabas nuptui? ſin eſt probus,
Cur talem invitum invitam cogis linquere?

At quæ filia emancipata nupſit, abduci à patre non poteſt, nec ejus matrimonium dirimi. *d.l.5. C. de repud. & d. l. cum hic ſtatus, §. ſi ſocer, D. de donation. inter vir. & uxor.* Sequitur altera quæſtionis pars, An liberi, qui contra parentum voluntatem matrimonium contraxerunt, exheredari poſſint. Sane, novo Juſtiniani jure non eſſe juſtam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

juſtam exheredationis cauſam, patet *ex Novell.* 115. ubi unam hanc ob cauſam nuptias contra parentis voluntatem contractas recenſet, cum filia oblatam ſibi à patre conditionem repudiavit, & aliam turpem delegit. At jure antiquo non dubito, quin illa cauſa probata centumviris fuiſſet; quorum de inofficioſis teſtamentis & exheredati meritis notionem fuiſſe, nemo ignorat. *l.* 3. §. *ſi emanc. D. de bonor. poſſeſſ. contr. tabul. l. filius, D. de inoff. teſtam. l. ſi filiam,* 19. *C. eod.* Primum propter vim patriæ poteſtatis, de qua ſup. diximus, ut non modo ex juris civilis regulis, verum etiam ex principum conſtitutionibus, liceret patri, ſi qua juſta cauſa eſſe videretur, filiam à genero abducere, & matrimonium diſſolvere. Deinde, quoniam edicto prætoris infamia notabatur filius, qui non juſſu ejus, cujus in poteſtate eſt, uxorem duxerat. *l.* 1. *D. de his qui not. inf.* Tertio, quia Ulp. teſtatur, juſtam irarum cauſam videri etiam contra emancipatum filium, atque adeo contra nepotem ex eo ſuſceptum, ſi filius injuſſu patris uxorem duxerit: &, ſi eum in ſuo teſtamento præterierit, ac velit nepos contra tabulas agere, judices ejus merita expenſuros; nimirum, ut ſi juſta irarum cauſa videatur, eum excludant. *d. l.* 3. §. 5. *D. contr. tab.* Neque obſtat *l. cum te,* 18. *C. de inoff. teſt.* ubi dicitur,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tur, non fuiſſe juſtam cauſam exheredandi filiam, quod patri divortium imperanti parere noluiſſet. Primum, quoniam ex verbis legis intelligi non poteſt, neque utrum ea filiafa., an emancipata fuerit; neque, ſi filiaf. fuit, utrum conſentiente, an diſſentiente patre, nuptias contraxiſſet. Atque hæc quidem de filiisfa.. Nam, quod ad filias attinet, cum etiam in emancipatis & matris & propinquorum conſenſus requiratur, nequaquam dubium eſt, quin filiafa. minor annis 25, quæ non juſſu patris nupſerit, juſtam patri exheredationis cauſam præbuerit, non tantum noviſſimo jure, *d. Novell.* 115., verum etiam antiquo. *arg. l. filia,* 20. *C. de inoff. teſt.* Sequitur tutorum & curatorum conſideratio. Nam ſenatuſconſulto cautum fuit, ut, qui tutor, curatorve, pupillam, adultamve, intra viceſimum & ſextum annum ſuam duxit, filiove ſuo junxit, infamia notetur, & dotem datam reſtituat. *l. non eſt matrimonium,* 66. *D. h. t. l. ſi tutor,* 7. *C. de interd. matrim. l.* 4. *C. de excuſ.* Ubi juris iſtius æquitas hæc profertur, Quoniam iſtis artibus tutelæ adminiſtratæ rationes conturbantur, & fraudes malæ adminiſtrationis teguntur. Quod idem traditur *in l. libertum,* 64. *& l. non ſolum,* 67. §. 2. *D. h. t.* Ejus autem S.C. ſententia, quatenus produci aut arctari debeat, conſiderandum eſt. Producitur

citur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

citur ergo hoc modo: Primum, ut etiam ad eos pertineat, qui tutores quidem non ſunt, tutelæ tamen periculo ſuo nomine obſtricti ſunt; veluti, qui ſe falſis adlegationibus à tutela excuſarunt. *l. ſi quis tutor*, 60. *eod.* Item qui tutores honorarii fuerunt: nam ad hos quoque tutelæ periculum pertinet. *l. quod ſi forte*, 14. §. 1. *D. de ſolut.* Continentur etiam tutorum heredes, quamvis extranei: quippe qui reddendis tutelæ rationibus obſtricti ſunt. *l. libertum*, 64. §. 1. *D. h. t.* atque adeo, ejus qui tutor curatorve datus non juſte adpellaverit: quoniam præteriti temporis damnum, ſi quod pupilla ſuſtinuit, debet adgnoſcere. *l. ſi quis tutor*, 60. §. *ultim. D. eod.* Item ad filios, ſive in poteſtate ſint, ſive emancipati. *l. non eſt*, 66. *D. h. t.* & ſive naturales, ſive adoptivi; quamdiu ſcilicet durat adoptio. *l. quinetiam*, 55. *in fin. eod.* item, ſive naturales, ſive in adoptionem dati, atque in alienam familiam tranſlati ſint. *d. l. ſi quis tutor*, §. *quamvis*, & §. *naturales.* Item ad eorum nepotes. *l. ſenatuſconſ.* 59. *h. t.* Præterea non modo tutore vivo filius ab iſtis nuptiis arcetur, verum etiam poſt mortem ejus qui tutelæ rationes non reddidit. Item, ſive ille heres exſtiterit, ſive abſtinuerit, ſive etiam exheredatus fuerit: quoniam fieri poteſt, ut patris bona, in eum collata, propter tutelæ rationes revocanda ſint. *l. non*

ſolum,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſolum, 67. §. 1. *D. eod.* Similiter autem vice verſa filiusf. tutor non modo patri ſuam pupillam nuptum dare prohibetur, verum etiam fratri, qui in ejuſdem poteſtate eſt. *l. non ſolum*, 67. §. 2. *D. h. t.* Nam cum fratres, qui in ejuſdem poteſtate ſunt, quantum ad bonorum rationem, pro eadem perſona cenſeantur; *l. frater à fratre*, 38. *D. de cond. indeb.* frater, qui pupillæ ſuæ, fratri ſuo nubenti, auctoritatem ſuam adcommodaret, in rem ſuam auctor eſſe videretur, contra *l. 7. D. de auct. tut.* Nunc, quatenus S.C. ſententia coerceri debeat, videamus. Nam, cum diſerte ob tutelarum rationes factum ſit; *l. non ſolum*, 67. §. 3. *D. h. t.* conſentaneum eſt, primum, ut ad eos, qui aliis de cauſis debitores ſunt, non producatur; veluti ad eum qui pro tutore curatoreve negotia geſſit, cum revera tutor curatorve non eſſet. *l. ult. C. de inter. matr.* item ad fidejuſſores nominatoresve tutorum, magiſtratuſve qui eos dederunt; quamvis, tutoribus deficientibus, eorum periculum ſubeant. *l. etiam*, 3. *D. de fidejuſſor. & nominat.* item ad filiam pupillæ etiam ante rationes redditas defunctæ: quoniam non tutelaris, ſed hereditaria ratio eſt. *d. l. non ſolum*, §. *penult.* Similiter, cum hoc S. C. factum ſit, ne res pupillorum familiaris intervertatur; *d. l. non ſolum*, §. 3. conſentaneum eſt, ne tutores pupillis, curato-

reſve

reſve adultis, filias ſuas nuptum dare proh-
beantur, quia nullum poteſt ex ejuſmo-
matrimoniis periculum pupillaribus ratio-
nibus accidere. *l. libertum, 64. in fin. D.*
tit. l. curatorem, 5. C. de interdict. matrim.
item ne mater pupillæ cum filiæ ſuæ tutor
ipſiuſve nubere filio vetetur. *l. 2. C. eod.* Hu-
jus autem S.C. exceptiones tres reperio. Pr-
ma eſt, ſi puella à patre ſuo vel deſponſat.
vel teſtamento deſtinata ſit ſuo tutori, eju-
ve filio. *l. ſi patris, C. de interd. matr. l. no-*
eſt, 66. D. h. t. l. qui pupillam, 7. D. de adul.
Secunda eſt, ſi tutor rationes reddiderit, &
puella annum ætatis 25. atque inſuper an-
num utilem exceſſerit, intra quem petere i-
integrum reſtitutionem poterat. *l. quam-*
quam, 62. §. ult. D. h. tit. d. l. qui pupillam
de adult. l. ſi patris, C. de nupt. quem annum
utilem Juſtinianus in continuum quadrien-
nium mutavit. *l. ult. C. de temp. in int. reſti-*
tut. Tertia exceptio eſt, ut, qui ſuæ uxor
curator abſens & ignorans conſtitutus eſt, re-
tinere uxorem poſſit; ita tamen, ut alium ſub-
ſtituendum curet. *l. 4. C. de excuſ.* Nam etſi
ejuſmodi curatoris datio non valet, *l. mari-*
tus, C. qui dar. tutor. tamen, qui non jure
tutores curatoreſve dantur, curare debent,
ut alii ſufficiantur; aut pupillorum propin-
quos, ut id faciant, admonere. *l. 1. §. ul-*
tim. D. de eo qui pro tut. l. tutores, 39. §.
qui

qui ſe, 2. *D. de adminiſtr. tut*. ſimiliterque is, qui ſuæ nurui curator datus eſt, excuſare ſe debet, dareque operam, ut alius curator conſtituatur. *l. licet*, 17. *C. de excuſat. l.* 3. *C. de interd. matrim.* Sequitur ut de cognatione & adfinitate ex partitione noſtra diſſeramus. Verum quia juris hujus utriuſque diſputationi commodior alibi locus eſt; ſtatim poſtremum caput, quod de adoptione eſt, adgrediemur.

Caput IV.

De adoptione, quæ nuptias vel impedit, vel non impedit.

Adoptio, adgnationis ſive (ut juriſconſulti loquuntur) civilis cognationis ſpecies eſt. *l.* 4. §. 2. *D. de grad.* à jure tamen & ratione ſanguinis plane aliena. *l. qui in adopt.* 23. *D. de adopt.* hoc eſt, ab omni veræ cognationis jure. *d. l.* 4. §. 3. *& l. ſi qua mihi*, 12. *§. ult. D. de rit. nupt.* Adfinitatem autem per adoptionem jure contrahi, alio loco ex eo probavimus, quod adfinitas juris naturalis eſt, adoptio vero civilis. qua de cauſa per minimam capitis minutionem adfinitas non tollitur. *l.* 4. §. *pen. D. de grad.* Abuſive tamen adfinitatis nomina etiam in adoptione tribui, eodem loco demonſtravimus. Itaque de nuptiarum jure

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

hanc regulam proponemus, ut in linea dire-ćta nuptiæ in infinitum interdictæ ſint, non modo inter eas perſonas quæ adgnatorum jure ſunt, ſed etiam quæ cognatorum & adfinium nomen obtinent. Adgnatorum hoc modo: nam quæ per adoptionem filia neptiſve eſſe cœpit, duci uxor non poteſt, etiamſi adoptio diſſoluta ſit. *l. quinetiam.* 55. *D. de rit. nupt. &* §. *ergo non omnes, Inſt. de nupt.* Prioris juris æquitas orta ex nominum & adpellationum ſanctitate videtur, ne, qui pater avuſve dicitur, filiam, neptemve, in matrimonio habeat. Alterius vero hæc; pudoris & honeſtatis publicæ ratio: ne qua ſuſpicio naſcatur, adoptatorem idcirco puellam emancipaſſe, ut, quæ clam placuerat, ea palam atque aperte frueretur. De adfinitate autem hoc jus eſt, ut patri adoptivo filii ſui adoptivi uxorem habere in matrimonio non liceat, ne poſt emancipationem quidem: quoniam, ait Paulus, aliquando nurus ei fuit, vel potius quaſi nurus. *in d. l. adoptivus*, 14. *D. h. t.* Quod eodem modo contra in reciprocatione ſervatur, ut filius adoptivus patris adoptivi uxorem, ne poſt emancipationem quidem, habere poſſit: quoniam, etſi nec matris loco ei eſt, nec cognata, *d. l. qui in adoptionem, D. de adoption.* tamen quaſi novercæ locum apud eum obtinet. *d. l. adoptivus, in princ. &* §.

nunc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nunc videamus, *D. de rit. nupt.* Cognationis autem nullam haberi rationem, ex eo conſtat, quod etiam uterinam patris adoptivi ſororem ducere permittitur. *l. ſi qua mihi*, 12. §. *ult. D. de rit. nupt.* Videamus, an idem eodemque modo etiam de ipſius matre dici poſſit; quippe quæ omnino extranea eſt: nam neque illi adgnata eſt, cum ne patri quidem ipſius adoptivo adgnata ſit; (mater, inquam, filio adgnata non eſt. *l.* 7. *D. de cap. min.* qua de cauſa dilucide Paulus ſcribit, eam aviæ loco filio adoptivo non eſſe. *d. l.* 23. *D. de adopt.*) neque vero cognata, & multo minus adfinis. Nam, cum per adoptionem cognatio non contrahatur, ſequitur, ut neque patris adoptivi mater, neque ipſius cognati, adoptivo filio cognati ſint. *d. l.* 4. §. 2. *D. de grad.* Quibus enim adoptatus adgnatus non ſit, his nec cognatus ſit. *l. qui in adoptionem*, 23. *D. de adopt.* Quid verbis opus eſt? Nam etiam patris adoptivi pater adoptato extraneus eſt; viciſſimque nepos à filio adoptatus, patri adoptatori alienus eſt. *l. patris*, 7. *l. ſed ſi hoc*, 10. §. *parentes*, *D. de in jus voc. l. quem filius*, 26. *D. de adopt.* quippe cum adoptare filiusf. non poſſit, ſed is ſolus qui emancipatus eſt. nam, qui in ſua ipſe poteſtate non eſt, quomodo alios haberet? *l. ſi adrogatus*, 22. *D. de adopt.* Adverſari tamen graviter videtur Caius, *in d. l.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

quinetiam, §. 1. ubi diſerte ſcribit, Patri
adoptivi matrem duci uxorem non licere
quinetiam adſcribit, Tantiſper eas nuptia
prohiberi, dum adoptio permanet: nam ha
diſſoluta illam fieri extraneam. Quod ſan
(pace Caii juriſconſulti dixerim) perabſur
dum videtur; cum, ut antea docuimus, n
conſtante quidem adoptione, ullum vel ad
gnationis, vel cognationis, vel adfinitati
jus haberet. Ne multis morer; potius
quam Caium tantæ incogitantiæ argua
mus, exiſtimarem, dicendum eſſe, cum ipſ
amitam ſcripſiſſet, primum oſcitante
librarium ſcripſiſſe *matrem*, mox alterun
ſemidoctum ad gloſſam adjeciſſe *aut ma*
terteram: errore conſimili, quem nun
omnes agnoſcunt apud eundem Caium, &
eod. ad edictum lib. *l. per adoptionem*, 17. *in*
fin. D. eod. tit. ubi pro *amitam* abſurdiſſim
in vulgatis libris omnibus legebatur *ma*
terteram. quod mendum primus Haloan
der animadvertit: poſt Florentini Codici
auctoritate ſine controverſia ſublatum eſt
Hujus autem emendationis noſtræ cauſ
hæc eſt, quoniam utraque illi extranea ſem
per fuit: nam neque mater, neque materter
patris adoptivi ullo vel adgnationis vel co
gnationis vel adfinitatis jure adoptat
tenetur. quippe cum (quantum ad ma
terteram attinet) ne uterina quidem ad
optiv

optivi patris ſoror, quæ adoptivo filio matertera eſſe deberet, ſi qua inter illos cognatio contracta fuiſſet, ulla neceſſitudine illi devincta ſit. *l. ſi qua mihi*, 12. *§. ult. D. eod.* Similiterque, in reciprocatione, Ulpianus eodem loco ſcribit, adoptivæ ſororis filiam mihi eſſe extraneam, uxoremque duci etiam conſtante adoptione licere: quoniam, inquit, per adoptionem fieri avunculus non poteſt: non igitur matertera, nec matertera magna, nec major, nec maxima. viciſſimque, pari eademque reciprocatione, ſororis filius, nepos, pronepos, filia, neptis, pro extraneis habentur. Longe vero diverſa ratio eſt & filiæ & ſororis conſanguineæ, & amitæ patris adoptivi, itemque neptis ex ipſius filio; de quo Caius eodem loco ſcribit: nam inter adoptatum & illas perſonas adgnatio contracta eſt. De filia patris adoptivi teſtimonium eſt *in l. qui in adoptionem*, 23. *in fin. D. de adopt. l. ſi ſtipuler*, 35. *D. de verb. obl. l. per adoptionem*, 17. *D. de rit. nupt. & §. 5. Inſt. de nupt.* ubi propterea ſuaderi dicitur iis, qui generum adoptare volunt, ut prius filiam emancipent; qui nurum, ut filium; ne videlicet ſoror fratri nupta videatur. alioqui generi nuruſve adoptione matrimonium perimitur. *l. non ſolum*, 67. *§. 3. D. de rit. nupt.* ac Dio, *lib.* 60., memoriæ prodidit, Claudium, cum fi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

liam ſuam Neroni à ſe in filii locum adoptato collocare vellet, filiam prius emancipaſſe, ne fratri, inquit, ſororem dare uxorem videretur. De ſorore conſanguinea patris adoptivi, quæ filio adoptivo amita eſt, teſtimonium eſt *in d. l. per adoptionem*, *in fin.* argumentum vero apertiſſimum *in d. l. ſi qua mihi*, 12. *in fin. D. eod.* Duobus autem modis amita mihi eſſe adoptiva poteſt: primum, ſi meus avus filiam adoptarit; deinde, ſi, qui me in nepotis locum adoptarit, filiam habeat. Jam, de amita patris adoptivi teſtimonium exſtat *in d. l. per adopt. §. ult.* ubi adoptatus vetatur amitam magnam uxorem ducere. quod tamen de eo adoptato intelligendum eſt, qui patris morte, non autem emancipatione ſui juris factus eſt: quia non modo patris amita, verum etiam ſoror conſanguinea, per ipſius emancipationem illi fit extranea. quo caſu illam ſine dubio ducere adoptatus uxorem poterit, ut modo intellectum eſt ex *l. 7. & l. ſed ſi hac*, 10. *§. parentes, D. de in jus voc.* De nepte ex filio, cui cum adoptato connubium non eſt, teſtimonium eſt *in d. l. quinetiam*, §. 1. argumentum vero ex reciprocatione *in d. l. per adoptionem*, §. *ult.* quoniam par eademque ratio eſt patrui adoptivi, & amitæ adoptivæ, & filii filiæque fratris adoptivi. Quod cum ita ſit, ingenue fateor, à me non intelli-
gi,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

gi, quo jure Maximianus in Panegyrico, ipſi & Conſtantino dicto, laudetur, quod filiam ſuam Conſtantino, in nepotis locum adoptato, in matrimonium collocavit: niſi dicamus, eam prius à Maximiano emancipatam fuiſſe: *O divinum*, inquit, *tuum, Maximiane, judicium, qui hunc tibi jure adoptionis nepotem, majeſtatis ordine filium; etiam generum eſſe voluiſti!* Atque hoc quidem conſtantis adoptionis jus, eſt in transverſis gradibus & adgnatis perſonis idem quod in directis gradibus: at ejus diſſolutæ jus plane diverſum eſt: nam in directa linea prohibitio nuptiarum etiam poſt diſſolutam adoptionem durat, in tranſverſa remittitur. *l. ſi quis*, 9. §. *ult. D. de lib. & poſt. l. per adoptionem*, 17. *D. h. t.* §. 2 *Inſt. de nupt.* Cujus rei ratio prima ſpecie eſſe hæc videtur, quoniam adoptatus per emancipationem efficitur extraneus, *d. l. quinetiam*, *& d. l. ſi ſtipuler, D. de verb. obl.* & quia, ut ait Ulp., poſt emancipationem in totum familiæ adoptivæ obliviſcuntur. *l. ſi quis tutor*, 60. §. 6. *D. eod. l.* 1. §. *liberos, D. ſi tab. teſt. null.* Sed videamus, anne hoc idem etiam de patre & adoptata filia, & poſtea emancipata, dici poſſit, commodiorque & certior ratio hinc ſumenda ſit; quia, cum matrimonium cum filia jure gentium inceſtum ſit, conſentaneum videtur, propter illius nomi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nis ſanctitatem etiam ab emancipatæ nuptiis abſtinere: at cum ſororis nuptiæ ſolo civili jure inceſtæ habeantur, ut ſuo loco demonſtravimus, nihil abſurdi ſit, inſtitutum juris civilis, contrario ejuſdem juris inſtituto, abrogari. *l.* 8. *D. de cap. minut.*

Caput V.

De jure cognationis, quoad nuptias, ex jure civili Rom.

Proximum eſt, ut de cognationis jure videamus. Qui locus aliquanto mihi, quam vulgo creditur, difficilior videtur. Nam, utrum lege aliqua populi R. certa jus iſtud definitum fuerit, an moribus tantum, & veteri conſuetudine, difficile dictu eſt. De ſororis nuptiis leges fuiſſe dicuntur *in l. ſi ſtipuler*, 35. §. 1. *D. de verb. obl.* cujus tamen in extremo *mores* nominantur, itemque *in l.* 8. *& l. ſororis*, 39. §. 1. *D. h. t.* Quinetiam, *Si quis*, inquit, *ex his, quas moribus prohibemus uxores ducere, inceſtum committit.* At Corn. Tacitus, *lib.* 12., Claudium Imp. ita loquentem facit: *At enim nova nobis in fratrum filias conjugia. ſed aliis gentibus ſolennia, nec lege ulla prohibita. & ſobrinarum, diu ignorata, tempore addito percrebuiſſe. morem adcommodari prout conducat: & fore hoc quoque in his quæ mox uſurpentur.*

Cre-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Credibilius igitur eſt, jus antiquum de caſtis inceſtiſve nuptiis, totum pontificium fuiſſe. Itaque Tacitus, lib. 1., *Conſulti per ludibrium pontifices*, inquit, *an concepto, nec dum edito partu, rite nuberet.* Quod idem pluribus verbis exponit Dio *lib.* 48., conſultos à Cæſare pontifices, an Liviam Neronis uxorem gravidam ſibi in matrimonium accipere liceret. Neque obſtat, quod Paulus, *in d. l.* 35. *de ver. obl.* leges adpellat. nam probabile eſt, nonnullas leges, quæ ad jus pontificium adcommodatæ eſſent, latas de nuptiarum jure fuiſſe. quod etiam paulo poſt ex Plutarchi lib. de Ro. quæſtionibus cognoſcetur. Age, cetera videamus. Nam jus R. tribus regulis comprehendi poteſt. Quarum prima hæc eſt: Inter eas perſonas, quæ parentum liberorumque locum obtinent, in infinitum nuptiæ jure gentium inceſtæ ac nefariæ ſunt. §. *ergo, D. h. t.* Dixi, *jure gentium:* quoniam, etſi veteres hiſtoriæ memorant, ejuſmodi nuptias apud Aſſyrios, Perſas, Medos, Parthos, Æthiopas, Indos, aliaſque præterea nonnullas gentes, probatas atque uſurpatas fuiſſe; tamen, cum eas gentes Romani pro barbaris & humanitatis expertibus haberent, juris gentium nomen ad eas non produxerunt. Sequitur ſecunda regula: Inter eas perſonas, quæ à latere ſunt, fratris & ſororis nuptiæ jure gentium

inceſtæ ſunt: patrui vero & amitæ, avunculi & materteræ, jure civili tantum: idque in infinitum. De fratribus & ſororibus teſtimonium exſtat *in l. libertinus*, 8. *juncta l. ſororis*, 39. *D. h. t.* Et certum eſt, apud complures exteras gentes, & barbaras, hujuſmodi fratrum ſororumque permiſſas nuptias fuiſſe. Quod autem de fratrum ſororumque nuptiis conſtitutum eſt Romano jure, intelligendum eſt non modo de germanis, id eſt, ex utroque parente ſuſceptis, verum etiam de conſanguineis, hoc eſt, eodem patre natis, atque etiam de uterinis, id eſt, ex eadem matre ſuſceptis. §. *inter eas*, 2. *Inſt. de nupt.* adeo ut ne vulgo quidem quæſitas ſorores ducere liceat. *l. & nihil*, 64. *D. h. tit.* Porro de patruis, avunculis, amitis, materteris, impeditior aliquanto diſputatio eſt: magnum enim video nuper inveteratum errorem patefactum fuiſſe, de patrui & fratris filiæ nuptiis: cum par idemque antehac putavimus jus eſſe de iis, quod eſt de avunculi & ſororis filiæ conjunctione; quam jure civili, non gentium, Papin. inceſtam nominat, *in l. ult. D. de cond. ſin. cauſ. & l. ſi adulterium*, 38. §. 1. *D. ad leg. Iul. de adult. l. etiam*, 56. *D. h. t.* qua de cauſa non matrimonium, ſed contubernium adpellatur, *in l. miles*, 11. §. 1. *D. ad leg. Iul. de adult. & l. qui in provincia*, 57. *D. h. t.* Sed ex fragmentis veterum juriſcon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

juriſconſultorum, nuper editis, intellectum atque animadverſum eſt, leges illas omnes proprie & præciſe ad ſororis filiam pertinere. nam, qui locus in Ulpian. regulis mendoſiſſime legebatur, nunc illorum Collectaneorum beneficio ſic reſtitutus eſt: *Inter cognatos autem ex tranſverſo gradu olim quidem uſque ad quartum gradum* (ſic enim illo loco reſtituendum eſt) *matrimonia contrahi non poterant: nunc licet uxorem ducere, ſed tantum fratris filiam, non etiam ſororis; nec amitam, nec materteram; quamvis eodem gradu ſint*. Itaque continenter ex Paulo locus hic profertur: *Inter parentes & liberos matrimonia contrahi non poſſunt: nec filiam ſororis aut neptem ducere poſſumus*. Itemque ex Papiniano ille: *Qui ſororis filiam uxorem duxerat per errorem, antequam præveniretur à delatore, diremit certum*, &c. Quinetiam imperatorum Maximiani & Diocletiani reſcriptum ſubjicitur, quo, ex latere, amitæ tantum & materteræ, ſororiſque filiæ, & ex ea neptis, nuptiæ nominatim prohibentur: nulla de patruo, vel fratris filia mentione interpoſita. Quibus ex locis perſpicitur, quod etiam à doctiſ. J. C. Pithœo animadverſum eſt, eorundem Impp. reſcriptum, quod à Triboniano relatum eſt *in l. nemini*, 17. *C. de nupt.* interpolatum ab eodem fuiſſe, atque his verbis ex novo Con-

ſtantini jure amplificatum: *præterea fratris filia, & ex ea nepte.* Quid ergo eſt? dicet aliquis: Cum Juriſconſulti ſcribunt, avunculi, amitæ, & materteræ nuptias idcirco inceſtas eſſe, quod illæ perſonæ parentum locum ac numerum obtinent, *l. ſororis*, 39. *D.h.t.* §.*item amitam*, 5. *Inſt.de nupt.* an patruum ex eo numero excludunt? Sane illud ſcire oportet, antiquo jure ac moribus, non minus patruum quam avunculum, parentis loco numeratum: ejuſque nuptias pro inceſtis habitas fuiſſe. Cujus rei argumento eſt illud Catulli Epigramma ad Aufilenam:

Aufilena, viro contentam vivere ſolo,
Nuptarum una eſt è laudibus eximiis.
Sed cuivis quamvis potius ſuccumbere fas eſt,
Quam matrem fratres efficere ex patruo.

Nam liberi ex eo concubitu ſuſcepti, ſuæ matri & filii & fratres patrueles efficiuntur. Sed, cum Claudius imperator Agrippinam, Germanici fratris ſui filiam, deperiret, eamque ſibi juſto matrimonio ſociare cuperet, à ſenatu decretum efflagitavit, quo ejuſmodi matrimonia juſta pronunciata ſunt: ut Sueton. *in illius vita,* & Tacit. *lib.* 12., & Zonaras *tom* 2. teſtantur. Unde intelligitur, ea matrimonia uſque ad illud tempus inceſta nefariaque habita fuiſſe. *Pactum*, inquit Tacitus, *inter Claudium & Agrippinam matrimonium jam fama, jam amore*

illicito

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

illicito firmabatur: nec dum celebrare ſolennia nuptiarum audebant. nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ. quin & inceſtum, ac, ſi ſperneretur, ne in malum erumperet publicum, metuebatur. Suetonius autem, *Verum*, inquit, *Agrippinæ, Germanici fratris ſui filiæ, per jus oſculi & blanditiarum occaſionem pellectus in amorem, ſubornavit proximo ſenatu, qui cenſerent, cogendum ſe ad ducendam eam uxorem, quaſi Reip. maxime intereſſet: dandamque ceteris veniam talium conjugiorum, quæ ad id tempus inceſta habebantur.* & aliquanto poſt: *Ducturus contra fas Agrippinam uxorem,* &c. Qua de cauſa Seneca *in Octavia* his verſibus illas nuptias exſecratur:

Genitamque fratris conjugem captus ſibi
Toris nefandis flebili junxit face.

Hoc autem S.C. jus annos circiter ducentos quinquaginta duravit, hoc eſt, uſque ad Conſtantini & Conſtantis imperium. Nam Capitolinus, in Anton. Philoſ., *Filiam ſuam Lucillam*, inquit, *fratri deſpondit.* Ergo Impp. illi primi nefarium illud jus abrogarunt, & capitis pœnam ei inceſto impoſuerunt, *l. 1. C. Th. de inceſt. nupt.* Eamque illorum conſtitutionem à conſuetudine (ut credi par eſt) neglectam renovavit Imp. Zeno. *l. ult. C. de inceſt. nupt.* itemque *l. ult. C. ſi nupt. ex reſcr. pet.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Ex quibus, quantam labem unius tyranni inſania, quantumque vitium in jus civile importarit, facile intellectu eſt. Quod eo etiam abſurdius fuit, quia, cum patrui & fratris filiæ nuptiæ permitterentur, amitæ tamen & fratris filii matrimonium interdictum erat. *l. per adoptionem*, 17. §. 1. *D. h. t.* §. *item amitam*, *Inſt. de nupt.* Ubi hæc ratio adſcribitur, quia parentis loco eſt; proinde quaſi patruus illo S.C. ex parentum numero ſublatus eſſet. contra *l.* 2. §. 1. *D. de uſuf. ear. rer.* Sed & Tacitus, *lib.* 16. teſtatur, amitæ conſortium pro inceſto habitum fuiſſe: ubi ſcribit, Neronem Silano accuſatores ſubmiſiſſe, qui eum inceſti poſtularent, quod cum amita ſua Lepida rem habuiſſet. Quid ergo eſt, dicet aliquis, quod Xiphilinus *in Nerva* ita ſcribit? Ἐνομοθέτησε δὲ μὴ ἀδελφιδῆν γαμεῖν. Sane ἀδελφιδῆς nomen tum in fratris, tum in ſororis filiam convenire, & Pollux & Heſychius teſtantur. Quare, cum de fratris filiæ interdictis nuptiis mentionem juriſconſulti nullam faciant, ſed de ſororis filia præciſe tot locis commemorent; credibile eſt, ἀδελφιδῆς nomen ad ſororis filiam referendum eſſe: quam corrupte Ambroſius *neptem*, Æl. Spartianus *neptem per ſororem* adpellat. nam, cum Xiphilinus de Adriano dixiſſet, Τραϊανοῦ ἀδελφιδῆν ἐγεγαμήκει· ille, *Trajani*, inquit, *per ſororem*

neptem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

neptem uxorem accepit. Utcunque ſit, tantum apud Romanos etiam perditiſſimis moribus, & ſeculo corruptiſſimo, ſanguinis reverentia valuit, ut iidem auctores teſtentur, peradmodum paucos fuiſſe qui Claudii exemplum imitarentur. Quinetiam de Domitiano Tranquillus ſcribens: *Fratris filiam, adhuc virginem, oblatam in matrimonium ſibi, pertinaciſſime recuſavit.* Supereſt illa quæſtio, Quid ſit, quod, cum antiquo jure fratris filiam ducere liceret, Caius tamen ita ſcribat: *Patris adoptivi mei neptem ex filio uxorem ducere non poſſum.* l. quinetiam, 55. §. 1. D. h. t. Nam, ſi naturalis fratris filiam ducere licuit, quanto magis adoptivi? Quid igitur, ſi legeremus, *neptem ex filia?* Sed perſpicue refragatur *l. ſi qua mihi*, 12. §. *ult. eod.* Verius igitur eſt, quod contra juris rationem, & pudorem, & antiquum morem, receptum fuerat, reſtringendum potius, quam producendum fuiſſe. *l. quod vero*, 14. *D. de legib. l. quæ propter*, 162. *D. de reg. jur.* Atque id exemplum, ut inſigne & eximium, ac ſingulare, notandum puto; ſimulque deridendam Siſinnii cujuſdam Orientalis patriarchæ ſtultitiam: qui, cum de gradibus cognationis & adfinitatis, interdictiſque nuptiis, non minus verboſe quam confidenter in libro juris Orientalis ſecundo garriat; tamen auſus eſt adfirmare, nulla ſcripta lege nomi-

nominatim interdictum, ne fratres fratrum filias in matrimonium accipiant: cum tamen *libro Baſilic.* 28. multis, non modo tertius ille gradus, verum etiam quartus, qui conſobrinorum eſt, itemque ſextus, quo ſobrini continentur, diſerte prohibeatur. Sequitur tertia regula: Inter patrueles, amitinos, conſobrinos, nuptiæ noviſſimo civili jure permiſſæ ſunt. *§. duorum, Inſt. de nupt. l. celebrandis,* 19. *C. de nupt.* Varia autem & multiplex hujuſce juris ratio obſervanda eſt. Nam antiquiſſimis temporibus ea conjugia injuſta inceſtaque habita ſunt, ut ex Cor. Taciti lib. 12. paulo ante demonſtratum eſt: *Et ſobrinarum,* inquit, *diu ignorata conjugia tempore addito percrebuerunt.* Itaque Plutarchus *in Romanis quæſtionibus,* Πρότερον, inquit, οὐκ ἐγάμουν τὰς ἀφ' αἵματος, ὥσπερ οὐδὲ νῦν τηθίδας οὐδὲ ἀδελφὰς γαμοῦσιν· ἀλλ' ὀψὲ συνεχώρησαν ἀνεψιαῖς συνοικεῖν. *Prius,* inquit, *non accipiebant in matrimonium quæ ſanguinis ejuſdem erant, ut ne nunc quidem amitas, aut materteras, aut ſorores accipiunt: ſed ſero conſobrinarum nuptias permiſerunt.* Deinde adſcribit, cum quidam ad populi judicium ob conſobrinæ matrimonium vocatus fuiſſet, abſolutum; legemque latam, ut cum conſobrinis connubium eſſet, propiore gradu non eſſet. Ψηφισάμενος, inquit, πᾶσιν ἐξεῖναι γαμεῖν ἄχρις ἀνεψιῶν,

ψιῶν, τὰ δὲ ἀνωτέρω κεκωλῦσθαι. Quamquam reperio, eorum conjugiorum conſuetudinem etiam ante Plutarchi tempora percrebuiſſe: atque hoc jus nequaquam tum fuiſſe, ſed in eorum, qui abſtinebant, continentia potius quam in certa lege poſitum fuiſſe. Nam & Cicero *pro Cluentio* ait, ejus ſororem Melino conſobrino ſuo nupſiſſe. Idemque Plutarchus ſcribit, Brutum Catonis avunculi ſui filiam in matrimonio habuiſſe. Sed & Sueton. *in Auguſt.*, & Dio *lib.* 53. memoriæ prodiderunt, Auguſtum filiam ſuam Juliam Marcello Octaviæ ſororis ſuæ filio nuptum collocaſſe. Et Quintil., *lib.* 6., filium ſuum, immatura morte ſibi ereptum, lugens, avunculo eum deſtinatum generum fuiſſe oſtendit. Capitolinus de Antonino Philoſopho, *Habuit uxorem*, inquit, *Anniam Fauſtinam, conſobrinam ſuam*. Atque hinc videlicet illa Ulpiani regula nata eſt, vulgo in jure tanquam per manus tradita, Inter cognatos uſque ad quartum gradum connubium non eſſe: quemadmodum ſup. demonſtratum eſt. Quartum autem gradum jurisconſulti, poſita ſumtaque ſuperiore regula, intelligebant, quæ inter eas perſonas, quæ parentum liberorumque locum obtinent, conjugia prohibuit: ſicuti ſuperius docuimus. Quaſi hanc regulam ita concepiſſent: Extra eas perſonas, quæ parentum liberorum-

que

que locum obtinent, connubium quarto gradu permittitur. Itaque, cum amitæ materteræque magnarum, itemque ſororis neptis, conjugium prohibent, clauſulam hanc ſubjungunt: *Quamvis quarto gradu ſint. l. per adoptionem,* 17. *D. h. tit.* ejuſque conſobrinorum matrimonii crebra in libris noſtris mentio fit. veluti *in l.* 3. *l. non ſolum,* 67. §. 1. *D. h. tit. l. uter,* 23. *& l. ſequent. D. de condit. inſt. l. Lucius,* 78. §. *filiam, D. ad Trebell. ac præſertim in l.* 2. *C. de inſt. & ſubſt.* ubi Antoninus ſcribit, Caſſiam quandam probabili conſilio ſub hac conditione inſtitutam, *Si conſobrino nupſiſſet.* Primus, ut opinor, Theodoſius major eas nuptias prohibuit, ut ipſius filius teſtatur *in l. un. C. Th. ſi nupt. ex reſc. pet.* Itemque Sex. Aurelius Victor: *Tantum,* inquit, *pudori & continentiæ tribuens, ut conſobrinarum nuptias vetuerit, tanquam ſororum.* Eandem autem conſtitutionem ejuſdem filii Arcadius & Honorius, primo imperii ſui anno, confirmarunt, uti patet *ex l.* 3. *C. Th. de inceſt. nupt.* quæ tamen à Triboniano conciſa & mutilata in Codicem Juſtinianeum relata eſt. *l. ſi quis inceſti, C. de inceſt. nupt.* Verum iidem, aliquot annis interjectis, & ſua & patris conſtitutione abrogatâ, nuptias illas comprobarunt. *Celebrandis,* inquiunt, *inter conſobrinos matrimoniis licentia, legis hu-*

jus ſalubritate, indulta eſt: ut revocata priſci juris auctoritate, reſtinctiſque calumniarum fomentis, matrimonium inter conſobrinos habeatur legitimum, ſive ex duobus fratribus, ſive ex duabus ſororibus, ſive ex fratre & ſorore nati ſunt; & ex eo matrimonio editi, legitimi, & ſuis patribus ſucceſſores habeantur. l. celebrandis, 19. C. de nupt. Verum ecce rurſus aliam mutationem, cum, qui illis ſucceſſerunt, Impp. Honorius & Theodoſius, eas nuptias, quaſi communi jure damnatas, ex reſcripto petendi poteſtatem fecerunt; patris, ut aiunt, exemplum imitati. *l.* 1. *C. Th. ſi nupt. ex reſcr. pet.* cujus reſcripti formulam videre licet apud Caſſiod. *Variar. lib.* 7. Utrum autem jus Imp. Juſtinianus in Inſtit. ſuis ſit ſecutus, liquido adfirmare non poſſumus. nam cum illam conſtitutionem in ſuum Codicem inſeruit: in Inſt. tum etiam, *Duorum autem*, inquit, *fratrum vel ſororum liberi, vel fratris & ſororis, conjungi poſſunt.* qui tamen locus cum in optimo Tigurino libro, tum etiam apud Theophilum, adjecta negatione legitur. quinetiam lib. βασιλικ. 28. ubi prohibitæ nuptiæ commemorantur, ita ſcriptum eſt: Ὁμοίως οὐδὲ τὴν θυγατέρα τοῦ θείου, ἢ τῆς θείας, τουτέστι τὴν ἐξαδέλφην μου. ἀλλ' οὐδὲ ὁ υἱός μου τὴν ἐκγόνην αὐτῶν, οἵτινες λέγονται δισεξάδελφοι. *Similiter*, inquit, *neque patrui vel amitæ filiam, hoc eſt, conſobri-*

nam

nam meam: quin nec filius meus neptem ipſorum, qui inter ſe ſobrini dicuntur.

Caput VI.

Intra quem cognationis gradum pie contrahi conjugia poſſint.

Sed jam conſiderandum eſt, quæ leges pie in eccleſia Chriſtiana de cognatorum conjugiis inſtituendæ ſint. Nam & Orientales & Occidentales in eo conveniſſe video, ut, quo longius perſonæ, de quarum conjugio quæritur, à genarcho diſtant, eo minus inter ſe cognatæ & conſanguineæ videantur. Itaque paſſim in illo jure Orientali & Baſilicis libris videre licet patriarcharum & epiſcoporum reſponſa, quibus nuptiæ intra ſeptimum gradum prohibentur. Ut in decreto Demetrii Chomateni: Ἡ τῆς ἐκ πλαγίου διὲ, μέχρι καὶ ἑβδόμου βαθμοῦ τὴν κώλυσιν ἔχουσα, ἐκτότε τοῖς βουλομένοις συνάπτεσθαι τὸ ἄνετον παρὰ τοῦ νόμου λαμβάνει καὶ ἀνεμπόδιστον. *Ordo eorum, qui ex obliquo ſunt, uſque ad ſeptimum gradum prohibitionem habens, poſtea copulari matrimonio volentibus facultatem à lege ſumit.* Apud Romaniſtas autem, ante Innocentii tertii protopapatum, connubium intra ſeptimum gradum non fuit. *De adfinitate conſanguinitatis*, inquit Gregorius, *per gradus cognatio-*

ni.

nis placuit uſque ad ſeptimam generationem obſervare. Nam & hereditates rerum, per legales definitiones ſancitæ, uſque ad ſeptimum gradum protendunt heredum ſucceſſionem. Non enim ſuccederent, niſi de propagine ſanguinis eis deberetur. *c. de adfinitate*, 35. *q.* 2. *& q.* 3. idemque pluribus verbis commemoratur *in c. nullum, c. progeniem, c. de conſanguinitate, & quatuor ſeqq.* Sed multo verboſius, 55. *q. c. ad ſedem*: ubi Alexander, protopapa ſecundus, diris devovet, ac perpetui gladio anathematis eos jugulat, ſi quis eam legem abrogarit; cauſamque duobus locis aperte deſcribit: *Quoniam,* inquit, *ſecundum Canones conſanguinitas ſeptimo gradu terminatur.* At Innocentius III. Alexandri fulmen & minas nihil veritus, eam legem ad quartum gradum reſtrinxit. *Non debet,* inquit, *reprehenſibile judicari, ſi ſecundum varietatem temporum, ſtatuta quandoque varientur humana; præſertim cum urgens neceſſitas, vel evidens utilitas, id expoſcit: quoniam ipſe Deus, ex his quæ in veteri teſtamento ſtatuerat, nonnulla mutavit in novo. Cum ergo prohibitiones de conjugio in ſecundo & tertio adfinitatis genere minime contrahendo, & de ſobole ſuſcepta ex ſecundis nuptiis cognationi viri non copulanda prioris. & difficultatem frequenter inducant, & aliquando periculum pariant animarum; cum*

ceſſante

ceſſante prohibitione ceſſet affectus, conſtitutiones ſuper hoc editas, ſacri adprobatione concilii, revocantes, præſenti conſtitutione decernimus, ut ſic contrahentes de cetero libere copulentur, prohibitio quoque copulæ conjugalis quartum conſanguinitatis & adfinitatis gradum de cetero non excedat. Quaternarius vero numerus bene congruit prohibitioni conjugii corporalis: quia quatuor ſunt humores in corpore, qui conſtant ex quatuor elementis. *c. pen. ext. de conſanguin.* Ejus autem erroris, quod videlicet cognatio ſeptimo gradu terminetur, cauſa hæc fuit, quemadmodum ſuperius demonſtratum eſt, quoniam apud juriſconſultos legerant, ubi de naturali cognatione quæritur, non facile ſeptimum gradum excedi: partim quia vix ultra eum gradum cognatorum vita conſiſtit, *l. 4. D. de gradib.* partim quia in ſexto gradu cognatorum nomina deficiunt. ultimi enim cognatorum gradus ſobrinorum ſunt, ut ait Paulus *in l. ultim. §. ultim. D. eod. & lib. ſentent. 4. tit. 11.* Verum intelligere debebant, cum cognatio ſit ſanguinis communio, ut initio dictum eſt; inter quaſcunqne perſonas ſanguinis communio eſt, quantumvis longinqua ſit, tamen inter eos cognationem intercedere. Itaque nihilo minor inter ſobrinos cognatio eſt, qui ſex invicem gradibus diſcrepant, aut ſobri-
nis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nis natos, qui octo, quam inter fratres, qui duobus duntaxat. ut in rivulis uno ex capite accerſitis, & quantumvis longe diductis, non minor, ut ita dicam, aquæ cognatio eſt, quam ubi inter ſe proximi ſunt: & in arbore rami quantumvis disjuncti, non minus inter ſe ſucci communionem habent, quam qui trunco ſunt proximi. Quod vero de ſexto gradu à Juriſconſultis ſcriptum eſt, non eo pertinet, quaſi cognatio, id eſt, ſanguinis communio, eo gradu deſinat; nam etiam ad decimum gradum adgnationis, ac proinde cognationis nomine, hereditates jure civili deferuntur: ſed, quia, cum jus civile ſolis adgnatis hereditates detuliſſet: cognatos nullo numero habuiſſet; prætor autem, jus civile corrigens, ad ſucceſſionem eos vocaſſet; non ultra ſextum gradum eos edicto ſuo comprehendit. §. *ultim. Inſtitut. de ſucceſ. cognat. l. pen. D. und. cogn.* Veruntamen, dixerit quiſpiam, cum in lege divina conjugium inter certas perſonas prohibeatur, ceteris permittatur; an non ibi deſinere cognationem oſtenditur, ubi prohibitio deſinit? Reſponſio in promtu eſt: aliud videlicet eſſe propinquitatem, aliud cognationem. Matrimonium inter propinquos lex divina vetat; inter cognatos non vetat. Itaque Moſes non ſcripſit, *Ne quis ad cognatum*; ſed hoc modo, *Ne quis ad propinquum*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

pinquum ſuæ carnis accedat; cum videlicet Iſraelii inceſta apud Ægyptios conjugia vidiſſent, ut in prooemio legis oſtenditur. Cujuſmodi etiam illud Athenienſium inſtitutum fuit, de quo eſt apud Terent. in Phorm.

Lex eſt, ut orbæ, qui ſunt genere proximi,
Iis nubant: & illos ducere eadem hæc lex jubet.

Itemque in Adelph.

— Hæc virgo orba eſt patre:
Hic meus amicus illi genere eſt proximus
Huic leges cogunt nubere hanc. —

Propinquorum igitur matrimonia lex divina prohibet, non cognatorum. Itaque *Gen.* 24. videmus, Abrahamum Iſaaco filio uxorem ſummo ſtudio petere ex gente & cognatione ſua, Rebeccam ſcilicet, Labanis ſororem, qui Nachoris, fratris Abrahami, erat nepos; Bethuelis, Iſaaco conſobrini, filius. Item, *ejuſdem lib. cap.* 28. Iſaacus Jacobum in Meſopotamiam mittit, ut inde uxorem ex ſua cognatione adducat: ducitque Rachelem Labanis avunculi ſui filiam. Et *Num. ult. cap.* lex fertur, ut puella heres in paterna tribu & cognatione nubat: ſimulque puellæ aliquot patruorum ſuorum filiis matrimonio junguntur. Quin etiam jus hoc fuit, ut adgnato ſine liberis mortuo, proximus quiſque prolem ei ex uxore ſuperſtite excitaret, *Ruth. cap.* 3.

Qui

Qui vero propinquorum numero ſint, non cujuſquam homine nati, ſed ſolius Dei judicium eſt: qua de cauſa Deus eadem lege illos ordine nominatim enumerat; ut facile intelligatur, quos non enumerat, propinquorum numero habendos non eſſe: quoniam, ut dici ſolet, quod lege prohibitoria vetitum non eſt, permiſſum intelligitur, *l. mutus*, 43. §. 1. *D. de procur. l. qui accuſare*, 8. *D. de accuſat.* Sed locus poſtulat, ut ſingula divinæ legis capita exponamus.

Caput VII.

Legis divinæ capita, quæ ad nuptias cognatorum pertinent, expoſita.

I. P*Atris tui matriſve tuæ nuditatem ne detegito: mater tua eſt; ne detegito nuditatem ejus.* Levit. 18. Levit. 20. Hoc primo capite duo animadvertenda ſunt. Primum, quia propinquorum nomina relativa ſunt, neque alterum ſine altero intelligitur; cum lex, patris, matris, conjugia prohibet, ſimul filii filiæque matrimonia interdicere: quod etſi hoc principio facile intellectu fuit; tamen ad reliqua hujus legis capita, via nobis hoc præcepto munienda viſa eſt. Pater igitur hoc capite filiam ducere uxorem vetatur; mater filio nubere: viciſſimque filia patri nubere, filius matrem ducere. Alterum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

autem obſervatu dignum eſt, quod, quamvis ceteris inſequentibus capitibus nuſquam virile genus uſurpetur, quaſi apud ſolos viros hæc lex promulgetur; tamen, cum hoc primo capite pater nominetur, in ceteris, ex relationis natura, virile quoque genus ſubaudiendum eſſe. Ut, cum ita dicitur, *Ne quis amitam aut materteram uxorem ducat*, ſic accipiatur, quaſi etiam dictum eſſet, *Ne qua patruo aut avunculo ſuo nubat*. Poſtremo legis clauſula notanda eſt. Nam illis verbis, *mater tua eſt*, legis ratio & æquitas demonſtratur. quaſi ſcriptum ita eſſet: Cum natura ipſa doceat, patri & matri reverentiam deberi, contra naturam eſſe, ſi quis eorum pudorem violaret, ſi quis eorum fœditatem nudaret. Quod accidit Chamo, Noachi filio; quem ob eam cauſam pater cum progenie ſua deteſtatus eſt: *Gen. 9. 22.* itemque duabus Lothi filiabus; quarum idcirco ſuboles deteſtabilis fuit: Gen. 19. 31. II. *Nuditatem neptis tuæ ex filio, vel ex filia, ne detegito; nuditas enim tua ſunt*. Cum avus prohibetur neptem ex filio filiave uxorem ducere, vi relationis nepos aviam paternam maternamve ducere prohibetur. Legis autem æquitas his indicatur verbis: *nuditas enim tua ſunt*. quod non modo ad hoc, verum etiam ad ſuperius caput referendum eſt: ut pater filiæ, avus neptis fœditatem nudans,

ſuam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſuam ipſius fœditatem nudare, ſuum ipſius pudorem, id eſt, quem æque carum ut ſuum ipſius habere debuerat, abjicere videatur. Ceterum quod de avo & nepte ſtatuitur, idem de proavo & pronepte ſine dubio intelligendum eſt. quod cum æquitatis paritas demonſtrat, tum etiam ætatum ratio: ut nihil ad hanc rem demonſtrandam adjectione opus fuerit. III. *Sororis tuæ nuditatem, ſive illa ex utroque parente tuo, ſive ex alterutro tantum nata ſit, ne detegito.* Levit. 18. 9. Item 20. 17. Deut. 27. 22. Tres ſororum ſpecies ſignificat. Nam aliæ ex eodem patre & matre, aliæ ex eodem patre tantum, aliæ ex eadem matre tantum gignuntur; ut ſuperius ſuo loco docuimus. Duobuſque recentibus doctiſſimis interpretibus adſentior, ut, quod Hebraice ſcriptum eſt, *ſive domeſticæ cognationis, ſive extraneæ ſit*, ſic accipiatur, ut domeſticæ cognationis nomine paterna, extraneæ materna intelligatur; quoniam liberi patrem ſequuntur, mater autem familiæ ſuæ & caput & finis eſt, ut ait l. pronunciatio, 195. in fin. D. de verb. ſignif. IV. *Amitæ tuæ nuditatem ne detegito; patris enim tui propinqua eſt. Materteræ tuæ nuditatem ne detegito; matris enim tuæ propinqua eſt.* Levit. 19. 12. 13. 14. Levit. 20. 19. Cum fratris filius amitam, ſororis filius materteram ducere uxorem prohibetur, vi

ipſa relationis & analogiæ, viciſſim patruus fratris, avunculus ſororis filiam ducere prohibetur: primum, quoniam, ut ſuperius diximus, brevitatis cauſa ſolius virilis ſexus mentio fit: deinde, quia ſubjecta legis ratio æque in illis valet; quod videlicet, ut amita & matertera, ſic etiam patruus & avunculus, parentis locum obtinent. Huc accedit nominum cognationis & adfinitatis (quæ ſancta quodammodo habenda ſunt) confuſio: nam, ut, ſi quis amitam duceret; patrem adfinis, &, ut ita dicam, ſororii haberet loco: ſoror autem fratri nurus efficeretur; frater ſorori ſocer. Eodem modo, ſi qua patruo ſuo nuberet, patrem adfinis, & (ut ita dicam) læviri haberet loco: unus frater alteri fratri gener efficeretur, alter vero alteri ſocer. Præterea, ſi nuptiæ cum patrui uxore duobus locis prohibentur, *Levit.* 18. 11. *&* *Levit.* 20. 20.; quanto magis ipſius patrui prohibendæ ſunt? Quod autem de patruo, avunculo, amita, matertera, hoc loco ſancitum eſt, etiam ad propatruum, proavunculum, proamitam, promaterteram producendum eſſe, rationis paritas oſtendit. nimirum, quoniam ſecundi patris, ſecundæ matris propinqui ſunt: atque (ut juriſconſulti dixerunt) parentum locum ac numerum obtinent. Atque hactenus quidem Moſes eos omnes, qui propinquorum numero

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

numero habendi ſunt, enumeravit: ex quo intelligi poteſt, cum conſobrinos omiſerit, eos in illum numerum referendos non eſſe. Itaque videmus, *cap. Gen.* 28., Jacobum Rachelem, avunculi ſui Labani filiam uxorem duxiſſe. Item, *Num. ult.*, Moſem Dei imperio auctorem fuiſſe quatuor Tzelophchadi filiabus, ut patruorum ſuorum filiis nuberent. Sed & *cap. Iehoſ.* 15. Othoniel Axam Calebi patrui ſui filiam uxorem duxiſſe memoratur. Et in hanc ſententiam Auguſt., lib., de Civit. Dei, 15. cap. 16. *Experti ſumus*, inquit, *in connubiis conſobrinorum, quam raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat; quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana.* Hæc Auguſtin., diligentior, ut apparet, legis divinæ obſervator, quam Ambroſius, qui *epiſt.* 66. ad Paternum, de his nuptiis illum conſulentem, ita reſcribit: *Quid eſt quod dubitari queat, cum lex divina etiam fratres patrueles prohibeat convenire in conjugalem copulam, qui ſibi quarto ſociantur gradu?* Utcunque ſit, memorabile eſt, quod eodem loco Auguſtinus ſcribit: *Fuit*, inquit, *antiquis patribus religioſa cura, ne ipſa propinquitas, ſe paulatim propaginum ordinibus dirimens, longius abiret, & propinquitas eſſe deſiſteret, eam nondum longe poſitam, rurſus matrimonii vinculo colligare, & quodam*

modo revocare fugientem. Hæc Auguſtin. Primus autem Theodoſius Imp. Chriſtianus, ea conſobrinorum matrimonia prohibuit: quam ipſius conſtitutionem & Ambroſius & Auguſt. vehementer probant. *Theodoſius Imp.* (inquit eodem loco Ambroſius) *etiam patrueles fratres & conſobrinos vetuit inter ſe conjugii convenire nomine.* Et Auguſt. eodem loco: *Veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti; &, quod fiebat cum conſobrina, penè fieri cum ſorore videbatur, quia & ipſi propter tam propinquam conſanguinitatem fratres vocantur, & penè germani ſunt.* Et aliquanto poſt: *Veruntamen quis dubitet, honeſtius hoc tempore etiam conſobrinorum conjugia prohibita eſſe? quia neſcio quo modo ineſt humanæ verecundiæ quiddam naturale atque laudabile, ut, cui quis debet, cauſa propinquitatis, verecundum honorem, ab ea contineat.* Hæc ille. Exſtatque apud Caſſiodor., *lib. Variar.* 7., formula veniæ ab imperatore petendæ, ut matrimonium cum conſobrina contrahere liceret. ubi dilucide ſcribitur, idcirco eam veniam ab imperatoribus cauſa cognita fieri, quia lex, qua matrimonium illud interdictum fuerat, non Dei, ſed hominum erat, qui longius, quam lex Dei ferebat, pudicam obſervantiam (ut ejus formulæ verba uſurpemus) poſteris trans-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

transmiſerant. Poſt Theodoſium tamen, quæ varietas juris iſtius acciderit, ſupra, cum de civili jure ageremus, expoſitum eſt. Nam etiam *in Baſil., lib.* 28. *titul. de injuſt. nupt.*, interdicuntur nuptiæ non modo inter conſobrinos, qui ἐξάδελφοι dicuntur, verum etiam inter ſobrinos, qui δισεξάδελφοι eodem loco adpellantur. Quinetiam Demetrius Chomatenus, *in jure Orientali*, ſcribit, ſynodalibus quibuſdam decretis interdictas fuiſſe nuptias uſque ad ſeptimum gradum: *ut non liceat*, inquit, *ſobrino ſobrini ſui filiam accipere, cum ſit ejus* ἀνεψιά. Quod idem Alexius patriarcha teſtatur, legem fuiſſe, quæ connubium iis permittebat, qui octo inter ſe gradibus diſtarent; qui vero ſex, prohiberet. Sed, præterquam quod ſuperius docuimus, hanc ſeptimi gradus prohibitionem ex manifeſto eorum errore natam eſſe, qui cognationem eo gradu deſinere exiſtimabant; videmus, D. Auguſtinum, eo, quem paulo ante citavimus, loco, iſtam Græcorum ſuperſtitionem repudiaſſe, & ſobrinorum ſobrinarumque matrimonia probaſſe. Antiquos enim patres religioſos laudat, quibus curæ fuerat, propinquitatem (hæc illius verba ſunt) nondum longe poſitam rurſus matrimonii vinculo adligare, & quodammodo revocare fugientem. Ex quibus de Cano-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

niſtarum, & qui Canoniſtas ſecuti ſunt, imperitia exiſtimare licet, qui in genealogia nuptiarum prohibitionem uſque ad quartum à genarcho gradum produxerunt; hoc eſt, uſque ad ſobrinis natos nataſque, qui jure civili octavo inter ſe gradu diſjuncti ſunt.

CAPUT VIII.

Decreta ex lege Dei, ad nuptias adfinium pertinentia.

I. N*Vditatem uxoris patris tui ne detegito; nuditas patris tui eſt.* II. *Nuditatem mulieris & filiæ ipſius (id eſt, privignæ tuæ) ne detegito: filiam filii ipſius, aut filiam filiæ ipſius, ne uxorem ducito: propinquæ ſunt patris tui, flagitium eſſet.* Levit. 18. 8. III. *Is qui cum uxore patris ſui concubuerit, nuditatem patris ſui detexerit, ambo necantor.* Lev. 20. IV. *Exſecrabilis, qui cum uxore patris ſui concubuerit; quia detexit oram veſtimenti patris ſui.* Deut. 27. De directo adfinium ordine, qui parentum & liberorum locum obtinent, duæ ſunt leges; quarum priore connubium interdicitur inter privignum & novercam, provitricum & proprivignam: cauſaque hæc profertur, quia vitricus matris propinquus, noverca patris propinqua facti ſunt; hoc eſt, per conjugium quaſi alteri parentes effecti ſunt. quapropter nudando ipſorum pudore,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

pudore, ſimul nudari parentum pudor, hoc eſt, violari parentum verecundia intelligitur. Quam rationem Philo in ejus legis ratione expoſuit: Τοσαύτην δὲ ὁ ἡμέτερος νόμος φυλακὴν πεποίηται τοῦ πράγματος, ὥστε οὐδὲ προγόνῳ τελευτήσαντος πατρὸς ἄγεσθαι μητρυιὰν ἐφῆκε, διά τε τὴν εἰς τὸν πατέρα τιμὴν, καὶ διότι μητρυιᾶς καὶ μητρὸς ὀνόματα συγγενὲς, εἰ καὶ μὴ τὸ τῆς ψυχῆς σύνῳδον πάθος· ὁ γὰρ ἀλλοτρίας ἀπέχεσθαι διδαχθεὶς ὅτι μητρυιὰ προσερρήθη, πολὺ μᾶλλον ἀφέξεται τῆς φύσει μητρός. Id eſt, *Ac tantam hac in re lex cautionem adhibuit, ut ne privigno quidem permiſerit patre mortuo novercam in matrimonium accipere; cum ob patris reverentiam, tum quia* μητρυιᾶς *&* μητρὸς *nomina cognata ſunt. nam qui ab aliena ſibi temperare didicerit, quoniam ei* μητρυιὰ *dicebatur, multo magis ab ea, quæ mater naturalis eſt, ſe continebit.* Item aliquanto poſt: Μήδ' αὖ πρόγονον, χήραν, ἢ παρθένον, ζώσης μὲν τῆς γυναικὸς ἐπάγεσθαι, ἀλλὰ μηδ' ἀποθανούσης. δυνάμει γὰρ ὅγε πατρῷος πατὴρ, ὀφείλει τὴν ἐκ τῆς γυναικὸς ἐν τάξει θυγατρὸς τίθεσθαι. *Privignam,* inquit, *ducere non licet, neque viduam, neque virginem, non modo uxore vivente, ſed ne illa quidem mortua. Cum vitricus patris locum obtinuerit, æquum eſt, ut uxore ſua natam filiæ loco habeat.* Hæc Philo. Atque hanc legem ſecutus Paulus, 1. *Cor.* 5. conjugium novercæ ut inceſtum

& nefarium deteſtatur. I. *Nuditatem nurus tuæ ne detegito: uxor filii tui eſt; ne detegito nuditatem ejus.* Levit. 18. 15. II. *Qui mulierem & matrem ipſius uxorem duxerit; ſcelus admiſerit: ambo igni cremantor; ne inter vos flagitium maneat.* Levit. 20. 14. III. *Exſecrabilis, qui cum ſocru ſua concubuerit.* Deut. 27. 28. Sequitur alterum caput legis de directo adfinium ordine, quo connubium diſerte interdicitur inter ſocerum & nurum, generum & ſocrum. Ex legis autem ſententia, etiam ſuperiorum & inferiorum, ut ex priore legis capite cognoſci licet: ex quo eadem legis hujus ratio perſpicitur, nimirum, quia cum hi parentum liberorumque loco ſint, nudari eorum pudor non poteſt, ut non ſimul reverentia, quæ parentibus debetur, lædatur. Γαμβροὶ γὰρ ἀνθ᾽ υἱῶν πενθεροῖς, καὶ ἀντὶ πατέρων γαμβροῖς πενθεροί· inquit Philo, *lib. de Monarch.* 2. id eſt, *Generi ſuis ſoceris filiorum loco ſunt; viciſſimque ſoceri ſuis generis loco parentum.* I. *Nuditatem uxoris fratris tui ne detegito; nuditas fratris tui eſt.* Levit. 18. 15. II. *Qui acceperit uxorem fratris ſui, facinus exterminatione dignum admiſerit, nuditatem fratris ſui detexerit; ſine liberis ſunto.* Levit. 20. 21. III. *Nuditatem filiæ uxoris patris tui, cognationis patris tui; ſoror tua eſt; ne detegito nuditatem ejus.* Levit. 18. 11. Quod jam ſuperioribus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

rioribus legis capitibus demonſtratum eſt, non tantum verba legis, ſed etiam ſententia ſpectanda eſt. Itaque cum uxoris fratris nuptiæ nominatim prohibeantur, quia quaſi ſoror eſt, ex ſententia legis & paritate rationis earum quoque omnium perſonarum interdictæ nuptiæ intelliguntur, quæ ſororum fratrumve locum obtinent. Itaque intelligendum eſt, Conjugium non eſſe cum quondam fratris uxore, ſororis marito, mariti fratre, uxoris ſorore. quæ perſonæ omnes vere proprieque adfines ſunt. Eundemque in numerum referendam arbitror filiam uxoris patris; de qua, *Levit.* 18., *verſ.* 11., cautum eſt. ut ſuperioribus verſibus prohibitæ intelligantur ſorores natæ ex priore matrimonio, cum frater ex poſteriore ſit natus; hoc autem verſu, natæ ex poſteriore. Atque ita video locum à quibuſdam converſum. Neque enim iis adſentior, qui nuper ſic verterunt: *Nuditatem filiæ uxoris patris tui, cognationis patris tui,* hoc eſt, quæ per matris ſuæ nuptias patris tui cognata facta eſt, *ne detegito:* ut ſcilicet comprivigna intelligatur. Quod comprobare idcirco non poſſum; quia, ut jam ſuperius aliquoties demonſtratum eſt, cum cognatus adfinis mei mihi adfinis non ſit, ſequitur, ut comprivigni adfines dici non poſſint. *l. generali*, 34. §. 2. *D. de rit. nupt.* Neque ullus (ut opinor)

in lege Dei alius oſtendi locus poteſt, quo iſta quaſi adfinitas nominetur, & ad leges nuptiales referatur. Utcunque ſit, Philo de duarum ſororum nuptiis ita ſcribit: Πάλιν δύο ἀδελφὰς ἄγεσθαι τὸν αὐτὸν οὐκ ἐπιτρέπει, οὔτ' ἐν ταὐτῷ, οὔτ' ἐν διαφέρουσι χρόνοις, κἂν τύχῃ τις τὴν προεγημένην ἀπεωσμένος. Ζώσης γὰρ ἔτι τῆς συνοικούσης, εἴτε καὶ ἀπηλλαγμένης, ἐάν τε χηρεύσῃ, ἐάν τε καὶ ἑτέρῳ γαμηθῇ, τὴν ἀδελφὴν οὐχ ὅσιον ὑπέλαβεν ἐπὶ τὰ τῆς ἠτυχηκυίας παρέρχεσθαι· προδιδάσκων ταύτας, τὰ συγγενικὰ δίκαια μὴ λύειν, μηδὲ ἐπιβαίνειν πταίσμασι τῆς οὕτω ἡνωμένης κατὰ γένος, μηδ' ἐναβρύνεσθαι καὶ ἐντρυφᾶν θεραπευομένην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκείνης καὶ ἀντιθεραπεύουσαν αὐτούς. Id eſt, quemadmodum nos quidem convertimus: *Præterea non permittit lex, unum duas ſorores habere in matrimonio, neque eodem tempore, neque diverſis: ac ne tum quidem, cum priori miſſum eſt repudium. Nam, dum prior vel in matrimonio eſt, vel repudiata eſt, ſive vidua maneat, ſive alteri nubat, legiſlator non pium putavit, hanc in illius infortunatæ bona venire; docuitque illas, cognationis jura ſervare, neque in earum miſerias, quæ ſanguine ipſas contingunt, inſultare, atque inſolenter cum eorum inimicis oblectari.* Hæc Philo. Porro, ne hoc quidem prætereundem videtur, quod *Deut.* 25. *verſ.* 5. alia lex profertur, qua huic noſtræ abrogatur; ut, ſi unus è duobus

bus fratribus, indiviſam adhuc paternam hereditatem ſimul poſſidentibus, alter ſine liberis moriatur, ſuperſtes ejus viduam vel ducat, vel dotet: ut, qui primus ex eo matrimonio naſcetur, demortui fratris nomen ferat, ejuſque filius cenſeatur. qui ſpecialis caſus eſt, proprie, peculiariter & reſtricte ad civitatis Iſraëliæ rationem adcommodatus, neque ad gentem aliam ullam producendus, atque propter cujuſque familiæ & heredioli rationem à legiſlatore exceptus: ut Joſephus *lib. Antiquit.* 4. teſtatur. Ubi vero frater liberos reliquerat, nefariæ cum ipſius vidua nuptiæ cenſebantur. Itaque idem, *lib.* 17., de Archelao loquens: Τοῦ πατρίου, inquit, παράβασιν ποιησάμενος, Γλαφυρὰν μὲν τὴν Ἀρχελάου θυγατέρα, Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ γαμετὴν γενομένην, ἐξ οὗ καὶ τέκνα ἦν αὐτῇ, ἀπώμοτον ὂν Ἰουδαίοις, γαμετὰς ἀδελφῶν ἄγεσθαι, γαμεῖν. I. *Nuditatem fratris patris tui ne detegito, ad uxorem ipſius ne accedito; amita tua eſt.* Levit. 18. 14. II. *Qui cum amita ſua concubuerit, nuditatem patrui ſui detexerit, ſine liberis moriuntor.* Levit. 20. 20. Cum patrui uxoris nuptiæ ob eam cauſam interdicuntur, quoniam amitæ locum ac nomen obtinent; ex legis ſententia & rationis paritate ſequitur, ut etiam cum amitæ marito interdictæ intelligantur, quia quaſi patruus eſt: item-

que ex altero latere, ut connubium non ſit cum avunculi uxore & materteræ marito; quoniam illa materteræ, hic avunculi locum & nomen obtinet: viciſſim autem etiam in lineis inferioribus, ne connubium ſit cum fratris ſororiſve filii uxore, fratris ſororiſve filiæ marito, vel cum filia fratris aut ſororis meæ uxoris: denique, ut ſummatim complectamur, ut, quibus in cognationis gradibus nuptiæ interdictæ ſunt, iiſdem in adfinitatis gradibus prohibitæ intelligantur: hoc eſt, ut conjunx à conjugis cognatis æque ut à ſuis abſtineat; propter rationem ab ipſo Deo multis locis deſignatam, Quia vir & uxor per matrimonium una perſona cenſentur.

CAPUT IX.

Index nominum cognationis, eorumque expoſitio.

HOc loco peropportunum videtur, cognatorum omnium nomina & adpellationes exponere, tam eorum qui ad directam lineam, quam qui ad tranſverſam pertinent. Ac primum omnium, *pater* dicitur, ex quo quis natus eſt; & cum filio confertur, ac primo gradu numeratur. *l.* 1. §. 3. *& l. ult.* §. *primo gradu*, D. *de grad.* Sed Perſius primum, ſecundum, tertium patrem facit,

facit, ex quo quis prima, ſecunda, tertia generatione natus eſt, hoc eſt, avum & proavum: ut Cornutus in illis verſibus interpretatur, quos ſup. protulimus:

—— Quære ex me, quis mihi quartus
Sit pater, &c.

Mater à noſtris ea ſola dicitur, quæ genitrix eſt, non etiam nutrix, ut apud alios auctores, quemadmodum Nonius teſtatur: & cum filio filiave confertur, ac primo gradu numeratur. *d.* §. 3. *de grad.* Plaut. Menæch.

Ita forma ſimili pueri, ut mater ſua
Non internoſſe poſſet, quæ mammam aabat,
Neque adeo mater ipſa, quæ pepererat.

Avus dicitur, patris vel matris pater, & cum nepote confertur, ac ſecundo gradu numeratur, *d. l. ult.* §. *ſecundo gradu.* Sed alius eſt paternus, alius eſt maternus. ille confertur cum nepote nato ex filio; hic cum nepote nato ex filia. *Proavus*, avi vel aviæ pater, patris vel matris avus; & cum pronepote confertur, ac tertio gradu numeratur. *d. l. ult.* §. *tertio.* Sed alius eſt paternus, alius maternus: ille confertur cum pronepote ex nepote, nato ex filio vel filia; hic cum pronepote ex nepte, nata ex filio vel filia. *Abavus*, proavi vel proaviæ pater, avi vel aviæ avus, patris vel matris proavus: confertur autem cum abnepote, & quarto gradu numeratur. *d. l. ult.* §. *quarto.* *Atavus* & *adavus*,

abavi

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

abavi vel abaviæ pater, proavi vel proaviæ avus, patris vel matris abavus: confertur cum atnepote, & quinto gradu numeratur. *l. ult. §. quinto gradu, D. de grad. Tritavus* ataviæ vel atavi pater: & cum trinepote confertur, ac ſexto gradu numeratur. *d. l. ult. §. ſexto gradu. Parentes* generali nomine dicuntur pater, avus, proavus, abavus, atavus, tritavus: & cum liberis conferuntur. *Majores* reſtricto nomine dicuntur, qui ſupra parentes ſunt: & cum poſteris conferuntur: neque proprium in Latina lingua nomen habent. *l. 4. §. parentem, D. de in jus voc. l. ult. §. parentes, 7. D. de grad.* Generaliter autem *majorum* nomine parentes continentur. Plaut. in Milit. glor.

Ibi majores ſunt ſiti, pater, avus, proavus, abavus.

Item in Perſa:

Nam nunquam quiſquam majorum meorum fuit,
Quin paraſitando paverit ventrem ſuum:
Pater, avus, proavus, abavus, atavus, tritavus.
Vnde hunc ego quæſtum obtineo, & majorum locum.

Parentes autem adpellantur generali nomine, non modo qui per patrem, avum paternum, proavumve paterni avi patrem, verum etiam qui per matrem, aviam, proaviam, Ti-

tium

tium contingunt. *l. adpellatione,* 51. *D. de verb. ſign.* niſi forte illa differentia adjungatur, *parentes virilis ſexus:* velut *in l. ſi quis,* 5. §.2. *D. de adgnoſc. lib. Filius* cuique dicitur, qui ex eo genitus eſt: & cum patre confertur, ac primo gradu numeratur. *d. l.* 1. §. *primo gradu. Nepos* vere proprieque dicitur, qui ex filio filiave natus eſt: & cum avo confertur, ac ſecundo gradu numeratur. *d. l. ult. §. ſecundo gradu.* ſed ille uſitate his verbis deſignatur, *nepos ex filio*; hic vero, *nepos ex filia*. Depravata autem conſuetudine nepos vulgo dicitur, fratris ſororiſve filius, ut *in gloſſ. l.* 1. *C. de ſucceſſ. edict.* contra Latini ſermonis rationem. nam hic nullum in Latina lingua nomen habet, ſed hoc modo deſignatur, *fratris ſororiſve filius*, ut Paulus teſtatur *in l. ult. §. tertio gradu, D. de grad.* Et illam depravatam conſuetudinem video non modo D. Ambroſii temporibus uſurpatam fuiſſe; à quo, *lib. epiſt.* 8. *ep.* 66., neptis perſpicue ad avunculum refertur: verum etiam Spartiani; qui *in Hadriani vita* ſic ſcribit: *Ad amicitiam Trajani pleniorem rediit, nepte per ſororem Trajani uxore accepta.* Quod Xiphilinus ſic expreſſit: Τραϊανοῦ ἀδελφιδῆν ἐγεγαμήκει. *Nepos ex fratre* promiſcue dicitur, idem qui nepos fratris. *Nepos ex ſorore,* idem qui ſororis nepos. *l.* 7. *D. de legit. tut.* §. 1. *Inſt. de leg. adgn. tut. l. nemini,* 17. *C. de nupt. Nepos mei fratris neptiſve*

neptiſve me patruum magnum adpellant, i
quit Paulus *d. l. ult. §. quarto gradu, D.*
grad. Pronepos eſt, qui ex nepote ex fil
filiave natus eſt; & ad proavum refertu
ac tertio gradu numeratur. *d. l. ult. §. tert*
gradu, D. de grad. Abnepos, pronepot
proneptiſve filius, nepotis neptiſve nepo
filii filiæve pronepos; confertur cum ab
vo, & gradu quarto numeratur. *d. l. ult.*
quarto gradu. Atnepos, ſive *adnepos*, ab
nepotis vel abneptis filius; confertur cu
atavo, & quinto numeratur gradu. *d. l. ul*
Trinepos, filii filiæve adnepos; confert
cum tritavo, & ſexto numeratur grad
d. l ult. Poſteri proprie & ſtricte dicuntu
qui infra trinepotem ſunt. *l. ult. §. parente*
D. de grad. & cum majoribus conferuntu
Generaliter autem eo nomine liberi omn
continentur. *l. quod his, 83. §. ult. D. de leg.*
Itaque tyrannicum illud Caligulæ fuit,
quo Sueton. *Negabat*, inquit, *jure civitate*
Romanam uſurpare eos, quorum majores ſ
poſteriſque eam impetraſſent, niſi filii eſſent
neque enim intelligi debere poſteros ultr
hunc gradum. Frater tribus modis dicitur
nam aut per eundem patrem tantum, au
per eandem matrem tantum, aut per utrum
que eundem accipitur. *l. ult. §. ſecundo gra*
du, D. de grad. Qui ex eodem patre & ea
dem matre natus eſt, *germanus* adpel
latur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

latur: ut Corn. Fronto teſtatur. Plaut. Menæchm.

—Hi ſunt gemini germani duo:
Nam & patrem & matrem commemorant
pariter, qui fuerint ſibi:

& paulo poſt:

Spes mihi eſt, vos inventuros fratres germanos duos,
Geminos, una matre natos, & patre uno, una die.

Qui vero ex eodem patre tantum natus eſt, *conſanguineus* dicitur; qui ex eadem matre tantum, *uterinus. l. fratres, 27. C. de inoff. teſtam. l. 3. C. de legit. tut. l. pen. & l. ult. C. de legit. hered.* § 1. §. *ceterum, Inſt. de leg. adgnat. ſucceſſ.* Cæſar comment. Gall. 1. *ſororem ex matre, & propinquas ſuas, nuptum in alias civitates collocaſſe.* Illi, *adgnati* ſunt; hic, *cognatus* tantum. *l. ult. C. ad Senat. Tertyll.* Conferuntur autem promiſcue omnes inter ſe germani, conſanguinei & uterini; & ſecundo numerantur gradu. *l. ult. §. ſecundo gradu, D. de grad.* Sane animadverti, antiqua lege Pompeia, quos germanos & conſanguineos adpellavimus, *patrueles* ex patris perſona dici: quos vero uterinos, ex matris perſona *matrueles. l. 1. D. ad l. Pomp. de parric.* qua de re *in obſer.* 5. diſputavimus. *Conſanguinitas* apud auctores noſtros non generaliter pro cognatione, & communio-

ne

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ne ſanguinis, uſurpatur; ſed ſpecialiter pr
adgnatione, quæ eſt inter fratres & ſoror
ex eodem patre natos: & *ſpecies adgnation*
dicitur *in §. pen. Inſt. de ſucc. cognat.* Vide
turque id non legis 12 tab., ſed legis Vo
coniæ verbum fuiſſe. Nam, cum in l. 1
ſimpliciter ita ſcriptum eſſet: *Si inteſtato mo*
ritur, cui ſuus nec exſtabit heres, adgnat
proximus familiam habeto: Voconia lex
abrogavit, ſtatuitque, *ut adgnata, niſi conſan*
guinea, ſuccederet; eo verbo fraternitatem e
patre ſignificans, *l.1. §. pen. D. de ſuis & le*
git. non tantum naturali, verum etiam ado
ptivo. §.1. *Inſt. de legit. adgn. tut. l.2. §. ſe*
etſi ipſa, 19. *l.3. D. ad Tertyl. Sanguinis* auten
nomine proprie in libris noſtris communi
ſanguinis, id eſt, naturalis cognatio, de
ſignatur. *l. 2. D. und. cognat. l. 8. D. de re*
gul. jur. l. 23. D. de adopt. l. 12. D. de man
vind. Conſanguinei autem frequentiſſime a
adgnatis ſeparantur. velut *in l.2. §.1. D. una*
legit. l. 2. D. de ſuis & legit. Fratris nome
etiam patrui filio tribuitur, ſed cum *patrue*
lis adjectione. Itaque duorum fratrum filii
quia ſecundi patris filii ſunt, fratres inte
ſe adpellantur. Cic. de Fin. 5.: *Cicero frate*
noſter, cognatione patruelis, amore germa-
nus. Plaut. in Pœnulo: *Carthaginenſe*
fratres patrueles duo fuere. Et multo poſt
Agoraſtocles, patruelis alterius filius, Pœ-
num

num ſibi propiorem ſobrino, qui patris ſui frater patruelis fuerat, idcirco patruum adpellat: *O patrue mi patruiſſime.* Pœn. *Quid eſt, fratris mei gnate?* hoc eſt, fratris mei patruelis. Nam paulo poſt una ex filiabus ſic loquitur: *Hic ſuos cognovit modo, & hunc ſui fratris filium.* nimirum patruelis. Itaque non multo poſt, in eadem ſcena, mendum eſſe oportet, in loco, *Vos eſtis ambæ meæ filiæ, & hic eſt cognatus veſter, Hujuſce fratris filius Agoraſtocles.* Nam pro *hujuſce* legendum adfirmo, *Iachonis*; quem fratrem ipſius patruelem fuiſſe, ex ſuperioribus ſcenis intelligitur. *Sororis* eadem, quæ fratris, adpellatio eſt. *Fratris filius* is dicitur, qui cum patruo & amita confertur. *l. fratris,* 21. *C. de inoff. teſt.* & tertio gradu numeratur. *l.* 3. *C. de legit. her. & d. l. ult.* §. *tertio gradu.* qui tamen, ut ſup. diximus, depravata conſuetudine, nepos nominatur. *Sororis filius* is dicitur, qui cum avunculo vel matertera confertur. *d. l. fratris.* & tertio numeratur gradu. qui tamen, eadem corrupta conſuetudine, nepos adpellatur. *Fratris nepos* dicitur, qui cum propatruo confertur; & quarto numeratur gradu. *d. l. ult.* §. *quarto gradu.* qui interdum *nepos ex fratre* dicitur, ut ſup. docuimus. *Sororis nepos* dicitur, qui ad avunculum magnum refertur; qui & *ex ſorore nepos* interdum adpellatur; & quarto numeratur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ratur gradu. *d. §. quarto gradu. Fratris, ſoro-ris pronepos* dicitur, qui ad patruum avuncu-lumve majorem refertur; & quinto nume-ratur gradu. *d. §. quinto gradu. Patruus* di-citur frater patris; & cum fratris filio con-fertur, ac tertio numeratur gradu. *d. l. ult. §. tertio, D. de grad. l. 2. §. 1. D. de ſuis & legit. l. patruo, 7. C. de legit. her. l. pen. D. de legit. tutor.* Interdum autem *patruum* vocari fratrem patris patruelem, à fratris patruelis filio, paulo ante, ex Plauti Pœnulo demonſtravimus; quippe cum patruelis fi-lius, fratris filius adpelletur. *Propatruus* di-citur, qui & *patruus magnus*, avi frater; & cum fratris nepote confertur, quartoque reperitur gradu. *l. ult. §. quarto gradu, D. de grad. l. pen. D. de leg. tut. Patruus ma-jor*, eſt proavi frater, patris & matris pa-truus magnus; & cum fratris pronepote confertur, quintoque reperitur gradu. *d. l. ult. § quinto, verſ. patruus major. Patruus maximus*, eſt abavi frater; qui & *abpatruus* dicitur; & ad fratris abnepotem refertur, ſextoque reperitur gradu. *d. l. ult. §. patruus maximus. Amita*, eſt patris ſoror; & cum fratris filio confertur: ac tertio gradu ab illa eſt. *l. ult. §. tertio gradu, l. 5. C. qui pet. tut. Amita magna*, vel *proamita*, avi pater-ni ſoror; & cum fratris nepote confertur, à quo quarto gradu eſt. *l. 1. §. quarto, l.*
ult.

ult. §. *quarto*, *D. de grad. l. per adoptionem*, 17. §. *ult. D. de rit. nupt. l. pen. C. qui pet. tut. Amita major*, eſt proavi paterni ſoror; & cum fratris pronepote confertur, quintoque reperitur gradu. *d. l. ult.* §. *quinto gradu. Amita maxima*, eſt abavi paterni ſoror; & cum fratris pronepote confertur, & ſexto numeratur gradu. *d. l. ult.* §. *ſexto gradu. Avunculus* dicitur frater matris; & cum ſororis filio confertur, *l. fratris*, 21. *C. de inoff. teſt.* ac tertio numeratur gradu. *l. penult. D. und. legit. l. ultim.* §. *tertio gradu, D. de grad. l. 6. C. commun. de ſucceſſ. Avunculus magnus* dicitur, qui aviæ frater eſt; & cum ſororis nepote confertur, quartoque numeratur gradu. *l. ult.* §. *quarto gradu, de grad. Avunculus major* dicitur, qui proaviæ frater eſt; & cum ſororis pronepote confertur, quintoque reperitur gradu. *l. ult.* §. *quinto gradu. Avunculus maximus* dicitur, qui abaviæ frater eſt; & cum ſororis abnepote confertur, ſextoque numeratur gradu. *d. l. ult.* §. *ſexto*. Idem etiam *abavunculus* adpellatur. *l. 3. D. eod. Matertera*, dicitur matris ſoror, quaſi *mater altera*, (ut Feſtus ſcribit,) & cum ſororis filio comparatur. *d. l. fratris*, *C. de inoff. teſt.* ac tertio numeratur gradu. *d. l. ult.* §. *tertio*, *D. de grad. l. patruo*, *7. C. de legit. hered. Matertera magna*, dicitur

dicitur aviæ ſoror; & cum ſororis nepot[e]
confertur, quartoque numeratur gradu, *d.*[l.]
ult. §. *quarto.* *Matertera major*, dicitu[r]
proaviæ ſoror; & cum ſororis pronepot[e]
comparatur, quintoque numeratur gradu
d. l. ult. §. *quinto.* *Matertera maxima*, dici-
tur abaviæ ſoror; & cum ſororis abnepot[e]
comparatur, ſextoque numeratur gradu
l. 3. & d. l. ult. §. *ſexto, de grad.* *Patrueles*
interdum præciſe, interdum conjuncte *fra-*
tres patrueles, invicem dicuntur duorum
fratrum filii; qui propterea ſemper inter ſ[e]
conferuntur: veluti *in l. dotem,* 16. §. 1. *D.*
de caſtr. pecul. ſimiliterque *ſorores patrueles*
quæ duobus ex fratribus natæ ſunt: & quart[o]
gradui adſcribuntur. §. 3. *Inſt. de grad.* Ne-
que unus dici patruelis poteſt, quin eode[m]
quoque nomine alter viciſſim adpelletur.
Nam patruelis, eſt patrui filius, filia. *l.* 1. §.
quarto gradu. & l. ult. §. *eod. grad.* Vetu-
ſte tamen *patrueles fratres* dicuntur, in le-
ge Pompeia de parricidis, qui ex eodem
patre nati ſunt, ut ſup. notavimus. *Conſo-*
brinus proprie & ſpecialiter eſt materteræ
filius. Itaque dupliciter hoc nomen uſurpa-
tur, cum aut duæ materteræ ſunt, aut una
tantum. Nam qui duarum ſororum filii ſunt,
conſobrini dicuntur, quaſi *conſororini.* ac tum
inter ſe referuntur; eſtque alter alteri conſo-
brinus, quippe alter alteri materteræ filius.
Rurſus

Rurſus conſobrinus dicitur, cum ex una parte matertera eſt, ex altera avunculus: ut puta cum ex fratre & ſorore filii prognati ſunt; tum enim ambo invicem conſobrini adpellabuntur, atque inter ſe conferuntur, quippe cum ille avunculi, hic materteræ filius ſit. *l.* 1. *§. quarto. l. ult. §. eod. gradu, D. de gradib.* Sed recepta conſuetudine latius hoc nomen productum eſt, ut generaliter patrui, amitæ, avunculi, materteræ filios comprehendat, quartoque numerentur gradu. *l.* 1. *§. quarto. l. ult. §. eod. gradu, D. de grad. l.* 1. *C. und. legit.* Quod cum ita ſit, nihil mutandum eſt apud Paulum, *lib. ſent.* 4. ubi ſic legitur: *Conſobrinus, conſobrina, id eſt, avunculi & materteræ filius, filia. Amitinus, amitina, id eſt, amitæ filius, filia. Itemque conſobrini, qui ex duabus ſororibus naſcuntur.* Ubi video, eſſe, qui abſurdiſſime delenda hæc verba cenſent, *& materteræ.* Item illa, *itemque conſobrini, qui ex duabus ſororibus naſcuntur. Amitinus, amitina, amitæ filius, filia,* inquit Paulus, *lib. ſent.* 4. *t.* 11. Itáque uſurpatur *in l.* 5. *C. commun. de ſucc.* Confertur cum conſobrino; ut, qui mihi, ex amita mea natus, amitinus eſt, eidem ego, ex avunculo ipſius natus, ſim conſobrinus. *Amitæ tuæ filii* (inquit Juſtin.) *conſobrinum te adpellant, tu illos amitinos.* §. quarto gradu, Inſt. de grad. Quod cum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

aptiſſime quadret atque conveniat, permirum mihi videtur, quod & Caius, *in l.* 1. & Paulus, *in l. ult.* §. *quarto gradu, D. de grad.*, amitinos inter ſe, ſicut & patrueles inter ſe, conferri ſcribunt; quaſi amitini ſint, ut Nonius ſcribit, fratrum maris & feminæ filii, hoc eſt, fratris & ſororis filii inter ſe. Quod mihi uſque eo novum videtur, ut verear, ne tribus locis mendum inrepſerit apud Juſtinianum, Caium, Paulum. Difficile hoc dictu eſt. Sed certe apud Juſtinianum oratio non cohæret. nam, cum ita ſcripſiſſet, *At, eos, qui ex fratre & ſorore progenerantur, amitinos proprie dici, putant:* mox contrarium ſubjungit, *Itaque*, inquiens, *amitæ filii conſobrinum te adpellant, tu illos amitinos.* Quæ nemo ſanus congruere adfirmabit. Cogitandumque arbitror, ecquid potius ita ſcripſerit: *Eos, qui ex fratre & ſorore progenerantur, conſobrinos & amitinos proprie dici, putant.* Nam, quid eſt argumenti aut rationis, eum, qui ex avunculo natus eſt, amitinum adpellare? Itaque apud Caium commodius ita legeretur: *Item conſobrini, conſobrinæ, amitini, amitinæ, id eſt, qui quæve ex fratre & ſorore propagantur.* l. 1. D. de grad. Et apud Paulum: *Ex fratre & ſorore conſobrinos, conſobrinas; amitinos, amitinas:* ut (quemadmodum ſuperius dictum eſt) conſobrinus cum amitino, viciſſimque

ſimque hic cum illo conferatur: quod & Juſtiniani teſtimonium, & nominis ratio, & Pauli locus in Sententiis, apertiſſime flagitant. *Sobrini* proprie ſunt, inquit Caius, qui ex fratribus patruelibus, aut conſobrinis, aut amitinis, undique propagantur. Itaque in themate cognationis, patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepotes, ſobrini dicuntur ei de quo quæritur. Conſtanterque veterem ſententiam meam retineo, ut apud Caium, *in l.* 3. *D. de grad.*, ſic emendetur: *Item patrui magni*, &c., *nepos, neptis, qui ex fratribus patruelibus, aut conſobrinis, aut amitinis, undique propagantur; & proprie ſobrini vocantur.* alioqui bis idem eodem loco numeraretur. Conferuntur ergo inter ſe ſobrini. nam qui me illo nomine adpellat, eundem ego viciſſim eodem nomine adpello. qui & ſexto à me numeratur gradu. *Proavi pronepotes*, ait Paulus, *ei, de cujus cognatione quæritur, ſobrini ſunt, & invicem huic illi ſobrini.* d. l. ult. §. ſexto gradu, verſic. ex quibus. Quod ad eorum ſententiam refellendam valet, qui hos inter ſe conſobrinos dici putant, propter eos Pauli locos, ubi ſic nominantur. ut lib. ſent. 4. tit. 11. §. ſexto gradu: *Patrui magni nepos, neptis, id eſt, propioris ſobrini filius, filia; qui conſobrini vocantur.* Et §. ſeq. ubi conſobri-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ni filium, filiam, ſeptimum in gradum refert. Itemque *l. ult. §. quarto gradu, D. de grad.* ubi ſic legitur: *Sororum fratrumque meorum nepotes, neptes, item mei, inter ſe conſobrini ſunt.* Nam, pro *conſobrini* legendum ac reſtituendum eſſe *ſobrini*, cum utriuſque nominis differentia diligenter ubique ſervata convincit, tum etiam aliorum locorum ſexcentorum auctoritas, in quibus conſtanter iſtæ adpellationes diſtinguuntur. Cic. lib. offic. 1.: *Sequuntur fratrum conjunctiones, poſt conſobrinorum, ſobrinorumque.* Ælius Gallus juriſconſultus, apud Feſtum: *Sobrinus eſt patris mei, matriſve meæ, conſobrini filius. Sobrino natus*, dicitur ſobrini filius, ſeptimoque cenſetur gradu: confertur autem cum propatrui, proamitæ, proavunculi, promaterteræ nepote. Quem enim ego ſobrino natum adpello, is me vocat propatrui ſui nepotem. Cauſa autem adpellationis eſt, quia in ſobrinorum gradibus cognationis nomina deſinunt. Qua de cauſa, cum ſobrini filius proprium in Latina lingua nomen non habeat, demonſtrativo nomine adpellabitur. *l. ult. §. ult. D. de gradib. §. ult. Inſt. de ſucc. cogn. l. 1. §. 2. D. und. cogn.* & apud Paul. *d. lib. ſent. 4. tit. 11. §. ult. & §. pen.* ubi tamen mendoſe legi *conſobrini filii, filiæ*, reſtituendumque, *ſobrini*, ſup. demonſtravimus.

Propior

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Propior ſobrino (qui & *propius ſobrino*, & *propior ſobrinus* adpellatur) is demum dicitur, qui propatrui, proamitæ, proavunculi, promaterteræ filius eſt, quaſi qui uno gradu citerior eſt quam ſobrinus: atque idem ipſe patri ejus, de cujus cognatione quæritur, conſobrinus eſt; quintoque numeratur gradu. *l.* 1. *in fin. l.* 2. *l. ult.* §. *quinto gradu, D. de grad.* & apud Paul. *lib. ſent.* 4. *tit.* 11. & Juſtin. §. *quinto gradu, Inſt. de grad.* Ex quo intelligitur, propiorem ſobrino cum eo tantum conferri, qui patruelis, amitini, ac generaliter conſobrini filius eſt; ut, quem ego ſobrino propiorem nomino, is me conſobrini ſui filium adpellet. Similiterque Paulus, *in d. l. ult.* §. *ſexto gradu*, dilucide ſcribit, patrui majoris filium, patri ejus, de cujus cognatione quæritur eſſe propiorem ſobrino. Et, paucis verſibus interjectis, patrem ejus, de quo quæritur, pronepoti proavi eſſe propiorem ſobrino. Item, *in* §. *ſeq.*, patrui maximi filium, qui ſeptimo gradu eſt, avo ejus, de cujus cognatione quæritur, propiorem ſobrino adpellat. & paulo poſt, patrui majoris nepotem, avo ejus, de cujus cognatione quæritur, propius ſobrino.

 Itaque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Itaque in hac tabula,

Thare

Nachor	*Abraham*
Bethuel	*Iſaac*
Laban	*Iacob.*

in qua Laban Jacobo ſobrinus eſt, Bethuel erit Jacobo propius ſobrino: viciſſimque cum Jacobus Labano ſobrinus ſit, Iſaacus Labano dicetur propior ſobrino; utpote qui uno gradu, quam ſobrinus, citerior ſit. Et, cum *Geneſ.* 24. dicatur Iſaacus Rebeccam, Labani ſororem, in uxorem duxiſſe; Latine ſic efferemus: Rebecca propiori ſobrino nupſit; Iſaacus conſobrini filiam duxit. Atque ita videmus, propiorem ſobrino vocari, *in l.* 2. *C. commun. de ſucc.* Quod cum ita ſit, idque perſpicue à Paulo Maſſurii auctoritate confirmetur, ac tam multis locis conſtanter à juriſconſultis tradatur, neminem dubitaturum arbitror, quod apud Feſtum mendoſe ſic legatur: *Propius ſobrino mihi eſt conſobrini mei filius*: proinde quaſi nomen hoc reciprocetur, ſicut ſobrini aut conſobrini adpellatio: ut, quemadmodum propatrui filius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

filius Titio eſt propior ſobrino, ita viciſſim Titius illi propior ſobrino ſit. In quo vitium eſt apertiſſimum. Nam, cum propior ſobrino ſic dicatur, qui ſobrino citerior eſt, ut jam diximus; ſatis conſtat, conſobrini nepotem ſobrinum non eſſe. Præterea Caius, Paulus, Imperator, iterumque Paulus conſobrini filium à propiore ſobrino ſemper accurate diſtinguunt, eoſque in computandis quinti gradus perſonis ſeparatim enumerant; ut ea nomina confundi ſine temeritate non poſſint. Quo probabilior mihi eorum ſententia videtur, qui *in l. 2. C. und. legit.* verba illa, *id eſt, à conſobrina natum*, gloſſema vel indocti, vel ſemidocti interpretis fuiſſe arbitrantur, ſub illis Imp. verbis ſubjecta, *Cum propiorem ſobrinum*, &c. præſertim cum de jure propioris ſobrino conſulenti, nihil opus gloſſemate fuerit; non magis quam *in l. 2. C. comm. de ſucc.* De propiore ſobrino mentio fit *in l. 5. D. de injur. l. 1. D. ad leg. Iul. repet. l. 3. D. ad leg. Pomp. de parricid. & in Collectaneis, tit. 9.*

Caput X.

Index nominum adfinitatis, eorumque inter ſe relatio.

Socer, eſt viri aut uxoris pater. *l. 4. §. 6. D. de grad.* & ad generum nurumque

 refertur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

refertur. *Socrus*, eſt viri aut uxoris mater; & ad generum nurumque refertur. late tamen etiam ad uxoris aviam & proaviam producitur. *d. l.* 4. §. *& quid*, 6. *D. de grad. l.* 14. §. *ult. D. de rit. nupt. Proſocer* (qui & *ſocer magnus* dicitur) eſt uxoris aut mariti avus; & ad progenerum & pronurum refertur. *d. l.*4. §.6. *& l.*3. §. *ult. D. de poſtul. Proſocrus* (quæ & *ſocrus magna* dicitur) uxoris aut mariti avia eſt; & ad progenerum pronurumque refertur. *d. l.* 4. §. 6. *Lener*, filiæ maritus; & cum ſocero ſocruve confertur. *d. l.* 4. §. *& quid*. Capitolin. in Anton. Pio: *Gener per majorem filiam Lamia Syllanus; per minorem, Marcus Antoninus, fuere. Nurus*, filii uxor; & cum ſocero ſocruve rationem habet. *d. l.* 4. §. 6. Late tamen etiam ad nepotis ex filio filiave mea nati uxorem hoc nomen producitur. *l.* 6. *D. eod. l. adoptivus*, 14. §. 4. *D. de rit. nupt. Vitricus*, maritus alter matris; & cum privigno, privigna, confertur. *d. l.* 4. §. 6. *& l.* 3. *C. commun. de ſucceſſ. Noverca*, altera patris uxor; & cum privigno, privigna, confertur. *d. l.* 4. §. 6. *D. de grad.* Late tamen etiam ad avi & proavi uxorem hoc nomen producitur. *l. adoptivus*, 14. §. 4. *D. de rit. nupt. Privignus*, uxoris filius ex alio marito, itemque mariti filius ex alia uxore natus; & cum vitrico vel no-

verca

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

verca confertur. *d. l.* 4. §. 6. *D. de grad.* Late tamen etiam ad uxoris nepotem & pronepotem hoc nomen producitur. *l.* 14. §. 4. *D. de rit. nupt.* Transfertur etiam hoc nomen ad eum, qui ex non nupta, quæ poſt alteri nupſit, natus eſt. *l. privignus*, 7. *D. eod.* Sed in eo, qui ex uxore mea, quæ poſt divortium alteri nupſit, & filium ſuſceperit, proprie non uſurpatur. *l. ſi qua mihi*, 12. §. 4. *D. de rit. nupt. Privigna*, uxoris filia ex alio marito, itemque mariti filia ex alia uxore nata; & cum vitrico vel noverca confertur. *d. l.* 4. §. *& quid. Conſoceri* dicuntur inter ſe, quorum unius filius alterius filiam uxorem duxit. Tranquill. Claudio: *Appium Silanum conſocerum ſuum occidit.* Superius autem dixerat, Claudium filiam ſuam Octaviam Silano adoleſcenti, Appii filio, deſponſaſſe. Credo, eadem ratione *comprivignos* dici poſſe, quorum unus novercæ filius alteram vitrici filiam, aut ex contrario, uxorem duxit. velut *in* §. *mariti, Inſt. de nupt. l. cum hic ſtatus*, 32. §. *ſi ſocer. & paſſ. D. de don. int. vir.* Atque hæc quidem eorum nomina ſunt, qui parentum liberorumve locum obtinent. §. *adfin. Inſt. de nupt. l. ultim. D. de rit. nupt.* Sequitur eorum recenſio, qui fratrum & propinquorum numerum obtinent. quorum nomina in Latina lingua perpauca exſtant, ſed

diſciplinæ cauſa nobis fingenda, & ſupponenda erunt. *Fratria*, fratris uxor. Quamquam Nonius, *Fratriæ*, inquit, *adpellantur fratrum inter ſe uxores.* Quod ſi verum eſt, mendum eſſe apud Modeſtinum videtur, ubi ſic legitur: *Duorum fratrum uxores, janitrices dicuntur, apud Græcos εἰνάτηρες.* Corrigendumque, *fratriæ. l. 4. §. 6. in fin. D. eod. Fratriſſam* autem fratris uxorem Canoniſtæ adpellant, *35. q. 5. c. quod autem.* Cicero, pro Cluentio: *Nam cum eſſet gravida Auria fratris uxor. Sororius*, ſororis maritus: novum & commentitium. Nam (ut Iſidorus teſtatur, *lib. Etym. 10. c. 7.*) nullum in Latina lingua nomen habet. Cicero, pro C. Rabirio: *Cariorem huic ſororis maritum, quam ſororis filium fuiſſe.* Idem, Philipp. 2.: *Dixit in ſororis ſuæ virum; vitricum tuum. Levir*, frater mariti; vetus eſt. *l. 4. §. 6. Levir*, inquit Nonius, *dicitur frater mariti, quaſi levus vir. Profrater*, frater uxoris; novum, & à nobis fictum, quoniam ei Latinum (ut eodem loco Iſid. teſtatur) nomen deeſt. Cicero, pro Domo: *Quis ergo adfuit? Frater*, inquit, *uxoris meæ.* Tranquill. in Jul. *L. Cinnæ, uxoris fratri, reditum in civitatem confecit. Glos*, ſoror mariti; vetus eſt. *l. 4. §. 6. D. de grad.* Et apud Feſtum: *Glos*, inquit, *viri ſoror, à Græco γάλως.* Nonius etiam fratris

uxori

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

uxori hoc nomen tribuit. *Glos*, inquit, *adpellatur mariti ſoror, atque eadem fratris uxor. Proſoror*, ſoror uxoris; novum eſt, & à nobis excogitatum, quoniam (ut eodem loco Iſid. ſcribit) Latinum nomen non habet. Porro in patrui & amitæ, avunculi & materteræ gradibus, Latina nulla exſtant adfinitatis nomina. Itaque efferre illa ſic cogemur: *Patrui* vel *avunculi uxor*; *amitæ* vel *materteræ maritus*. Capitolinus, in Anton. Philoſ.: *Alexandria, filia Caſſii, & Druncianus, gener, commendati amitæ marito*. Item: *Amitæ Martii virum Antoninum Pium Adrianus ea lege in adoptionem legit*. Item in Anton. Pio: *Ita ſibi ille adoptaret M. Antoninum, fratris uxoris ſuæ filium*. Quod idem de propatruis, proavunculis, proamitis, promaterteris, ceteriſque ſuperioribus intelligendum eſt. Conferuntur autem inter ſe hoc modo:

Lævir, frater mariti.	*Fratria, fratris uxor.*
Fratria, fratris uxor.	*Glos, ſoror mariti.*
Sororius, ſororis maritus.	*Profrater, frater uxoris.*
Sororius, ſororis maritus.	*Proſoror, ſoror uxoris.*

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Franciscus Hotmanus, J.C.,

De
SPURIIS,
Et
LEGITIMATIONE.

Caput I.

Spuriorum definitio, nominis notatio, & diviſiones multiplices.

SPurius, generale nomen eſt, quod iis omnibus convenit, qui ſine patre juſto nati ſunt. Cujus adpellationis originem haud ſcio an ſatis commode juriſconſulti ad Græcam notationem retulerint: quaſi qui *σποράδην* concepti ſint. nam ſi ita eſſet, hoc quoque nomen uſurpatum à Græcis fuiſſet. Quare videamus, num probabilius ſit, quod Plutarchus ſcribit: Cum ii qui ſine patre juſto nati eſſent, iiſdem literis deſignarentur, quibus prænomen Romanum *Spurius* ſcribitur, hoc eſt, SP.; tandem eo rem conſuetudine lapſam eſſe, ut *ſpurii* adpellarentur. Quam multi

autem

autem ejuſmodi primis urbis Romæ incunabulis fuerint, cum ex Dionyſii *lib.* 4. intelligi poteſt, tum etiam ex eo, quod Livius *lib.* 10. teſtatur, reliquos ſane non multos *patricios* eſſe nominatos: quaſi qui patrem ciere poſſent: itemque *ingenuos. An unquam fando audiſtis*, inquit, *patricios primo eſſe factos, non de cælo delapſos, ſed qui patrem ciere poſſent.* id eſt, nihil aliud quam ingenuos. Spurius ergo eſt, qui ſine juſto patre natus eſt: hoc eſt, qui patrem demonſtrare non poteſt: vel qui poteſt quidem, ſed non eum, qui jure Quiritium probatus eſt. Hinc illud, ſive Valerii Maximi, ſive alterius: *Spurii dicuntur, patre incerto nati: quaſi ἀπάτορες.* Et Ulpianus, tit. regul. 4: *Qui matre*, inquit, *certa, patre autem incerto, natì ſunt, ſpurii adpellantur.* Itaque, quoniam, ubi legitimæ nuptiæ ſunt, patrem liberi ſequuntur, *l. cum legitimæ*, 19. *D. de ſtat. hom.* proinde jus poſtliminii, patri competens, etiam ei, qui apud hoſtes ex eo & uxore ipſius natus eſt, competit: ac reſcriptum eſt, eum qui cum ſola matre in civitatem revertiſſet, ſpurium habendum eſſe: quippe qui tum demum, cum in civitatem adfertur, naſci videatur. *l. divi*, 25. *D. de captiv.* Nam, ut patrem definimus eum, quem nuptiæ demonſtrant, *d. l.* 19. *D. de ſtat. hom.* eodem modo filium nominamus eum, qui ex viro & uxore

ipſius naſcitur. *l. filium, 6. D. de his qui ſunt ſui vel alien.* Denique, ſpurii in libris noſtris paſſim opponuntur juſtis liberis. ut *l. 4. in fin. D. de in jus voc. l. ult. C. quand. mul. tut. offic. l. ult. C. qui petant tut.* quemadmodum apud Græcos νόθοι opponuntur γνησίοις. ut *Novell.* 89. & apud Euripidem *in Andromacha:* Νόθοι τε πολλοὶ γνησίων ἀμείνονες. De hoc autem *nothorum* vocabulo Quintilianus, *lib. 3. c. 6.*, ita ſcribit: *Nothum, qui non eſt legitimus, Græci vocant.* Latinum rei nomen (ut Cato quoque in oratione quadam teſtatus eſt) non habemus, ideoque utimur peregrino. Jam vero ſpurii paſſim in iiſdem libris noſtris *vulgo quæſiti* adpellantur. ut *l. vulgo quæſiti, 23. D. de ſtat. homin.* proque iiſdem nomen hoc uſurpatur. uti patet ex collatione *l. 2. & l. 4. D. und. cognat.* cum Ulpiani *tit. reg.* 5. Unde, quemadmodum ſpurii juſtis liberis; ſic etiam vulgo quæſiti, jure quæſitis opponuntur. *l. patronus, 18. D. de bon. libert. l. ſi quis liberis, 5. §. 3. D. de adgnoſc. lib.* & juſtus pater opponitur matri quæ vulgo concepit. *l. lege Iulia, 44. §. 3. D. de rit. nupt.* Rurſus, adpellantur & *filii naturales.* ut *in rub. C. de nat. lib. & l. ult. D. de his qui ſunt ſui vel alien. l. omnes, 17. §. 1. D. quæ in fraud. cred. l. naturalis, 5. D. de præſcript. verb. l. ult. C. de confirm. tut. l. ult. C. qui pet.*

tut.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tut. Qua de cauſa pater naturalis confertur cum filia vulgo quæſita. *in l. adoptivus*, 14. §. 2. *D. de rit. nupt. & l. 3. D. de lib. cauſ.* Spuriorum autem diviſio eſt multiplex. Nam alii ex concubinatu naſcuntur, alii ex ſcortatione, alii ex ſtupro, alii ex adulterio, alii ex inceſtu. Vel hoc modo planius: Ex concubina, ex meretrice, ex virgine, vel vidua honeſtæ exiſtimationis, ex adultera, ex cognata, ex ſerva non concubina, aut ex peregrina. *l. 25. D. de captiv.* ex uxore injuſta; ut ea, quæ ſine patris juſſu ducta eſt. Apul. lib. 6.: *Impares nuptiæ, & præterea in villa, & patre non conſentiente factæ, legitimæ non poſſunt videri: ac per hoc ſpurius iſte naſcetur.* De quibus omnibus eo, quem propoſuimus, ordine diſſerendum eſt. Ac primum de iis qui ex concubinis naſcuntur. De quibus ipſis nonnihil prius explicandum eſt. Nam earum genera duo in libris noſtris reperio: unum, quod ante Juſtinianum in uſu fuit: alterum, quod à Juſtiniano nove inductum eſt, & ſuis legibus atque conditionibus definitum.

Caput II.

De concubinis, & earum jure.

Ergo, quod ad antiquum jus attinet, *concubina* dicebatur mulier, ſive ſerva, ſive

ſive libera, innupta, quam quis non uxoris loco, ſed concubinatus tantum cauſa, ſine ſtupri crimine, habebat. Nam ſervas quoque pro concubinis haberi ſolitas, patet *ex l. denique*, 8. *D. de pignor. l. pen. D. de reb. auct. jud. poſſid. l. ult. C. comm. de man.* &, qui ex iis naſcebantur, ſervi erant; filiique naturales dicebantur. *l. ult. de his qui ſui vel. l. naturalis, D. de præſcr. verb. l. ult. C. de confirm. tut. l. naturali*, 7. *D. eod. l. ult. C. quand. mul. tut. offic.* neque aliud juris, quam alii ſervi, habebant. *l.* 3. *C. de inceſt. nupt.* Rurſus, harum concubinarum duo erant genera. Nam aliæ, honeſtæ, matronæ, matresf. adpellabantur: veluti ingenuæ; quæ, teſtatione interpoſita, ſeſe alicui in concubinatum dabant. *l.* 3. *D. de concub.* aut libertæ; quæ ſuis ſe patronis jungebant. *l. probrum*, 41. *§.* 1. *D. de rit. nupt. l.* 3. §. 1. *D. de don. int. vir. & ux. l. ſi uxor*, 13. *D. de adult.* ubi matronæ & matresf. adpellantur. atque adeo traditur, eas, ſi ſeſe alteri proſtituerint, adulterii accuſari poſſe: non tamen jure mariti, ſed jure extranei. Aliæ vero, probroſæ & turpes habebantur: veluti, quæ, libertæ, ſeſe alteri quam patrono in concubinatum tradebant. *d. l. probrum*, §. 1. *& l. cum tabulis*, 16. §. 1. *D. de his quæ ut indign.* De quo §. idcirco paulo copioſius explicandum eſt, quoniam ex eo

maxime

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

maxime tota pendet illa diſputatio, An ex concubina nati, ſpurii, & vulgo quæſiti, dici antiquo jure poſſent. Cum enim viri unius cum una muliere concubinaria conſuetudo eſt, neque ſine patre certo natus ex ea filius videtur, neque vulgo quæſitus. Huic hominum nonnullorum diſputationi objicimus primum auctoritatem *l. 2. & 4. D. und. cogn.* itemque §. *vulgo, de ſucc. cogn.* ubi traditur, bonorum poſſeſſiones unde cognati iis concedi qui ſpurii & vulgo quæſiti ſunt. de quibus enim potius illud accipiendum eſt, quam de iis qui ex honeſto concubinatu nati, & jure civili probati ſunt? qui ſi ſpuriorum nomine non intelliguntur, ecquonam, quæſo, alio nomine illa bonorum poſſeſſio iis deferetur? Præterea Ulpianus, *in d. l. cum tabulis*, rem omnem perſpicue demonſtrat. Cujus hanc eſſe ſententiam arbitror, longe ab aliorum opinione diſſidentem: *Caſſianus ſenator Rufinam ingenuam, pleno & maritali honore dilexerat, ex eaque puellam ſuſceperat.* Honos autem ille non concubinas, ſed uxores facit, extra quam ſi corpore quæſtum fecerint. *l. in libera, D. de rit. nupt. l. 3. §. 1. D. de don. int. vir. & uxor. l. 3. D. de concub. l. donationes*, 31. *D. de donat.* Cum Caſſianus teſtamentum faceret, filiam illam, ex ea conjunctione natam, heredem inſtituit. mortuo

Caſſia-

Caſſiano, legitimi heredes inſtitutionem oppugnabant, hac de cauſa, quod dicerent, Rufinam, imprudente Caſſiano, vulgo corpore quæſtum feciſſe: tametſi non palam: *ut in d. l. probrum, de rit. nupt.* ac proinde tantum abeſſe, ut illa uxor fuerit, ut ne concubinæ quidem loco habenda ſit: ſtuprum enim cum ea commiſſum fuiſſe. *d. l. in libera. & l. 3. D. de concub.* Imperatores tamen reſcripſerunt, inſtitutionem valere: quia concubinæ ſine dubio hereditatum capaces ſunt: ſive illæ honeſtæ, ſive probroſæ ſint. quodſi cum concubinis teſtamenti factio eſt, multo magis cum iis qui ex ipſis nati ſunt. Poſtremum argumentum ſumi poteſt *ex l. Imperatores, 29. §. 1. D. de probat.* ubi natus ex adulterio uxoris, ſpurius adpellatur. nam, ſi ex uxoris adulterio natus, ſpurius eſt; quanto magis qui ex concubinæ ſcortatione ſuſceptus erit? Atque hoc nimirum illud eſt, quod Papinianus ſcribit, apparuiſſe poſt Caſſiani mortem, filiam illam vulgo quæſitam fuiſſe: hoc eſt, Rufinam, imprudente Caſſiano, vulgo corpore quæſtum feciſſe. Neque movet, quod hæc non Caſſiani, ſed Rufinæ filia nominatur: quia, cum apparuerit, eas nuptias non fuiſſe, Caſſiani filia dici non potuit. Quare, ut rem in pauca conferam, non puto, Rufinam veram uxorem fuiſſe; poſt ejus autem

tem

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tem è vita exceſſum, filiam ejus in concubinatum à ſuo vitrico adſcitam eſſe. Et in fine, ut nonnulli putant, corrigendum, *vulgo quæſitam fuiſſe apparuit*. Primum, quia nulla exſtat litera, unde ſignificetur, puellam iſtam in concubinatum habitam fuiſſe. Deinde, arbitror, *ex l.* 1. §. 3. *D. de concub.* privignæ concubinatum pro nefario & flagitioſo numerari, quandoquidem, utrum mulier patri ſe & filio proſtituerit, an vero vir cum matre & filia rem habuerit, nihil interſit. *l. ſi qua mihi*, 12. §. 1. *D. de rit. nupt.* Præterea, quorſum, quæſo, ad propoſitum illa adjectio pertineret, puellam vulgo quæſtum feciſſe? Atque hæc quidem & de veteris juris concubinatu & de primo ſpuriorum genere dicta ſint. Secunda ſpecies ſpuriorum, eſt eorum propria, qui ex meretrice nati ſunt. Tertia vero eorum, qui ex virgine, vel vidua honeſtæ exiſtimationis, quæſiti ſunt. de quibus teſtatur *l. ſi qua illuſtris*, 5. *C. ad Orphic. & l. privignus*, 7. *D. de grad. l. ex libera*, 6. *C. de ſuis & legit.* Quarta, eorum eſt, qui ex adultera nati ſunt: de quibus apertiſſime loquitur *l. Impp.* §. 1. *D. de probat.* & Caius *lib. Inſt.* 1. *c.* 4. Quinta, eorum, qui ex cognata per inceſtum ſuſcepti ſunt: de quibus *l. ſpurii*, 6. *D. de decurionib. & l.* 2. *C. Th. de inceſt. nupt.* & Caius, *lib. Inſt.* 1. *c.* 4. Unde Ulp. reg. tit. 5.

Si

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Si quis, ait, *eam, quam non licet, uxorem duxerit, inceſtum matrimonium contrahit: ideoque liberi non fiunt; ſed, quaſi vulgo concepti, ſpurii ſunt.* Hæc cum ita ſint, tamen, ut in pleriſque aliis juris noſtri quæſtionibus, diſciplinæ cauſa, ſingulæ res ſingulis nominibus diſtinguuntur. Similiter in hoc tractatu, interdum vulgo quæſiti nomen ei proprie & peculiariter tribuitur, qui ex ea, quæ corpore quæſtum fecit, natus eſt; & ab eo ſeparatur, qui ex honeſta concubina ſuſceptus eſt: velut *in l. privignus, 7. D. de gradib. & adfin.* Similiter ſpurius ab eo qui ex inceſtu natus eſt. *l. ſpurii, 6. D. de decurionibus.* Sed hæc hactenus. Nunc conſequens eſt, ut de novo concubinarum genere, quod ſolum à Juſtiniano probatum eſt, diſſeramus. Ergo, ex Juſtiniani jure, concubina eſt mulier libera, innupta, quam vir cælebs domi concubinatus cauſa ſolam habet. Liberam enim concubinam eſſe oportere, ſatis ex eo intelligitur, quod inteſtato ſuccedit. *l. ſi qua illuſtris*, §. 1. *C. ad Orphic.* itemque *Novel.* 89. §. εἴ τις τοίνυν προῖκα. ubi Julianus, *Concubinam*, inquit, *dicimus talem, quæ, libera conſtituta, in domo defuncti erat.* itemque *Novell.* 18. §. βλέψωμεν, his verbis: εἴη δὲ αὐτῷ κατὰ τὸν οἶκον, ἕως περιῆν, ἐλευθέρα τε γυνὴ, ἐν παλλακῆς σχήματι συνιοῦσα. Quinetiam Juſtin.

in l. ult. C. commun. de manum. ſtatuit, ut, ſi quis forte ancillam ſuam pro concubina habuerit, neque de ipſa, natiſve ex ea, quidquam in teſtamento ſtatuerit; tum & ea, & ex illo concubinatu nati, poſt domini mortem liberi ſint. Innuptam autem eſſe eam oportere, non modo Juſtinianico, ſed etiam vetere jure, propter adulterii crimen, ſuperius dictum eſt. *ex l. ſi uxor,* 13. *D. de adulter.* Addidimus autem, concubinam à viro cælibe tantum haberi poſſe, propter Conſtantini conſtitutionem *in l.* 1. *C. de concub. & l. ult. C. commun. de manumiſſ.* Qua ex re differentia inter veteres concubinas & has recentes intelligitur. Nam, ut in commentario de verbis juris docuimus, jure vetere etiam maritis habere concubinas licuit. Solam autem, addidimus, propter hæc Juſtiniani verba, quæ in utraque illa Novella poſuit: Εἰ δὲ ἐκκεχυμένα τὰ τῆς ἐπιθυμίας αὐτοῦ γένοιτο, καὶ ἄλλας ἐπ' ἄλλαις ἐπεισαγάγοι τῇ προτέρᾳ παλλακὰς, καὶ πλῆθος ἔχοι γυναικῶν πορνευομένων, (οὕτω γὰρ εἰπεῖν κάλλιον,) μισητὸς μὲν ἡμῖν ὁ τοιοῦτος, &c. Id eſt: *Quod ſi profuſa ipſius libido fuerit, &, præter primam concubinam, alias ſuper alias inducat, plureſque habeat meretrices, (ſic enim verius adpellandæ ſunt,) odio is nobis erit: neque hujus legis beneficio fruetur.* Hæc cum ita ſint, illud intelligi debet,

debet, è quinque ſpuriorum generibus, quæ antiquo jure probabantur, quatuor à Juſtiniano ſublata fuiſſe: unumque id ſolum eorum comprobatum, qui ex concubinis nati eſſent: quos Græco nomine νόθους, interdum etiam ex Romana conſuetudine φυσικοὺς, adpellat. quorum tamen duo hæc genera obſervavimus: unum eorum, qui ex certis concubinis; alterum eorum, qui ex non juſtis uxoribus ſuſcepti erant. id eſt, ex iis mulieribus, quæ uxorum quidem animo habebantur, ſed, contra leges & præſcripta Juſtiniani ductæ, uxorum jure non cenſebantur. Quod Juſtinianus, *in fin. Novellæ 74.*, his demonſtrat verbis: Εἰ δὲ παρὰ ταῦτα γένοιτο, μὴ μέντοι ἐκ καταδεδικασμένης προέλθοιεν συναφείας, ἔσονται νόθοι· καὶ τῶν παρ' ἡμῶν φιλοτιμηθέντων τοῖς νόθοις, εἴτε ἐκ διαθήκης, εἴτε ἐξ ἀδιαθέτου, τεύξονται.

CAPUT III.

De ſpuriorum & nothorum jure veteri & novo.

NUNC proximum eſt, ut de ſpuriorum jure conſideremus. Hæc autem conſideratio duplex eſt: primum ex veteris juris ratione; tum deinde ex novi, quod à Juſtiniano introductum eſt. Ac veteris quidem juris ratio hæc fuit, ut ſpurii omnes, gentilitatum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

tilitatum & adgnationum expertes eſſent: quippe cum adgnatio à patre ſit: patrem autem ſpurii non habeant. *l. 2. & l. 4. D. und. cognat.* Sed cum vulgo concepti matrem ſequantur, ut ait *l. cum legitimæ, 19. D. de ſtat. hom.* ac proinde cognationem per matrem adepti ſint: quod caput prætor in edicto de cognatis poſuit: id caput etiam ad ſpurios productum eſt. *d. l. 4. & §. vulgo quæſitos, 4. Inſt. de ſucc. cogn.* Quod cum ita ſit, facile intellectu eſt, quam inepte à nonnullis dubitetur, utrum ſpurii cives Romani, an vero peregrini eſſent. Quamquam ejus rei dubitationem Juſtinianus, *initio Novell. 89.*, adtuliſſe videtur. ubi ſic ſcribit: Τὸ τῶν νόθων ὄνομα τῇ Ῥωμαίων νομοθεσίᾳ πρώην οὐ διεσπουδάστο· οὐδέ τις ἦν περὶ αὐτὸ φιλανθρωπία, ἀλλ' ὡς ἔκφυλόν τι καὶ παντελῶς ἀλλότριον τοῦ πολιτεύματος ἐνομίζετο. Nam, ſi nothi pro exteris & plane à civitate alienis numerabantur; quomodo Rom. cives haberi potuiſſent? Quod etiam video Alciatum adfirmaſſe, *lib. parerg. 4. cap. 6.* Sed, cum *in l. 1. §. 2. D. ad Tertyl. & §. ult. ad Orphic.* legitima matris hereditas iis ex Orphiciano S.C. deferatur; item *in l. 2. & 4. & l. Modeſtinus, D. und. cogn. & §. 4. Inſt. de ſucc. cogn.* bon. poſſeſſio unde cognati, iis & inter ſe, & inter matrem & ipſos concedatur: quid ſtultius eſt, quam dubitare, an cives R. fuerint?

fuerint? Præterea, cum *in l. 4. in fin. D. de in jus voc.* in jus vocatio iis adverſus matrem denegetur; perſpicuum eſt, eam adverſus alios omnes iis dari. *l. ex eo, 18. D. de teſtib.* Item videmus, eos heredes inſtitui, & cum iis teſtamenti factionem eſſe. *in l. cum tabulis, 16. §. quoniam, D. de his quæ ut indign. & l. Lucius, 45. D. de vulg. ſubſt. l. Lucius, 88. §. Dama, D. de leg. 2. l. ult. D. de jur. de lib. l. omnes, 17. §. 1. D. quæ in fraud. cred.* neque id tantum, verum etiam de inofficioſo matris teſtamento queri poſſe: *l. ſi ſuſpecta, 29. §. 1. D. de inoff. teſt.* Item *in l. 3. §. 1. & l. 6. D. de decur.* ſpurios in decurionum ordinem adlegi: atque adeo etiam eos, qui ex inceſtu nati ſunt. Ad illa ergo Juſtiniani verba, quæ ſane nimium effuſe concepta ſunt, ita reſpondendum eſt: ſpurios omnis civilis juris expertes fuiſſe, duntaxat quod ex adgnatione comparatur. quoniam, ut ait Ulp. *in l. 4. D. und. cogn.*, adgnatio per patrem quæritur: ſpurii autem patrem non habent. Itaque nihil nos moveat, quod eodem loco Alciatus objicit *ex l. 1. & l. nec apud, C. de inſt. hered. & l. 1. §. 2. D. de leg. 3.* nam ibi nulla omnino ſpuriorum mentio eſt: ſed deportatorum aut peregrinorum duntaxat. Denique ἀλλότριον Juſtinianus eadem immoderatione dicendi uſurpavit. qua uſum eundem videmus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

mus *in Novella* 153. *de infantib. expoſit.* & Conſtantinum, *in l.* 1. *C. de natur. lib.* Atque hæc quidem juris antiqui ratio fuit. Juſtiniani autem Novellis conſtitutionibus omnes (ut ſuperius dictum eſt) ſpuriorum ſpecies, præter unam nothorum, ſublatæ ſunt. Nothos autem definit, qui ex concubina nati ſunt: hoc eſt, ex muliere innupta, quam vir cælebs domi concubinatus cauſa ſolam habuit. Hujus autem juris origo prima ad Conſtantinum Imp. referenda eſt: quemadmodum teſtatur Juſtinianus, *initio Novell.* 89., & Zeno, *in l. divi*, 5. *C. de natur. lib.* Sed ea ratio, ſemel ab illo inchoata, poſtea à conſequentibus imperatoribus mirifice amplificata eſt, uſque ad tempora Juſtiniani: hoc eſt, per ſpatium annorum ducentorum. Ergo de Juſtinianico jure videamus. Id autem duplex eſt. nam prius, eſt de ſpuriorum conditione: alterum, de legitimatione. Spuriorum ergo conditio hæc à Juſtiniano definita eſt, ut ex inteſtati cauſa, ſi quidem juſti liberi exſtent, boni viri arbitratu alantur: ſi non exſtent, ſextans eis debeatur. Ex cauſa vero teſtamenti, ſi juſti exſtent, ſola eis uncia relinqui poſſit. ſi teſtatoris parentes exſtent, bes: ſi ſoli, quantumvis. *Novell.* 89. at in matris bonis, ut pro juſtis liberis habeantur. *l. ſi qua illuſtris*, *C. ad ſenat. Orphic.*

 Hoc

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Hoc autem loco aliquot pragmaticorum quæſtiones neceſſario tractandæ ſunt. Quarum prima hæc eſt, An nothis aliqua legitima debeatur. Qua quæſtione nihil abſurdius fingi poteſt. Nam, cum legitima in locum querelæ inofficioſi introducta ſit, quomodo pater in illos inofficioſus dici poterit, cum juſtis liberis exiſtentibus non liceat ei amplius uncia illis relinquere? ut modo *ex Novella* 89. dictum eſt. Etſi autem ex cauſa quidem inteſtati, ſi juſti liberi non exſtent, ſextans iis debeatur: qua de cauſa tertia ſextantis pars eorum legitima eſſe videretur: tamen, cum legitima non niſi ex teſtati cauſa debeatur, quomodo inofficioſus dici poterit, qui etiamſi inofficioſiſſimus eſſe cupiat, tamen non niſi in uncia eſſe poſſit? Quare concludendum arbitror, nihil iis legitimæ nomine deberi: ſed ejus nomine alimenta boni viri arbitratu adtribuenda eſſe. Altera quæſtio eſt, An filiæ nothæ dos à patre debeatur. Nam exſtat Ulpiani teſtimonium *in l. uxorem*, 41. §. *pater naturalis*, 11. *D. de legat.* 3. ubi aperte ſcribitur, patrem non teneri dotem ſpuriæ filiæ conſtituere. Indeque vulgaris nata opinio eſt, patrem nothis puellis dotem non debere. Sed videamus, an lex illa nihil ad jus novum, hoc eſt, à Juſtiniano inductum, pertineat. nam jure antiquo pater naturalis filiam alere non cogebatur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

gebatur. *l.* 5. §. 4. *D. de adgnoſcend lib.* tantum abeſt, ut dotare teneretur. Sed cum jure novo boni viri arbitratu alimenta debeantur; ſtatuendum putarem, ex boni quoque viri arbitratu, pro facultatum paternarum modo, ei dotem, quæ quodammodo alimentorum locum obtinet, conſtituendam eſſe. Tertia quæſtio eſt, Ad quem dos, ſi qua nothæ conſtituta eſt, ſoluto matrimonio revertatur. De quo quia nihil toto jure conſtitutum eſt, non dubitarem, ad eum modum nobis reſpondendum eſſe, quem de ceteris dotibus *in lib. de Dotib.* explicavimus.

Caput IV.

De nothorum paternis & maternis hereditatibus.

Nunc conſequens eſt, ut de nothorum hereditatibus diſſeramus. Nam Juſtinianus, *Novella* 89. §. 13., ſtatuit, ut, quod jus nothis in parentum hereditatibus tribuitur, idem parentibus in illorum ſucceſſionibus concedatur. Quod non ita facile ad explicandum videtur. Nam, ſiquidem nothus liberos habeat, verum eſt, patrem ipſius egentem, arbitratu viri boni, ipſius facultatibus alendum eſſe. Quod ad alterum caput adtinet, quo conſtitutum eſt, ut, ſi pater juſtos liberos non habeat, ſextans notho,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

decunx legitimis patris heredibus adtribuatur; non video, quemadmodum in nothi perſona reciprocari poſſit. Nam, ſi nothus liberis careat, non ſextans, ſed as integer patri debebitur. ex cauſa autem teſtati, jus hoc manifeſtum eſt, ut nothus, liberos habens, patri ſuo unciam relinquere debeat. ſed ſi pater liberos non habeat, patrem habeat; dictum eſt, eum poſſe beſſem notho relinquere, trientem patri debere. quod quemadmodum contrariam in partem verti poſſit, obſcurum eſt. pater enim patri ſuo trientem tantum debet: cum notho beſſem relinquat. at nothus, liberos non habens, poterit extraneis beſſem relinquere: ſuo vero patri, trientem. Poſtremus autem articulus, in quo dictum eſt, ſi pater neque patrem, neque liberos habeat, totum aſſem poſſe notho relinquere; reciprocationem non admittit. Quæ quidem omnia de patrum hereditatibus ultro citroque deferendis dicta ſunt. Nunc de maternis videamus. Nam antiquo jure multiplex ſpuriorum jus in maternis hereditatibus fuit. Septuplex autem obſervavimus. Primum, ut ex Orphiciano S.C. matris inteſtatæ heredes eſſent legitimi. *l.1.§.2.C. ad Tertyl.§.3.Inſt. de Orphic.* Secundum, ut iis legitima in bonis maternis deberetur: alioqui inofficioſi querela uterentur. *l. ſi. ſuſpecta, 29.§.6.D. de inof.*

inof. teſt. Tertium, ut bonorum poſſeſſio unde cognati iis deferretur. *l. 2. l. 4. D. und. cogn. §. vulgo quæſitus, Inſt. de ſucc. cognat.* Quartum, ut mater illos alere cogeretur. *l. 4. l. ſi quis à liberis, §. 4. D. de ædgnoſ. lib.* Quintum, ex Juſtiniani conſtitutione, ut una cum juſtis liberis æquis ex partibus ſuccederent. *l. ſi qua illuſtris, 5. C. ad Orphic.* Sextum, ut patronæ liberi vulgo quæſiti, materni liberti bonorum poſſeſſionem acciperent. *l. patronæ, 18. D. de bon. libert.* Septimum, ut mater iis tutorem petere cogeretur. *l. ult. C. qui pet. tut.* Verum exoritur quæſtio, utrum jus illud omne per Juſtiniani Novellam confirmatum, an vero abrogatum ſit? Quod potius videtur: cum §. 1. ita ſcribat: Καλῶς ἔχειν ᾠήθημεν, ἐν μιᾷ διατάξει τὸ πᾶν συναγαγεῖν, ἥτις ἀντὶ πάντων ἀρκέσει τὰ περὶ τῶν νόθων διορθῶσαί τε καὶ νομοθετῆσαι. id eſt, *Optimum factu putavimus, jus omne de nothis unam in conſtitutionem conferre, quæ pro omnibus ſufficiat, ad ea, quæ ad nothos pertinent, & emendanda, & conſtituenda.* Cum enim dicat, ſe jus nothorum omne in eam Novellam contuliſſe; omne, quod reliquum eſt, abrogaſſe intelligitur. Alterum argumentum ſumi poteſt ex §. 4. ubi Juſtinianus ſcribit, eum nothum, qui legitimatur, ſoli patri legitimum fieri: reliquis omnibus patris adgnatis, cognatiſve, non

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

fieri; neque ullam cum ejus cognatione partem aut communionem habiturum. Tertium, quod, cum in Novellam 118. omne jus legitimarum hereditatum contulerit, in Novellam autem 18. omne id, quod eſt de Falcidia liberorum; nullam tamen in utraque ſpuriorum mentionem faciat. Atque hæc quidem ita diſputari poſſunt: ſed cum Juſtinianus nihil de maternis nothorum hereditatibus ſtatuerit, probabilius arbitror, ubi de juris antiqui abrogatione non conſtat, eo ſtandum eſſe. *arg. l. ſancimus, C. de leg. præſt. & l. præcipimus, 32. §. ult. C. de adpell.*

CAPUT V.

An nothi, ex nobilibus nati, nobilitatem retineant.

DEINCEPS illa tractanda quæſtio eſt, de qua paſſim à pragmaticis diſputatur, An nothi, ex nobilibus parentibus nati, nobilitatem retineant. Videndum eſt autem, quid utramque in partem adferri poſſit. Cum enim maternam cognationem retineant, qua de cauſa bonorum poſſeſſio unde cognati inter ipſos defertur, *l. 2. l. 4. l. Modeſtinus, D. unde cognat.*; difficile dictu eſt, eos poſſe cognationem ſine nobilitate retinere. quippe, cum matris conditionem

nem ſequi dicantur. *in l.* 1. *in fin. D. ad municip. l. cum legitimæ*, 19. *l. lex naturæ, D. de ſtat. hom.* Præterea, quod ad novum jus attinet, hodie nothi ſine patre dici non poſſunt. Nam ex Novellis Juſtiniani tam certum habent patrem, certamque matrem, quam qui ex juſtiſſimis nuptiis procreati ſunt. Itaque etiam ab inteſtato patri heredes deſignantur. Quodſi legitimati ſunt, quia tunc in patrum poteſtatem redacti ſunt, ut poſterius intelligetur, *ex l. ult. D. de adopt. & ex l. ult. D. de his qui ſunt ſui vel al.* probabiliter diſputari poſſet, eos ſuitatem uſquequaque adeptos eſſe; quaſi jus ſuitatis individuum ſit: quemadmodum videmus, *in l. qui in provincia*, 57. §. 1. *D. de rit. nupt.* ſtatum eorum, qui ex inceſtu nati fuerant, ab Imp. ita confirmari, ut plane pro legitimis habeantur. Sic videmus, *in l. divi*, 5. *C. de nat. lib.* legitimatos duobus locis adpellari *ſuos*, & poteſtati patris ſubjectos: item *in l.* 6. *& l.* 7. *eod. tit.* Contra tamen, quod ad matris familiam attinet, illa pugnant. Primum, quod nobilitas jure noſtro definitur claritas generis: ac proinde ex majorum origine defertur. *l.* 1. *C. de dignit.* Spuriorum autem origo ex eo tantum die, quo nati ſunt, numeratur. l. ejus qui, 9. D. ad municip. *Ejus*, inquit, *qui juſtum patrem non habet, prima origo à matre, eoque die quo ex ea editus eſt,*

numerari debet. Præterea mulier familiæ ſuæ & caput & finis eſt. *l. pronunciatio,* 195. *in fin. D. de verb. ſign.* feminarum autem liberi in familia earum non cenſentur. *l. ſeq. eod.* Denique Juſtinianus, *in l. ſi qua illuſtris, C. ad Orphic.*, ſi bene lex attendatur, concubinatus & ſpuriorum nomen à nobilibus feminis apertiſſime removet. Etſi autem novo jure certum patrem habeant, non tamen filii jus adipiſcuntur: quia ſuitas, filiatio, adgnatio, cognatio, ſunt, uti ſuperius diximus, individua. *l. quæſitum,* 34. *D. de adopt.* Quod autem ad legitimatos attinet, jus antiquum, quo per principis reſcriptum ſuitatem adipiſcebantur, aperte *per Novell.* 89. abrogatum eſt: ubi Juſtinianus ſanxit, ut legitimati ſoli patri legitimati ſint, non etiam generi: idque certæ duntaxat portionis cauſa. Unde adparet, legitimationem eſſe jus quoddam definitum, & certis tanquam terminis ita circumſcriptum, ut longius produci non poſſit. Cum autem claritas generis per totam familiam diffuſa & plane individua ſit, atque in adgnatione & gentilitate poſita; quomodo ex ea ſola parte nobilitatem adſequerentur? Præterea, nobilitas, eſt jus familiæ: cujuſmodi eſt jus ſacrorum. *l. familiaria,* 5. *D. de relig. l. jus familiarum, & l. pen. C. eod.* Atque hæc quidem ex noſtris libris, & Juſtinianici

juris

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

juris ratione ſic diſputantur. Sed, cum nobilitas omnibus ætatibus ex variis cujuſque gentis inſtitutis æſtimata ſit; conſentaneum eſt, receptam conſuetudinem ſequendam eſſe: quemadmodum videmus, apud Germanos, Venetos, aliaſque gentes nonnullas, ſpurios poſtremorum hominum numero haberi: apud Delphinates autem, quod Guido Papius teſtatur, eos, qui ex nobili patre nati, & ab eo adgniti ſunt, nobiles cenſeri. Jure vero civili, quod libris noſtris continetur, abſurdum eſt, exiſtimare, nobilitatem iis etiam per legitimationem concedi. Legitimatio enim, ut conſtat ex *Novel.* 89., jus ex ſola patris perſona tribuit. nobilitas autem, totius generis & familiæ communis eſt. Ea vero jura eſſe inter ſe diverſiſſima, perſpicue traditur *in l.* 3. *D. de interd. & relegat.* Atque hæc quidem de primo nothorum gradu ita ſe habent. Ante vero quam ad legitimationem accedamus, pauca de ſecundo dicenda ſunt. nam Juſtinianus, *d. Novel.* 89. §. 12. *in fin.*, ſtatuit; ut, quæ in Codice de iſtiuſmodi nepotibus dicta ſunt, teneantur. Conſtitutum autem fuerat *in l. ult. C. de natur. lib.* ut, ſive ex juſto filio nepos naturalis ſuſceptus eſſet, ſive ex naturali filio juſtus nepos; ſi juſti liberi exſtent, unciam ei relinqui liceat: ſin minus, quantumvis. Ab inteſtato vero, ut hujuſmodi nepotibus

 ſuc-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ſucceſſionis jus nullum eſſet. Quid ergo, ſi avus, quo de agitur, patrem habeat? an beſſem relinquere nepoti poterit, ut patri ſuo trientem legitimarium relinquere cogatur? Quod certe prima ſpecie videtur: ſed conſtitutionis illius verba repugnant. *In nepotibus*, inquit, *non eadem obſervatio eſt, ubi legitima ſoboles minime facit impedimentum.* Item: *Ea enim ſubſiſtente, veterum conſtitutionum tenorem*, &c. Quod cum ita ſit, nulla ſobole ſubſiſtente, ſequi videtur, ut veterum conſtitutionum tenor non obſervetur: ac proinde nepos ab avo inſtitui in beſſe non poſſit. Quod ſane concoquere non poſſum. Et, vere ut dicam, nimium perplexe ac tenebricoſe lex illa concepta eſt. Nam, ſi pater ſuo notho tantundem poteſt relinquere; quidni avus legitimo nothi filio perinde, ut cuivis extraneo, poterit?

CAPUT VI.

DE LEGITIMATIONE.

Et quatuor tractatæ quæſtiones in hoc argumento.

HACTENUS de ſpuriorum jure & conditione ſatis dictum eſſe arbitramur. nunc tempus eſt, ad eorundem legitimationem accedere. Sed prius, quid ſit legitimatio, conſiderandum eſt. Quod enim vulgo natalium reſtitutio definitur *ex Novell. 74.*, ex

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

ex parte quidem verum eſt, ſed non ex toto. Natalium enim reſtitutio, jus omne, quod quis integris natalibus adipiſci poteſt, adtribuit. *l. 2. de natal. reſt.* Legitimatio vero tantum abeſt ut jus adgnationis integrum alicui præſtet, ut ſoli patri legitimum faciat: ab aliis vero omnibus trium generum adgnatis prorſus eum alienum relinquat. *Novel.* 89. §. 4. Quin ne integrum quidem adgnationis jus ei in parentis perſona tribuit: hoc eſt, ut ſuitatem obtineat. quemadmodum olim factum fuiſſe, argumento eſt *l. ult. D. de adopt.* Nam legitimationis jus omne hoc eſt. primum, ut juſtis liberis exſtantibus legitimari nothus, niſi per conjugium & decurionatum, non poſſit. deinde, ut legitimatus ſoli patri ab inteſtato heres ſit: ceteris non ſit. inſtitui tamen ab omnibus heres poſſit: ſed à patre non majore ex parte, quam quæ minima alicui adtributa eſt. Quod cum ita ſit, videndum, an legitimationis definitio commode tradi hæc poſſit: *Legitimatio eſt, cum ex concubina ſuſceptus, ita patri ſuo heres ab inteſtato deſignatur, ut etiam inſtitui ab eo heres poſſit: dum tamen ne majorem, quam quivis ex juſtis liberis, hereditatis partem capiat.* Quibus verbis omne, ut opinor, legitimatorum jus, quod quidem ad ſucceſſiones pertinet, continetur. Proba-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

turque definitio hæc ex *Novell.* 74. *&* *Novell.* 117. §. 2. ubi γνησίους ποιεῖσθαι Juſtinianus eos dicit, quos recepta in ſcholis conſuetudine legitimari dicimus. Tribus autem modis legitimatio contingit: per decurionatum, concubinæ matrimonium, & principis reſcriptum. Primum autem à Theodoſio poſteriore inſtitutum fuiſſe, Juſtinianus teſtatur *in Novel.* 89. ejuſque conſtitutio exſtat *in l.* 3. *C. de natur. lib.* ſed ea tota ratio à Juſtiniano emendata, formam hanc habet: ut liberi, ſive ex concubina, ſive ex ancilla ſuſcepti, atque hi quidem manumiſſi, per cooptationem in curiam, & ſuitatis, & gentilitatis, & adgnationis jus adipiſcantur: aut, ſi feminæ ſunt, per decurionis matrimonium. Secunda legitimationis ratio, à Conſtantino primum inſtituta, poſtmodum à Juſtiniano ita confirmata eſt, ut matrimonium cum concubina contractum, ſive ea ingenua, ſive libertina, ſive ſerva & poſtea manumiſſa fuerit, liberos, & ante & poſt matrimonium conceptos, legitimos faciat. *l. divi,* 5. *l. cum quis,* 10. *&* *l. ſeq. C. de natur. lib.* *&* *Novell.* 89. Tertiam fieri diximus per principis reſcriptum: ut, ſi pater, aut ipſi nothi, ex patris teſtamento imperatori preces obtulerint, jus legitimorum adſequantur; ſi modo legitimi non exſtent. Nam ſi legitimi ex-

ſtent,

ſtent, nothi non poterunt, niſi per decurionatum & conſequens parentum matrimonium, legitimari. *eadem Novel.* §. κἀκεῖνο, 9. & §. 11. Ex his igitur patêre arbitror, quidnam ad illam quæſtionem reſpondendum ſit, An per legitimationem integrum filiifa. jus, hoc eſt, ſuitas, adquiratur. Quod propterea videri poſſet, quia Juſtinianus, *in* §. 2. *de hered. quæ ab inteſt.* his utitur verbis: *Heredum ſuorum jura nanciſcuntur.* item, *juſtos & in poteſtate patris fieri.* Quibus conſentanea ſunt quæ ab eodem ſcribuntur *in* §. *ult. de nupt. & in l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *& l.* 11. *C. de nat. lib. in Novell.* 74. ὑπεξουσίους ἔχειν. item, μηδὲν τῶν νομίμων παίδων διαλλάττοντας. Sed verius eſt, legitimatione non integram ſuitatem adquiri: verum ex parte tantum; hoc eſt, quatenus ad ſolam patris perſonam pertinet. quippe, cum legitimati, ut ſuperius *ex Novell.* 89. dictum eſt, ab omnibus aliis patris propinquis & cognatis, ab omni, inquam, ipſius cognatione & familia, plane alieni ſint. Quoniam de nothorum jure & legitimatione diximus, ſupereſt, ut de ceteris ſpuriis, quorum quatuor genera ſuperius protulimus, breviter explicemus. Summa autem eorum, quæ Juſtinianus de iis ſtatuit, hæc eſt: ut ſpurius, aliunde quam ex concubinatu ſuſceptus, neque nothus, neque naturalis adpelletur;

letur; neque ullum in patris hereditate, vel ex teſtati, vel ex inteſtati cauſa, jus habeat: ac ne à ſuis quidem parentibus ei alimenta debeantur. *Novel.* 74. & 89. *in fin.* Verba autem illius hæc ſunt: Τοὺς γὰρ ἀπὸ τοῦ καθάπαξ παρ' ἡμῶν μεμισημένων τε, καὶ διὰ τοῦτο κεκωλυμένων γάμων, προϊόντας, οὐδὲ νόθους κλητέον, οὐδὲ μεταδοτέον αὐτοῖς οὐδεμιᾶς φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἔστω καὶ τοῦτο τιμωρία τῶν πατέρων, τὸ γινώσκειν, ὡς οὐδ' ὁτιοῦν οἱ τῆς ἁμαρτανούσης ἐπιθυμίας αὐτῶν ἕξουσι παῖδες. Hujus autem hæc: Πρότερον μὲν γὰρ πᾶς ὁ ἐκ συνελεύσεων (οὐ γὰρ καλέσομεν γάμων) ἢ νεφαρίων, ἢ ἰγκέστων, ἢ δαμνάτων προελθὼν, οὗτος οὐδὲ φυσικὸς ὀνομασθήσεται, οὐδὲ ἀποτροφήσεται παρὰ τῶν γονέων, οὐδὲ ἕξει τινὰ πρὸς τὸν παρόντα νόμον μετουσίαν. Sed quæri video, utrum natus ex viro marito, & muliere ſoluta, in nothorum, an vero in ſpuriorum numero cenſeatur. Qua quæſtione vix ulla abſurdior eſt. Et tamen pragmatici, ut opinor, omnes, nothorum iis jus ſine controverſia concedunt. in his Alexander, Salicetus, Paulus Caſtrenſis, Socinus, &, qui argutiſſime hanc ſententiam defendit, Philippus Decius, *conſil.* 306. Primum autem & ſummum illorum argumentum ducitur *ex l.* 1. *C. de adulter.* quaſi ea lege tradatur, mariti ſcortationem lege nulla vindicari. Itaque ſic argumentantur:

Soli

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Soli ex damnato concubitu procreati ab hereditatibus repelluntur. Scortatio mariti, lege non damnatur. Ex ea igitur ſcortatione nati, ab hereditate repellendi non ſunt. Sed adſumtio falſa eſt. Non enim, ſi uxor agere lege Julia non poteſt, ut ibi traditur; continuo verum eſt, mariti ſcortationem legibus non damnari. Præterea, ſi nati ex concubina, quam vir maritus habeat, repelluntur, *l.* 1. *C. de concub.* & *Novell.* 89.; atque adeo ex ſecunda concubina ſuſcepti, ut *Novell.* 18. & 89.: quanto magis, qui ex ea, in qua ſtuprum aut ſcortatio committitur, repudiandi ſunt? Denique, quo nomine inteſtati hereditatem peterent, cum neque nothi, neque naturales adpellentur, ut Juſtinianus *in fin. Novell.* 89. apertiſſime teſtatur? Sed de matris hereditate Socinus urget vehementius. nam, olim ſpurios omnes matri ſucceſſiſſe, ſuperius dictum eſt. quod ſi abrogatum non fuit, quidni etiam nunc valeat? Quæ fuit mens aut Socini, aut aliorum, cum illa tam dilucida verba *l. ſi qua illuſtris, C. ad Orphic.*, non animadverterunt? *Si concubina procreaverit liberos ex licita conſuetudine, ab homine libero habita*, &c. Quid enim planius dici poteſt, ut intelligatur, ſi non licita conſuetudo fuerit, matri liberos non ſucceſſuros? Altera eorundem quæſtio, aliquan-

aliquanto obſcurior, hæc eſt: An ex meretrice natis relinqui teſtamento poſſit. Quod illi ſumma contentione defendunt, hanc unam ob cauſam, quia meretricius concubitus extra legis pœnam eſt: *l. ſi ea quæ, 22. & l. quæ adulterum, 29. C. de adulter.* ac proinde ex meretricio concubitu nati, inter eos, qui ex damnato concubitu nati ſunt, cenſendi non ſint. Quid ergo eſt? Qui *in Novell.* 18., & rurſus *Novell.* 89., tam acriter eos repellit qui ex ſecunda concubina procreati ſunt; eos ne admittet, qui ex meretrice, quæ longe tetrior eſt, ſuſcepti erunt? Quorſum igitur *Novell.* 69. tam aperte exquirit, ut, qui ad legis beneficium admittentur, nati ſint ex concubina, domi retenta, nomine & titulo concubinæ? τοῖς γὰρ τοιούτοις μόνοις ταῦτα νομοθετοῦμεν, ἔνθα παντελῶς ἀναμφισβήτητός ἐστιν ἥ τε τῆς παλλακῆς κατὰ τὸν οἶκον σχέσις, ἥ τε τῶν παίδων ἐκεῖσε γονὴ καὶ τροφή. Neque mihi ſophiſta neſcio quis cavilletur; ibi de cauſa inteſtati Juſtinianum loqui: cum ſatis conſtet, omnem illam concubinarum & nothorum definitionem non ad illius loci anguſtias reſtringendam, ſed fuſe ad integrum Novellæ diſcurſum producendam eſſe, ut verba illa modo prolata demonſtrant. Denique, ne multis morer, contendo, ſcortationem omnem ex novo jure *Novellæ* 14., quæ eſt *de lenonibus*, inter damnatos con-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

cubitus numerandam eſſe: cum aperte Juſtinianus ibi ſanxerit, ne meretrices vel palam in fornicibus & lupanaribus, vel clam in ædibus privatis habeantur, ſed omnes è Chriſtianorum civitatibus tanquam peſtes exterminentur. Ad hunc ipſum locum illa quoque vulgaris pragmaticorum quæſtio pertinet, An parentes natis ex damnato concubitu alimenta debeant. quippe cum Imp. *Novella* 89. *in fin.* his utatur verbis: οὐδὲ ἀποτραφήσεται παρὰ τῶν γονέων, οὐδὲ ἕξει τινὰ πρὸς τὸν παρόντα νόμον μετουσίαν. Et *Novell.* 74: ἀλλ' ἔστω καὶ τοῦτο τιμωρία τῶν πατέρων, τὸ γινώσκειν, ὡς οὐδ' ὁτιοῦν οἱ τῆς ἁμαρτανούσης ἐπιθυμίας αὐτῶν ἕξουσι παῖδες. Quo eodem illud Ulpiani pertinet, *in l.* 1. §. 2. *D. de adgnoſc. lib.* ubi ait, patrem cogi alere filiam, dum tamen juſte quæſita ſit. Denique, ſi iis alimenta legare liceat, fraudis facultas dabitur: cum id legatum in totam vitam pertineat. *l. Mela ait*, 34. *D. de alim. legat.* Contra tamen illud pugnat quod dici ſolet, acerbum eſſe, parentum delicta liberorum pœnis lui: *l. crimen*, 26. *D. de pœn. l. ſpuriis*, 6. *D. de decurion.* item, naturæ legem, & ſanguinis vim, civili ratione non extingui. §. *ult. de legit. adgnat. tut. & l. eas obligationes*, 8. *D. de capit. minut.* Qui vero alimenta denegat, necare videtur, *l. necare*, 4. *D. de lib. adgnoſc.*

Ut in

Ut in pauca conferam, cum eos alere mater jure civili jubeatur, *d. l.* 5. §. 4. *D. de adgnoſc. lib.* ex æquo & bono ſtatuendum putarem, ſi mater, unde ipſos alat, non habeat, & fortunæ tenuis ſit, non modo patri licere iis alimenta relinquere, ſed etiam magiſtratus imperio cogendum eſſe, uſquedum ſeſe ſpurii exhibere poſſint. *arg, d. l.* 5. §. *ſed ſi filius*, 7. *eod.* Legare autem iis, tanquam extraneis, nullo modo permittendum eſt; ne, quod una ratione prohibitum eſt, altera concedi videatur. contra *l. ſcire oportet*, 21. §. 1. *D. de tut. & cur.* &, quod in eorum odium inductum eſt, ut ἀλλότριοι cenſeantur, in eorum favorem contorqueatur, contra *l. ſi quis ſolidum*, 72. *D. de hered. inſt.* Quod enim pragmatici quidam objiciunt *ex l. extraneum*, 9. *C. de hered. inſtit.*, plane abſurdum eſt. non enim quia extranei ſunt, propterea illis legare non licet; ſed, quia Juſtiniani lege, ut indigni & incapaces, repudiati ſunt. quemadmodum deportatis non propterea legare non licet, quia extranei ſunt, ſed quia peregrini, & civitatis jure multati ſunt. Nunc de nepote, qui ex ſpurio natus eſt, videamus. Nam Bartholus, *conſil.* 118. quem alii ſecuti ſunt, reſpondit, eum inſtitui heredem poſſe, propter *l. emancipatum*, 7. *D. de ſenat. l.* 3. *D. de interdict.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

interdict. & releg. l. 1. §. *pen. D. contr. tab.* Verum animadvertere debuerat, leges illas agere de nepote, cui jus adgnationis una cum hac luce quæſitum eſt. quod in his nepotibus locum non habet. Præterea, illo Bartholi inſtituto magna fraudandæ legis facultas aperitur: quia uſusfructus ſaltem ad patrem ſpurium reverteretur. *l. cum oportet,* 6. *C. de bon. quæ lib.* Et, cum avi in nepotem benevolentia per filii perſonam tranſeat, *l. dotem*, 6. *D. de collat. bon.* hoc caſu, avi in filium benevolentiæ locus, jure quidem civili, nullus eſt. Sequitur illa diſputatio, An ſpurii, ſive, ut pragmatici loquuntur, baſtardi nomen, convitiandi animo in quempiam conjectum, injuriarum actionem ei pariat. Cujus quæſtionis argumentum noſtri ſumſerunt *ex l.* 3. *D. de lib. & poſt.* cum pater in ſuo teſtamento ita locutus eſt: Ex mea uxore natus exheres eſto. Quod non arbitror; cum injuriarum actio, non ex adfectu tantum convitiantis, ſed ex eventu, id eſt, læſa alterius exiſtimatione, naſcatur. *l. eum qui,* 18. *D. de injur.* Si tamen legitimatus ſpurius fuiſſet, quoniam per legitimationem illa macula eluitur; dandam actionem exiſtimarem. cum etiam ei, qui, ut debitor, adpellatus eſt, cum debitor non eſſet, ea actio concedatur.

l. item

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

l.item apud, 15. §. *ſi quis*, 33. *D.eod.tit.* Antequam autem finem huic libro imponamus, operæ pretium eſt, veteris & novi juris comparationem breviter ſtrictimque percurrere. Nam illo jure, quinque ſpuriorum genera, æqueque omnia, probabantur: novo jure, unum duntaxat, nothorum ſcilicet. Illo, ſpurii jus cognationis habebant: hoc, non habent. Illo, legitimi matris heredes erant: hoc, ſunt etiam matris heredes, atque adeo, juſtis exſtantibus liberis. *l. ſi qua illuſtris*, *C. ad Orphic.* Illo, legitimam in matris bonis habebant: hoc, neque in patris, neque in matris, habere poſſunt. Illo, patris inteſtati nulla ex parte heredes erant: hoc, patris inteſtati ex ſextante tantum heredes ſunt; ſi modo juſti liberi non exſtent: nam ſi exſtent, boni viri arbitratu alendi ſunt. Illo, à patre inſtitui quavis ex parte poterant: hoc, à patre, ſi juſti exſtent: non plus uncia; ſi parentes, beſſe; ſi neutri, aſſe integro locupletari poſſunt. Illo, per ſolum principis reſcriptum legitimari poterant: hoc, duobus amplius modis, per decurionatum, & inſequens matrimonium. Illo, juſtis exſtantibus, legitimari non poterant. primum, quia per ſolum principem legitimabantur. deinde, quia non tam bona erant conditione quam adoptati. conſtat autem, eum,

qui

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

qui juſtos habet liberos, adoptare non poſſe. *l. nec ei*, 17. §. 3. *D. de adopt.* Hoc vero jure, juſtis exſtantibus, per matrimonium & decurionatum legitimari poſſunt; per principem non poſſunt. *Novell.* 74. & aliis ſupra prolatis locis. Quod autem ad veteris & novæ legitimationis comparationem attinet, ſic habendum eſt. Nam ſimilitudo quidem hæc eſt: quod, ſicut antiquo jure legitimatus etiam ab inteſtato plane legitimus heres erat; ita & novo jure: ſicuti cum aliis ab inteſtato pariter æquabiliterque ſuccedebat; ita hoc jure, juſtis exſtantibus, ab inteſtato æquabiliter ſuccedit: ſicut olim legitima ei debebatur; ita hoc jure, cum ab inteſtato ſuccedat, debetur. Differentia autem triplex eſt. nam olim legitimatio uno modo fiebat; nunc tribus. olim jus ſuitatis integrum tribuebat; nunc mutilum, & reſpectu patris duntaxat. olim legitimatus inſtitui à patre quavis ex parte poterat; nunc non majore ex parte quam quivis ex juſtis liberis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

CAPUT ULT.

An Chriſtianis concubinas habere liceat.

ATQUE hæc quidem ita concluſa ſunto: tametſi quaſi coronidis loco non alienum fore arbitror, vulgatam illam quæſtionem explicare, An Chriſtiano jure concubinas habere liceat: cum Juſtinianus, qui florentiſſimis eccleſiæ temporibus vixiſſe creditur, earum habendarum poteſtatem faciat; dum tamen una duntaxat, & à viro cælibe, habeatur: quod ipſius ætate à Chriſtianis uſurpatum fuiſſe, nemo, opinor, negaverit. Eo accedit, quod in antiquis religionis noſtræ monimentis, aliquot concubinarum mentio fit ejuſmodi, ut non aperte damnentur: veluti de Agar, Bala, Zilpa, & illa Gedeonis, quæ non nominatur. Poſtremo, quod vulgo dictitatur, concubinatum jure Canonico interdictum eſſe propter *c. dicat aliquis*, 32. *q*. 4. (bona venia dictum ſit,) pugnare apertiſſime arbitror cum *c. is qui non habet, & ſeq., diſtinct.* 34. ubi ex concilio Toletano verba hæc proferuntur: *Is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

aut uxoris, aut concubinæ ſit conjunctione contentus. Quod enim magnus quidam ſeculi noſtri Theologus, *in lib. Iud. cap.* 8. verba illa interpretatur de iis, quæ vere concubinæ non erant, ſed uxorum animo domi habebantur, quamvis ſolenniter ductæ non fuiſſent, nemo ex Juſtiniani Novellis non videt quam alienum ſit: cum perſpicue appareat, concubinas domi habere licuiſſe, neque animo, neque dignitate uxoris. Alioqui enim, liberæ mulieris conſuetudinem non pro concubinatu, ſed pro matrimonio jure civili haberi, ſatis conſtat *ex l. in libera*, 24. *D. de rit. nupt. l. donationes*, 32. *D. de donat.* Hæc cum ita ſint, tamen veriorem contrariam eſſe ſententiam, vel hinc licet intelligatur: quia D. Paulus, leges eccleſiis deſcribens, ſtatuit, ut quiſque vitandæ ſcortationis cauſa uxorem ducat: &, quoties de maris & feminæ conjunctione præcepta dat, diſerte maritos & uxores nominat: ut facile intelligatur, illam Juſtinianici ſeculi maculam fuiſſe: quemadmodum, de patrum veteris teſtamenti vitiis in concubinarum & plurium uxorum habendarum conſuetudine, ſatis jam inter noſtros theologos convenit. Eodem accedit, quod Leo Philoſophus, Imp. Conſtantinopolitanus, illam ætatis Juſtiniani licentiam repreſſit: & *Novell.* 91. conſtituit, ne Chriſtianis concubi-

nas

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

nas habere liceat; præclaram illam ex Solomonis proverbiis rationem ſubjungens, indignum eſſe, cum è fonte ipſo puram aquam haurire poſſis, lutulentam quærere; neque cuiquam difficile ſit, vitæ ſociam & conſortem invenire. Cujus exemplum imitatus Conſtantinus Porphyrogenneta, conſtituit, ut apud Chriſtianos nullum diſcrimen inter concubinatum & ſcortationem putaretur: neque cuiquam Chriſtiani nominis habere concubinas liceret: quemadmodum Harmenopulus teſtatur *lib. 4. cap. 7.*

FINIS.

Rerum

RERUM & VERBORUM,

Auctorum item,

Qui vel emendantur, vel notantur,

INDEX.

A.

ABducere filiam vi patriæ poteſtatis. 402, 403, 404
Abſens, & furioſus pater, in quanam re ſimiles? 399
Abſens, & invitus. Vide, Patronus.
Acceptilatio inutilis, pro pactione valet. 391
Accipiter circus, nuptiarum augurium. 39
Accurſius, notatus. 230
Ἀδελφιδῆς *nomen.* 422
Ἀδελφῶν ἔτυμον. 326
Adfines perſonæ. 443
Adfines conjugis, alterius conjugis cognati. 446
Adfinitas, & conjugium. 376
Adfinitas, & neceſſitudo. 358
Adfinitas, per adoptionem. 409, 410
Adfinitatis & cognationis gradus ad nuptias prohibiti, iidem. 446

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Adfinitatis nominum & graduum index. 463
Adgnaſci. 29, 318. *invito nemo poteſt heres.* 341, 397
Adgnatio, genus conſanguinitatis. 451, 452. *civilis cognatio, adoptionis genus.* 409. *ex adoptione quænam?* 412, 413. *cognatio, filiatio, ſuitas, individua.* 488. *à patre.* 479, 480
Adgnatorum nomina, & appellationes, eorumque ſanctitas. 410
Adoptatus; & mulier in familiam tranſiens mariti. 314
Adoptatus non adgnatus, nec cognatus fit. 411
Adoptare, & emancipare, contrarii civiles actus. 111, 182, 204
Adoptare, ſolius emancipati. 411
Adoptio. 22. *adrogatio.* 120
Adoptio, quaſnam impediat nuptias? 202, 204. *quas cognationes contrahat?* 204
Adoptio, quæ nuptias impedit, vel ſecus. 409
Adoptio ſpuriorum. 500, 501
Adoptio, legitimatio. 500, 501
Adoptionis conſtantis, & diſſolutæ, jura diverſa. 415
Adoptione jus originis non mutatur. 109
Adrogatio, & conventio in manum. 25
Adrogatio an ingenuitatis jura conferat? 120. Libertini.

Ad-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Adſcriptitii connubium. 392
Adſtipulatio liberorum, & conſponſiones parentum. 340
Ælia Sanctia lex. 18
Æs & libra. 295, 310, 312
Affectus & animus habentis, concubinatum vel matrimonium diſcernit. 34, 35, 36
Agnus femina, pellicis ſacrificium. 37
Alciatus, notatus. 479, 480
Alexander, I. C., notatus. 494
Alimenta denegans, necare videtur. 497
Alloquium depennatum. 67
Ambroſius, notatus. 422, 437, 449
Amita adoptiva, & patris adoptivi. 414
Amitinorum nuptiæ. 424
Ἀνακαλυπτήρια. 264, 277
Analogia. Vide, Legis.
Ancilla, uſu in uxorem acquiri poteſt. 102
Ἀνεψιὰ, *quænam?* 220. *ſobrini filia.* 439
Anianus, I.C., notatus. 223
Animus. Vide, Affectus.
Annus utilis, & continuus. 187, 408
Ἀντιφέρνη, & φέρνη. 259, 260
Antoninus, Caracalla.
Anulus ſponſalitius. 4, 5. *pronubus.* 4, 267, 311, 317, 352
Anulorum aureorum jus. 121, 122
Ἀπαύλια. 276, 277
Ἀποτίμημα, *quid?* 259, 262
Apuleius, emendatus. 83

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Apuleii ſeculum. 243
Aqua, Neptunus, terram obnubens. 50. ignis.
Arrha ſponſalitia. 4, 267, 338, 354. *provincialibus mulieribus data, quomodo reſtituenda, vel ſecus.* 192
Arrharum ſponſalitiarum pœna. 362
Arſica, id eſt, Artaxerxis, & Cyri, controverſia. 111
Arthemenis & Xerxis controverſia. 110
Artis ludicræ effectus in jure. 122, 124. *quales artes?* 127, 128, 129
As Caianus. 283
Aſſes tres nuptiales ſponſa. 71, 295
Aſſidui lex. 18
Attellana. 125
Auguria nuptiarum. 37
Auguſtinus, emendatus. 157, 158
Auguſtus cum Iulia filia inceſtum committit. 198
Avi benevolentia in nepotem per filii perſonam tranſit. 499
Auſpices. 37, 254, 255, 276
Avunculus nemo fit per adoptionem. 204

B.

B*Annum, quid?* 370
Barbaræ gentes, Romanis quænam? 417

Barbaris

Barbaris jus connubii à Romanis denegatum. 393
Baſium, & oſculum. 269
Baſtardus, ſpurius, 499
Boethii ævum. 17. *is notatus, & emendatus.* 18, 19
Βόϛρυχος, *caſaries.* 285

C.

C & Ɔ, *quid notent?* 73, 283
Caius, Caia, maritus & uxor, dominus & domina. 73, 283, 303
Caia Cæcilia, prima conjux textrix vel lanifica, 42, 73, 283. *Tanaquil.* 63, 68
Caius, I. C., emendatus. 224, 412, 458, 459
Calathus. 87
Calendarum novarum dies poſteri, nuptiis infauſti. 8. *ipſaque calendæ.* 276
Caligulæ mater ex inceſto, quod Auguſtus cum filia Iulia commiſit, procreata. 198
Caligula, vel triceſimo die pater fieri ex uxore, glorioſum duxit. 247. *monſtrum, cum omnibus ſororibus ſtupri conſuetudinem fecit.* 203. *notatus.* 450
Camilla, præminiſtra. 70
Camillus, quis? 68, 69, 70, 71
Canonicum jus, notatum. 502
Canoniſtæ. Vide, Decretaliſtæ.
Cantus. Lydius.
Capillus. Crinis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Capillos & ungues in nave deponere, religioſum olim. 286
Capitis diminutionum exempla. 19, 22, 26
Caracalla, novercam ducit. 199
Carpimus, ad faces nuptiales. 58
Caſſianorum ſecta. 389
Caſtor, quis? 65
Caſtrenſis, notatus. 494
Cato Cenſorius octogeſimo exacto anno filium genuit. 155
Cauſa ab origine invalida, quomodo effectum tandem acquirat. 117, 118
Cella inſcripta, lupanarium. 144
Cerei nuptiales. 60. Faces.
Χαμαίπους, *ſponſa conductor.* 281
Χοῖρος, *porca virginea.* 326
Χρυσάργυρον, *tributum meretricium.* 148
Cicero, emendatus. 77. *inceſtum cum filia committit.* 197, 198
Cimo Athenienſis ſororem germanam in matrimonio habuit. 202
Cingulum nova nupta. 42, 328
Cinxia Iuno. 43, 44, 49, 75, 328
Clariſſimatus dignitas. 110
Claudianus, emendatus. 94
Claudius Agrippinam fratris filiam uxorem ducit. 207
Claudii imperatoris uxor luparia. 144
Claves nova nupta matrisfamilias. 77, 268, 311, 317

Clodius,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Clodius, inceſtûs cum ſorore ſuſpicione laborans. 205
Coemtio viri & mulieris. 17, 19, 20, 27, 294, 295. *matrisfamilias propria.* 21, 298. *domina bonorum mariti.* 317. *ejus nomen.* 30
Cœnæ nuptiales. 80, 81, 82
Cognatus adfinis mei, mihi non adfinis. 443
Cognati conjugis, alterius conjugis adfines. 446
Cognatorum conjugia prohibita. 425. *uſque ad quartum gradum.* 425, 429. *ſeptimumque.* 428, 429. *& ſextum.* 439
Cognatorum nomina in ſexto gradu deficiunt. 430
Cognatio, quid? 430. *adgnatio, filiatio, ſuitas, individua.* 488
Cognatio, & propinquitas. 431, 432
Cognatio civilis, adgnatio; adoptionis genus. 409. *ejus ratio in nuptiis.* 411
Cognatio domeſtica, & extranea. 435
Cognatio naturalis, ſanguinis communio. 452
Cognationis jus, quantum ad nuptias. 416. *gradus pro nuptiis licitis.* 428. *eorum qui octo gradibus diſtarent.* 439. *gradus ad nuptias prohibiti, iidem & adfinitatis.* 446. *nominum & graduum index.* 446
Collocare nuptam. 94

Colus nuptialis. 63
Comari, liberorum hominum. 285
Communicatio ſacrorum. 310, 311. *& bonorum, inter virum & uxorem.* 315, 316, 341. *uſu ductam.* 3[illegible]9. Socia.
Comprivigni, non ſunt adfines. 443
Concubitus à Decretaliſtis pro connubiali habitus. 384
Concubitus ſponſi & ſponſæ divina lege improbatus. 364
Concubitus, ſtuprum. 384
Concubina. 471, 472, 476. *an uxori adjungi poſſit?* 240
Concubinæ & uxores. 33, 34, 35, 36, 297, 298
Concubinas habere, an Chriſtianis licitum? 502
Concubinis nati. 473, 493
Concubinatus, ſcortatio. 504
Concubinatus, & nuptiæ. 298
Concubinatui quæ ætas habilis? 101
Confarreatio. 16, 17, 292, 293
Conjugium. Matrimonium. Nuptiæ. *genus matrimonii & nuptiarum.* 388
Conjugium, & adfinitas. 376
Conjugii contractus, ſponſalia de præſenti. 379
Connubium, quid? 278. Matrimonium. Nuptiæ.
Conſanguinitas, adgnationis ſpecies. 451, 452.

an

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

an gradu ſeptimo terminetur? 429, 430, 439

Conſenſus tacitus. 400

Conſobrina. Sobrinæ.

Conſobrini, an propinqui? 437. *eorum nuptiæ.* 424. διεξαδέλφων *matrimonium lege humana prohibitum.* 439

Conſponſiones parentum, & liberorum adſtipulatio. 340

Conſtantinus, in l. 1. *C. de natur. lib., notatus.* 481

Conſtitutum quodque modo contrario diſſolvitur. 383

Conſuetudo, & matrimonium. 34

Contubernium, & matrimonium. 418

Conventio viri in manum mulieris. 307. *& mulieris in manum viri.* 16, 19, 20, 21, 293, 301, 317, 318. *capitis minima minutio.* 22. *cum tutorum auctoritate.* 25. *quid efficiat?* 26. *ejus ſpecies.* 26, 27. *jura.* 28. *per uſum annuum.* 33

Convivia, ſacrificia. 325

Corona novæ nuptæ. 41, 50

Corporis partes numinibus conſecratæ. 272

Corylus, ad faces nuptiales. 58

Crinem ſummittere, ſordidoque capillo & promiſſo ſive demiſſo prodire, lugentium. 287

Crines ſenis, nuptæ novæ cultus. 39, 280

Cumerum, vel cumera, quid? 68, 69, 282

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Curator, & tutor. 265
Curator, & ceſſicus tutor. 322, 323
Curator, an & quando pupillam ducere poſſit? 405
Curatoris auctoritas. 342. *heredes, tutelæ periculo obſtricti* 406. *datio.* 159, 188, 343
Curatores, & pupillæ. 180, 181, 188
Curis, haſta. 40
Cyri & Artaxerxis controverſia. 111

D.

Damnata perſona, quænam? 133
Darii liberorum controverſia. 110
Deberi ex teſtamento, ex ſtipulatione. 313
Decius, notatus. 494
Decretaliſtæ, notati. 346, 375, 381, 382, 383, 384, 391, 440. *ſacrilegi.* 384
Deductio in domum. 361, 390, 391
Δελφάκιον, *pudendum virgineum.* 326
Δέλφαξ, *porca virginea.* 326
Depennatum alloquium. 67
Deportatio. 19
Δέσποινα, *uxor.* 304
Deſpondendi verbum. 349, 350
Deſponſata, quodammodo nupta. 361
Deſponſata, & nova nupta, ex mutatione domicilii diſcreta. 55
Δεσπότης, & κύριος. 306
Deſtinandi verbum. 347, 348

Deſtinata

Deſtinata puella. 347
Diffarreatio. 17
Dicis cauſa. 20, 292. *νόμου χάριν.* 312
Dicta virgo. 253. *uxor.* 351
Dictum, verbotenus pronunciatum. 258
Διεγερτικὸν ἐπιθαλάμιον. 331
Dies, naturalis, & civilis; & illius initium. 276
Dijovis filius, Διόσκουρος, *Caſtor,* Σάγκτος, *Hercules.* 65
Diminuendi verbum. 27
Dionis interpres, notatus. 7
Dionyſius Halicarnaſſeus, emendatus. 212, 213, 218, 219. *Vide &* Halicarnaſſenſis.
Διόσκουρος, *quis?* 65
Δισεξάδελφοι, *ſobrini.* 439
Divortium Romæ per annos DXX *nullum fuit.* 388
Divortium per internuncios. 374
Divortii libertas, qualis olim? 388
Divortii legitima cauſa, abſentia virorum longa. 310
Dius Fidius. 65
Dius Camillus. 69
Divum, id eſt, cælum. 65
Doarium. 263
Dolo malo facta auctoritas, lege non habetur rata. 159
Domicilium etiam in villa. 292
Domicius, deus. 49, 328

Domiduca, Iuno. 44, 49, 75
Domiducus, deus. 49, 328
Dominium plenum, & non plenum. 315. Eſſe alicujus.
Dominii continuatio; ſucceſſio. 318
Dominus, domina, quomodo de marito, & uxore intelligenda? 303
Dominus abſque jure vitæ neciſque, quiſnam? 305
Dominus, & poſſeſſor. 297
Dominus bonitarius. 316
Domitianus cum Iulia fratris filia, tanquam uxore, palam verſatur. 208
Donatus, notatus. 266
Donatio immodica, quatenus revocetur. 160
Donatio pupillæ à tutore facta. 185
Donationis nomen. 259. *dote minor.* 261
Donationes. Munera. *in concubinam collatæ.* 35. *quaſi inter conjuges.* 115. *quaſi ad conjuges.* 184. *inter conjuges.* 29, 317. *nullæ.* 361, 377. *ante nuptias.* 101. *propter nuptias.* 259, 260, 261, 338
Donationes invalidæ. 160, 191
Δόρυ, κύρις. 41
Dos, an donationum ſpecies, vel contractus? 320. *donatione major.* 261. *an oſculo amittatur?* 270, 271
Dos, & matrimonium. 183, 184, 191
Dotis petitio. 100. *datio, dictio, promiſſio.* 158, 159, 160. *promiſſio, & futurum matrimonium.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

monium. 229. *forma.* 321. *& ritus.* 257. *& natura.* 319. *nomen, ante uſucapionem.* 102
Dotis nomine præſtita. 315
Dotis nomine, id eſt, in bonis ſuis tantum, non in dominio. 320
Doti dicta. 315, 316, 319
Dotem dicere, promittere. 258
Dotes inanes injuſtarum nuptiarum, & inceſtarum. 114, 115
Dotalitium, dotarium. 263
Ducere. Uxorem.
Ducere, & nubere. 50

E.

ELogium, titulus, inſcripti lupanarii. 144, 145
Emancipare, & adoptare, contrarii civiles actus. 111, 182, 204
Emancipata abduci à patre non poteſt. 403
Emancipatus injuſſu patris uxorem ducens. 404, 405
Emancipati juſtas citra parentum conſenſum nuptias contrahunt. 230
Emancipatio patriam ſolvit poteſtatem. 398
Emancipationis reſciſſio. 232
Emere, provincialibus interdictum. 191
Ἐπαύλια. 96, 264. *poſtridie nuptiarum.* 277

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Epithalamiorum uſus priſcus. 331
Epulæ geniales. 81
Eſſe in bonis ejus, & fieri ejus. 32, 296, 315
Ἐξάδελφοι, *conſobrini.* 439
Exheredationis juſta cauſa an matrimonium contractum contra parentum voluntatem? 403, 404, 405
Ἐξώπροικα. 263
Extramuranæ meretrices. 143
Εὐγενὴς, *ingenuus.* 135

F.

F*Aces nuptiales.* 56, 57, 58, 59, 60, 78, 281, 291
Factum, non voluntas, apprehenditur. de artium ludicrarum exercitio. 132
Familiæ emtor. 312
Far, quid? 15. *an* ζέα? 293. *nuptiarum & ſacrificiorum.* 12, 16, 293
Februarius, infernalis menſis, reliquorum menſium confrater. 41, 55. *ejus nonnulli dies nuptiis habiti ominoſi.* 10, 41. *parentalia nempe.* 275
Femina. Mulier.
Feminæ, & ſervi, eodem apud barbaros gradu habitæ. 305
Fenus exercere, provincialibus interdictum. 191
Feriæ, nuptiis religioſa & infauſta. 276
Feſcen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Feſcennini verſus. 90, 91, 284, 332
Feſtus, emendatus. 462, 463
Fidius, Hercules, Σάγκτ@. 64, 65, 66
Filiatio, adgnatio, cognatio, ſuitas, individua. 488
Filius, quis? 469
Filii appellatione continetur & filia, non nepos. 113
Filiorum conditio, & honor, natalibus partus. 111, 112, 113
Filiorum & filiarum, emancipatorum, non idem juris. 233
Filiorum genera. 406
Filii naturales. 470, 472, 478, 493
Filii & filiæ provincialium. 193. *& tutorum.* 194, 195
Filiarum nubentium jura. 398
Filias abducendi jus an patri competat, quæ ſine ejus voluntate nupſiſſent? 234
Flagella, ſervile ſupplicium. 129
Flamines, & flaminicæ. 70
Flaminius, camillus. 69
Flammeum, velum nubentis flaminicæ. 50. *luteum.* 53
Fornicaria, πόρνη. 141
Fortunatis vel trimeſtres naſci liberos. 247
Fratris filiam an ducere liceat? 206, 423, 424
Fratrum duorum eadem conjux. 214, 216, 444, 445

Fulgen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Fulgentius Placiades, emendatus. 67
Funalia. Faces nuptiales.
Furioſus & abſens pater, in qua re ſimiles? 399
Furioſi, inter invitos. 170
Futinus, deus. 328

G.

ΓΑμήλιος *Iuno.* 45
Generi & nurus adoptio. 413
Geniales epulæ. 81. *tadæ.* Faces.
Genitrix, mater. 447
Genius, deus. 330
Γνήσιοι, *juſti liberi.* 470. *legitimi.* 491
Γνησίους ποιεῖσθαι, *legitimari.* 492
Gradus ſextus cognatorum. 430, 431
Gradus quartus cognationis ſecundum Canoniſtas, octavus ſecundum jus civile. 440
Gravida. Prægnans.
Grundiles lares. 327

H.

HAlicarnaſſenſis, emendatus. 66
Halicarnaſſenſis interpres, notatus & emendatus. 66
Haſta, ſumma armorum & imperii. 40. *calibaris.* 40
Ἡμίγαμος γυνή. 300

Heraclii illicita cum fratris filia conjunctio. 208

Hercules, Fidius, Σάγκτος. 64, 65, 66

Heredes ſui. 29, 397

Heredum ſucceſſio ad ſeptimum uſque gradum. 429. *&* *decimum.* 431

Heſychius, emendatus. 211

Ἱερεῖς οἱ ἐπ' οἰωνοῖς. 37

Honorius duas Stiliconis filias, unam poſt alteram, in matrimonio habuit. 217

Honeſtas nuptiarum, quid requirat? 342

Honeſtatis publicæ ratio. 410

Honor & reverentia, legis æquitas naturalis. 396, 398. Sanguinis.

Humores quatuor in corpore, & quatuor gradus probibitorum connubiorum. 430

Hymenæus. 84

Ὑπόβολον. 261. Ὑποζεύξεων χωρίον. 262

I.

IDus, nuptiis infauſtæ & religioſæ. 276

Ignis & aqua nuptiarum. 78, 288, 289, 311

Ignorans, & invitus. Patronus.

Imperitia, id eſt, juris legumque inſcitia. 190

Impuberum nuptiæ nullæ. 361. Sponſaliorum perſonæ.

Inceſtæ. Nuptiæ.

Infan-

Infantes, inter invitos. 170. *quinam?* 371
Ingenuus, ἐγγενής. 135. *quis?* 136, 469
Inſcripta cella, lupanarium. 144
Invitus. Patronus.
Iſidorus, notatus. 48
Iterduca Iuno. 43, 49, 75
Iudicatæ rei auctoritas. 137
Iuga Iuno. 48, 49
Iugales dii. 329. *tædæ.* Faces.
Iugatinus, deus. 49, 328
Iuglandes, Iovis glandes. 89, 331
Iugum conjugatorum, quale? 48, 49
Iulia lex, de maritandis ordinibus, explicata. 105, 107, 113, 124, 127, 132, 149, 161
Iulianus Patricius, emendatus. 179
Iunia lex. 256
Iuniæ idus, fauſti nuptiis dies. 10, 11, 276
Iunii menſis etymon. 46, 47
Iuno, ſorore dulcior. 331. *Cinxia.* 43, 49, 75, 328. *Curitis.* 41. *Domiduca.* 44, 49, 75. Γαμήλιος, *vel* Γαμηλία. 45. *Iterduca.* 43, 49, 75. *Iuga,* Ζυγία. 48, 49. Τελεία. 44, 45. *&* Τελείας *victima.* 45, 46. *Vnxia.* 43, 49, 75
Iupiter Τέλειος. 44, 45
Iure gentium, id eſt, uſu. 309
Iure quæſiti, juſti liberi. 470
Ius dominii, & matrimonii. 304
Ius gentium ad barbaros ſe non extendit. 417

Ius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Ius plenum, & jus Quiritium. 307
Ius naturale non ſcriptum, ſed natum. contra inceſtum. 197, 201
Iuſſum, voluntas. 229
Iuſſus verbum patrisfamilias in matrimonio à filio contrahendo. 400
Iuſti, legitimi. 35
Iuſtinianici ſeculi macula. 503
Iuſtinianus, emendatus. 458, 463. notatus. 480, 481

K.

Κάδμιλοι, camilli. 70
Κάλαθος. 87
Κάμαρα, lupanar. 141
Καταχθιμητικὸν ἐπιθαλάμιον. 331
Κουάστιλλον. 85
Κυρία, quænam Epicteto? 304
Κύριος, & δεσπότης. 306
Κύριοι, tutores. 25
Κύρις, δόρυ. 41

L.

LActantius, emendatus. 93
Lanarum ſuperſtitioſa religio. 73, 74
Lanificia, matronarum priſcarum cura. 87
Largitates ſponſalitiæ. 267, 275
Lares grundiles. 327

Lectus

Lectus nuptialis. 91, 92. *genialis*. 330
Legatum inutile. 30
Legitimati, *ſui*. 487
Legitimatio. 488, 489, 490, 491, 492, 493. *adoptio*. 500, 501. *vetus*; & *nova*. 501
Legitimi, *juſti*. 35
Lex, *emendata*. 348
Leges, *notatæ*. 449, 490
Lex Papia, *Popæa*. 356. Julia.
Lex pro aliquo ſcripta, *contra eum valere non debet*. 232
Legis beneficio indignus, *qui commiſit contra*. 167
Legis non verba tantum, *ſed paritas & ſententia*, *ac reciprocæ conſequentiæ*, *ſpectandæ*. 358, 413, 414, 418, 420, 422, 433, 434, 436, 442, 443, 445
Leges ea, *quæ* ἐπὶ τὸ πλεῖστον *accidunt*, *ſpectant*; *non quæ* ἐκ παραλόγου. 155
Leges. Sumtuariæ.
Lena, *quænam*? 137
Libellum repudii mittere. 374
Liberi injuſti. 403. *quorum natales parentum deteriorem ſequuntur ſortem & conditionem*, *ut concluſio in ſyllogiſmis*. 104, 392, 472, 486
Liberi juſti, γνήσιοι. 470. *patrem ſequuntur*. 435, 469. *ſub poteſtate*, & *emancipati*. 341
Liberorum jus, & *ſolidi capio*. 158

Liberis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Liberis ſuſcipiendis quænam ætas idonea. 152, 153
Libertæ divortium. 170
Liberti, quinam fiant cives Romani? 224
Libertini & liberti alieni adrogatio non admiſſa. 121
Libertus ingenuus. 122
Limen, Veſtæ ſacrum. 76, 290
Livius, emendatus. 213, 314
Lombardus, notatus. 378, 385
Lucius Tarquinius Superbus; & Tullia, Aruntis fratris uxor. 210
Luctûs tempus. 241, 242
Ludovicus Vives, notatus. 45
Lugere, in quaſnam cadat? 361, 377
Lupanaris vocabulum. 141
Luparia. 143
Lydii cantus modus querulus. 84

M.

M*Ajugena, ſponſaliorum numen priſcis.* 255
Maius menſis nuptiis infauſtus. 8, 275
Mancipationum ſolennia. 20
Mancipatio ſenum coemtionalium. 313, 314
Manturna, dea. 49, 328
Manumiſſionis jura. 162
Μάρανσις, & σβέσις. 213
Marcus Cato in Originum fragmentis, emendatus. 64

Marcus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Marcus Craſſus fratris defuncti uxorem duxit. 214
Maritus. Vir. *quando?* 291, 384. *qualis dominus?* 305, 307. *pater familiæ; ſucceſſor, & heres in bonis uxoris.* 317, 318, 319
Mariti eligendi ambiguitas arbitrio judicis committenda. 398
Mariti deductio. 292
Maritorum novorum ſumtus in convivia & ſportulas erogandi. 83
Martianus Felix, emendatus. 43, 44
Martii menſis. Saliorum.
Maſiniſſa rex, poſt octoginta ſex annos Methymnum genuit. 154
Matertera patris adoptivi, filio extranea. 412. *& mater.* 411
Mater, quæ vulgo concepit. 470
Matris turpitudo præ patris ſpectata. 124
Mater. Mulier.
Materfamilias. 12, 294, 296. *quænam?* 21. *& qualis?* 317
Matrisfamilias bona omnia, dotis nomine, viri fiunt. 315
Matrimi pueri. 62, 69, 281, 293, 330
Matrimonium. Nuptiæ. Sponſalia. *quid?* 278, 279, 388. *unde dictum?* 21. *mente coeuntium, non tabulis, contrahitur.* 36. *per æs & libram.* 295, 310, 312. *juſtum, an dirimi poſſit, debeatve?* 118, 119. *injuſtum, ſed convaleſcens.* 401, 402, 403.
provin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

provincialium. 190, 193. *contra parentum voluntatem contractum*, 400. *an juſta exheredationis cauſa?* 403, 404, 405
Matrimonium, & conſuetudo. 34
Matrimonium; & contubernium. 418
Matrimonium, & dos. 183, 184, 191
Matrimonium, & nuptiæ. 387
Matrimonii ſoluti jura. 320, 321
Matrimonio ingenuorum quænam perſonæ idoneæ, vel ſecus? 101, 102, 104, 105, 122, 133, 135, 136, 150, 151, 152
Matrimonium captivitate ſolvi. 172, 173, 176
Matrimonium confarreare. 15, 293
Matrimonia ſolennibus ſtabilita. 95
Matrimonia farreacea. 293
Matrimonia bene concordantia, jure patriæ poteſtatis non conturbanda. 234, 235, 309
Matrimoniorum verus finis, liberi quærendi. 152, 255, 256, 388, 389. *perſonæ.* 389, 391, 393. *ſpecies. Vide*, Uxorum quærendarum modi. *honeſtas conſideranda.* 381. *ea quid requirat?* 397. *jus, quale?* 340. *injuſtorum ratio & cauſa.* 186
Matronæ, quænam? 21. *uxor.* 34
Μέδιος Φίδιος. 66
Medioximus, ſemideus. 67
Mens. Vide, Affectus.
Menſia lex, naturæ derogans. 104
Mentio,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Mentio, μνηστεία, μνηστύς. 336. & pactum. 337, 338
Mercurius, Camillus. 70
Meretrix, & proſtibulum. 146
Meretrices publicarum libidinum victima. 140. nuda proſtare ſolita. 146
Meretricum profeſſio, apud ædiles nomen edere ſuum coactarum. item veſtimenta. 147. quaſtus, vectigali obnoxius, 148. conditio. 148
Meretrice nati. 496
Methymnus, filius Maſiniſſa, poſt annum ejus octogeſimum ſextum natus. 154
Minor duodecim annis domum ducta, quomodo juſta uxor fiat? 117
Miſcella lex. 298, 299
Μνηστὺς, μνηστεία. Mentio.
Modeſtinus, emendatus. 466
Modius falſus. 401
Mola ſalſa. 13, 14. farrea. 15
Moſchopulus, emendatus. 15
Moſis interpretes quidam nuperi, notati. 443
Mulier, familiæ ſuæ & caput & finis eſt. 435. nam liberi in familia earum non cenſentur. 488
Mulier in familiam mariti tranſiens; & adoptatus. 314
Mulier, & pupillus. 24, 323
Mulieris perpetua tutela. 304
Mulieris libera conſuetudo, matrimonium. 503
Mulie-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Mulieres, illicitis nuptiis maculantes ſeſe; & pupilla, laqueis tutoris irretita. 186
Munera nuptialia. 96, 264. *ſponſalitia.* 353. *& arrhæ.* 354
Mutinus, deus. 328
Mutuam dare pecuniam, provincialibus interdictum. 191

N.

Νᾶκος, quid? 77, 78
Naſcendi cauſa. 79
Natalium reſtitutio. 122
Natales. Liberi.
Natus ex viro marito, & muliere ſoluta. 494
Natis ex damnato concubitu an alimenta debeant parentes? 497
Naturalis filius, adoptivus. 109, 111. *emancipatus.* 111. *in ſervitute quæſitus, libertinus manet.* 121. *ut & emancipatus.* 111
Neceſſitudo, & adfinitas. 358
Nefariorum nomen, unde? 293
Nepos non juſſu patris uxorem ducens, patri tamen heres adgnaſcens. 398. *ex ſpurio, an heres inſtituatur?* 498
Nepotis, & neptis, in contrahendo matrimonio jura. 196, 197, 227, 228, 396, 397, 399, 400. *vocum abuſus.* 449, 453.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Nepti ex filio, cum adoptato non eſt connubium. 414
Neptuni nomen. 50
Neronis Sporus. Pythagoras.
Nobilitas, quid? 487. *ſpuriorum.* 488, 489
Nonæ, nuptiis infauſtæ & religioſæ. 276
Nonius Marcellus, emendatus. 79, 80. *notatus.* 350, 351, 458
Nothæ filiæ dos. 482, 483
Nothi. 470, 478, 481, 495. *Vide,* Spurii. *ἀπάτορες. hodierni patrem habent.* 487, 488
Nothis an debeatur aliqua legitima? 482
Noverca, patris propinqua. 440
Nubere, quid? 50
Nubere, & nubes, à tegendo. 279
Nubentes. Nuptæ novæ.
Nuces ſpargi novis maritis, conſuetum olim. 88. *quare?* 88, 89, 331. *quæ in tutela Iovis.* 331
Nuncium mittere. 362, 374
Nupta nova, & deſponſata, ex domicilii mutatione diſcreta. 55. *in altum tolli ſolita.* 60. *& ſublimis vehi.* 61. *& manu duci.* 62. *limen tranſſiliebat.* 75. *in lecto collocata.* 94, 330
Nuptæ novæ. Uxoris. *ædes, earumque ornatus.* 71. *poſtes.* 73, 287. *aſſes tres, ad maritum delati.* 71, 295. *claves datæ.* 77, 268, 311, 317. *cultus.* 39, 50. *deductio in*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

in cubiculum. 330. *pellis lanata.* 77. *unctio.* 74. *utenſilia, quæ ante illam geſtabantur.* 68

Nuptæ, & ſponſæ, jura. 166, 167

Nuptas novas, rapi ſolitum. 53. *& traduci in viri domum noctu.* 54, 55, 57, 59

Nuptiæ. Matrimonium. *quid?* 28. *& unde dictæ?* 279. τέλος. 45. *ſanctæ federæ tædæ.* 60. *an inter abſentes?* 373. *uti contrahantur?* 378. *ante pubertatem.* 390, 391. *in linea recta in infinitum interdictæ.* 410. *cognatorum.* 433. *adfinium.* 440. *inceſtæ.* 196, 198, 199, 200, 248. *& injuſtæ.* 226, 241, 415, 420. *quomodo convaleſcant?* 116, 117, 118, 119. *illegitimæ.* 292. *contra leges, ſtuprum.* 384. *intempeſtivæ.* 152. &c. 156

Nuptiæ, & concubinatus. 298

Nuptiæ, & matrimonium. 387

Nuptiæ, & ſponſalia. 381, 382

Nuptiarum conſenſus, eorum in quorum ſumus poteſtate. 226, 227. *vel non ſumus.* 230

Nuptiarum dies. 8, 275, 325. *& poſtridie nuptiarum, & dies craſtinus, vel repotiorum.* 277. *Nuptiarum deductarum frequentatio.* 82. *aqua & ignis.* 78. *tres gradus.* 368. &c. *jus antiquum, totum pontificium.* 417. *jus Romanum, & ejus regulæ.* 417. *nomen.* 50. *numina.* 44, 49. *verba,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

verba, cujus temporis? 361. injuſtarum effectus. 114, 115
Nuptiis quænam ætas habilis? 98. ante quam tamen filiam locare permiſſum patri. 101. ac marito domum ducere. 117
Nuptiales cœnæ. 80, 81
Nuptiale pretium. 21
Nutrix, non eſt mater. 447
Nyctelia ſacra. 328
Νυμφαγωγοί. 281
Νύμφης ἔτυμον. 279

O.

OBnubere, quid? 50
Obrogari, quid? 157
Obſervantia pudica ultra propinquitatis gradus in lege Dei expreſſos. 438
Οἴκημα, lupanar. 141, 142
Omina, auguria. 38
Ὀπτήρια. 264, 278
Oſcula ſolita, & quotidiana. 273
Oſculum ſponſaliorum. 353
Oſculum, & ſuavium. 269, 270, 271
Otho germanam in modum juſtæ uxoris propalam habuit. 203
Ovidius, notatus. 105
Οὐλαὶ κριθιναί. 15

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

P.

PActa puella, pactæ nuptiæ, pactum matrimonium. 253, 336, 347, 350. Pacta dotalia. 319
Pactum, & mentio ſponſaliorum. 337, 338, nudi nulla obligatio. 357, 379. Pactiones etiam graviſſimæ inter abſentes. 373, 374
Παῖδας ἔχειν, quid? 214
Palam, quid? 139, 149
Panis farreus. 293
Paphnutius epiſcopus in Niceno concilio, omnes alios aliter ſentientes in ſuam opinionem adduxit. 169
Papia lex. Julia.
Papinianus, emendatus. 475
Papyrius Camiliam ſororem gravidam fecit. 203
Papyrii pueri prudens figmentum, quo matrem, inſtantius percontantem quid in ſenatu egiſſent patres, eluſit. 237, 238
Παρανύμφοι. 254
Παράφερνα. 263, 315, 324
Parentalia, nuptiis ominoſi dies. 10, 41, 275
Parentum poteſtas. 233, 308, 309, 310, 395, 396, 398, 399
Πάροχος, ſponſæ conductor. 281
Participem fieri omnium bonorum; humani juris. 317
Partus. Liberi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Paryſatis filiorum controverſia. 110
Pater, quis? 123, 469, 470, 471, 482
Patris appellatione an avus comprehendatur? 123
Patria poteſtas. Abducere. Parentum.
Patriciorum nomen. 469
Patrimi pueri. 56, 62, 69, 281, 293, 330
Patronus, in lege Iulia, quis? 162. *ejus jura.* 163, 167, 170
Patronus invitus. 167. *ignorans, & abſens.* 168, 169
Patroni jus integrum conſervandum. 121, 122
Patruelium nuptiæ. 424
Patrui & amitæ, filii filiæque fratris, adoptivorum, par ratio. 414
Paulus Diaconus, emendatus. 221
Paulus, I. C., emendatus. 78, 125, 458, 459 460. *notatus.* 449, 494
Peculium, quod ad virum, & quod ad mulierem. 324
Pecuniæ alienæ numeratio. 117
Pellex. 37, 240, 298
Pellis lanata novæ nuptæ. 77
Peregrini, ex cive Romana. 104
Pertunda, Dea. 49, 329
Petronius Arbiter, emendatus. 146
Φέρνη, & ἀντιφέρνη. 259, 260
Φυσικοὶ, *naturales filii.* 478
Pietas in parentes inæqualis poteſtatis, æqualis tamen. 398
Picumnus,

Picumnus, vel Pilumnus, deus. 39
Πίστος Ζεύς. *Fidius Hercules.* 65, 66
Plautus, emendatus. 453
Πλόκαμος, *cæſaries.* 285
Plutarchus, emendatus. 46, 47, 68, 75, 76
Plutarchi interpres, notatus. 44, 45, 220
Pœnitentia anteactæ vitæ maculam non abolet. 196
Poetarum aſſentatoria natura in Ovidio notata. 105
Polliceri, & promittere. 257, 258
Polygamia. Uxores duas.
Pompa nuptialis. 280
Popæa lex. Julia.
Porcus, nuptiis immolari ſolitus. 16
Porca nuptialis. 326, 327
Poſſeſſio. Uſus.
Poſſeſſor, & dominus. 297
Poſtium ornatus in nuptiis. 73, 74, 287, 288
Prægnans, an in alius manum convenire poſſit? 244
Prætextatus ſermo. 284
Pragmatici, notati. 494
Prema mater, dea. 49, 329
Priapus, deus. 329. *ejus faſcinum.* 92, 93. *terriculamentum.* 93
Privigna, cognata vitrici. 443
Προαύλια. 276, 277
Proculianorum ſecta. 390
Promittendi. Spondendi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Promittere, & polliceri. 257, 258
Promiſſa puella. 253
Promiſſio nimia invalida. 159, 160. *conditionalis, obligationem ſuſpendit.* 385
Pronubi. 254
Pronubæ. 255, 330. *nuptam in lecto collocare ſolita.* 94, 330
Προθεσμία τῶν γάμων. 275
Προτέλεια. 45. *quid?* 211. τά & προτέλειαι. 252
Πρωτόλεια, *quid ſint?* 211
Propinqui, quinam? 433, 440
Propinquitas, & cognatio. 431, 432. *Vide,* Cognationis.
Proſeda, meretrix. 146
Προσφθεγκτήρια. 264
Proſtibulum, & meretrix. 146
Proſtibulorum nudorum proſtandi mos. 146
Provincialis mulier quomodo in uxorem poſſit duci officium gerenti? 193
Provincialis mulier. & pupilla. 191, 192
Provincialium filii & filiæ. 193, 194. *poteſtas.* 394. *ſponſalia, nuptiæque.* 343
Provincialibus, quæ interdicta? 190, 191
Proxenetæ. 253
Pubertatis æſtimium ex annis. 390
Pudentilla cum viri mortui fratre tabulas facit nuptiales. 215
Puellæ Suburranæ. 142
Pueri patrimi, & matrimi. 62, 69, 293, 330.

Pultis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Pultis uſus priſcis Romanis, quam panis, frequentior. 13
Pupillus, & mulier. 24, 323
Pupillorum jus in nuptiis promittendis. 342
Pupilla, laqueis tutoris irretita; & ceteræ mulieres, illicitis nuptiis maculantes ſeſe. 186. *& provincialis mulier.* 191, 192
Pupillarum nuptiæ prohibitæ. 179, 186, 405, 406, 407
Puriter facere. i. ſacrificare. 289
Pythagoras Neronis. 51, 55

Q.

QVaſillum. 85
Quaſi adfinitas. 444
Quaſi conjuges. 184
Quaſi extraneæ perſonæ. 184
Quaſi filius, 112, 113
Quaſi ingenuus. 137
Quaſi nepos. 113
Quaſi patroni. 163

R.

RAdi comam, lugentium. 287
Ratio naturalis, animis noſtris divinitus indita atque impreſſa. contra inceſtum. 197, 201
Receptitia bona. 263

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Relatio. Legis.
Religioſæ, id eſt, infauſtæ nuptiis dies. 276
Remancipata. 30
Repentalia. 96
Repotia. 95, 277
Repromittendi. Spondendi.
Repudium ſine cauſa, adulterii crimen. 382
Repudium, & ejus multa. 274
Repudium infectum. 383
Repudium, quodnam tempus exigat exſpectandum priuſquam in alius manum conveniat repudiata? 244
Repudium per internuncios. 374
Repudium mittere. 362
Repudii formula. 357. *& ſolennitas.* 383
Rei judicatæ auctoritas. 137
Res uxoria. 315, 323
Reverentia. Honor. Sanguinis.

S.

S*Acra nuptialia.* 310. *nyctelia.* 328. *eorum moleſtia.* 311. *& interemtio.* 311, 313
Sacrificia nuptialia. 325, 326
Salicetus, notatus. 494
Saliorum dies, nuptiis infauſti habiti. 10, 275
Salſæ fruges. 13, 14
Saltationes, ſacrificia. 325
Salutationes perfunctoriæ. 273. *& quotidianæ.* 273

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Sanctia lex. 18

Sanctitas nominum & appellationum inter agnatos. 410, 415, 416. *& cognatos atque affines.* 436

Sangus, Sancus, Saga, Σάγκτος. 63, 64, 65, 66. *ſemideus.* 67

Sangi Fidii ſimulacrum. 66

Sanguinis ratio, vera cognatio. 409

Sanguinis communio, naturalis cognatio. 452

Sanguinis reverentia, quantum valeat? 423. Honeſtas. Honor.

Σέβεσις, & μάρανσις. 213

Scævola, I. C., emendatus. 78

Scortatio, an lege damnata? 494, 495, 496, 497

Semones dii. 67. *ſemidei.* 67

Senatoris filius. 109

Senatuſconſultum de pupillarum nuptiis. 405, 406, 407

Senex capularis, teſtatoribus aliquibus uſui. 311, 312, 313. *coemtionalis.* 313, 314

Senes comitiales. 314

Senum generantium exempla. 154, 155

Sepulcrorum jura. 313

Servus dotalis. 320

Servus hoſtium factus, pro nullo habetur. 173

Servus vitio liber. 401

Servum non fuiſſe domini, ſed tantum in ejus bonis. 296. *& quî domini fiat?* 300

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Servi, & feminæ, eodem apud barbaros habitæ gradu. 305
Servi, quî cives Romani efficiantur? 224
Servæ partus, ſervus. 472
Servitus libera mulieris. 306
Servius, emendatus. 21. *notatus.* 48, 266, 301, 347, 349
Sextus Pompeius Ruffus, emendatus. 66, 69
Silentium, quandoque pro juſſu & conſenſu. 229
Simplones, vel ſimpulones, ſponſorum amici. 329
Simpulum, quale vas? 329
Siſinnius, notatus. 423
Sobrini filia, ἀνεψιά. 439
Sobrini, διεξάδελφοι. 439
Sobrinorum & ſobrinarum diu Romæ ignorata conjugia. 220. *probata. eorumque nati natæque quo gradu diſtent?* 439, 440
Socci novæ nuptæ. 50
Socia ſacrorum nulli patrifamilias invito adſciſcenda. 341
Societas leonina. 317
Societas matrimonii, & negotiationis, comparata. 383
Societas vitæ, quodammodo dominam facit. 28, 29, 318
Socinus, notatus. 494, 495
Solidi capio. 157, 158
Sorboniſtæ, notati. 385

Sororum

Sororum ſpecies tres. 435
Sororum duarum nuptiæ. 217. *omni modo prohibitæ.* 444
Sororis germanæ inceſtus. 203
Soror conſanguinea patris adoptivi, filio adoptivo amita. 414
Σοῦ *pro* σοὶ, *in* Matth. c. 1. v. 20. 364, 365
SP. ſine patre, *juſto ſcilicet; id eſt, ſpurius.* 468
Spartianus, notatus. 422, 449
Speratæ nuptiæ, ſperata puella, & ſperatus. 252, 253, 350, 351
Spina alba nuptiarum facibus auſpicatiſſima. 56, 57, 58
Spondendi, promittendi, repromittendi verba, futuri temporis demonſtrationem continent. 375
Sponſus, ſponſa, ante nuptias, & poſt ſponſalia. 100. *eorum nomina.* 1, 2, 335
Sponſus. 266. *gener.* 365. *ejus definitio.* 376. *cultus.* 284
Sponſa. 347, 350. *deſignata uxor.* 364
Sponſa, & ſponſalia. 253, 264, 265, 266
Sponſa, & uxor. 358, 359, 360
Sponſæ aſſes tres nuptiales. 71, 295. *ingreſſus in domum mariti.* 290. *raptus in nuptiis.* 53, 290
Sponſæ, & nuptæ, jura. 166, 167. Uxoris.
Sponſæ velari ſolitæ. 50, 274
Sponſalia, an contractus? 357. *in diem contrahun-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

trahuntur. 386. *an jure, vel ſub conditione, contrahantur?* 385. *quid?* 380. *ea quid faciant?* 391
Sponſalia, & nuptiæ. 381, 382
Sponſalia de futuro, & præſenti. 379
Sponſaliorum verba, cujus temporis? 352, 361, 375
Sponſaliorum nomen. 1, 2, 251. *etymologia, ſtipulatio, & definitio.* 335, 336, 337, 338, 375, 376. *forma.* 345, 346, 351, 352, 353, 354. *conſenſus.* 3. *ætas.* 6, 8. *jus* 354, 355, 358, 362. *jura, ex lege Moſaica & Chriſtianorum.* 363. *quatuor.* 367, 368. *quænam obligatio?* 357, 380, 385. *perſonæ.* 338, 343, 367, 368, 371, 373. *εὐλογία.* 365, 366, 367, 373, 374. *cœnæ.* 82. *horæ.* 277
Sponſaliorum & nuptiarum æqualis vis & communio. 344, 358, 361, 367, 368. *differentia in re & tempore.* 361, 376, 380
Sponſalibus an renunciare liceat? 382
Sponſalitiæ pœnæ. 355, 356, 358, 371, 382
Sporus. Pythagoras.
Spurius, à notho, & naturali, diſtinctus. 493, 494. *baſtardus.* 499
Spurii. Nothi. Vulgo quæſiti.
Spurii. 227. *ἀπάτορες. & ideo adgnationis expertes, ſed cognationem per matrem habent: & cives ſunt Romani.* 469, 479, 480. *nobileſque.* 486

Spurio-

Spuriorum nomen 468. *definitio.* 469. *diviſiones.* 471, 475, 478, 481. *adoptio.* 500, 501. *hereditates.* 483, 489, 491. *jus.* 478, 479, 500. *conditio & nobilitas.* 481, 486, 487. *origo.* 487

Stipulatio nulla ſine præcedente pacto: non viciſſim. 336

Stipulationis in ſponſalibus jus ſingulare ac novum. 357

Stipulationes in diem. 386

Stuprum. 34. *quid?* 384

Suavium, & oſculum. 269

Subarrhare. 269

Subigus pater, deus. 49

Submœnianæ uxores. 142

Suburranæ puellæ. 142

Succeſſio; continuatio dominii. 318. *reciproca inter virum & uxorem.* 319

Suidas, emendatus. 86

Suitas, 487, 491, 492, 493, 501. *filiatio, adgnatio, cognatio, individua.* 488

Sumtuariæ leges. 81, 96, 329

Συνοικεῖν, quid? 214

T.

TAbulæ ſponſaliorum. 3, 4. *non faciunt matrimonium.* 36. *nuptiales.* 215, 266

Taciturnitas, quando aſſenſus? 341

Tacitus

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Tacitus conſenſus. 400
Tædæ jugales, geniales. 56, 57, 58, 59, 60. Faces.
Talantum, calathus. 85
Τάλαρος. 86, 87
Talaſſio. 84. *quid?* 85, 86
Ταλάσιος, Ταλασία. 86
Tanaquil. Caia Cæcilia.
Τελεία Ἥρα. 44, 45
Τελείας Ἥρας ἱερεῖον. 45, 46
Τέλειος Ζεύς. Τέλειοι, οἱ γεγαμηκότες. Τελειωθῆναι, γῆμαι. Τέλος, *nuptiæ.* 44, 45
Teſtamentum falſum. 401
Teſtamentum per æs & libram. 312
Teſtamenta feminis citius quam maſculis facere licet. 99, 100
Teuchira, urbs Cyrenaicæ præfecturæ. 62
Textrix prima, conjux. 42
Theologus magnus, notatus. 503
Theologi, non boni juriſconſulti. notati. 379
Θεώρητρα, τὰ, προτέλεια. 45, 264, 278
Θρὶξ ἀνδραποδώδης. 285, 286
Tibia nuptialis. 83. *zygia.* 83
Titulus, elogium, inſcripti lupanarii. 144, 145
Titus, imperator, Domitiani fratris uxorem in deliciis habuit. 216
Tonſura lugubris. 287
Torus genialis. Lectus.
Tribonianus, notatus. 173, 174, 177, 223, 309, 419, 426
Tribu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Tributum meretricium. 148
Triens ὑπόβολος. 262
Tunica novæ nuptæ. 42
Tutela qua ætate abſolvatur? 99
Tutela perpetua. 304, 322. *& non perpetua.* 24
Tutelæ periculo obſtricti. 406
Tutor, an & quando pupillam ducere poſſit? 405, 407
Tutor ceſſicus. 322, 323. *fiduciarius.* 30. *uſuariæ uxoris.* 322
Tutor, & curator. 265
Tutores, κύριοι. 25
Tutores honorarii. 406
Tutores, & pupillæ. 179, 180, 184, 185
Tutorum conſtitutio. 22, 23. *& differentia.* 23. *poteſtas.* 25. *datio.* 158, 188. *auctoritas.* 318, 323, 324, 342. *filii & filiæ.* 194, 195, 196. *heredes, tutelæ periculo obſtricti.* 406. *vetitas nuptias copulantium pœna.* 189

V.

VArro, emendatus. 57, 60, 79, 80, 88
Velle, quid? 229
Velum novæ nuptæ. 50
Venus, dea. 329
Verrius Flaccus notatus. 2
Veſta, numen caſtitatis. 76

Veſtalium

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Veſtalium nuptiæ inceſtæ. 248
Viduarum nubentium deductio infrequens. 83
Vincula virginalia. 43
Virginenſis, dea. 49, 329
Viri auctoritas in adminiſtratione rei uxoriæ. 323, 324
Vir. Maritus.
Vir & uxor, una perſona per matrimonium. 446
Vir abſens, quomodo uxorem ducat? 282
Virorum abſentia longa, divortii legitima cauſa. 310
Vitricus, propinquus matris. 440. *cognatus privignæ.* 443
Vlpianus in regulis, emendatus. 419
Vngues & capillos in nave deponere, religioſum olim. 286
Vnicubæ & univiræ decus. 94, 95
Vnxia Iuno. 43, 49, 75
Voluntas. Vide, Affectus.
Vſus, poſſeſſio, veteribus. 31, 297. *quî fiat proprietas?* 300, 301
Vſus promiſcuus. 316, 317
Vſu, id eſt, jure gentium. 309
Vſu quæſitæ, partæque, uxores. 31, 32, 33, 102, 294, 296, 298. *quî fiant matres uſucaptæ?* 300
Vſu ducta mulier, & dominus bonitarius. 316
Vſu contracta matrimonia. 378

Vſuca-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Vſucapionis nomen. 31
Vſurpatio uxorum. 32
Vtilitas publica privatis commodis præferenda. 403
Vulgo quæſiti, ſpurii, 35, 470, 471, 476. *matrem ſequuntur.* 479, 486, 487. Liberi injuſti, & eorum natales.
Vulgo quæſitorum pater, populus. 124
Vxor, & concubina, 297, 298
Vxor, & ſponſa. 358, 359, 360, 382
Vxor. Materfamilias. Mulier. *nomen dignitatis.* 33, 36. δέσποινα. 304. *in mariti familia.* 361. *quando primum dicatur?* 291, 384. *an in poteſtate mariti?* 301. *capite deminuta.* 22, 304, 305. *marito ceu filia, heres.* 29, 304, 317. *& filio ſororis loco, & in conſanguineorum numero.* 318. *quid inſcio marito juris habeat?* 325. *non omnis materfamilias.* 12. *ſimplex, uſu ducta.* 316, 317. *injuſta.* 403
Vxoris inane conſortium. 32. *deducendæ cultus.* 280. *& velatio.* 280. *deductio.* 291, 292. *etymon.* 74. *patrimonium, dos.* 320. *peculium.* 324
Vxorem ducere. 54
Vxores, quaſi unxores. 74, 288
Vxores, & concubinæ. 33, 34, 35, 36
Vxores ſubmœnianæ. 142
Vxorum quærendarum modi. 11, 34, 35, 292. *emen-*

emendarum mos. 20, 21. *ducendarum.* 1, 16. *genera.* 11, 294, 296, 298, 315, 316. *uſurpatio.* 32
Vxores aliis elocare, quomodo uſitatum Romanis, & Athenienſibus? 299, 300
Vxores duas habere eodem tempore, Romæ non licuit. 235, 239

X.

X*Erxis & Arthemenis controverſia.* 110
Xiphilini interpres, notatus. 142
Xylander, notatus. 135

Z.

Z*E'α, an far?* 293
Ζεὺς Πίστιος· *Dius Fidius.* 66
Zona Dianæ. 328
Zonaræ interpres, notatus. 135
Ζυγία *Iuno.* 48, 49.

FINIS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
224 E 29